

ILF-PETROV

ARANYBORJÚ

FORDÍTOTTA:
FÓTHY JÁNOS
WESSELY LÁSZLÓ

TARTALOM

A SZERZŐK ELŐSZAVA

ELSŐ RÉSZ

Az Antilop legénysége

Hogyan sértette meg Panyikovszkij az egyezményt?

Schmidt hadnagy harminc fia

Maga adja a benzint, mi az ötleteket

Egy közönséges kis bőrönd

A földalatti birodalom

A gnú-antilop

A hírnév édes terhe

A műfaj válsága

Ismét a műfaj válsága

MÁSODIK RÉSZ

A két dicső ellenfél

A Karamazov testvérek sürgőnye

A Herkules emberei

Homérosz, Milton és Panyikovszkij

Vasziszuajij Lohankin és szerepe az orosz forradalomban

Az első találkozás

Szaruk és paták

Jahrbuch für Psychoanalytik

A tékozló fiú hazatér

Szárazföldön és tengeren

Az egyetemes bélyegző

A parancsnok tangót táncol

A Varjúfészek vége

A parádét én vezénylem!

A sofőr szíve

Az időjárás kedvez a szerelemnek

Az út háromfelé ágazik

HARMADIK RÉSZ

A magánszemély

A különvonat utasa

„Engedjék meg, hogy a nagytőke bérence belépjen”

Az ihlet verejtékhulláma

Gremjascij Kljucs

Alekszandr Ibn Ivanovics

Bagdad

A nagy lehetőségek kapuja

A hindu vendég

Barátkozás az ifjúsággal

Szerették őt a háziasszonyok, a háztartási alkalmazottak, sőt még egy nő is, aki fogtechnikus volt

Az Aranygyapjas Rend lovagja

A SZERZŐK ELŐSZAVA

A mi társadalmasított irodalmi gazdálkodásunkkal kapcsolatban gyakran fordulnak hozzánk avval a teljesen jogos, de túlságosan egy kaptafára szabott kérdéssel: „Hogyan írnak maguk kettesben?”

Kezdetben aprólékosan válaszoltunk, részletes tájékoztatót adtunk, sőt elmeséltük azt a nagy vitánkat is, amely a következő kérdésben merült fel: megöljük-e a „Tizenkét szék” hőseit, Osztap Bendert, avagy életben hagyjuk? Eközben nem feledkeztünk meg annak megemlézéséről sem, hogy hősünk sorsát sorshúzás döntötte el. Egy cukortartóba két papírszeletet tettünk, egyikre reszkető kézzel egy halálfej és két csirkecsont volt rajzolva. A halálfejet húztuk ki, és félóra múlva a nagy kombinátor nem volt többé. Nyakát borotva metszette át.

Későbbi válaszaink már nem voltak ennyire részletesek, a vitát meg sem említettük, idővel pedig az apróságokra sem tértünk ki többé, míg végül minden lelkesedés nélkül már csak így válaszoltunk:

- Hogyan írunk kettesben? Hát csak úgy, hogy kettesben írunk. Akár a Goncourt fivérek. Edmond a szerkesztőségeket járja, Jules pedig vigyáz a kéziratra, nehogy az ismerősök ellopják.

Egyszer csak megtört a kérdések egyhangúsága.

- Mondják csak - kérdezte tőlünk egy bizonyos szigorú polgártárs, egyike azoknak, akik a szovjethatalmat Angliánál valamivel később és Görögországnál valamivel előbb ismerték el -, mondják csak, miért írnak maguk nevetető dolgokat? Mi nevetnivaló van az újjáépítési korszakon? Mi az, maguk megbolondultak?

Ezek után hosszasan és haragosan igyekezett meggyőzni bennünket arról, hogy a nevetés most ártalmas.

- Nevetni vétek! - mondotta. - Igen, nevetni nem szabad! Amikor ezt az új életet, ezt a hatalmas fejlődést látom, nem mosolyogni, hanem imádkozni szeretnék!

- De hisz mi nemcsak úgy egyszerűen nevetünk - vetettük ellen.

- Célunk: a szatíra segítségével nevetségessé tenni éppen azokat az embereket, akik nem értik meg az újjáépítési korszakot.

- A szatíra nem szabad hogy nevetséges legyen - jegyezte meg a szigorú polgártárs, s utána karon fogott valamilyen maszek baptistát, akit százszázalékos proletárnak vélt, és magával cipelte a lakására.

Magával cipelte, hogy unalmas frázisokban leírja s beleillessze a hatkötetes „Semmik vagyunk, minden leszünk!” című regénybe.

A fenti történet nem kitalált dolog. Ennél sokkal nevetségesebbet is kitalálhattunk volna.

Adjanak csak szabad kezét egy ilyen hozsannázó polgártársnak, az még a férfiak arcára is szeméremfátyolt húz, és reggeltől estig himnuszokat meg zsoltárokat zeng majd, abban a hiszemben, hogy éppen ilyenképpen kell a szocializmus építését támogatni.

S egész idő alatt, amíg az „Aranyborjú”-t írtuk, ott lebegett előttünk a szigorú polgártárs képe.

- Hátha ez a fejezet mulatságosra sikerül? Mit fog akkor mondani a szigorú polgártárs?

Végül is a következőket határoztuk el:

a) a lehető legvidámabb regényt kell írni,

b) ha a szigorú polgártárs ismételten kijelenti, hogy a szatíra nem szabad hogy nevetessen, felkérjük a köztársaság ügyészét, vonja bünvádi felelősségre az illető polgártársat a büntető törvénykönyv betörései ostobaság cikkelye alapján.

I. ILF, J. PETROV

ELSŐ RÉSZ

Az Antilop legénysége

Ha áthaladsz az úttesten, nézz jobbra!
(Közlekedési szabályzat)

Hogyan sértette meg Panyikovszkij az egyezményt?

Szeretni kell a gyalogjárókat.

A gyalogjárók képezik az emberiség nagyobb részét, sőt mi több, a jobbik részét. A gyalogjárók teremtették a világot. Ők azok, akik városokat építettek, sokemeletes épületeket emeltek, csatornahálózatokat és vízvezetékeket fektettek le, kikövezték és villanyvilágítással látták el az utcákat: ők azok, akik a kultúrát az egész világon elterjesztették, a könyvnyomtatást feltalálták, a löport kieszelték, akik hidakat vertek a folyók fölé, az egyiptomi hieroglifákat megfejtették, az önborotvakészüléket népszerűvé tették, a rabszolgakereskedelmet kiirtották, és megállapították, hogy a szójababból száztizennégyféle ízletes és tápláló ételt lehet készíteni.

És amikor minden készen volt, amikor szeretett bolygónk viszonylagosan jól berendezett képet mutatott, megjelentek a gépkocsizók. Meg kell jegyezni, hogy a gépkocsit szintén a gyalogjárók találták fel, de a gépkocsizók erről valahogy rögtön megfeledkeztek. Sorra gázolták a szelíd, okos gyalogjárókat; az utcák, amelyeket a gyalogjárók teremtettek, a gépkocsizók uralma alá kerültek. A kocs utak kétszer olyan szélesek lettek, a járdák szalagnyira szűkültek, a gyalogjárók pedig nemegyszer ijedten a házfalakhoz lapultak.

Nagyvárosban a gyalogjárók valóságos mártíréletet élnek. Amolyan közlekedési gettót rendeztek be számukra. Az úttesten való átkelést csak kereszteződéseknel engedik meg, tehát éppen azokon a helyeken, ahol a forgalom a legnagyobb, és ahol az a kis hajszál, amelyen a gyalogjáró élete függ, a legkönnyebben szakad el.

A mi nagy országunkban a közönséges gépkocsi, amely a gyalogjárók elképzelése szerint személyek vagy terhek békés szállítására rendeltetett, egy testvérgyilkos fegyver fenyegető méreteit öltötte, és a szakszervezeti tagok, valamint családtagjaik egész sorát kaszálja le.

Ha a gyalogjárónak néha sikerül is ellebbennie egy autó ezüst orra elől, akkor a rendőr bünteti meg, mivel megszegte az utcai kiskaté szabályait.

A gyalogjárók tekintélye általában erősen megingott. Ők, akik a világnak olyan kiváló embereket ajándékoztak, mint Horatius Boyle, Mariotte, Lobacsevszkij, Gutenberg és Anatole France, most kénytelenek a legneveltségesebb módon ide-oda tekeregni, hogy létezésükről egyáltalán tudomást vegyenek. Ó, Isten, ó, Isten, te, aki tulajdonképpen nem létezel, mit tettél a gyalogjárókkal, te, aki valóban nem is vagy! Egyikük itt megy a Vlagyivosztokból Moszkvába vezető szibériai országúton, egyik kezében zászlót tart, ezzel a felírással: „Átalakítjuk a textil munkások életét!”, vállán pedig botot vetett át, amelynek végén tartalék saruja lóbálózik egy fedő nélküli, bádog teáskanna társaságában. Az illető nem más, mint egy szovjet gyalogjáró bajnok, aki mint ifjanc hagyta el Vlagyivosztokot, és akit most hajlott korára pontosan Moszkva kapuja előtt gázol el egy súlyos tehérgépkocsi, amelynek rendszámát sehogy sem lehet megállapítani.

Vagy van itt egy másik, a gyalogjáró közlekedés egyik európai mohikánja; gyalog járja körül a földet, és közben hordót gurít maga előtt. Persze szívesen menne csak úgy hordó nélkül; de akkor senki sem venné észre, hogy valóban ő a távolsági közlekedés gyalogjáró bajnoka, és senki sem írna róla semmit az újságokba. Így kell neki egész életén át ezt az átkozott tárat maga előtt tologatnia, amelyen ráadásul (micsoda szégyen! micsoda szégyen!) még nagy, sárga betűs felírás is olvasható, amely a „Sofőr álma” nevű kenőolaj felülmúlhatatlan tulajdonságait dicséri.

Idáig süllyedt a gyalogjáró.

Már csak a kis orosz városkában tisztelik és szeretik a gyalogjárót. Ott még mint az utcák urát láthatjuk, gondtalanul kószálva a kocsiúton, amelyen a legagyafűrtabb módon, tetszés szerinti irányban halad át.

Ez a polgártárs, akinek fejét fehér fedelű sapka koronázta, amelyet a vidám parkok adminisztrátorainak többsége visel, kétségtelenül az emberiség nagyobb és jobbik feléhez tartozott. Gyalog szelte át Arbatov város utcáit, és leereszkedő kíváncsisággal tekingetett erre-arra. Kezében egy szülésznőtáskát vitt. Ezt a gyalogjárót, művészi sapkájával, nyilvánvalóan nem ejtette csodálatba a város.

Egy tucatnál több kék, rezeda és halvány rózsaszínű harangtornyot láthatott maga előtt: pillantásának feltűnhetett a templomi kupolák vedlett amerikai aranya. Egy hivatali épületen zászló lobogott.

A helyi Kreml fehér toronykapuja előtt két szigorú vénasszony franciául szidta a szovjet kormányt, és szeretett leányaira emlékezett. A templom pincéjéből hideg lehelet áradt, sava-nyú borszag ütötte meg az ember orrát. Odalenn nyilvánvalóan burgonyát tároltak.

- A Megváltó székesegyháza krumplicsüveg felett - mondta halkán a gyalogjáró.

Lassan áthaladt egy fából ácsolt íven, amelyen ez a mésszel frissen mázolt felírás volt olvasható: „Üdvözljük az asszonyok és lányok járási értekezletét!”, majd egy hosszú fasor elején találta magát, amelynek neve Fiala Tehetségek Körútja volt.

- Nem - mondta most a gyalogjáró elkeseredetten -, ez nem Rio de Janeiro, sokkal rosszabb annál!

A Fiala Tehetségek Körútjának majdnem minden padján magányos leányok ültek, nyitott könyvvel kezükben. Lyukas árnyékok hulltak a könyvek lapjaira, a meztelen könyökökre, a lányok bájos fürtjeire. Amikor a jövevény a hűvös fasorba lépett, furcsa mozgolódás támadt a padokon. A lányok szemük elé tartották könyvüket, és gyáva pillantásokat vetettek a jövevényre. Ez díszlépésben haladt el az izgatott könyvmolyok előtt, és lassan a városi tanács épülete felé közeledett, amely sétájának célja volt.

Ebben a pillanatban egy bérkocsi fordult be a sarkon. Mellette gyors léptekkel haladt egy férfi, a kocsi poros, vedlett sárhányójába kapaszkodva s egy vastagra dagadt mappát lengetve, amelyre a „Musique” szót nyomtatták. A férfi hosszú Tolsztoj-zubbonyt viselt, és izgatottan szónokolt a kocsi utasának. Az utas, idősebb ember, lelógó banánhoz hasonló hosszú orral, térdei közé szorította bőröndjét, és a másiknak időről időre az öklét mutogatta. A vita hevében oldalt csúszott a fején mérnöki sapkája, melynek zöld teteje úgy fénylett, mint egy plüssdívány. Mindkét ellenfél gyakran és különös nyomatékkal ejtette ki ezt a szót: illetmény.

Nemsokára a többi szó is érthetővé vált.

- Ezért még felelni fog, Talmudovszkij elvtárs! - kiáltozta a hosszúzubbonyos, és eltolta a mérnök öklét az arcától.

- Én pedig újra azt mondom magának, hogy egyetlen rendes szakember sem fog ilyen feltételekkel magukhoz jönni - vetette ellen Talmudovszkij, és azon fáradozott, hogy öklét ismét előbbi helyzetébe tolja vissza.

- Maga megint az illetményről beszél? Ez már harácsolás. Így is vetem fel a kérdést!

- Fűtyülök az illetményre. Ingyen fogok dolgozni! - kiabált a mérnök, és fentebb idézett öklével mindenféle szaggatott görbékkel rajzolt a levegőbe. - Ha kedvem támad, még nyugdíjba is megyek. Hagyjon fel ezzel a hübérség korából való jogszokással. Mindenütt kiírják: „Sza-

badság, egyenlőség, testvériség”, azonban kényszeríteni akarnak, hogy ebben a patkány-fészekben dolgozzam.

Talmudovszkij most gyorsan kinyitotta öklét, és számolni kezdett az ujjain:

- A lakás: disznóól; színház: nincs; a fizetés pedig... Kocsis, gyorsan a pályaudvarhoz!

- Brrr! - kiáltott a hosszúzubbonys; buzgón előreszaladt, és megragadta a ló kantárát. - Én mint a technikus és mérnöki szakosztály titkára... Kondrat Ivanovics! Hiszen a gyár itt marad szakember nélkül... Hát nem fél az Istentől?... A közvélemény ebbe nem fog belenyugodni, Talmudovszkij mérnök! Jegyzőkönyv is van ám az aktatáskámban...

A szakosztály titkára szétvetette a lábát, és élénken bontogatni kezdte a „Musique” zsinórját.

Ez a vigyázatlanság eldöntötte a vitát. Amikor Talmudovszkij látta, hogy szabad az út, felállt, és torkaszakadtából ordította:

- Gyorsan a vasúthoz!

- Hova? Hova? - hebegett a titkár, és a kocsi után rohant. - Ön a munka frontjának szökevénye!

A mappából papírlapok röptek szét, lila színű jegyzetekkel: „Meghallgattuk és elhatároztuk.”

Mikor az előbbi jövevény nagy érdeklődéssel megfigyelte az esetet, egy pillanatig megállt a megüresedett téren, és meggyőződéssel mondta magában:

Nem, ez nem Rio de Janeiro!

Egy pillanat múlva már kopogott is a tanácselnök ajtaján.

- Mit óhajt? - kérdezte a titkár, aki az ajtó mellett ült egy asztalnál. - Miért akar bemenni az elnökhöz? Milyen ügyben?

A látogató nyilvánvalóan finom ismerője volt annak a módszernek, amellyel állami, gazdasági vagy társadalmi szervezetek titkáraival bánni kell. Eszébe sem jutott bizonygatni, hogy sürgős hivatalos ügyben jött.

- Magánügy - mondta szárazon, és rá sem hederített a titkárra. Bedugta fejét az ajtónyíláson.

- Szabad?

És feleletet sem várva, az íróasztal felé közeledett.

- Jó napot. Nem ismer meg?

Az elnök - fekete szemű, nagy fejű ember, kék kabátban és ugyanolyan nadrágban, amelyet magas gumisarkú csizmája szárába dugva viselt - meglehetősen zavarban tekintett a látogató arcába, majd kijelentette, hogy nem emlékszik rá.

- Igazán nem ismer meg? Pedig sokan mondják, hogy megdöbbenően hasonlítok apámhoz.

- Én is hasonlítok az apámhoz - mondta türelmetlenül az elnök. - Mit óhajt, elvtárs?

- Az egész dolog magva az, hogy micsoda apáról van szó - jegyezte meg a látogató bánatosan.

- Én Schmidt hadnagy fia vagyok.

Az elnök zavartan felemelkedett. Még élénken emlékezett a forradalmár hadnagy jól ismert alakjára, sápadt arcára, bronzveretű szíjakkal díszített fekete körgallérjára. Mialatt igyekezett összeszedni gondolatait, hogy a Fekete-tenger hősenek fiához az alkalomhoz illő kérdést intézzon, a látogató egy válogatós vásárló pillantásával mustrálta a dolgozószoba bútorzatát.

Valamikor, a cári időkben, bizonyos meghatározott sablon szerint készült a hivatalos helyiségek bútorzata. Kitenyésztették a hivatalos bútorok egy különleges fajtáját: mennyezetig érő sima szekrényeket, fából készült díványokat három hüvelyk vastagságú fényezett ülőkével, biliárdlábú asztalokat és azokat a tölgyfa korlátokat, amelyek a hivatalt a nyugtalan külvilágtól elválasztották. A forradalom idején majdnem teljesen eltűnt a bútoroknak ez a fajtája, és készítésük titka elveszett. Az emberek elfelejtették, hogyan kell berendezni egy magas hatóság helyiségeit, és az irodákban egyre több olyan tárgy mutatkozott, amely azelőtt magánlakások nélkülözhetetlen kellékének számított. A hivatalokban most már láthatott az ember rugózott ügyvédi díványokat, állítólag szerencsét hozó, hét porcelán elefánt számára elegendő tükörpolccal ellátva, konyhaedénynek való állványokat, apró falipolcokat, kerek bőr karosszéket reumások számára és kék japáni vázákat. Az arbatovi városi tanács elnökének szobájába - a szokásos íróasztalon kívül - a következő dolgok fészkeltek be magukat: két zongoraszék foszladozó rózsaszínű selyemmel bevonva, egy csíkos heverő, egy atlaszselyem kályhaellenző a Fuzsijama látképével, valamint egy virágzó cseresznyefa ábrázolatával, azután egy szláv tükrös szekrény, olcsó vásári munka.

„No, a szekrény is csak olyan »Rajta, szlávok!« típusú - gondolta a látogató. - Innen se vihetsz ki túl sokat. Nem, ez nem Rio de Janeiro!”

- Nagyon szép öntől, hogy meglátogatott - szólalt meg végre az elnök. - Valószínűleg Moszkvából jön.

- Igen, átutazóban vagyok - felelte a látogató, miközben figyelmesen vizsgálta a heverőt, és egyre jobban meggyőződött róla, hogy a helybeli tanács anyagi helyzete eléggé zilált lehet. Jobban szerette azokat a helybeli tanácsokat, amelyeknek helyiségei a Leningrádi Bútorért új svéd bútoraival vannak berendezve.

Az elnök éppen azt akarta megkérdezni, hogy mi célból jött a hadnagy fia Arbatovba, de hirtelen és önmagának is váratlanul, siralmasan elmosolyodott, és így szólt:

- Nevezetes templomaink vannak itt. Már a Tudományos Főosztálytól is eljöttek hozzánk, mert restaurálni akarják őket. Mondja csak: emlékszik ön is az Ocsakov gőzösön történt zendülésre?

- Halványan, halványan - felelte a vendég -, abban a hősies időben még nagyon kicsiny voltam, egészen gyermek.

- Bocsásson meg, hogy hívják önt?

- Nyikolaj... Nyikolaj Schmidt.

- És atyja neve?

„Jaj, ez már baj” - gondolta a látogató, aki maga sem tudta apja nevét.

- I-i-i-igen - mondta aztán vontatottan, kitérve az egyenes válasz elől. - Manapság sokan nem tudják már a hősök nevét. Ez a Nep kábító hatása. Nincs már meg a régebbi lelkesedés. Én csak egész véletlenül tévedtem ide az önök városába. Kis úti kellemetlenség. Egy kopejka nélkül maradtam.

Az elnök nagyon örült a beszédtema megváltozásának. Szégyenkezett, hogy az Ocsakov hőséneke keresztnevét elfelejtette.

„Igazán - gondolta, és szeretettel nézett a hős arcába -; itt egészen begyepesedik az ember a munkában. Közben elfelejti a történelem nagy mérföldköveit.”

- Mit mond ön? Egy kopejka nélkül? Ez érdekes.

- Természetesen valami privát emberhez is fordulhattam volna folytatta a vendég -, itt mindenki adna nekem; de ön meg fogja érteni, hogy ez nem nagyon illő politikai szempontból, hogy egy forradalmár fia hirtelen előálljon és egy maszektól, egy Nep-embertől pénzt kérjen...

Ezeket az utóbbi szavakat a hadnagy fia szinte lihegve mondta. Az elnök nyugtalanul figyelte a látogatójának hangjában megnyilatkozó újfajta intonációt. „Talán bizony nyavalyatörős? - gondolta. - Hiszen akkor a sok várható kellemetlenségtől a bolondokházába kerülhet az ember.”

- Igen jól tette, hogy nem fordult maszekhoz - mondta végül zavartan.

Ezek után a Fekete-tenger hősének fia szelíden, különösebb erőszak nélkül rátért az üzletre. Ötven rubelt kért. Az elnök azonban, akit a helybeli költségvetés szűk keretei korlátoztak, csak nyolc rubelt adhatott neki és három ebédszelvényt „Az Egykori Ingyenchez” címzett szövetkezeti étkezdébe.

A hős fia a pénzt és a szelvényeket bedugta megviselt almazöld zakójának mély zsebébe, és már épp nekikészülődött, hogy a rózsaszínű zongoraszékről felálljon, amikor lármás dobogás hangzott az előszoba felől, és a titkár visszautasító kiáltozása hallatszott. Az ajtót felszakították, és a küszöbön újabb látogató tűnt fel.

- Ki itt a legfőbb személyiség? - kérdezte lihegve és nyugtalanul széttéekintve.

- Hát én - mondta az elnök.

- Jó napot, elnök - krákogott az új jövevény, és kinyújtotta lapátszerű kezét. - Kössünk ismeretséget. Én Schmidt hadnagy fia vagyok.

- Kicsoda? - kérdezte a város feje, s tágra nyitotta szemét.

- A nagy, a felejtethetetlen hős, Schmidt hadnagy fia - ismételte a jövevény.

- De hiszen ez az elvtárs, aki ott ült, az Schmidt elvtárs fia... Nyikolaj Schmidt.

És az elnök megrökönyödve mutatott első látogatójára, akinek arca hirtelen álmos kifejezést öltött.

A két gazember életében csiklandósan kényes pillanat következett be. A szerény és jóhiszemű tanácselnök kezében minden pillanatban felvillanhatott a nemezis¹ hosszú, kellemetlen pallosa. A sors csak egy pillanatnyi időt adott mentő ötletre. Schmidt hadnagy második fiának szemében rémület tükröződött.

Alakja, melyet nyári ing, tengerésznadrág és kékes színű vászoncipő fedett, és amely egy pillanattal előbb még merev és szögletes volt, egyszerre mintha felolvadt volna, elvesztette fenyegető körvonalait, és semmiféle tiszteletet nem parancsolt többé. Az elnök arcán csúnya mosoly tűnt fel.

És most, amikor a hadnagy második fia már úgy érezte, hogy minden elveszett, és hogy a borzalmas elnöki harag azonnal kiárad vöröses fejére, a rózsaszínű zongoraszék felől jött a menekülés.

- Vaszja! - kiáltotta Schmidt hadnagy első fia, és felugrott. - Édes öcsém! Nem ismered meg Kolja fivéredet?

A második fiú karjába zárta az elsőt.

¹ A görög mitológiában a bosszúálló igazság istennője

- Felismerlek! - kiáltotta Vaszja, akiben hirtelen világosság gyúlt. - Hogyne ismerném meg Kolja testvéreimet!

A boldog találkozást olyan viharos gyengédség s annyira rendkívüli erejű ölelések jellemezték, hogy a Fekete-tenger hőséne második fia fájdalomtól sápadt arccal bontakozott ki belőlük. Kolja fivér örömében alaposan összevissza dögönyözte.

A két ölelkező fivér oda-odasandított az elnökre, akinek arcáról azonban nem akart eltűnni az ecetsavanyú kifejezés. Erre való tekintettel szükségesnek látszott, hogy a mentő ötletet a helyszínen és azonnal elmélyítsék, és a Párttörténet számára teljesen ismeretlen, egészen új részletekkel egészítsék ki az 1905-ben lezajlott tengerészlázadást. A fivérek kéz a kézben helyet foglaltak a kereveten, és anélkül, hogy hízelgő pillantásaikat levették volna az elnök arcáról, elmélyedtek visszaemlékezéseikben.

- Milyen csodálatos találkozás! - kiáltotta az első fiú kissé hamis hangon, és pillantásával buzdította az elnököt, hogy csatlakozzék a családi ünnepséghez.

- Igen - mondta az elnök jéghidegen -, megtörténik...

Amikor az első fiú látta, hogy az elnök még mindig a kétség karmai közt vergődik, megsimogatta fivére fűrtjeit, amelyek vörösek voltak, mint egy ír szetter szőre, aztán szeretettel kérdezte:

- Mikor jöttél el Mariupolból, ahol nagyanyánknál laktál?

- Igen, ott laktam nála - mormogott a hadnagy másik fia.

- Miért írtál nekem oly ritkán? Nagyon aggódtam érted.

- El voltam foglalva - felelte a vöröshajú sötéten.

És most abbéli aggodalmában, hogy a telhetetlen fivér rögtön az iránt is érdeklődhet, mivel volt elfoglalva (elfoglalva ugyanis főként azzal volt, hogy különböző autonóm köztársaságok és területek büntetőintézeteiben ült), Schmidt hadnagy második fia magához ragadta a kezdeményezést, és most már ő tette fel a kérdést:

- De miért nem írtál te?

- Én írtam - felelte váratlanul a testvére, akinek egyszerre egészen rendkívüli jókedve kerekedett -, ajánlott leveleket írtam. Még a feladóvevények is megvannak!

Ezzel oldalzsebébe nyúlt, ahonnan valóban kihúzott egy csomó összegyűrt papírdarabkát. Bizonyos okból azonban mégsem mutatta meg testvéreinek, csak az elnöknek, de neki is csak messziről.

Akármilyen furcsán hangzik, a papírok megpillantása kissé megnyugtatta az elnököt, és a testvérek visszaemlékezései megélénkültek. A vöröshajú teljesen beleilleszkedett a hangulatba, és meglehetősen értelmesen, bár kissé egyhangúan, elmesélte a *Lázadás az Ocsakovon* című népszerű füzet tartalmát. Fivére részletekkel ékesítette a száraz elbeszélést, és a részletek olyan festőiek voltak, hogy az elnök, aki már-már megnyugodott, ismét hegyezte a fülét.

Mégis, békében elbocsátotta a fivéreket, akik megkönnyebbülve léptek az utcára.

A tanácsépülettől egy saroknyira megálltak.

- Apropos, ami a gyermekkori emlékeket illeti - mondta az első fiú -, gyerekkoromban az olyan embereket, mint maga, a helyszínen agyon szoktam ütni.

- Miért? - kérdezte örömteli hangon a hites atya második fia.

- Ez már az élet szigorú törvényei közé tartozik. Vagy rövidebben kifejezve, az élet könyörtelenül ránk kényszeríti szigorú és meg nem változtatható törvényét. Miért tört be az elnök szobájába? Nem látta, hogy nincs egyedül?

- Azt gondoltam...

- Ó, ön gondolkozik? Néha ez is megtörténik? Ön gondolkodó? Hogy hívják magát, maga gondolkodó? Marcus Aureliusnak?

A vöröshajú hallgatott, lesújtva a jogos vádtól.

- Nos, én megbocsátok magának. Visszaadom az életét. De most kössünk ismeretséget. Akárhogy vesszük is, testvérek vagyunk, és a rokonság kötelez. Az én nevem Osztap Bender. Engedje meg, hogy én is megtudjam az ön eredeti családnévét.

- Balaganov - mutatkozott be a vöröshajú. - Sura Balaganov.

- Hivatása felől nem érdeklődöm - mondta Bender előzékenyen. - De könnyen kitalálhatom. Valószínűleg valami intellektuális. Sokszor elítélték már ebben az évben?

- Kétszer - felelte Balaganov fesztelenül.

- Hát ez bizony nem szép dolog. Miért adja el a halhatatlan lelkét? Az embernek nem szabad törvény elé jutnia. Ez sivár foglalatosság. Lopásokat szimatolok. Arról nem is beszélek, hogy lopni bűn. Kedves mamája nyilván megismertette önt gyermekkorában ezzel a doktrínával, ezenkívül pedig a lopás az erők és energiák haszontalan fecsérlése.

Osztap még sokáig fejtegette volna nézeteit az életről, ha Balaganov félbe nem szakítja.

- Nézze csak - mondta, miközben a Fiatal Tehetségek Körútjának zöld mélységeibe mutatott. - Nézze csak, egy szalmakalapos ember megy ott.

- Látom - válaszolta Osztap gögösen. - No és? Talán Borneó szigetének a kormányzója az illető?

- Az nem - felelte Sura -, hanem Panyikovszkij, Schmidt hadnagy egyik fia.

A fasoron át, a méltóságos hársak árnyékában, kissé oldalvást hajolva, egy már nem egészen fiatal polgártárs haladt tova. A csipkézett szélű kemény szalmakalap ferdén ült fején. Nadrágja olyan rövid volt, hogy hosszú alsónadrágjának fehér madzagjai kilógtak. A polgártárs bajusza alatt, mint valami cigaretta parazsa, egy aranyfog csillogott.

- Hogyan? Még egy Schmidt fiú? - mondta Osztap. - Ez kezd érdekes lenni.

Panyikovszkij a tanács épületéhez sétált, a bejáratnál elgondolkozva végigjárt egy nyolcas alakú vonalat, két kézzel helyére igazította kalapját, rendbe rángatta kabátját, és nehéz sóhajjal belépett a házba.

- A hadnagnak három fia volt - jegyezte meg Bender. - Két okos és egy harmadik, aki hülye! Figyelmeztetni kellene.

- Minek? - kérdezte Balaganov. - Hadd jegyezze meg a jövőre nézve, mit jelent az egyezményt megsérteni.

- Micsoda egyezmény ez?

- Várjon csak, majd később elmondom. Már benn is van; már benn is van!

- Én irigy ember vagyok - vallotta meg Bender. - De itt semmi ok az irigységre. Látott maga valaha bikaviadalt? Jöjjön, nézzük meg. Schmidt hadnagy immár összebarátkozott két gyermeke kilépett az épület mögül, és a dolgozószoza ablakához állt.

A homályos, mosatlan ablaküveg mögött ült az elnök. Sietve írt valamit. Arca, mint mindenkié, aki ír, gondterhelt volt. Hirtelen felemelte fejét. Az ajtó szélesen kinyílt, és Panyikovszkij behatolt a szobába. Kalapját zsíros kabátjához szorította, és megállt az asztal előtt, és vastag ajkai sokáig mozogtak. Az elnök ekkor felugrott székéről, és kitátotta száját. A két barát elnyújtott ordítást hallott.

- Mindenki vissza! - kiáltotta Osztap, és magával cipelte a vörös hajú Balaganovot. A körútra futottak, és elbújtak egy fa mögött.

- Le a kalappal, várjunk fedetlen fővel - mondta Osztap -, nemsokára kihozzák a holttestet.

Nem is csalódott.

Még alig némult el az elnök dörgő és sistergő hangja, amikor az épület kapujában megjelent vagy két tucat munkatárs, Panyikovszkijt hozták. Ki a karjánál, ki a lábánál fogta.

- Az elhunyt földi maradványait hozzátartozói és barátai vitték végső nyugvóhelyére - magyarázta Osztap.

Az altisztek a lépcsőig cipelték Schmidt hadnagy harmadik és hülye gyermekét, majd különösebb sietség nélkül lóbálni kezdték a levegőben. Panyikovszkij hallgatott, és megadóan tekintett a kék égre.

- Nem túlságosan hosszú polgári gyászszertartás után... - folytatta Osztap.

Ugyanebben a pillanatban épp elegendő lendületet adtak Panyikovszkij testének, hogy az utcára hajítsák.

- ...a holttestet átadták az anyaföldnek... - fejezte be Bender. Panyikovszkij akkorát csattant a földön, mint egy béka. Gyorsan fölemelkedett, és még erősebben oldalvást hajolva, mint az előbb, valószínűtlen sebességgel végigszaladt a Fiatal Tehetségek Körútján.

- És most - szólalt meg Bender - meséljen. Hogyan sértette meg ez a fereg az egyezményt, és micsoda egyezmény ez?

Schmidt hadnagy harminc fia

A szorgosan eltöltött reggel elmúlt.

Bender és Balaganov, anélkül, hogy egy szót is vesztegettek volna rá, gyorsan eltávolodtak a tanács épületétől. A főutcán egy parasztszekér két széthúzott tengelyén hosszú kék sint szállítottak.

Olyan dübörgés és csattogás töltötte be az utcát, mintha a ponyvavászon halászhálóba öltözött fuvaros nem is egyetlen sint szállított volna, hanem valami fülsiketítő óriási hangjegyeket. A napfény megtört egy kirakat üvegén, amely mögött egy tanszerüzlet szemléltető oktatásra hivatott tárgyai voltak láthatók: földgömbök, halálfejek és egy iszákos ember vidám színekben pompázó, keménypapírból készített mája felett két csontváz ölekezett össze barátságosan. Egy bélyegző- és vésnökműhely szegényes kirakatában a legtöbb helyet kisebb zománcablák foglalták el ilyen felírásokkal:

„Délben zárva”, „Ebédidő 2-től 3-ig”, „Ebédidőben zárva”, vagy csak egész egyszerűen: „Zárva”, „Az üzlet zárva”, és végül egy nagy fekete tábla, ezzel az aranyszínű felírással: „Leltár miatt zárva.” Arbatov városában nyilván ezek a rövid, de határozott szövegek örvendtek a legnagyobb keresletnek. Az élet minden egyéb megnyilatkozási formájára ez a bélyegző- és vésnökműhely csak egyetlen kis kék táblával reagált: „Ügyeletes nővér”.

Azután három bolt következett, amelyben fúvós hangszereket, mandolinokat és balalajkákat árultak. A kirakatok piros vászonnal bevont állványain érctrombiták heverésztek ledéren csillogva. Különösen szép volt egy basszuskürt. Ez olyan hatalmas volt, és összegyűrődve oly lustán sütkezett, hogy tulajdonképpen nem is kirakatban kellett volna tartani, hanem valahol egy nagyvárosi állatkertben, az elefánt és az óriáskígyó között. Hogy azután iskolai szünnapokon a szülők odavezethessék hozzá gyermekeiket, mondván: „Látod, gyermekem, ez a basszuskürt pavilonja. A basszuskürt most éppen alszik. De ha fölébred, bizonyosan elkezd majd fújni.” És hogy azután a gyermekek nagy, csodálkozó szemmel bámuljanak a csodálatos trombitára.

Más alkalommal Osztap Bender bizonyára figyelmet szentelt volna a frissen készített balalajkának, amely akkora volt, mint valami kis parasztkunyhó, ugyanígy a forró napfénytől elgörbült hanglemezeknek és doboknak, amelyeknek harcias külsejéről rögtön az juthatott eszébe a szemlélőnek, hogy az ostoba golyónál dicsőbb a szurony, Osztap Bendernek azonban e pillanatban nem volt kedve a bámészkodáshoz. Enni óhajtott.

- Maga persze az anyagi örvény szélén áll? - kérdezte Balaganovtól.

- Pénzre gondol? - kérdezte Sura: - Pénzem már egy egész hete nincs.

- Akkor ön szerencsétlenül fogja végezni, fiatalember - oktatta Bender -, mert az anyagi örvény minden örvények legmélyebbike; olyan mély, hogy akár az egész életen át zuhanhat benne az ember. No jó, ne búsuljon, én mindenesetre csőrömbe ragadtam három ebédszelvényt. A tanácselnök az első pillantásra belém szeretett.

A tejtестvéreknek azonban nem sikerült a város fejének jóságát kamatoztatniuk. „Az Egykori Ínyenchez” címzett étkezde ajtaján ugyanis rozsdával vagy hajdinakásával belepett lakat függött.

- Természetes - mondta Osztap keserűen -, sertésszelet-leltározás miatt a konyha örökre zárva. Mi is kénytelenek leszünk szegény testünket a magánvállalkozók kínzásainak kiszolgáltatni.

- A maszekok szeretik a készpénzt - vetette ellene Balaganov fakó hangon.

- Jó, jó, nem kínzom tovább. Az elnök valóságos aranyesővel árasztott el, nyolc egész rubel erejéig. De egyet jegyezzen meg, tisztelt Sura: nem vagyok hajlandó magát ingyenes ellátásban részesíteni. Minden egyes vitaminért, amellyel táplálom, egy csomó kisebb szolgálatot fogok követelni magától.

Kiderült azonban, hogy a városban nem volt semmiféle magánszektor, a fivéreknek tehát egy szövetkezeti kerthelyiségben kellett étkezniük, ahol különleges plakátok tájékoztatták a polgárokat a közétkeztetés terén bevezetett legfrissebb arbatovi újításról:

SÖRT CSAK SZAKSZERVEZETI TAGOKNAK SZOLGÁLUNK KI!

- Elégedjünk meg a kvasszal - javasolta Balaganov.

- Annál is inkább - fűzte hozzá Osztap -, mert az itteni kvaszt olyan magánvállalkozók szövetkezete készíti, amely a szovjeturalommal rokonszenvez. Most azonban meséljen, mit követett el az a gazember Panyikovszkij. Szeretek ilyen apró kis szélhámosságokról hallani.

A jóllakott Balaganov hálasan pillantott megmentőjére, és hozzáfogott jelentéséhez, amely két óra hosszat tartott, és rendkívül érdekes információkat tartalmazott.

Az emberi tevékenység minden területén különleges szervek szabályozzák a munkakeresletet és munkakínálatot.

Egy színész csak abban az esetben fog Omszkba utazni, ha pontosan megállapította, hogy ott semmiféle konkurenciától nem kell félnie, és hogy a hidegvérű szerelmes avagy a „tálalva van”-t bejelentő szerepekre semmiféle más pályázó nincs. A vasutasokról saját szervezeteik gondoskodnak, amelyek pontosan közölni szokták az újságokban, hogy munkanélküli poggyászkirakó munkások nem számíthatnak arra, hogy a szizrany-vjazmai vasútvonalon munkát találjanak, vagy azt, hogy a közép-ázsiai vasútnak négy sorompóorra van szüksége. Egy áruszakértő hirdetést tesz közzé az újságban, és az egész ország megtudja belőle, hogy van a világon áruszakértő tízévi gyakorlattal, aki családi okból elcserezné moszkvai beosztását vidéki szolgálattal.

Minden szabályozva van, minden a világon tiszta és rendes mederben folyik tova, és pályáját a törvénnyel való teljes összhangban és ennek védelme alatt futja be.

Csak a szélhámosok ama bizonyos kategóriájának munkaterülete, akik magukat Schmidt hadnagy gyermekeinek nevezték, csak ez az egy terület volt teljesen kaotikus állapotban. Anarchia forgácsolta szét a hadnagy gyermekeinek testületét, és így hivatásukból nem húzhatták azt a hasznot, amelyet pedig kétségtelenül húzhattak volna az adminisztrátorokkal, gazdasági és társadalmi vezetőkkel, ezekkel a többnyire jóhiszemű emberekkel kötött futó ismeretség révén.

Zsarolva és koldulva vonultak át az egész országon Karl Marx álunokái, Engels nem létező unokaöccsei, Lunacsarszkij fivérei, Klara Zetkin unokatestvérei, vagy ami a legszörnyűbb, Kropotkin herceg, a híres anarchista leszármazottai.

Minszktól a Bering-szorosig és Nahicsevanytól, amely az Araksz partján fekszik, egész a Ferenc József-földre sorra járják a helybeli tanácsokat, leszállnak a vasútállomások peronjára, és gondterhelten tovagurulnak a bérkocsikon honi nagyjainknak az illusztris rokonai. Sietnek. Sok a dolguk.

Egy időben azonban e furcsa piacon a kínálat túlhaladta a keresletet, minek következtében lanyhulás állott be. Érezték, hogy szükség van bizonyos reformokra. Karl Marx unokái,

ugyanígy a Kropotkin-nemzetség, az Engels-rokonság és mind a többi lassan bizonyos rendszert alakítottak ki tevékenységükben, csak Schmidt hadnagy gyermekeinek a lengyel országgyűlés mintájára állandó anarchiától szétzilált, szilaj testülete nem gondolt ilyesmire. A nagy atya gyermekeinek ez a gyülekezete meglehetősen goromba és mohó volt, és állandóan akadályozták egymást zsebeik megtöltésében.

Balaganovot - aki magát a hadnagy elsőszülöttjének tekintette - a konjunktúra illetén alakulása komolyan nyugtalanította. Egyre gyakrabban került sor összeütközésekre szak-társaival; ezek Ukrajna termékeny talaját és a Kaukázus magaslati üdülőhelyeit, ahol hasznat hajtóan dolgozni szokott, már teljességgel letarolták.

- Szóval maga megijedt a növekvő nehézségektől? - kérdezte Osztap csúfondárosan.

Balaganov azonban nem vette észre a gúnyt. Kortyantott a lila színű kvaszból, és folytatta elbeszélését.

Csak egyetlen kivezető út képzelhető el ebben a feszült helyzetben: a konferencia. Egy egész télen át ennek az összehívásán dolgozott Balaganov. Levelezésbe bocsátkozott azokkal a versenytársaival, akiket személyesen ismert, s az ismeretleneknek Karl Marx ama unokái révén juttatta el a meghívást, akikkel útközben összeakadt. Így történt, hogy 1928 kora tavaszán végre összegyűlt Schmidt hadnagy majdnem valamennyi megállapítható gyermeke egy moszkvai kocsmában, a Szuharev-torony közelében. A gyülekezet tekintélyes volt: kitűnt, hogy Schmidt hadnagnak harminc fia van, tizennyolc évestől ötvenkét éves korig, ezenkívül négy leánya, buta, már nem túlságosan fiatal és nem túlságosan szép nőszemélyek.

Rövid bevezető beszédében Balaganov annak a reményének adott kifejezést, hogy a testvérek meg fogják érteni egymást, és végre hajlandók lesznek kidolgozni olyan egyezményt, amelynek föltétlen szükségességét maga az élet diktálja.

Balaganov terve szerint az egész Szovjetuniót, a megjelentek számát figyelembe véve, fel kell osztani harmincnégy kiaknázási területre. Minden egyes területet hosszú lejáratú kiaknázásra kapja a hadnagy egy-egy gyermeke. A terület egyetlen tagjának sincs joga túllépni a számára kijelölt határt, hogy hasznoszerzés céljából idegen körzetbe hatoljon.

Ezen új munkaelvek ellen senki sem emelt kifogást, eltekintve Panyikovszkijtől, aki már akkor kijelentette, hogy egyezmény nélkül is meg fog élni. Ezzel szemben az ország felosztásánál förtelmes jelenetek játszódtak le. A magas szerződő felek már az első pillanatban a legvadabb szidalmakat szórták egymásra, és a továbbiak során már csak lealacsonyító jelzők kíséretében emlékeztek meg egymásról. Az egész veszekedés a vadászterület kisorsolása miatt volt.

Senki sem akarta vállalni az egyetemi központokat. Senkinek sem kellett a minden hájjal megkent Moszkva, Leningrád vagy Harkov.

Rossz hírük volt a távoli, homokfedte keleti vidékeknek is. Azzal vádolták meg őket, hogy arrafelé azt sem tudják, ki az a Schmidt hadnagy.

- Minket nem tesztet bolonddá! - sivította Panyikovszkij. - Adjátok nekem a középorosz lankás vidéket, akkor aláírom az egyezményt.

- Hogyan? Az egészet? - gúnyolódott Balaganov. - Ne adjuk még hozzá ráadásnak Melitopolt is? Vagy Bobrujszkt?

Ennél a szónál: „Bobrujszk”, a jelenlevők vágyakozón felnyögtek. Valamennyien kijelentették, hogy ha kell, azonnal hajlandók Bobrujszkba utazni. Bobrujszk remek, magas kultúrájú helynek számított.

- Nos, hát nem éppen az egész középorosz lankás vidéket - mondta a mohó Panyikovszkij -, de legalábbis a felét. Elvégre én családapá vagyok, sőt két családom is van.

De még csak a felét sem adták neki.

Hosszas ordítózás után elhatározták, hogy a területeket sorsolás útján osztják ki. Harmincnégy kis cédulát vagdostak, és mindegyikre ráírtak egy-egy földrajzi megjelölést. A termékeny Kurszk és a kétes értékű Herszon, az alig megdolgozott Minuszinszk és a majdnem reménytelen Ashabad, aztán Kijev, Petrozavodszk és Csita - minden egyes köztársaság, minden egyes terület ott hever egy füles nyúlszőr sapkában, leendő urára várva.

A húzást diadalmas felkiáltások, tompa nyögések, dühös szidalmak kísérték.

Panyikovszkij rossz csillaga erősen érvényesült a sorsolásnál. Neki maradt a Volga-vidék. A dühtől tajtékozva csatlakozott az egyezményhez.

- Odautazom - ordította -, de figyelmeztetek benneteket, hogy ha rosszul fogadnak, meg fogom sérteni az egyezményt, és átlépek a határt!

Balaganov, akinek Arbatov aranyat érő területe jutott osztályrészül, nyugtalankodni kezdett, és azonnal kijelentette, hogy nem fogja tűrni a kiaknázási alapelvek megsértését. Úgy-ahogy elsimították a dolgot, aztán Schmidt hadnagy harminc fia és négy lánya elszéledt, hogy mindegyik a saját munkaterületén fogjon munkához.

- Nos, Bender, maga is láthatja, hogy ez a féreg miként sértette meg az egyezményt - fejezte be elbeszélését Sura Balaganov. - Már régóta itt mászkál az én területemen, csak mostanáig nem került a karmaim közé.

Az elbeszélő várakozása ellenére, Panyikovszkij gáztette semmiféle undort sem váltott ki Osztaból. Bender hátradőlt székén, és meglehetősen unottan bámult maga elé.

A kocsmakert hátsó falára fák voltak festve, sűrű lombúak és olyan egyformák, mint egy képeskönyvben. Igazi fák nem voltak a kertben, de a falak árnyéka frissítő hűvösséget adott, és teljesen kielégítette a polgártársak igényeit. A polgártársak nyilván valamennyien szakszervezeti tagok voltak, mert csak sört ittak, és még csak nem is ettek hozzá semmit.

A kerthelyiség kapuja elé csikorogva és zakatolva egy zöld gépkocsi gördült, amelynek ajtaján a következő, ív alakú fehér felírás volt olvasható: „Halló! Gyerünk kocsikázni!” Alatta a sétakocsizás anyagi feltételei voltak feltüntetve. Egy óra: 3 rubel. Meghatározott úticél: megegyezés szerint. A kocsiban nem ültek utasok.

A kert vendégei aggodalmasan sutogni kezdtek. A sofőr körülbelül öt percre könyörgőn tekintett be a kert rácsán, és amikor nyilván véglegesen feladta a reményt, hogy még utast találjon, kihívóan kiáltotta:

- A taxi szabad! Tessék beszállni!

Ám egyetlen polgár sem mutatott hajlandóságot, hogy a „Halló! Gyerünk kocsikázni!” című autóba üljön. És már a sofőr pusztá felhívása is felettébb különösen hatott rájuk. Lehajtották fejüket, és tekintetükkel igyekeztek elkerülni a gépkocsit. A sofőr megrázta fejét, és lassan elhajtott. Az arbatoviaiak szomorúan néztek utána. A zöld autó öt perccel később mint az örült elszáguldott a kert mellett, de most már ellenkező irányban. A sofőr föl-alá ugrált ülésén, és valami érthetetlen bekiáltott a kertbe. A kocsi még mindig üres volt.

Osztab utánanézett, és így szólt:

- Úgy, úgy, Balaganov, maga tehát kéregető. Ne sértődjék meg. Ezzel csak pontosan meg akarom jelölni azt a helyet, amelyet maga a nap alatt elfoglal.

- Menjen a fenébe! - válaszolta gorombán Balaganov.

- Hát mégis meg van sértve? Maga szerint nem koldulást jelent az az állás, amelyet mint a hadnagy fia betölt?

- Hiszen maga is csak Schmidt hadnagy egyik fia! - kiáltotta Balaganov.

- Maga kéregető - ismételte Osztap. - És egy kéregető fia. És gyermekei is kéregetők lesznek. Maga naiv ember! Az, ami ma reggel történt, az én számomra még csak epizód sem volt, hanem csak éppen megtörtént, nem volt egyéb, mint pusztán véletlen, mondhatnám művészszerű. Egy gentleman, hajtóvadászaton egy tízes után. Ilyen nyomorúságos kilátásokra építeni, összeegyeztethetetlen a jellememmel. És hát micsoda hivatás is ez, Isten bocsássa bűnömöt! Schmidt hadnagy fiának lenni! Jó, jó, nem bánom, egy évig, nem bánom, két évig... De mi lesz azután? Idővel már mindenütt ismerni fogják a maga szépséges vörös fürtjeit, és se szó, se beszéd, elpáholják.

- Hát mit csináljon az ember? - kérdezte Balaganov nyugtalanul. - Hogy keresse meg a mindennapi kenyerét?

- Gondolkoznia kell - válaszolta Osztap keményen. - Engem például eszmék táplálnak. Én nem nyújtom ki mancsomat a helybeli tanács nyavalyás rubeljei után. Az én céljaim nagyratörőbbek. Mint látom, maga a pénzt önzetlenül szereti. Mondja, mi az az összeg, amit szeretne?

- Ötezer - felelte gyorsan Balaganov.

- Havonként?

- Évenként.

- Akkor elválnak útjaink. Nekem ötszázezerre van szükségem. És lehetőleg egy összegben, nem részletekben.

- De azért talán elfogadja részletekben is? - kérdezte a bosszúvágyó Balaganov.

Osztap figyelmesen megnézte társát, és halálos komolyan válaszolta:

- Részletekben is elfogadnám. De nekem egyszerre kell!

Balaganov erre a mondatra is tréfával akart válaszolni, de azonnal elnémult, amint pillantását Osztapra vetette. Egy atléta ült előtte, arca éles metszésű, szinte éremre kívánczik. Barna nyakán halvány fehér sebhely látszott. Szemében vészjósló vidámság szikrázott.

Balaganov hirtelen megfoghatatlan vágyat érzett, hogy tenyerét a nadrágja varratára szorítsa. Sőt, mintha köhécselnie is kellett volna, mint ahogy azok a közepes felelősségérzettel rendelkező emberek szokták, akik épp egy magas állású elvtárral beszélnek. És valóban, köhécselt is. Majd zavarodottan megkérdezte:

- Minek van ennyi pénzre szüksége? És egy összegben?

- Nekem ennél is sokkal több kell - mondta Osztap -, ötszázezer a minimum. Ötszázezer teljes értékű aranyrubel. El akarok utazni, Sura elvtárs, nagyon messze akarok utazni, Rio de Janeiróba.

- Rokonai vannak ott? - kérdezte Balaganov.

- Miért? Úgy festek én, mint akinek rokonai lehetnek?

- Nem, de én...

- Nincsenek rokonaim, Sura elvtárs. Egyedül vagyok széles e világon. Volt egy papám, török alattvaló volt, de már ő is jobblétre szenderült, borzalmas görcsök után. Nem erről van szó. Gyermekkorom óta Rio de Janeiróba vágyódom. Maga persze semmit sem tud arról, hogy ilyen város is van a világon.

Balaganov bánatosan rázta fejét. A nagyvilág központjai közül Moszkván kívül csak Kijevet, Melitopolt és Zsmerinkát ismerte. És különben is meg volt róla győződve, hogy a föld lapos.

Osztap egy könyvből kitépett lapot vetett az asztalra.

- Ezt a Kis Szovjet Enciklopédiából vágtam ki. Hallgasson csak ide, mit ír Rio de Janeiróról: „Egymillió-háromszázhatvanezer lakos”... hm... „ezeknek tekintélyes része mulatt... Az Atlanti-óceán egyik tágas öblénél terül el”... bizony, bizony... „Ez a város, üzleteinek gazdagsága és utcáinak, épületeinek pompája tekintetében nem marad el egyetlen világváros mögött sem.” Képzelve csak el, Sura! Nem marad el egyik mögött sem. Öböl, kávéexport, mulattok, hogy úgy mondjam: kávédömping, charleston, amelynek ez a címe: „Az én kisbabámnak picike íze...” azután még... de minek beszéljek tovább? Maga is láthatja, mi ott a helyzet. Másfél millió ember, és kivétel nélkül valamennyi fehér nadrágban. Szeretnék elmenni innen. A szovjet kormány között és köztem az utóbbi években igen komoly nézeteltérések támadtak. A szovjet kormány szocializmust akar építeni, én azonban ezt nem akarom. Nekem unalmas szocializmust építeni. Hát mi vagyok én? Kőműves? Most már látja, miért kell nekem ennyi pénz?

- De honnan veszi ezt az ötszázezret? - kérdezte Balaganov halkán.

- Ahol lehet - felelte Osztap. - Mutasson nekem csak egyetlen gazdag embert, és én elveszem tőle ezt a pénzt.

- Hogyan? Gyilkosságra gondol? - kérdezte Balaganov még halkabban, és félénk pillantásokat vetett a szomszéd asztalokra, melyeknél az arbatoviaiak szorgalmasan emelgették poharukat.

- Tudja - mondta Osztap -, magának mégsem kellett volna aláírnia a szuharevi egyezményt. Ez a szellemi erőfeszítés, úgy látszik, túlságosan kimerítette. Szinte az ember szeme láttára hülyül. Jegyezze meg magának, hogy Osztap Bender még sohasem ölt meg senkit. Őt már majdnem megölték; ez megtörtént. Ő maga azonban tisztán áll a törvény előtt. Hát persze, angyal nem vagyok. Nincsen szárnyam, de respektálok a büntető törvénykönyvet. Ez a gyöngém.

- Hát akkor hogyan gondolja azt, hogy elveszi a pénzt?

- Hogy gondolom? A pénz eltulajdonítása vagy elszállítása a körülmények szerint változó. Ami engem illet, négyszáz, viszonylag tisztességes módszerem van a pénz eltulajdonítására. De most nem a módszerről van szó. Most arról van szó, hogy mostanában nincsenek gazdag emberek. És ebben rejlik helyzetem tragikuma. Nem egy olyan ember akad, aki egy védtelen állami intézményt megrohanna, de ez ellenkezik elveimmel. Tudja, mennyire tisztetem a büntető törvénykönyvet. Rossz üzletet csinál, aki kirabol valamilyen közintézményt. Adjon nekem inkább a kezemre egy jó gazdag egyént. Ez az egyén azonban nem létezik.

- No de miket beszél! - kiáltott fel Balaganov. - Vannak nagyon gazdag emberek.

- És ismer ilyet? - kérdezte Osztap gyorsan. - Közlheti velem akár csak egyetlenegy szovjet-milliomos nevét és pontos címét is? Mert hiszen van ilyen, kell lennie ilyennek! Ha egy országban bankjegyek vannak forgalomban, akkor olyan embereknek is kell lenniük, akiknek sok van belőlük. De hol talál az ember ilyen szenvedélyes gyűjtőt?

Osztap felsóhajtott. Nyilván már régóta izgatta ábrándos képzeletét egy ilyen gazdag egyén.

- Milyen kellemes - folytatta tűnődve -, milyen kellemes lehet legális milliomosokkal dolgozni egy jól szervezett polgári államban, amely még őrzi a régi kapitalista hagyományokat! Ott népszerű alak a milliomos. Címe közismert. Palotában lakik, valahol Rio de Janeiróban. Egyszerűen meglátogatja az ember, és már az előszobában, az első nyájas üdvözlések után, elveszi tőle a pénzét. És mindezt, jól jegyezze meg magának, békésen, udvariasan. „Halló, Sir, csak ne izgassa magát! Kissé háborgatnom kell önt! All right! Kész.” És ezzel slussz-passz! Ez aztán kultúra! Mi lehet ennél egyszerűbb? Egy gentleman, más gentlemanek társaságában, lebonyolítja szerény kis bizniszt! Csak persze nem szabad a csillárra löni, ez már kis túlzás. De nálunk... Istenem, istenem! Micsoda hideg országban élünk! Nálunk minden rejtve van, minden földalatti. A szovjetmilliomost még a pénzügyi népbiztos sem tudja megtalálni, bármily hatalmas is az adógépezete. Ez a milliomos e pillanatban tán éppen itt ül a szomszéd asztalnál és a negyvenkopejkás Tip-Top sört issza. Látja, ez fájdalmas!

- Maga tehát azt hiszi - kérdezte Balaganov rövid szünet után -, hogy az ember, ha ráakadna egy ilyen titkos milliomosra, őt...

- Ne is folytassa. Tudom, mit akar mondani. Nem, egyáltalán nem arról van szó! Nem fogom én őt vánkossal megfojtani, vagy fekete revolveraggal fejbe verni. És egyáltalán, semmiféle butaságot sem csinállok. Jaj, csak megtalálnám ezt az egyént! Én már úgy intézném a dolgot, hogy ő maga hozná elém a pénzét, kék szegélyű kistányéron.

- Ez nagyon szép - Balaganov bizalmasan vigyorgott -, ötszázezer, kék szegélyű kistányéron.

Felállt, és az asztal körül sétált. Szánalmat keltően csettintgetett a nyelvével, megállt, még a száját is kinyitotta, mintha mondani akarna valamit, de nem szólt, hanem leült, aztán megint felállt. Osztap közönyösen szemlélte Balaganov fejlődési fokozatait.

- Ő maga hozza elének a pénzt? - kérdezte hirtelen Balaganov nyikorgó hangon. - Kistányéron? És ha nem hozza? És hol van az a Rio de Janeiro? Messze? Az nem lehet, hogy ott mindenki fehér nadrágban jár! Hagyja csak, Bender. Ötszázezerrel nálunk is jól élhet az ember.

- Kétségtelenül - mondta Osztap vidáman. - Kétségtelenül megélhet az ember. De csak ne csapongjon okatlanul a szárnyával! Magának nincs ötszázezre.

Balaganov gondtalan, rántalan homlokán hirtelen mély barázda képződött. Bizonytalanul Osztapra pillantott, és ezt mormolta:

- Ismerek egy ilyen milliomost.

Egy szempillantás alatt mintha minden élet eltűnt volna Bender arcából. Ez az arc megkeményedett, és vonalai ismét egy éremarcélre emlékeztettek.

- Ugyan menjen! - mondta. - Én a koldusoknak csak szombatunként adok. Ne lódítson ekkorákat!

- Becsületszavamra, Monsieur Bender!

- Hallja csak, Sura! Ha maga már végérvényesen franciául óhajt beszélni, ne nevezzen engem Monsieur-nek, hanem citoyennek, ami oroszul polgártársat jelent. Apropos! Mi a maga milliomosának a pontos címe?

- Csernomorszkban él.

- No persze! Ezt előre tudhattam volna! Csernomorszk! Ott már a világháború előtt is milliomosnak nevezték azt az embert, akinek vacak tízezer rubelje volt. És pláne most! No, képzelem! Nem, ez hülyeség!

- De hát hagyjon már szóhoz jutni! Ez igazi milliomos. Hát értse meg, Bender, nemrég történt, hogy én ott vizsgálati fogságban...

Tíz perccel később a tejtestvérek elhagyták a szövetkezeti sörkertet. Bender, a nagy kombinátor, úgy érezte magát, mint egy sebész, aki rendkívül nehéz műtétre készül. Minden készen áll. A villamos üstökben kendők és kötözőszerek gőzölögnek, az irgalmas nővér fehér tógájában nesztelenül suhan ide-oda a csempézett padlón. Az orvosi nikkell- és fajanszdolgok csillognak, a beteg az üvegasztalon fekszik, szemét bágyadtan a mennyezetre vetve, a felmelegített levegőben német rágógumi illata szálldos. A sebész szétterjesztett karokkal a műtőasztalhoz lép, az asszisztentstől átveszi a fertőtlenített vadászbökört, és szárazon odaszól a pácienshez: - Nahát, csak vesse le azt a burnuszt!

- Nálam mindig így van ez - mondta Bender, és szeme szikrázott. - Kénytelen vagyok szorongató bankjegyhiánnyal belemenni egy milliós üzletbe. Az én egész álló-, forgó- és tartaléktőkém összesen öt rubel... Mit mondott az előbb? Hogy hívják ezt a maga földalatti milliomosát?

- Korejko - felelte Balaganov.

- Igen, igen, Korejko. Nagyon szép név. És maga azt állítja, hogy senki sem tud a millióiról?

- Senki, rajtam és Pruzsanszkijon kívül. De Pruzsanszkij, ahogy már mondtam, még jó három évet ülni fog. Csak látta volna milyen vigasztalhatatlanul zokogott, amikor én kiszabadultam. Nyilván érezte, hogy Korejkóról mégsem kellett volna mesélnie nekem.

- Hogy elárulta magának a titkát, az semmiség. Nem azért vergődött és zokogott. Nyilván valami előérzete támadt, hogy maga az egész dolgot elmeséli nekem. És ez kétségtelenül pech a szegény Pruzsanszkijra nézve. Mikor Pruzsanszkij elhagyja a börtönt, Korejko már csak ebben a közismerten hülye közmondásban találja majd minden vigaszát, hogy „A szegénység nem szégyen!”

Osztap levette nyári sapkáját, meglóbálta a levegőben, és ezt kérdezte: - Vannak ősz hajszálaim?

Balaganov behúzta hasát, lábfejét egy puskatus szélességnyire terpesztette, és a jobb szárnytisztes hangján felelte:

- Parancsára, nincsenek!

- Hát majd lesznek. Nagy harcok előtt állunk. Még maga is bele fog őszülni, Halaganov.

Balaganov hirtelen bambán elvigyorodott.

- Hogy mondta? Ő maga fogja elénk hozni a pénzt kék szegélyű kistányéron?

- Nekem kistányéron - felelte Osztap -, de magának tányéron.

- És mi van azzal a Rio de Janeíróval? Én is fehér nadrágban akarok járni.

- Rio de Janeiro gyermekségem leheletkönnyű ábrándja - felelte szigorúan a nagy kombinátor.

- Ne illesse otromba mancsával! És most dologra! Csapatok, előre! Az osztagoknak a leg-rövidebb idő alatt elő kell nyomulniok Csernomorszk városáig! Öltözet: őrfelszerelés! Kürtös, az indulójelet! És a parádét én vezénylem!

Maga adja a benzint, mi az ötleteket

Egy évvel azelőtt, hogy Panyikovszkij megsértette a kaukázusi terület egyezményét, jelent meg Arbatov városában az első gépkocsi. Az automobilizmus eme úttörője egy Kozlevics nevű sofőr volt.

A kormánykerékhez az az elhatározás vezette, hogy új életet kezd. Adam Kozlevics régebbi élete ugyanis bűnös élet volt: szüntelenül megszegte az Orosz Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság büntető törvénykönyvét, különösen pedig a 162. törvénycikket, amely idegen vagyon titkos eltulajdonítását (lopás) tárgyalja.

Ennek a törvénycikknek sok pontja van; a bűnös Adam idegenkedett például az *a)* ponttól. (Minden technikai segédeszköz felhasználása nélkül végrehajtott lopás.) Ez neki túl kezdetleges volt. A *d)* pont, amely öt évig terjedhető szabadságvesztéssel fenyeget, szintén nem felelt meg neki. Nem szeretett sokáig dutyiban ülni. Mivel pedig gyermekkorától vonzódott a technikához, teljes szívvel-lélekkel a *c)* pont kultuszának adta át magát (idegen vagyon titkos eltulajdonítása technikai segédeszközök felhasználásával, vagy ismételten, vagy más személyekkel történt előzetes megbeszélés alapján végrehajtva, pályaudvarokon, kikötőkben, gőzösökön, vasúti kocsikban és fogadókban).

Kozlevicsnek azonban nem volt szerencséje. Akkor is nyakon csípték, amikor annyira kedvelt segédeszközeit használta, és akkor is, amikor ezek nélkül dolgozott. Nyakon csípték pályaudvarokon, kikötőkben, gőzösökön és fogadókban. Vasúti kocsikban szintén nyakon csípték. Sőt még akkor is nyakon csípték, amikor végső kétségbeesésében, más személyekkel történt előzetes megbeszélés után nyújtotta ki kezét idegen tulajdonért.

Miután Kozlevics ilyenformán összesen körülbelül három évig ült, végre arra a gondolatra jutott, hogy sokkal kényelmesebb, ha nyíltan vagyongyűjtéshez folyamodik, semmint titokban szerez idegen tulajdont. Ez a gondolat felzaklatott lelkének nyugalmat adott. Valóságos mintafegyenc lett belőle, önleplező verseket írt a *Felkel a nap és lenyugszik* című börtönújságba, és szorgalmasan dolgozott a zárt intézet lakatosműhelyében. A büntető rendszer jótékony hatással volt rá. A negyvenhat éves, parasztszármazású, nőtlen, rovott múltú Kozlevics Adam Kazimirovics, aki a csechokowai járásban született, mint becsületes ember hagyta el a börtönt.

Egy moszkvai garázsban végzett kétévi munka után, alkalmi vétel útján egy olyan öreg autót szerzett, amelynek a piacon való megjelenését csak azzal lehetett volna megmagyarázni, hogy valahol feloszlattak egy autómúzeumot. A ritka kiállítási darab százkilencven rubelért került Kozlevics tulajdonába. Valami titokzatos okból az autót együtt bocsátották vásárra egy zöld vödörbe ültetett műpálmával. Így hát a pálmát is meg kellett vennie. Hiszen a pálma még megjárta volna, de az öreg alkalmatossággal sok bosszúsága volt: piacokon a hiányzó alkatrészek után kutatni, tömetni az üléseket, és megújítani a villamos alkatrészeket. A javító munkálatok koronája az volt, amikor a kocsit kígyózöldre mázoltatta. Az autó márkáját nem lehetett pontosan megállapítani, Adam Kozlevics azonban azt állította, hogy Lorraine-Dietrich gyártmányú. Ennek bizonyítására a kocsi hűtőjére réztáblácskát szerelt a Lorraine-Dietrich gyár jegyével. Most már tehát nem volt más dolga, mint hogy hozzáfogjon a magán bérautó-fuvarozáshoz, amiről Kozlevics már régóta álmodott.

Azon a napon, amikor Adam hozzálátott, hogy újszülöttjét napvilágra hozza és kivezesse a gépkocsiállomásra, olyan dolog történt, amely az összes maszek taxisofőr számára rendkívül lehangoló volt. Browning-revolverekhez hasonló, százhusz Renault márkájú vadonatúj kis

fekete taxi érkezett Moszkvába. Kozlevics még csak kísérletet sem tett, hogy felvegye velük a versenyt. A pálmát letétbe helyezte a Versailles-hoz címzett kocsis-csapszékben, és vidékre utazott dolgozni.

Arbatov, amely teljesen nélkülözte a gépkocsiközlekedést, megnyerte a sofőr tetszését; elhatározta, hogy végleg itt marad.

A jó Kozlevics előtt édes álmok lebegtek, hogy milyen szorgalmasan, vidáman és mindenekelőtt mennyire becsületesen fogja itt megmunkálni a gépkocsifuvarozás szűz talaját. Láttá magát, amint a kora hajnalok sarki hidegében már ott áll a pályaudvaron, a moszkvai vonatra várva. Vöröses tehénbőr bundába burkolva, repülős szemüveggel a homlokán, nyájasan kínál-gatja majd cigarettával a hordárokat. Valahol hátrább majd alázatosan meghúzódznak a fagyoskodó konfliskocsisok. Sírnak a hidegtől, és kék kabátjukban vacogva dideregnek. De már hallani is a vasúti állomás jelzőharangjának vibráló zengését. Itt a vonat. Az utasok kilépnek a peronra, és elégedett arccal állnak meg az autónál. Bizonyára nem is várták, hogy a bérautó vívmánya már az arbatovi pusztaságig is elhatolt. Buzgón dudálva száguld Kozlevics utasaival a Parasztok Háza felé.

Egész nap akad dolga, mindenki örül, hogy igénybe veheti a motoros hintót. Kozlevics és hűséges kocsija elmaradhatatlan résztvevője minden esküvőnek, kirándulásnak, ünnepségnek a városban. De legtöbb munkája mégis nyáron van. Vasárnaponként Kozlevics kocsijával egész családok utaznak ki a szabadba. A gyerekek kacarásznak, a szél belekap a sálakba és szalagokba, az asszonyok vidáman fecsegnek, a családapák nagybecsüléssel tekintenek a sofőr bőrbőrbe burkolt hátára, és az Amerikai Egyesült Államok automobilizmusának jelenlegi állása felől érdeklődnek nála (legfőképpen pedig arról, igaz-e, hogy Ford naponta új autót vásárol magának).

Így festegette maga elé Kozlevics csodálatos új életét Arbatovban. Ám a valóság a leg-rövidebb idő alatt lerombolta Adam Kozlevics képzeletének ezt a légvárát, minden tornyával, hídjával, bástyájával és zászlójával egyetemben.

Először a vasúti menetrend csalta meg. A gyorsvonatok és az expresszvonatok megállás nélkül haladtak át Arbatov állomásán, és menet közben adták le a menetlevelet, és dobták le a sürgős postát. Vegyesvonatok csak kétszer egy héten érkeztek. Kérvényezőket és vásáros csizmadiákat, kaptafás, hátizsákos, bugyros utasokat - szóval ilyen népséget hoztak. A vegyesvonatok utasai általában nem utaznak autón. Kirándulások és ünnepségek sem nagyon akadtak, az esküvőkre pedig nem hívták meg Kozlevicset. Arbatovban megszokták az emberek, hogy az esküvői menetekhez konfliskocsikat fogadjanak; a kocsisok ilyen alkalmakkor papírrózsákat és krizantémokat fontak a lovak sörényébe, ami rendkívül tetszett a násznagyoknak.

Kirándulások persze bőven akadtak. De ezek is mások voltak, mint ahogy Adam elképzelte. Nem voltak gyerekek, lobogó sálak, vidám trécelések.

A homályos petróleumlámpa-világítású első estén négy férfi lépett Kozlevics elé, aki egész nap hiába állt kocsijával a standján. Sokáig és némán bámulták az autót. Végül az egyik, egy púpos ember, bizonytalanul megkérdezte:

- Bárkit elvisz?

- Persze hogy bárkit - felelte Kozlevics, csodálkozva az arbatovi polgárok félénkségén. - Öt rubel egy óra.

A négy férfi összehajolt, és suttogni kezdett. A sofőr szenvedélyes sóhajtásokat hallott, majd a következő szavak hangzottak el:

- Kocsizzunk egyet a gyűlés után, elvtársak? De hát illik ez? Egy rubel huszonöt fejenként igazán nem drága. Már miért ne illenék?

És a tágas alkalmatosság most először fogadott posztóval bevont ölébe arbatoviákat. Néhány percig hallgattak az utasok, szinte elkábulva a sebességtől, a benzin szagától és a szél sивításától. Azután, valami bizonytalan sejtelemről gyötörve, halkán rázendítettek a „Mint a hullámok, oly gyorsak napjaink” kezdetű dalra. Kozlevics a harmadik sebességre kapcsolt. Egy élelmiszerárú sátrának bizonytalan körvonalai suhantak el a félhomályban, és a gép nekiugrott a holdfényes országútnak.

„És minden hónappal közelebb a sír” - zengett az utasok dala. Most mintha sajnálták volna magukat, nagyon bántotta őket, hogy sohasem lehettek diákok. A refrént már hangosan énekelték:

„Igyunk, igyunk még egy pohárral, trallalalla, trallalalla.”

- Állj! - kiáltotta hirtelen a púpos. - Forduljunk vissza! Még a lelkem is kiszáradt!

A városban a polgártársak számos fehér palackot vettek magukhoz, ezeken kívül egy természetes asszonyságot. A mezőn tábort ütöttek, megvacsoráztak, vodkát ittak, aztán zene nélkül kacér polkába kezdtek.

Az éjszakai eseményektől kimerülve Kozlevics másnap estig ott szunyókált a kormánykerék mellett a téren. Estefelé azonban megjelent az előző napi társaság, már kissé becsípetten, beült az autóba, és egész éjszaka körös-körül kocsizott a városban. Harmadnap ugyanez a játék ismétlődött. A vidám társaság éjszakai korhelykedései, a púpos vezetésével, megszakítás nélkül két hétig tartottak. A helybeli közlekedés gépesítésének öröme Adam Kozlevics ügyfeleire furcsa hatással volt: arcuk megduzzadt, és a sötétben úgy fehérlett, mint a párna. A púpos, a szájából kilógó kolbásszal, vámpírhoz hasonlított.

Egyre izgágábbak lettek, és néha, amikor a vidámság tetőfokára hágott, sírtak. A szemfüles púpos egyszer konflison egy zsák rizst hozott az autóba. Szürkületkor a rizst egy közeli faluba vitték, hogy ott azonnal becseréljék különlegesen erős kisüstitre, és ezen a napon a társaság már nem is tért vissza a városba. Szénaboglyákon ülve pertut ittak a parasztokkal, éjszaka pedig tüzet gyújtottak, és különösen keservesen zokogtak.

A rákövetkező szürke reggelen, leltárfelvétel címén, bezárták a vasutasok ellátási szövetkezetét, amelynek a púpos vezetője, vidám cimborái pedig vezetőségi és intéző bizottsági tagjai voltak. Minő keserves volt a revizorok csodálkozása, amikor a boltban sem lisztet nem találtak, sem borsot, sem mosószappant, sem teknőket, sem textilárut, sem rizst. Polcok, pultok, fiókok és hordók, egytől egyig üresek voltak. Csak negyvenkilences számú, sárga pappendekli talpú óriási vadászcsizmák magasodtak a mennyezetig az üzlet közepén, és az üvegszekrényben búbanatosan szikrázott a National pénztárgépjátéka: egy nikkelezett női kebel, tarka gombokkal telehintve. Kozlevics lakására pedig idézést küldtek a vizsgálóbíró elé: a sofőrt mint tanút hallgatták ki a szövetkezetben történt dolgokkal kapcsolatban. A púpos és barátai elmaradtak, és a zöld masina három napig tétlenül vesztegelt a helyén.

Aztán a sötétség védelme alatt az előbbiekhöz hasonló utasok jöttek. Ők is ártatlan kirándulással kezdték, de alig tette meg a kocsit az első néhány száz métert, már feltámadt bennük a vodka gondolata. Az arbatoviák, úgy látszik, el sem tudták képzelni, hogy józan állapotban is lehet autózni; Kozlevics tragacsát a bűn melegágyának tartották, amelyben csak kicsapongó módon lehet viselkedni, illetlenül kurjongatni, és általában élvezni az életet.

Csak most értette meg Kozlevics, hogy a férfiak, akik nappal elhaladtak váróhelye mellett, miért kacsingattak egymásra galád mosollyal.

Minden egészen másképp történt, mint ahogy elképzelte. Éjszakánként messze világító fény-szórókkal a környék kis erdői körül kószált, háta mögött az utasok részeg handabandázását és üvöltözését hallva, napközben azonban, az álmatlanságtól tisztára meghülyülve, a vizsgálóbíróknál ült, és tanúvallomásokot tett. Az arbatoviaiak furcsa módon hajhászták az élet élvezeteit az állam, a társadalom vagy a szövetkezet pénzén. Kozlevics pedig, akarata ellenére, megint csak belemerült a büntető törvénykönyv feneketlen mélységeibe, a harmadik fejezet világába, amely épületes dolgokat taglal a hivatali hatalom leple alatt elkövetett bűnökről.

Büntetőpererek kezdődtek. És mindegyikükben ott szerepelt Adam Kozlevics mint koronatanú. Az igazságnak megfelelő vallomásaitól megrendült a talaj a vádlottak lába alatt, tehát mindent megvallottak könnyek és heves szipogás közben. Kozlevics egész sereg intézményt tönkretett. Utolsó áldozata a területi filmgyár helybeli fiókja volt, amely Arbatovban a *Sztyenka Razin és a hercegnő* című történelmi filmet forgatta. Az egész fiókvállalatot hat évre dutyiba zárták, és a filmet, amely szigorúan jogászai érdekltségű volt, a bűnjelek múzeumának adták át, ahol már híven őrizték a vasutasszövetkezeti bolt említett vadászcsizmáit.

Ekkor ütött be a válság. A zöld autótól úgy óvakodtak az arbatoviaiak, mint a pestistől. A polgárok messze ívben elkerülték a teret, amelyen Kozlevics csíkozott jelzőoszlopot állított fel ezzel a táblával: „Taxiállomás”. Néhány hónapja Adam már egyetlen kopejkát sem keresett, és abból a megtakarított pénzecskejéből élt, amelyeket a hírhedt éjszakai utak idején gyűjtött össze.

Ekkor már bizonyos áldozatokra is hajlandó volt. Az autó ajtajára fehér betűs és szerinte rendkívül csábító feliratot festett: „Halló! Gyerünk kocsikázni!” És az óránkénti díjat öt rubelről háromra szállította le. De a polgárok most sem változtatták meg taktikájukat. A sofőr lassan átgurult a városon, megállt a különböző vállalatoknál, és bekiáltozott az ablakokon:

- Micsoda nagyszerű levegő van! Nem kocsikáznánk egyet?

A hivatalnokok kidugták fejüket az ablakon, és az írógépek kopogása közben visszakiáltották:

- Csak eredj egyedül kocsikázni, te hóhér!

- Miért volnék én hóhér? - kérdezte Kozlevics majdnem sírva.

- Mert hóhér vagy - felelték a hivatalnokok -, a kocsival mindenkit törvény elé viszel.

- Hát kocsikázzatok a saját pénzeteken! - ordította kihívóan a sofőr. - A saját pénzeteken!

E szavakra a hivatalnokok gúnyos pillantásokat váltottak, és becsukták az ablakokat. Saját pénzükön kocsizni buta dolognak tartották.

A „Halló! Gyerünk kocsikázni!” tulajdonosa az egész várossal összeveszett. Már senkinek sem köszönt, ideges lett és dühös. Ha egy szovjethivatalnokot megpillantott, orvul megközelítette kocsijával, és keserű kacagással kiáltotta:

- Csaló! Most azonnal a vádlottak padjára viszem! Százkilencedik paragrafus!

A szovjethivatalnok összerendezte magát, rántott egyet a nadrágján, úgy tett, mintha nem is órákiabáltak volna, s meggyorsította lépteit. A bosszúálló Kozlevics azonban nem tágitott, követte kocsijával, és egyhangúan recitálta a büntető törvénykönyvből:

„Ama hivatalos személyekre, akik olyan pénzösszeget, értékeket vagy más tárgyakat, aminek a hivatalos személyek szolgálati beosztása következtében őrizetükre vannak bízva, elsajátítanak, a következő büntetés vár...”

A szovjethivatalnok ilyenkor gyáván megfutamodott, az irodaszéken való hosszadalmas üléstől már ráncos fenekét magasra emelve.

- ...szabadságvesztés - kiabálta utána Kozlevics - három évig terjedhető időtartammal!

Ám ha mindez ki is elégítette a sofőrt, ez mindössze erkölcsi kielégülés volt. Anyagilag annál rosszabbul állt. Megtakarított pénze fogytán volt. Határoznia kellett. Ez tovább így nem mehetett. Ilyen izgatott kedélyállapotban ült egyszer gépkocsiján, és undorral tekintett az ostoba, csíkos jelzőoszlopra, ezzel a felírással: „Taxiállomás”. Homályosan tudatára ébredt annak, hogy a becsületes életből semmi sem lett, hogy ő, mint autómessiás, idő előtt érkezett, és hogy a polgárok nem hisznek benne. Kozlevics annyira elmerült bánatos tépelődésében, hogy észre sem vette azt a két fiatalembert, aki már elég régóta figyelte érdeklődve kocsiját.

- Eredeti egy szerkezet - szólalt meg végül az egyik. - Az automobilizmus hajnalhasadása. Nézze csak, Balaganov, mi mindent lehet csinálni egy egyszerű varrógépből. Néhány csekély változtatás, és ez a tragacs remek kévekötőgéppé válna egy kolhoz számára.

- Eredj a fenébe! - mordult rá Kozlevics.

- Mi az, hogy eredj a fenébe? Hát miért áll ezen a maga gőzhengerén ez a reklámfelírás: „Halló! Gyerünk kocsikázni!”? Barátom és én talán üzleti útra akarunk indulni. Talán valóban hallókocsikázni szeretnénk!

Az automobilizmus e mártírjának arcán először tűnt fel életének arbatovi korszaka óta halvány mosoly. Kiugrott a kocsiból, és gyorsan felkurblizta a dübörgő motort.

- Tessék parancsolni - mondta. - Hova vigyem el önöket?

- Ezúttal sehova - jegyezte meg Balaganov -, nincs pénzünk. Ez ellen nem tehetünk semmit, sofőr elvtárs, bizony már csak ilyen a szegénység.

- Mindegy, ülj be! - ordította Kozlevics kétségbeesve. - Ingyen is elviszlek benneteket. Inni nem fogtok? A holdfénynél meztelenül táncolni nem fogtok? Halló, gyerünk kocsikázni!

- Nohát, akkor éljünk a kedves vendégszeretettel - mondta Osztap, és beült a sofőr mellé. - Maga nemes jellem, mint látom. De miért gondolja, hogy mi meztelenül akarnánk táncolni?

- Mert errefelé akadnak ilyenek - felelte a sofőr, és az autót a főutca felé irányította. - Hivatali bűnözők!

Gyötörte a vágy, hogy valakivel megossza bánatát. Legjobb persze az lett volna, ha gyöngéd, ráncos arcú mamájának mesélhetne szenvedéseiről. Ő sajnálta volna. De Madame Kozlevics már régóta jobblétre szenderült bánatában, amikor meghallotta, hogy fia, Adam, mint megrögzött tolvaj szerez hírnevet. És a sofőr elmesélte új utasainak Arbatov város bűnbeesésének egész történetét, amaz Arbatovét, amelynek erkölcsi romjai között most íme tovahaladt zöld kocsiján.

- Hát hova menjünk? - kérdezte végül is Kozlevics gyászosan. - Hova parancsolják?

Osztap habozott, jelentősen pillantott vörös hajú pajtására, és így szólt:

- A maga minden szerencsétlensége onnan ered, hogy igazságkereső. Maga szegény kis bárányka, maga félresikerült baptista. Szomorú dolog, ha a sofőrök társadalmában is ilyen borúlátó hangulat tapasztalható. Autója van, és azt sem tudja, hova menjen vele. Mi még rosszabbul állunk, nekünk nincs autónk. És mégis tudjuk, hova kell mennünk. Ha akarja, együtt mehetünk.

- Hova? - kérdezte a sofőr.

- Csernomorszkba - felelte Osztap. - Valami diszkrét kis üzletet kell ott elintéznünk. És a maga számára is akad majd munka. Csernomorszkban értékelik a régi időkből származó tárgyakat, és az ilyeneken szívesen kocsikáznak. Hát megyünk?

Kozlevics előbb csak mosolygott, mint valami özvegyasszony, akinek már semmi sem kedves az életben. De Bender nem fukarkodott a színekkel. A megzavarodott sofőr előtt bámulatos messzeségeket tárt fel, és azonnal ki is színezte őket csupa égszínkéssel és rózsaszínnel.

- Hiszen magának Arbatovban nincs más vesztenivalója, legfeljebb a tartalék láncai. Útközben nem fog éhezni, ezt magamra vállalom. Maga adja a benzint, mi az ötleteket.

Kozlevics megállította a kocsit, és borongón, még mindig ellenkezve szólt:

- Kevés a benzinem.

- Elég lesz ötven kilométerre?

- Nyolcvanra is futja.

- Akkor minden rendben van. Hiszen már közöltem magával, hogy nem szűkölködöm ötletekben és gondolatokban. Pontosan hatvan kilométernyire az út mentén nagy vashordó fog magára várni, tele repülőbenzinnel. Szereti a repülőbenzint?

- Szeretem - felelte félénken Kozlevics.

Az élet hirtelen könnyűnek és vidámnak tűnt fel előtte. Kedve támadt tüstént Csernomorszkba utazni.

- És azt a hordót - folytatta Osztap - teljesen díjtalanul fogja megkapni. Sőt többet mondok, direkt kérni fogják magát, hogy fogadja el a benzint.

- Micsoda benzint? - súgta Balaganov. - Miket lódít itt?

Osztap súlyos pillantást vetett a narancsszínű szeplőkre, amelyekkel tejtestvéreinek arca sűrűn tele volt hintve, és éppoly halkan felelt:

- Az olyan embereket, akik nem olvasnak újságot, haladéktalanul erkölcsi kivégzésnek kellene alávetni. Csak azért adom magának vissza az életét, mert remélem, hogy átnevelhetem.

Osztap azonban elmulasztotta, hogy az újságolvasás és az állítólag az út mentén várakozó nagy benzineshordó között fennálló összefüggésre bővebben is kitérjen.

- Ünnepelesen megnyitom az arbatov-csernomorszki nagy autóversenyt - mondta szertartásosan. - A verseny parancsnokává magamat nevezem ki. A kocsit vezetője... hogy is hívják magát? Adam Kozlevics. Balaganov polgártárs fedélzeti szerelői minőségben fog működni, egyúttal átveszi a mindeneslány szerepkörét is. Még csak egyet, Kozlevics! A „Halló! Gyerünk kocsikázni!” felírást azonnal el kell tüntetni. Semmi szükségünk különösebb ismertetőjelre.

Két óra múlva a gépkocsi, friss sötétzöld folttal az oldalán, lassan kigördült a garázsból, és utoljára gurult végig Arbatov város utcáin. Kozlevics szemében reménység tündökölt. Mellette ült Balaganov. Szorgalmasan dörzsölgette kis törlőronggyal a réz alkatrészeket, buzgón teljesítve a számára új szerelői kötelességeket. A verseny parancsnoka elterült a vörös ülésen, és elégedetten pillantott új alárendeltjeire.

- Adam - ordította Osztap, túlharsogva a motor dübörgését -, hogy hívják ezt a maga tragacsát?!

- Lorraine-Dietrichnek - felelte Kozlevics.

- Micsoda név ez? Egy autónak legyen saját neve, mint a hadihajóknak. Ez a maga kocsija különösen gyorsaságával és vonalainak nemes szépségével tűnik ki. Ezért indítványozom, hogy a kocsinak adjuk az Antilop nevet. Ki van ellene? Szóval egyhangúlag...

A zöld Antilop, minden eresztékében zörögve, végigrohant a Fiatal Tehetségek Körútján, és berobogott a piactérre.

Az Antilop legénységének különös zsánerkép tárult itt a szeme elé. A térről előrehajolva rohant egy férfi a fasor irányában, hóna alatt fehér libával. Bal kezével kemény szalmakalapját szorította a fejébe. Nagy embertömeg rohant utána ordítózva. A szökevény vissza-vissza-fordult, és jó formájú színészarcán a megdöbbenés kifejezése látszott.

- Panyikovszkij menekül! - kiáltotta Balaganov.

- Ez a libalopás második stádiuma - jegyezte meg szárazon Osztap. - A harmadik stádium a tettes elfogatása után kezdődik. Kísérőjelensége pedig egy hatalmas verés.

Panyikovszkij valószínűleg megsejtette, hogy már közeledik a harmadik stádium, mert teljes erejéből futott. Félelmében nem eresztette el a libát, ami üldözői köréből heves elkeseredést váltott ki.

- Száztizenhatodik paragrafus - idézte Kozlevics könyv nélkül. - „Nagyobb háziállat titkos vagy akár nyilvános eltulajdonítása a mezőgazdasággal vagy állattenyésztéssel foglalkozó lakosság kárára.”

Balaganov felkacagott: valósággal édelgett a gondolaton, hogy az egyezmény megszegője kénytelen lesz a megérdemelt büntetést megkóstolni.

Az autó előtt két részre szakadt a dühöngő tömeg, azután a koci kijutott az országútra.

- Mentsetek meg! - kiáltotta Panyikovszkij, amikor az Antilop utolérte.

- Majd az Isten! - felelte Balaganov, a kocsiból kihajolva.

Az autó vörös porfellebbe burkolta Panyikovszkijt.

- Vegyetek fel! - bögte a menekülő végső erejéből, és igyekezett lépést tartani a kocsival. - Jó ember vagytok.

Az üldözők hangja általános vészjósló üvöltésben olvadt össze.

- Felvegyük ezt a férget? - kérdezte Osztap.

- Nem kell! - felelte Balaganov könyörtelenül. - Legalább megtudja, mit jelent, ha megszegik az egyezményt.

De Osztap már határozott.

- Dobd el azt a madarat! - ordította Panyikovszkij felé. Majd a sofőrhez fordult: - Hajts lassabban!

Panyikovszkij azonnal engedelmeskedett. A liba sértődötten emelkedett fel a földről. Megtisztogatta magát, és visszatotyogott a városba, mintha mi sem történt volna.

- Szálljon fel! - szólt Osztap. - Ördög bújjék magába! De nehogy még egyszer vétkezzen, mert kitekerem a nyakát!

Panyikovszkij szaporábban kapkodta a lábát, elkapta a koci hátulját, felhúzódkodott, hasra feküdt a koci peremén, majd nagy nehezen bemászott, mint az úszó a csónakba - kemény kezelői csak úgy zörögtek -, és végül a padlóra huppant.

- Teljes gáz! - vezényelte Osztap. - Az ülést folytatjuk.

Balaganov megnyomta a gumikörtét, és a rézdudából kedves, régimódi hangok törtek elő:

A matcsis a legszebb tánc, tra-ra-ra.

A matcsis a legszebb tánc, tra-ra-ra.

Aztán az Antilop nekiugrott a vad természetnek a repülőbenzines hordó irányában.

Egy közönséges kis bőrönd

A tizenhatos számú ház kapujából lehajtott fejjel kilépett egy férfi. Kalap nélkül volt, szürke vitorlavászon nadrágban, csupasz lábán szerzetesi bőrsaruval és fehér, gallértalan ingben. Mikor a kékes kövekkel kirakott járdára lépett, megállt és halkán azt mondta:

- Ma péntek van. Hát megint a pályaudvarra kell mennem. - Mialatt a sarus férfi ezeket a szavakat mondta, gyorsan megfordult. Úgy tűnt fel neki, mintha valaki figyelne. De a Malaja Kaszatyelnaja utca teljesen üres volt.

A júniusi reggel még csak éppen születőben volt. Az akácok borzongtak, és hideg, csillogó harmatot hintettek a kövezetre. Az utca madarai valami vidám zagyaságot csiviteltek. Lenn, az utca végén, a háztető mögött, mint olvasztott fém izzott az álmos tenger. A ház mesterek órája már lejárt, a tejesasszonyok órája még nem jött el.

Az a bizonyos időpont volt ez öt és hat óra között, amikor a ház mesterek, miután szűrős seprűjükkel már eleget hadonásztak, elégedetten visszatérnek lakásukba, és amikor a városban olyan világos van, olyan tisztaság és csend, mint az állami bankban. Az ilyen pillanatokban az ember sírni szeretne, és örömet elhinné, hogy az aludt tej valóban hasznosabb és ízletesebb, mint a gabonapálinka. De már távoli mennydörgés hallatszik: a tejesasszonyok rakják ki kannáikat a helyi érdekű vasútból. A tejesasszonyok hamarosan berobognak a városba, és a hátsó lépcsőkön elkezdik megszokott veszekedésüket a háziasszonyokkal. Egy pillanatra feltűnnek a munkások, kezükben élelmiszeres csomagokkal, és rögtön el is tűnnek a gyári kapuk mögött. Az üzemek kéményeiből felgomolyog a füst. Aztán megszólalnak az éjjelisze krényeken, a dühtől szinte ugrálva, az ébresztőórák miriádjai (a Pavel Bouré cég gyártmányai szelídebben, az Állami Óragyárai hangosabban), úgy csengenek, mint a trojkacsengők, a szovjet-hivatalnokok felnyögnek félálomukban, és kiesnek a magas leányágyból. A tejesasszonyok órája lejárt, a hivatalnok emberek órája elérkezett.

De most korán volt, a hivatalnokok még aludtak a szobanövények árnyékában. A sarus férfi végigment az egész városon, és útközben senkivel sem találkozott. Elhaladt az akácok alatt, amelyek Csernomorszkban bizonyos hivatalos szolgálatot teljesítenek: az egyiken kék postaládák függnek, a másikon kis bádogedények, vízzel megtöltve a kutyák számára.

A sarus férfi abban a pillanatban érkezett a parti pályaudvarra, amikor a tejesasszonyok kitódultak. Miután néhányszor fájdalmasan nekiütődött vassal felszerelt válluknak, a poggyászmegőrzőbe ment, és felmutatott egy nyugtát. A poggyászkezelő azzal a természetellenes szigorúsággal, amely csak a vasutasok sajátja, rápillantott, és azonnal odadobta a bőröndöt a nyugta átnyújtójának. Maga az átnyújtó kis bőrzacskóból sóhajtván kivett egy tízkopejkás pénzdarabot, és a poggyászmegőrző asztalára tette, amely hat darab, megszámlálhatatlan könyöktől fényesre csiszolt ócska sínből állott.

Amikor a sarus férfi megint a pályaudvar előtti téren állt, a bőröndöt letette a földre, minden oldaláról aggodalmasan megvizsgálta, sőt meg is tapogatta a zárat. Fából összetákolt közönséges kis bőrönd volt ez. Műbőrrel bevonva.

A fiatalabb utasok ilyesfajta kézipoggyászból Sketch gyártmányú cérnazoknikat, két váltás fehérneműt, egy hajhálót, fürdőnadrágot, *A Komszomol feladata falun* című brosúráját és három összenyomott kemény tojást tartanak. Ezenkívül a poggyász sarkában feltétlenül ott szorong a *Gazdasági Élet* című újságba csomagolt szennyes fehérnemű. Az idősebb utasok az ilyen kézipoggyászból egy öltönyt és hozzá a „Százéves Odessza” néven ismeretes kockás szövetből

készült külön nadrágot csomagolnak, nadrágtartót, nyelvcsőházipőrt, egy üveg közönséges kölnivizet és fehér marseille-i takarót. Megjegyzendő, hogy ebben az esetben is van valami a *Gazdasági Élet*-be csomagolva a poggyász sarkában, de ez már nem piszkos fehérnemű, hanem egy sápadt főtt csirke.

Miután a sarus férfit ez a rövid vizsgálat kellőleg megnyugtatta, felvette a bőröndöt, és egy fehérre festett trópusi villamosra szállt, amely elvitte a város másik végére, a keleti pályaudvarhoz. Ott azután pontosan az ellenkezőjét csinálta mindannak, amit csak az imént tett a parti pályaudvaron. Letétbe helyezte bőröndjét, és a fenséges poggyászkezelőtől nyugtát kapott.

Miután a bőrönd gazdája mindeme furcsa dolgokat végigcsinálta, épp abban az időpontban hagyta el a pályaudvart, amikor az utcákon már feltűnt néhány példás hivatalnok. Elvegyült rendetlen soraikban, miáltal öltözködésük mindennemű eredetisége eltűnt. A sarus férfi szintén hivatalnok volt, és a csernomorszki hivatalnokok majdnem kivétel nélkül ugyanazon íratlan divatkódex szerint öltöztek: könyökig feltűrt ujjú hálóiing, könnyű rövid nadrag és egyforma szandál vagy vitorlavászon félcipő, ez volt az egész. Kalapot vagy sapkát senki sem viselt. Csak helyel-közzel látott az ember valami sapkafélét; legtöbbször kócos fekete sörényeket láthatott, de még gyakrabban ragyogtak fel pillantása előtt dinnyékre emlékeztető, napbaránított, kopasz fejek, amelyekre az ember úgy szeretne írni valamit tintaceruzával.

A vállalat neve, amelynél a sarus férfi dolgozott, Herkules volt, és egy hajdani szállodában működött. Hajókon látható rézfogantyús, üveges forgóajtó lökte be egy rózsaszínű márvánnyal borított nagy előcsarnokba. A lift már csak a földön működött, mert benne helyezték el az eligazítót. Egy nevető női arc kandikált ki belőle. A sarus ember, a tehetetlenségi törvény hatására, még tett néhány lépést, majd megállt az öreg portás előtt, akinek sapkáját aranyhímzés szegélyezte, és hetykén így szólt hozzá:

- Na, öreg, nem volna még itt az ideje a krematóriumnak?

- Bizony, már itt volna, kedves uram - felelte a portás vidám mosollyal -, van még hely a mi szovjet urnakertünkben.

Még a karjait is kitérte. Jóságos arcán szinte tündökölt a készség, hogy ha kell, azonnal hajlandó magát a halottégetőknek kiszolgáltatni.

Csernomorszkban ugyanis épp most tervezték a krematórium és a hozzá való urnahelyiség, tehát az urnakert felépítését, és a temető kezelőségének ez az újítása a polgárokat felettébb mulattatta. Talán az olyan újmódi szavak, mint krematórium és urnakert, neveltették meg őket, talán azon találtak mulatnivalót, hogy az embert se szó, se beszéd, el lehet égetni, akár egy hasáb fát - bizonyos csak az, hogy az összes öregembernek és öregasszonynak buzgón kiáltották oda az utcákon és a villamoson: „Hová sietsz, öreg? Csak tán nem a krematóriumba?” Avagy: „Engedjétek előre az öreget, ideje már, hogy a krematóriumba érjen.”

A csodálatos csak az volt, hogy a halotthamvasztás gondolata nagyon tetszett az öregeknek, mert az ilyen vidám tréfákat szívesen fogadták. És általában a halálról szóló beszélgetések, amelyek ez ideig illetleneknek és udvariatlanoknak számítottak, Csernomorszkban most ugyanolyan sikereket arattak, mint az európai és kaukázusi életről szóló viccek: mindenki szívesen hallgatta az ilyeneket.

A hivatalnok kikerülte a lépcső aljában álló meztelen márványleányzót, aki felemelt kezében villamosfáklyát tartott, és haragosan tekintett a falon függő plakátra:

A Herkulesben megkezdődött a tisztogatási eljárás.

A hallgatás összeesküvés! Le a kéz-kezet-mos taktikával!

Majd felhaladt az első emeletre. A számlaosztályon dolgozott. Még tizenöt perc hiányzott a munkaidő kezdetéig, de Szaharkov, Dreifusz, Tyezoimenyickij, Muzikant, Csevaszevszkaja, Kukuskind, Boriszohlebszkij és ifjabb Lapidusz már ott ültek asztaluknál. A tisztogatási eljárástól nem féltek, ahogy erről egymást százszor is biztosították, de az utóbbi időben, rejtélyes okból, egyre korábban jártak be a hivatalba. Most felhasználták a néhány percnyi szabad időt, és zajosan beszélgettek. Hangjuk valósággal dörgött a hatalmas helyiségben, amely valamikor, a régi időkben, a szálloda étterme volt. Erre emlékeztetett a mennyezet is, faragott tölgyfa berakásaival, és a festett falak, amelyeken borzalmat keltően mosolygó menádok, najádok és driádok bukfenceztek.

- Hallotta már az újságot, Korejko? - kérdezte ifjabb Lapidusz a belépőtől. - Hát igazán nem hallott semmit? Nahát, akkor csodálkozni fog!

- Micsoda újságról van szó? Jó napot, elvtársak - mondta Korejko. - Jó napot, Anna Vasziljevna!

- El sem képzelheti, mi történt - folytatta ifjabb Lapidusz elégedetten. - Berlaga könyvelőt a tébolydába szállították.

- Lehetetlen. Csak nem mondja komolyan? Berlagát? Hiszen ő a lehető legnormálisabb ember!

- A tegnapi napig a lehető legnormálisabb ember volt, de máától kezdve ő a lehető legabnormálisabb - vegyült bele Boriszohlebszkij a beszélgetésbe. - Valóban így van. A barátja hívott fel. Berlagának egészen súlyos lelki betegsége van, valami sarokidegzavara.

- Szinte csodálatos, hogy nekünk mindnyájunknak nincs ilyen idegzavarunk - jegyezte meg vészjóslón az öreg Kukuskind, szemüvegén keresztül végigmustrálva kollégáit.

- Ne károgjon - szólt rá Csevaszevszkaja asszony -, örökké csak kedvét szegi az embernek.

- Mégiscsak kár Berlagáért - nyilatkozott Dreifusz, és forgószékén a társaság felé fordult.

A társaság némán igazat adott Dreifusznak. Csupán ifjabb Lapidusz vigyorgott rejtélyesen. A beszélgetés a lelki betegek viselkedésére terelődött; a rögeszmésekről társalogtak, mindenki tudott valamit egy-egy híres őrült életéből.

- Nekem például - kiáltott Szaharkov - volt egy őrült nagybátyám, aki azt képzelte magáról, hogy Ábrahám, Izsák és Jákob egy személyben. Képzeltetek, micsoda lármát csapott.

- Csak az a csodálatos - mondta az öreg Kukuskind bádoghangon, mialatt lassan törölgette szemüvegét kabátja szárnyával -; csak az a csodálatos, hogy még mi mindnyájan nem képzeljük magunkról, hogy Ábrahám... - az öregember szuszogott - Izsák...

- ...és Jákob vagyunk egy személyben? - kérdezte Szaharkov csúfondárosan.

- Úgy van! - üvöltött fel hirtelen Kukuskind. - Igenis Jákob és éppen Jákob! Hiszen oly zaklatott korban élünk! Bizony, amikor még a Szkomorszkij és Csezarevics bankházban dolgoztam, nem volt tisztogatási akció.

A „tisztogatási akció” szónál ifjabb Lapidusz megremegett, karon fogta Korejkót, és a hatalmas ablakhoz vezette, melyen tarka üvegdarabokból összerakva, két gótikus lovag pompázott.

- A legérdekesebbet azonban még nem tudja Berlagáról - suttozta. - Berlaga olyan egészséges, mint a makk.

- Hogyan? Hát nincs tébolydában?

- Dehogyan. Ott van.

Lapidusz finoman mosolygott.

- Ebben van az egész trükk. Megrémült a tisztogatási akciótól, és elhatározta, hogy így vészeli át ezt a nyugtalan időszakot. Örültek tetteti magát. Most valószínűleg üvölt és röhög. Micsoda ravasz róka! Szinte irigylésre méltó.

- Hát mi van vele tulajdonképpen? Valami nincs rendben a szüleivel? Kereskedőemberek voltak? Osztályidegen elemek?

- Úgy van, valami nincs rendben a szüleivel, neki magának pedig - köztünk szólva - patikája volt. De hát ki tudhatta akkor, hogy jön a forradalom? Az emberek, ahogy épp tehettek, berendezkedtek az életre, az egyiknek patikája volt, a másiknak meg éppenséggel gyára. Ami engem illet, én semmi rosszat nem látok ebben. Hiszen ki tudhatta ezt előre?

- Tudni kellett volna - felelte Korejko hidegen.

- Hiszen ezt mondtam magam is - sietett Lapidusz a válasszal. - Az ilyen emberek számára nincs hely egy szovjet vállalatnál. - És Korejkóra meredve, az asztalhoz sietett.

A terem ekkor már megtelt hivatalnokokkal, a fiókokból előkerültek az ezüstösen csillogó, hajlékony fémvonalzók, a fagolyó számvetők, piros és kék vonalakkal rovátkált vaskos üzleti könyvek és sok egyéb, apróbb-nagyobb irodai kellék. Tyezoimenyickij leszakított egy lapot a naptárról, megkezdődött az új munkanap, olyannyira, hogy a hivatalnokok egyike már bele is harapott egy karéj ürüpastétomos vajas kenyérbe.

Korejko is a helyére ült. Napbarnította könyökével az íróasztalra támaszkodott, és a folyó-számlakönyvbe jegyeztetett.

Korejko Alekszandr Ivanovics, a Herkules egyik legjelentéktelenebb hivatalnoka, ifjúságának alkonyatát élte. Harmincnyolc éves volt. Arcában, mely vörös volt, mint a pecsétviasz, búza-sárga szemöldök alatt savószínű szem világított. Kis angol bajuszkájának színe szintén az érett gabonára emlékeztetett. Arca még egész fiatalosnak látszott volna, ha nem árkolják durva káplárráncok. Szolgálatban Alekszandr Ivanovics úgy viselkedett, mint egy továbbszolgáló altiszt. Nem okoskodott, pontos, szorgalmas, törekvő és bárgyú volt.

- Olyan félénk - mondta róla a számlaosztály főnöke -, oly rendkívül alázkodó, oly rendkívül tisztelettudó. Abban a pillanatban, amint az állami kölcsön jegyzése megindul, már siet is fel-ajánlani egyhavi fizetését, és elsőnek írja alá. És amellet egész fizetése mindössze negyvenhat rubel. Csak azt szeretném tudni, hogyan él meg ebből a pénzből.

Alekszandr Ivanovicsnak volt egy bámulatos képessége. Nagy, három- és négyjegyű számokat pillanatok alatt szorozott és osztott fejből. De még ez a képessége sem tudta megszabadítani az ostoba fráter hírétől.

- Hallja, Alekszandr Ivanovics - kérdezte tőle szomszédja -, mennyi nyolcszázharminchatszor négyszázhuszonhárom?

- Háromszázötvenháromezer-hatszázhuszonnyolc - felelte Korejko; alig gondolkodott tovább egy pillanatnál.

És a szomszéd a szorzás eredményét nem is vizsgálta felül, tudván, hogy a bárgyú Korejko sohase téved.

- Más az ő helyében karriert csinálna - mondta az összes kolléga, beleértve a tébolydába menekült Berlagát. - De hát ez már csak ilyen barom! Egész életében meg fog maradni a havi negyvenhat rubeljénél.

És a kollégák, de még a számlaosztály főnöke, Arnyikov elvtárs is, és nemcsak ő, hanem Szer-na Mihajlovna, az egész Herkules vezetőjének, Polihajev elvtársnak személyi titkárnője, egy szóval mind, egytől egyig, rettenetesen csodálkoztak volna, ha megtudják, hogy Alekszandr Ivanovics Korejko, valamennyi hivatalnok legjelentéktelenebbike, csak alig egy órával ezelőtt cipelt ismeretlen okból egy bőröndöt az egyik pályaudvarról a másikra, egy bőröndöt, amelyben sem a „Százéves Odessza” cégtől való sportnadrág, sem kopasztott tyúk, sem *A Komszomol feladata falun* című brosúra nem volt, hanem tízmillió rubel külföldi valutákban és szovjet bankjegyekben.

1915-ben Szasa Korejko huszonhárom éves léhűtő volt, azoknak egyike, akik joggal nevezhetők nyugalomba vonult gimnazistáknak. A reálgimnáziumot nem végezte el, semmivel sem foglalkozott, csak ténfergett a körutakon, és szülei nyakán élt. A katonai szolgálattól megszabadította nagybátyja, aki a katonai parancsnok egyik írnoke volt, és épp ezért Korejko különösebb rettegés nélkül hallgatta a félőrült rikkancsok ordítózását:

- A legfrissebb hírek! Csapataink előrenyomultak! Hála istennek! Sok sebesült és halott! Hála istennek!

Abban az időben Szasa Korejko a következőképpen képzelte el jövőjét. Egy nap majd megy az utcán, és az egyik ereszcsontra mellett, egész szorosan a falnál, cseresznyepiros, finoman ropogó bőrtárcát fog találni. A tárcában sok pénz lesz, legalább kétezeröt száz rubel... Aztán már gyönyörű lesz minden. Annyiszor elképzelte, miként találja meg majd a pénzt, hogy már a helyet is pontosan tudta, ahol ez történni fog. A Poltavszkaja Pobeda útján, egy előreugró ház sarkánál, a csillagos ég alatt sötétlő csatorna mentén. Ott fekszik a bőrből készült jótevő, kissé beszórva elszáradt akácvirággal, szomszédságában pedig néhány laposra taposott cigaretta-csutka. Szasa mindennap elment a Poltavszkaja Pobeda útjára, de legnagyobb csodálkozására sohasem volt ott semmiféle pénztárca. Meg-megpiszkálta a hulladékot sétapálcájával, és értetlenül nézegette a kapu fölött lógó kis táblát: J. M. Szolovejszkij adófelügyelő. Szasa méltatlankodva hazatért, forgolódott a vörös plüssdíványon, és a gazdagságról álmódott hevesen dobogó szívvel. Érverése ilyenkor rövid, dühös és türelmetlen volt.

Az 1917-es forradalom elkergette Korejkót a plüssdíványról. Ráeszmélt, hogy most ismeretlen gazdag emberek boldog örököse lehet. Érezte, hogy most az egész országban egész csomó gazdátlan arany hever, mérhetetlen sok drágaság, pazar bútor, kép, szőnyeg, prém és evőkészlet. Csak arra kell vigyázni, hogy az ember el ne mulassza a kedvező pillanatot, és olyan hirtelen, ahogy csak lehet, megkaparintsa a kincseket.

Ám akkor még ostoba és fiatal volt. Birtokába vett egy nagy lakást, amelynek tulajdonosa okos módon egy francia gőzösön Konstantinápolyba szökött, és egész nyíltan befészkelte magát a házba. Egy teljes hétig élvezte az eltűnt kereskedő gazdag életkörülményeit, megitta a pohárszékben talált muskotályt, ehhez az ételmisszer-fejadagként kiutalt heringet ette, eladott mindenféle házfelszerelést a bazárban, és felettébb csodálkozott, amikor letartóztatták.

Öt nap múlva kijött a börtönből. Nem mondott le a meggazdagodás gondolatáról, de rájött, hogy ennek csak titokban szabad megtörténnie, sötétben és lassú fokozatokkal. Ehhez a mimikri bizonyos fajtája kell, és Alekszandr Ivanovics meg is találta ezt a mimikrit, magas, narancsszínű csizma, zsákszerű kék bricseszadrág és egy hosszú zubbony formájában.

Abban a nyugtalan időben minden, amit emberi kéz teremtett, fogyatékosabban felelt meg céljának, mint annak előtte: a házak nem védtek meg a hidegtől, az ételtől nem lehet jóllakni, a villanyvilágítást csak szökevények és banditák ellen megtartott razziák alkalmával helyezték üzembe, a vízvezeték csak a földszinten szolgáltatott vizet, a villamoskocsik pedig egyáltalán nem jártak. De az elemek is gonoszabbak és veszedelmesebbek lettek. A telek hidegebbek

voltak, mint azelőtt, a szél hevesebben fűjt, és holmi kis meghűlés, amely máskor legfeljebb három napra kötötte volna ágyhoz az embert, most három nap alatt végzett is vele. Az utcákon kétes foglalkozású fiatalemberek ácsorogtak, szabadon énekelve az értékét vesztett pénzről szóló dalocskát:

*A kocsmába betértem,
De nincsen egy kopekem,
Tízmilliót váltson hamar, kérem.*

Alekszandr Ivanovics aggódva figyelte, hogyan válik semmivé az a pénz, amit a legbonyolultabb csalásokkal szerzett. A tifusz ezerszámra pusztította az embereket. Szasa a raktárból ellopott orvosságokkal üzérkedett. A tifuszon ötszázmilliót keresett, de a pénz árfolyama egy hónap alatt ötmillióra zsugorította az összeget. Cukron egymilliárdot keresett. Ez az összeg egy marék homokká változott.

Ebben a korszakban legsikeresebb üzlete egy tehervonat ellopása volt, amely élelmiszerekkel a Volgához indult. Korejko volt a szerelvény parancsnoka. A vonat Poltavából indult el, úticélja Szamara volt, de sohasem érkezett meg Szamarába, viszont Poltavába sem tért vissza. Útközben nyomtalanul eltűnt. Vele együtt eltűnt Alekszandr Ivanovics is.

A földalatti birodalom

A két narancsszínű csizma 1922 vége felé Moszkvában bukkant fel. A csizma fölött zöldes bekecs pompázott, aransárga rókaprémmel díszítve. Alekszandr Ivanovics fején pompás, bolyhos prémsüveg volt.

Moszkva utcáin ezekben az időkben már modern gépkocsik szaladgáltak, kristályüveg lámpásokkal. Drága prémekbe öltözött úrgazdagok hemzsegték az utcákon. Gótikus, hegyes orrú csizmácskák és bőróndszíjas aktatáskák divatoztak. A „polgártárs” szó lassacskán kitúrta helyéből a megszokott „elvtárs” szót, és néhány fiatalember, aki hamar rájött, hol keresse az élet örömeit, szorgalmasan ropta az éttermekben a one-stepet és foxtrottot. A város felett luxusfogatok kocsisainak kiáltásai cikáztak, és a külügyi népbiztosság nagy épületében Zsurkevics szabómester éjjel-nappal frakkokat varrt a külföldre utazó szovjet diplomatáknak.

Korejko csodálkozva látta, hogy öltözeke, amely vidéken mint a férfiaság és gazdagság jelképe szerepelt, itt Moszkvában régmúlt idők elavult maradványait testesíti meg, és viselőjére nem vet túlságosan kedvező fényt.

Két hónap múlva az egyik körúton új üzem nyílt, amelynek cégtábláján a következő volt olvasható: Reváns Vegyészeti Cikkek Kisipari Termelő Szövetkezete. Az üzemnek két szobája volt. Az elsőben a szocializmus megalapítójának, Friedrich Engelsnek képe függött, amely alatt ártatlanul mosolyogva maga Korejko ült, vörös selyemszálakkal kockázott szürke angol öltönyben. Eltűnt a narancsszínű csizma és a durva oldalszakáll. Alekszandr Ivanovics arca szép simára volt borotválva. A hátsó szobában folyt a termelés. Két tölgyfahordó állt ott, manométerrel és vízállásmutató üvegekkel felszerelve; az egyik hordó a földön állt, a másik magasabban. A hordókat vékony klistércső kötötte össze, amelyben buzgó mormogással valamiféle folyadék csordogált. Amikor a felső hordóból az egész folyadék lefutott az alsóba, a műhelyben megjelent egy nemezcsizmás fiú. Megadó sóhajtással vödörbe merte az első hordó tartalmát, felmászott vele a másik hordóhoz, és visszaöntötte. Mikor végzett ezzel a bonyolult termelő folyamattal, a fiú az irodába ment melegedni, a klistércsőben pedig újból felhangzott a buzgó mormogás, A folyadék folytatta megszokott útját a felső tartályból az alsóba.

Maga Alekszandr Ivanovics sem tudta pontosan, mifajta vegyszert termel a fent említett kisipari szövetkezet. De mit is törődött ő a vegyszerekkel? Munkanapja nélkül is bőségesen ki volt töltve. Bankról bankra száguldott, és kölcsönt szerzett üzemének kibővítésére. A trösztökkel szerződéseket kötött vegyi termékek szállítására, és hivatalos áron kapta a nyersanyagokat. A kölcsönöket is megkapta. Rengeteg időt kellett áldoznia, hogy a kiutalt nyersanyagot tízszeres áron eladja az állami gyáraknak, de sok energiáját fogyasztották a zugtőzsdén bonyolított valutaügyletei is, amely intézmény a Plevnai Hősök² szobrának lábánál működött.

Egy év lefolytával a bankok és trösztök kebelében feltámadt ama szerény óhaj, hogy megtudják, támogatásuk mennyire bizonyult hasznot hajtónak a Reváns kisipari szövetkezet szempontjából, és hogy vajon ez a szolid magánvállalkozó nem szorul-e rá némi újabb segítségre. Egy napon néhány szakállas szakértőből álló bizottság érkezett három bérkocsin az üzem elé. Az üres irodában a bizottság elnöke huzamosan bámult Engels közönyös szemébe, és meglehetősen sokáig kopogott botjával az íróasztal lapján, hogy a szövetkezet vezetőjét és tagjait

² Az 1877-78-as orosz-török háború egyik jelentős ütközete zajlott le Plevna bolgár város mellett. Az ütközet az oroszok fényes győzelmével végződött.

jelenlétéről értesítse. Végre kinyílt a műhely ajtaja, és a bizottság szeme előtt ott állott egy vörösre bőgött arcú fiú, vödörrel kezében.

Az üzem ezen ifjú képviselőjével folytatott beszélgetésből kiderült, hogy a gyártás ugyan teljes gőzzel halad, de a főnök már egy hete nem mutatkozott az irodában. A műhelyben nem sokáig időzött a bizottság. A folyadék, amely oly szorgalmasan csobogott a klistércsőn át, ízében, színében és vegyi összetételében feltűnően emlékeztetett a közönséges vízre, amíg ki nem derült, hogy valóban nem is egyéb. Miután a bizottság elnöke ezt a valószínűtlen tényt megállapította, azt mondta: „Hm”, és a bizottsági tagokra nézett, akik szintén azt mondták: „Hm. Az elnök azután ijesztő mosollyal a fiúra nézett és megkérdezte:

- Hány éves vagy?

- Tizenkettő múltam - felelte a gyerek.

Ezzel olyan bőgésben tört ki, hogy a bizottság tagjai egymást taszigálva szaladtak az utcára, a bérkocsikba vetették magukat, és teljesen feldúlt lelkiállapotban robogtak tova. Ami pedig a Reváns kisipari szövetkezetet illeti, ennek minden pénzügyi műveletét elkönyvelték a bankok és trösztök könyveinek „Nyeresség és veszteség számlá”-jára, és pedig e számlának sajátlagosan arra a részére, amely még csak véletlenül sem emlékezik meg nyereségről, hanem egyedül és kizárólagosan a veszteségnek van szentelve.

Azon a napon, amikor a bizottság a fent említett ipari üzem irodájában ama jelentős megbeszélést folytatta a jelen volt fiúcskával, Alekszandr Ivanovics háromezer kilométernyire Moszkvától egy kis szőlőművelő köztársaságban kiszállt a gyorsvonal hálókocsijából.

A szállodaszobában ablakot nyitott, és valóságos oázisvároskát látott maga előtt, bambuszcső vízvezetékkel, agyagból épült szutykos fellegrárral, egy városkát, amelyet nyárfák választottak el a környező homoksivatagtól, és amely tele volt ázsiai zsvajjal.

Már másnap megtudta, hogy a köztársaság villamosművek építésébe fogott. Azt is megtudta, hogy állandóan pénzhányban szenvednek, és hogy az építkezést, amelytől a köztársaság jövője függ, a félbemaradás veszélye fenyegeti. A gondos magánvállalkozó elhatározta, hogy segít a köztársaságon. Megint felvette régi narancssárga csizmáját, kaukázusi süveget tett fejére, felkapott egy hasas aktatáskát, és elindult az építkezés felé.

Nem fogadták túlságosan barátságosan, de ő igen tiszteletreméltóan viselkedett, semmit sem kért saját magának, és legfőként azt hangoztatta, hogy a fejletlen határterületek villamosításának eszméje nagyon a szívében fekszik.

- Az önök építkezéséhez - mondotta - hiányzik a pénz. Én majd előteremtem.

Egyúttal azt javasolta, hogy a villamosművek mellett jövedelmezőbb mellékvállalkozásokat is létesítsenek.

- Mi sem egyszerűbb! Képes levelezőlapokat fogunk árusítani az építkezés fényképeivel, és ez majd előteremti azokat az anyagi eszközöket, amelyekre az üzemnek most oly sürgős szüksége van. Figyeljen jól: ön semmit sem fog adni. Ön csak kapni fog.

Alekszandr Ivanovics erélyesen legyintett, hogy szavainak nagyobb nyomatékot adjon, de ezek nélkül is eléggé meggyőzőeknek látszottak, a terv pedig okosnak és jövedelmezőnek tűnt fel. Miután Korejko szerződésileg biztosította magának, hogy a levelezőlapokból befolyó összeg negyedrésze ráesik, munkához látott.

Először is forgótökére volt szükség. Ezt persze abból a pénzből kellett elvenni, amelyet a villamosművek építkezésére irányoztak elő. Más pénz nem is volt a köztársaságban.

- Nem baj - vigasztalta az építkezés vezetőit. - Jegyezzék meg jól, hogy e pillanattól kezdve már csak bevételeik lesznek.

Alekszandr Ivanovics fölényesen megvizsgálta a völgyszakadékat, amelyben a jövődöbéli erőművek betonból készült paralel-epipedonja készen állott, és egyetlen pillantással felbecsülte a porfírszklák festői hatását. Utána bérkocsikon jöttek a fényképészek. Körülállták az építkezést fényképezőállványukkal, elbújtak fekete kendőjük mögött, és huzamosan csattogtatták gépük zárját. Miután minden felvehető felvettek, az egyik fényképész a vállára boruló fekete kendő alól kritikusan megszólalt:

- Hát persze, jobb lett volna a villamosműveket kissé balra építeni, oda, a kolostorromok alá, ott sokkal festőibben hatottak volna.

Elhatározták, hogy a képes levelezőlapok előállítására céljából olyan gyorsan, ahogy csak lehetséges, saját nyomdát állítanak fel. Ehhez megint csak a villamosművek építkezésének tőkéjéből vettek el pénzt. Ehhez mérten az építkezésen bizonyos munkálatokat korlátozni kellett. Mindnyájan azzal vigasztalódtak azonban, hogy az új vállalkozás jövedelmei lehetővé teszik majd az elmulasztott idő pótlását.

A nyomdát ugyanabban a völgyszakadékban építették fel, a leendő villamosművekkel szemben. Nemsokára tehát a villamosművek betonból épült paralel-epipedonjával szemben megjelentek az épülő nyomda betonból épült paralel-epipedonjai. A szakadék egyik végéből lassan átvándoroltak a másik végébe a cementhordók, vasdorongok, a téglák és a sóder. Aztán lassan-lassan a munkások is átvonultak a szakadékra - az új építkezésnél többet fizettek.

Fél év múlva minden vasútállomáson csíkos nadrágos ügynökök jelentek meg. Levelezőlapokat árúsítottak: a lapok a szőlőtermelők fent nevezett köztársaságának festői szikláit ábrázolták, amelyek között grandiózus építkezések folynak. Nyári kerthelyiségekben, színházakban, mozikban, gőzhajókban és fürdőhelyeken bárányuszorú fiatal hölgyek forgatták egy jótékony célú sorsjáték szerencsekerekét. A szerencsekerék nem volt lepecsételve, minden kihúzott sorsjegyről kiderült végül, hogy a villamosított völgyszakadék képével ékesített levelezőlapot nyert.

Korejko szavai valóra váltak: mindenfelől ömlöttek a bevételek. De Alekszandr Ivanovics nem engedte ki őket a kezéből. A szerződésben kikötött negyedrészt mindenesetre visszatartotta magának, ugyanannyit kisajátított, arra hivatkozva, hogy az elszámolás még nem érkezett be az összes ügynöktől, a fennmaradó összeget pedig a jótékony vállalkozás kiszélesítésére használta fel.

- Csak jól kell gazdálkodni - mondta halkan -; először talpra kell állítani az üzletet, ahogy szokás, az igazi bevételek csak azután jönnek.

Abban az időben a villamosművektől elvett kotrógép mély gödröt ásott az új nyomdaüzem számára. A villamosművek építkezési munkálatait megszüntették. Az építkezés helyén nyoma sem volt embernek. Csak éppen fényképészek cikáztak fel-alá, és fekete kendőjük lobogott.

Az üzlet felvirágzott, és Alekszandr Ivanovics, akinek arcáról egy pillanatra sem tűnt el a becsületes szovjet mosoly, hozzáfogott népszerű filmszillagokat ábrázoló képes levelezőlapok nyomásához.

Mint ahogy az már történni szokott, egyik este zakatoló gépkocsiján megjelent egy vizsgáló bizottság. Korejko egy pillanatot sem vesztegetett, búcsúpillantást vetett a villamosművek immár több helyen megrepedt alapzatára, a fiókvállalkozás fényárban úszó hatalmas épületére, és útilaput kötött a talpára.

- Hm - mondta a vizsgáló bizottság elnöke, botjával az alapzat repedéseiben turkálva -, hol vannak itt a villamosművek?

A bizottság tagjaira pillantott, akik a maguk részéről szintén azt mondták: „Hm.” Villamosművek azonban sehol sem voltak.

Ezzel szemben a nyomdaépületben a bizottság teljes gőzzel láthatta folyni a munkát. Lila színű lámpák izzottak, és a nyomdagépek aggodalmasan csattogtatták szárnyaikat. Közülük három egy színben adta ki a völgyoszoros képét, de a negyedikből, mint a hamiskártyás kabátujjából a játékkártyák, színesen röppentek elő a képeslapok, amelyek a legnépszerűbb amerikai filmszínészeket ábrázolták. Douglas Fairbankset, teáskannaszerű vaskos képen fekete álarccal, az elbűvölő Putty Liát és a Monty Banks néven ismert kedves fickót.

Ez emlékezetes este után a völgyoszorosban szabad ég alatt még sokáig folytak a tanúkihallgatások. Alekszandr Ivanovics azonban kerek félmillió rubellel gyarapította vagyonát.

Érverése éppoly rövid, dühös és türelmetlen volt, mint valaha. Érezte, hogy éppen most, amikor a régi gazdasági rendszer eltűnt, de az új még csak éppen születőben van, nagy gazdagságra lehet szert tenni. De azt már tudta, hogy a gazdagságért nyílt harcot folytatni elképzelhetetlen a szovjet birodalmában. Felsőbbrendű mosollyal fitymálta le a magányos maszekokat, akik lassan senyvedtek cégtábláik árnyékában:

V. LEBEGYEV FÉSŰSGYAPJÚ-KERESKEDÉSE *TEPLOMI ÉS KLUB-BERENDEZÉSEK*

H. ROBINSON ÉS M. PÉNTEK
FŰSZER ÉS GYARMATÁRU

Az állami sajtó nyomására már recseg és ropog a Lebegyevék, Péntekek és az álszövetkezetek gazdáinak pénzügyi talaja.

Korejko belátta, hogy most csak földalatti kereskedelem lehetséges, a legszigorúbb titoktartásra építve. Minden válság, amely megrázkódtatta a fiatal gazdasági rendszert, az ő malmára hajtotta a vizet; minden, amin az állam vesztett, ő csak keresett. Befurakodott minden áruhiány okozta résen, és kihúzta belőle a maga százezer rubelét. Gabonatermékekkel, szövettel, cukorral, textilárukkal és minden elképzelhetővel kereskedett. Millióival egyedül volt, egészen egyedül. Az ország legkülönbözőbb részeiben nagyobb vagy kisebb zugügynökök dolgoztak neki, akik azonban nem tudták, hogy kinek dolgoznak. Korejko csak strómanokkal tárgyalt, és csak ő maga ismerte a lánc hosszát, amellyel a pénzt magához vonzotta.

Alekszandr Ivanovics pontosan tizenkét órakor félretolta a folyószámlakönyvet, és hozzálátott villásreggelijéhez. Először is előhúzott fiókjából egy szál letisztogatott nyers sárgarépat, és illedelmesen maga elé tekintve megette. Majd lenyelt egy hideg lágy tojást. A hideg lágy tojás vajmi kevéssé ízletes étel, és egy rendes, vidám ember sohasem enne meg. De Alekszandr Ivanovics nem evett, ő csak táplálkozott. Nem villásreggelizett, hanem lebonyolította azt a fiziológiai folyamatot, hogy szervezetébe megfelelő mennyiségű zsiradékot, szénhidrátot és vitamint juttasson.

Valamennyi kartársa teával koronázta meg villásreggelijét, ő csak egy pohár forró vizet ivott, és elragott hozzá egy darab cukrot. A tea túlfokozza a szív működését. Korejko azonban úgy vigyázott egészségére, mint a szeme világára.

A tízmillió rubel tulajdonosa ökölvívóhoz volt hasonlatos, aki hideg számítással készíti elő győzelmét. Különleges diétának rendeli alá magát, nem iszik, nem dohányzik, kerüli az izgalmakat, edzéseket tart, és korán fekszik, mindezt azért, hogy egy bizonyos napon mint boldog

győző állhasson a fényben úszó ringben. Alekszandr Ivanovics fiatal és friss akart lenni azon a napon, amikor majd minden úgy lesz megint, mint régen, és ő előjöhet a föld alól, hogy félelem nélkül nyithassa ki közönséges kis bőröndjét. Abban, hogy a régi idők visszatérnek, Korejko egy pillanatig sem kételkedett. Tartogatta magát a kapitalizmus számára.

Nehogy azonban valaki is rájöjjön erre a második és fontosabb életére, kolduséletet élt, azon fáradozva, hogy semmi esetre se lépje túl azokat a határokat, amelyeket a najádokkal, menádokkal és driádokkal díszített számlaosztályon végzett unalmas és gyötrő munkáért járó negyvenhat rubel havi jövedelme vont meg számára.

A gnú-antilop

A zöld tragacs ugrálva száguldott a poros országúton a négy gazfickóval.

A gépkocsit úgy dobálták az elemek, mint a viharos tengeren úszó embert. Hol egy kátyú zökkentette arrább, bele egy gödörbe, hol ide-oda hánykolódva zötyögött, belepve az alkony vörhenyes porától.

- Hallja csak, diák! - fordult Osztap az új utashoz, aki már magához tért lelki megrázkód-tatásából, és gondtalanul ült a parancsnok mellett. - Hogy merészelte maga megsérteni a szuharevi egyezményt, ezt a népköztársaság által is elismert fenséges szerződést?

Panyikovszkij úgy tett, mintha nem hallaná, és még az arcát is elfordította.

- És általában - folytatta Osztap -, a maga módszerei meglehetősen becsstelenek. Épp az imént voltunk tanúi egy igen visszataszító jelenetnek. Egész Arbatov maga után rohant, mert egy libát vett el tőlük.

- Szánalmas, vacak kis emberkék - mormolta Panyikovszkij dühösen.

- Hja úgy! - mondta Osztap. - Maga azonban valószínűleg holmi köztisztelenben álló orvosnak tartja magát. Gentlemannek. Hát akkor hallgasson ide. Ha magának mint vérbeli gentleman-nek eszébe jutna, hogy jegyzeteket írjon a kezelőjére, akkor nyilván krétával kell majd ezeket felírnia.

- Miért? - kérdezte az új utas bosszúsan.

- Mert a kezelője egészen fekete. Tán csak nem a piszoktól?

- Ön egy szánalmas senkiházi - jelentette ki Panyikovszkij haladéktalanul.

- És ezt nekem mondja, a megmentőjének? - kérdezte Osztap szelíden. - Adam Kazimirovics, álljon meg egy pillanatra. Köszönöm. Sura drágám, állítsa vissza, kérem, a status quót.

Balaganov nem tudta, mi az a status quo, de teljes bizonyossággal tájékozódni tudott abból a hanglejtésből, amely e szavakat kísérte. Pimasz mosollyal hóna alá nyúlt Panyikovszkijnak, kiemelte a kocsiból, és az útra ültette.

- Diák, menjen vissza Arbatovba - mondta Osztap szárazon -, a liba gazdái türelmetlenül várnak ott önre. Nekünk viszont nincs szükségünk goromba fráterekre. Mi magunk is gorom-ba fráterek vagyunk. Gyerünk tovább!

- Sohasem teszem többé - könyörgött Panyikovszkij -, ideges ember vagyok!

- Térdeljen le! - parancsolta Osztap.

Panyikovszkij úgy roskadt térdre, mintha csak levágták volna a lábát.

- Úgy - mondta Osztap -, ez a póz tetszik nekem. Feltételesen visszaveszem, éspedig az első fegyelemsértésig. Egyidejűleg kiosztom önnek a mindenes cseléd munkakörét.

Az Antilop visszafogadta magába a meghunyászkodott gorombáskodót, és továbbgurult inga-dozva, mint egy halottaskocsi.

Félóra múlva az autó a nagy novozajcevi országútra ért, és befutott egy faluba. Valami fogadóbizottságféle állt a falu bejáratánál.

A gerendaház előtt, amelynek tetején egy görcsös, girbegurba rádióantenna póznája ágaskodott, összegyűlt a nép. A tömegből egy borotvált arcú férfi indult el határozott léptekkel. Kezében papírlapot tartott.

- Elvtársak - kiáltotta haragosan -, az ünnepi ülést megnyitottnak nyilvánítom! Elvtársak, engedjék meg, hogy ezeket a tapsokat úgy tekintsem...

Nyilvánvalóan beszédre készült, s már rápillantott a kezében levő papírlapra, de amikor észrevette, hogy a gépkocsi nem áll meg, nem folytatta.

- Valamennyien lépjetek be az Autodorba!³ - fejezte be sietve, amint a hozzá közeledő Osztapra nézett. - Megszervezzük a szovjet gépkocsik sorozatgyártását. Az acélparipa felváltja a paraszti lovacskát.

S túlharsogva a tömeg üdvözlő morgását, a távozó gépkocsi után kiabálta az utolsó jelszót:

- A gépkocsi nem fényűzés, hanem közlekedési eszköz!

Osztapot kivéve, valamennyi antilopistát nyugtalanította egy kissé az ünnepélyes fogadtatás. Értelmetlenül meglapultak a gépkocsiban, akárcsak a verébfiókák a fészekben. Panyikovszkij, aki egyébként sem nagyon szerette a becsületes emberek nagy tömegét egy csomóban látni, félénken leguggolt, úgy, hogy a falusiak csupán piszkos szalmakalapjának tetejét láthatták. Osztap bezzeg egyáltalán nem esett zavarba, levette fehér tetejű sapkáját, és az üdvözlésekre hol balra, hol jobbra billegette büszkén a fejét.

- Javítsátok meg az utakat! - kiáltotta búcsúzásul. - Köszönjük a fogadtatást!

S a gépkocsi újból a tágas, csendes mezőt átszelő fehér országúton találta magát.

- Nem fognak üldözni bennünket? - kérdezte gondterhelten Panyikovszkij. - Mit keresett itt ez a tömeg? Mi történt?

- Csak az, hogy ezek az emberek sose láttak gépkocsit - mondotta Balaganov.

- A benyomások kicserélését folytatjuk - jegyezte meg Bender.

- A gépkocsivezetőt illeti meg a szó. Mi a maga véleménye, Adam Kazimirovics?

A sofőr elgondolkodott. A mérkőzés ütemét dudálva megugratott egy kutyát, amelyik ostobán kiszaladt az útra. Majd annak a feltételezésnek adott hangot, hogy a tömeg a helyi védőszent ünnepe alkalmával gyűlt össze.

- Ilyenfajta ünnepek gyakran vannak falun - magyarázta az Antilop vezetője.

- Igen, igen - mondta Osztap. - Most már világosan látom, hogy műveletlen emberek, azaz egyetemi végzettség nélküli linkócik társaságába kerültem. Hej, gyermekeim, hej, Schmidt hadnagy kedves gyermekei, miért nem olvastok ti újságot? Olvasni kell az újságokat. Elég gyakran előfordul az is, hogy okos, jó és örökkévaló dolgokat hintenek.

Az autó utasai kérdőn Osztapra pillantottak, aki egykedvűen előhúzta zsebéből az *Izvesztyija* egyik legutóbbi számát, és felolvasta belőle a Moszkva-Harkov-Moszkva gépkocsiversenyről szóló hírt.

- Mi most - fűzte hozzá önelégülten - a verseny útvonalán haladunk, körülbelül másfélszáz kilométerrel a vezető autó előtt. Remélem, értitek, mit jelent ez. - Az Antilop legénysége hallgatott, és a kocsit továbbgurult.

³ Az autóközlekedés és az úthálózat fejlesztésére alakult egyesület.

Az Antilop alacsony rangú utasai hallgattak. Panyikovszkij kigombolta kabátját, és vakarni kezdte mellét a selyem nyakkendő alatt.

- Így hát nem értettetek meg? Úgy látszik, vannak esetek, amikor az újságolvasás sem használ. Nos, jól van, hát kifejtem részletesebben, bár ez ellenkezik elveimmel. Először is: a parasztok az Antilopot az autóverseny vezérkocsijának hitték. Másodszor: mi nem tiltakoztunk ez ellen a hiedelmük ellen, sőt azzal a kéréssel fordulunk majd valamennyi hivatalhoz és személyhez, hogy adjanak megfelelő támogatást, és éppen arra fogunk hivatkozni, hogy mi vagyunk a vezérgépkecsi. Harmadszor... Egyébként elég nektek ez a két pont is. Kétségtelen, hogy egy bizonyos ideig jóval az autóverseny előtt fogunk haladni, és leszedjük a habot és az ehhez hasonló tejszínt és a tejfölt erről a magas kultúrájú kezdeményezésről.

A nagy kombinátor beszéde mély benyomást keltett. Kozlevics kutyahű tekintettel szemlélte a parancsnokot. Balaganov, vörös üstökét dörzsölgetve hatalmas tenyerével, hangosan kacagott. Panyikovszkij már előre élvezte a veszélytelen haszonhúzást, és hangos hurrázásba fogott.

- No, elég az izgalmakból - mondotta Osztap. - A sötétség beálltára való tekintettel az estet megnyitottnak nyilvánítom. Állj! - kiáltotta később.

A kocsi megállt, és a fáradt antilopisták, kiszálltak belőle. Az érő gabonaföldeken kis boldogságukról cirpelték a tücskök. Az utasok már leültek körben az út szélére, de az öreg Antilop még mindig tüzes volt: néha magától pattogott egyet a karosszéria, néha rövid morgást hallatott a motor.

A tapasztalatlan Panyikovszkij akkora tüzet gyújtott, hogy azt hihette volna az ember, egy egész falu ég. A lángok sziszegve csapkodtak százfelé. Mialatt az utasok a tűzoszloppal harcoltak, Panyikovszkij meggörnyedve a mezőre szaladt, és egy naptól átmelegedett görbe uborkával tért vissza. Osztap gyorsan kitépte Panyikovszkij kezéből, és így szólt:

- Ne csináljon kultuszt az evésből.

Aztán ő maga ette meg az uborkát. Megették a kolbászt is, amelyet a házias Kozlevics hazulról hozott, majd elszunnyadtak a csillagok alatt.

- No mármost - szólt Osztap szürkületkor Kozlevicshez -, készüljön fel jól. Olyan napot, amilyen előttünk áll, még sohasem látott a maga gépesített mosóteknője, és nem is fog látni többé.

Balaganov fölkapta az „Arbatovi Szülőotthon” felírású vödört és vízért ment a folyóhoz. Adam Kazimirovics felemelte a motorfedelelet, fűtőrészt, benyúlt a motorba, és élvezettel vájkált acélbeleiben. Panyikovszkij a kocsi egyik kerekéhez támaszkodott, és bánatosan meredt arra a vérvörös napkorongszeletre, amely fellángolt a látóhatár felett. Panyikovszkij arcán most világosan megmutatkozott az öregkor összes jele: ráncok, puffadt, táskás szemhéj és vérekes, petyhüdt bőr. Ilyen arca általában olyan embernek van, aki hosszú és józan életet élt, akinek felnőtt gyermekei vannak, aki minden reggel megissza a malátakávéját, és a hivatali faliújságban „Antikrisztus” álnéven ír cikkeket.

- Elmondjam magának, Panyikovszkij, hogyan fog meghalni? - kérdezte hirtelen Osztap.

Az öregember összerázkódott és hátrafordult.

- Maga a következőképpen fog meghalni: egyszer, ha majd visszatér a Marseille nevű szálloda sivar, hideg szobájába, egy kis vidéki városba, ahová hivatása elveti, egy nap rosszul érzi majd magát, lába felmondja a szolgálatot, éhesen és borotvátlanul fekszik majd a fapriccsen, és senki sem jön magához, Panyikovszkij, senki sem könyörül meg magán. Gyermekeket takarékoságból nem nemzett, és a feleségeit mind otthagya. Egy egész hétig fog kínlódni.

Haldoklása iszonyú lesz. Haláltusája sokáig fog tartani, és mindenkinek terhére lesz vele. Még meg sem halt egészen, amikor a szállodát vezető tisztviselő már jelentést ír a község gazdasági hivatalához ingyenkoporsó kiutalása céljából... Mi a keresztnéve és atyai neve?

- Mihail Szamuelevics - felelte Panyikovszkij szíven találva.

...ingyenkoporsó kiutalása céljából M. Sz. Panyikovszkij polgártárs számára. Különbözik miért e könnyek? Két rövid esztendő még csak kihúz valahogy. De most lássunk munkához! Törődnünk kell expedíciónk kulturális és agitációs részével is.

Osztap egy szülésznőtáskát vett ki a kocsiból, és a földre fektette.

- Ez az én jobb kezem - mondta, és megkopogtatta a táskát -, minden benne van, amire egy korombeli elegáns és lendületes polgárnak szüksége lehet.

Bender leguggolt a táska mellé, mint egy vándorló kínai bűvész a varázsszákja fölé, és egymás után kiszedte belőle mindenféle dolgot. Először is kiemelt egy vörös karszalagot, amelyre aranybetűvel ez a szó volt hímezve: „Rendező.” Majd a földre tett egy rendőrsapkát Kijev város címerével, négy egyforma pakli kártyát és egy paksaméta, lila színű körbélyegzővel ellátott okmányt. A gnú-antilop egész személyzete tisztelettel nézett a táskára, amelyből azonban még mindig újabb és újabb tárgyak kerültek napvilágra.

- Ti, angyalkáim - mondta Osztap -, bizonyára sohasem fogjátok megérteni, hogy egy becsületesszovjet zarándok, mint amilyen én vagyok, miért nem lehet meg orvosi köpeny nélkül.

A köpenyen kívül a táskából még egy sztetoszkóp is előbukkant.

- Én nem sebész vagyok - jegyezte meg Osztap -, én ideggyógyász vagyok, lélekébűvár. Betegeimnek én a lelkét tanulmányozom. Én nem tudom, miért, mindig igen buta lelkek kerülnek a kezem alá.

Ezek után napvilágra került egy süketnémáknak való ábécé, játékonysági képeslapok, zománcozott jelvények és plakátok, amelyeken Bender képe volt látható, bő keleti nadrágban és turbánnal. A plakátok a következőket hirdették:

MEGJÖTT A FŐPAP

A világhírű bombayi brahmin (jógi),
a Vasgyúró ivadéka,
Rabindranath Tagore kedvence:

IOKANAAN MARUSZIDZE

a Szovjet Köztársaságok érdemes művésze

Sherlock Holmes gyakorlatából vett világhírű számai:

Az indiai fakír

A láthatatlan kakas

Az Atlantisz gyertyái

A pokol sátra

Sámuel próféta felel a közönség kérdéseire

Szellemjelenések megtestesülése és a szerencse-elefántok kiosztása

Belépőjegyek 50 kopejkától 2 rubelig

A plakát után szutykos turbán került elő a táskából.

- Ezt a tréfát csak igen ritkán engedem meg magamnak - mondta Osztap. - Képzeljétek csak el, hogy ennek a főpapnak még olyan haladó szellemű embereket is sikerült lépre csalnia, amilyenek például a vasutasklubok vezetői. A munka könnyű, de undok. Engem határozottan undorít, hogy Rabindranath Tagore kedvence legyek. És Sámuel prófétának is mindig csak ugyanazokat a kérdéseket adják fel: „Miért nem lehet zsírt kapni a boltokban?” Vagy pedig: „Zsidó maga?”

Végül megtalálta Osztap, amit keresett: egy lakkozott bádogskatulyát festékestégelyekkel és két ecsettel.

- A verseny élén haladó gépet legalább egy jelszóval kell ékesíteni - mondta Osztap.

És egy hosszú, sárgás zsákvászón-csíkra, amelyet ugyanabból a táskából húzott elő, nyomtatott betűkkel a következő barna felírást festette:

AUTÓVERSENNYEL A ROSSZ UTAK ÉS A NEMTÖRŐDÖMSÉG ELLEN!

Ezt a plakátot két rúdra kifeszítette az autó fölé. Mikor a gépkocsi megindult, a plakát a szél nyomására megfeszült, és oly hetykén lebegett, hogy senki sem kételkedhetett abban, hogy az autóverseny véget vet a rossz utaknak, a nemtörődömségnek, és talán egy csapásra a bürokráciának is. Az Antilop utasai méltóságos magatartást öltöttek. Balaganov felcsapta vörös üstökére a sapkát, amelyet állandóan zsebében hordozott. Panyikovszkij fonákjára fordította kezelőjét, és két centiméternyire kibújtatta kabátja ujja alól. Kozlevicsnek inkább a gépkocsira, mint saját magára volt gondja. Indulás előtt lemosta, s most az Antilop horpadozott oldalán csillogva játszott a napsugár. A parancsnok vidáman hunyorgott, és ugratta útítársait.

- Falu a láthatáron! - kiáltotta Balaganov, tenyerét szeme fölé tartva. - Megálljunk?

- Mögöttünk öt elsőrangú kocsi jön - mondta Osztap. - Nem illik terveinkbe, hogy találkozzunk velük. Amilyen gyorsan csak lehet, le kell szednünk a tejfölt. Ezért tartózkodási helyünkül Udojev városát jelölöm meg. Ott kell egyébként a benzineshordónak várakoznia ránk. Előre, Kazimirovics!

- Válaszoljunk a várható üdvözlésekre? - kérdezte aggodalmasan Balaganov.

- Csak meghajlással és mosollyal. Ki ne nyissátok a szátokat, mert tudja az ördög, mi mindent fecsegnétek összevissza.

A falu szívesen fogadta a vezető kocsit. A megszokott vendégszeretet azonban kissé különös volt itt. A falu, úgy látszik, már értesült róla, hogy valaki erre kocsizik, de hogy ki lesz az és miért, azt senki sem tudta. Ezért mindenesetre előszedtek mindenféle idézetet és jelmondatot, amit az utóbbi években készítettek. Az utca során iskolás gyermekek álltak, régimódi plakátokkal, idejétmúlt feliratokkal. „Üdv az Idő Ligának és alapítójának, szeretett Kerzsencev elvtársunknak!” - „Nem félünk a burzsoázia handabandázásától, Curzon ultimátumára megadjuk a méltó választ!” - „Szervezzetek bölcsődéket, hadd viruljanak gyermekeink!” Azonkívül rengeteg plakát volt látható ódon betűkkel és csupán ezzel az egy szóval: „Üdvözlégy!” Mindez gyorsan elsiklott a kocsi utasai mellett, az utazók sapkájukat lengették.

Panyikovszkij a tilalom ellenére kiugrott, és politikailag ostoba, érthetetlen üdvözlő szavakat kiáltott. Szerencsére a motor és a tömeg zaja közepette senki sem értette, mit mond.

- Hipp, hipp, hurrá! - kiáltotta Osztap.

Kozlevics kikapcsolta a hangtompítót, és a kocsi sűrű kék füstöt lövellt ki magából, amelytől az utánarohanó kutyák prüszkölni kezdtek.

- Hogy állunk a benzinnel? - kérdezte Osztap. - Kitart Udojevig? Már csak harminc kilométer van hátra. Ott pedig mindent megkapunk.

- Ki kell tartania - felelte Kozlevics kissé kétkedően.

- Jól jegyezzétek meg magatoknak - szólalt meg Osztap, szigorú pillantást vetve társaságára -, nem tűröm a fegyelemsértést, és a parádét én vezényelem.

Panyikovszkij és Balaganov zavartan néztek.

- Mindazt, amire szükségünk van, maguktól is ideadják majd az udojeviek. Hamarosan meglátjátok. Csináljatok helyet az ajándékoknak.

Az Antilop másfél óra alatt tette meg a harminc kilométert. Az utolsó kilométer során Kozlevics idegesen kapkodott, ismételten gázt adott, és sértődötten rázta fejét. De minden erőfeszítése hiábavaló volt, még Balaganov buzdító kilátásai sem segítettek. A káprázatos finis, amelyet Adam Kazimirovics oly szépen elképzelt, kudarcra végződött a benzinhiány miatt. A kocsí szegyenszemre megállt az út közepén, és képtelen volt a száz métert megtenni a tribünig, amely a nagy autósok tiszteletére fényűző fenyőfüzérekkel volt díszítve.

Az egybegyűltek hangos kiáltozással siettek a századok ködéből felmerült Lorraine-Dietrich elébe. A dicsőség tövisei azonnal belefűrődtek vándorainak homlokába. Vadul kiráncigálták őket a kocsiból, és olyan hevesen rázták vállukat, mintha az imént mentették volna meg a vízbefúlástól, és most mindenáron életre akarnák cibálni őket.

Kozlevics a kocsinál maradt, a többiek azonban a tribünhöz vezették, ahol - terv szerint - háromórás röpgyűlés következett. Egy sofőr formájú fiatalember Osztaphoz fordult, és megkérdezte:

- Hol van a többi kocsi?

- Hátramaradtak - felelte Osztap közönyösen. - Gumisérülés, törés, a lakosság lelkesedése. Mindez föltartóztatja az embert.

- Maga vezeti a parancsnoki autót? - kérdezte okvetetlenkedve a sofőrformájú. - Kleptunov nincs maguk között?

- Őt kizártam a versenyből - mondta kedvetlenül Osztap.

- És Peszocsnyikov professzor? Ő a Packardon van.

- Igen, a Packardon.

- És Vera Cruz, az író? - kérdezte a sofőrformájú kíváncsian. - Őt is látnunk kellene. Őt és Nyezsinszkij elvtársat. Ő is maguk közt van?

- Tudja - mondta Osztap -, fáradt vagyok a versenytől.

- Az ön kocsija Studebaker?

- Annak is nézhetik - felelt mérgesen Osztap -, de a mai napig Lorraine-Dietrich volt a neve. Meg van elégedve?

A sofőrformájú azonban nem volt megelégedve.

- Bocsásson meg - kiáltotta fiatalos tolaodással -, a versenyen nem is vesz részt Lorraine-Dietrich! Az újságban olvastam, hogy két Packard, két Fiat és egy Studebaker fut.

- Menjen a fenébe a Studebakerjével! - ordított rá Osztap. - Mondja már: ki az a Studebaker? Rokona magának az a Studebaker? A papája az a Studebaker? Nem hagy békében? Világosan

és érthetően megmagyarázza neki az ember, hogy a Studebakert az utolsó pillanatban egy Lorraine-Dietrichhel helyettesítették, és ő telezokogja az ember fejét ezzel a Studebakerrel!

Az ifjoncot már régen elcipelték a rendezők, Osztap azonban még mindig dühösen hadonászott és morgott.

- Szakértő! Agyon kellene ütni az ilyen szakértőket! Mindenáron Studebaker kell neki!

Mindezt azért tette, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljon a veszedelmes kérdezősködésektől.

A versenyt üdvözlő bizottság elnöke beszéd közben annyira belebonyolódott a mellékmondatokba, hogy jó félóráig nem tudott kievickélni belőlük. Ezt az időt a verseny parancsnoka nagy aggodalomban töltötte. A tribün magasából aggódó szemmel kísérte Balaganov és Panyikovszkij gyanús mozdulatait, akik szerfelett élénken mozgolódtak a tömegben. Bender borzalmas pillantásokat vetett feléjük, és végül sikerült is Schmidt hadnagy gyermekeit egyetlen pontra szögeznie.

- Örvendek, elvtársak - szólt Osztap válaszbeszédében -, hogy autótülökkel felferhettem Udojev városának patriarchális csendjét. Az autó nem fényűzés, elvtársak, hanem közlekedési eszköz. A benzinparipa nemsokára felváltja a paraszti lovacskákat. A gépkocsival csapást mérünk a rossz utakra és a nemtörődömségre. Megteremtjük a szovjet autók szériagyártását. Végeztem, elvtársak. A villásreggeli után folytatjuk hosszú utunkat.

Mialatt a tribün körül csoportosuló mozdulatlan tömeg a parancsnok szavára figyelt, Kozlevics nagyszabású tevékenységet fejtett ki. Betöltötte a benzint, amelyről már Osztap is megmondta, hogy kiváló minőségű, tartaléknak minden gátlás nélkül felrakott három nagy kanna olajat, kicserélte mind a négy kerék gumiját, és elemelt egy pumpát, sőt még egy autóórát is.

Ezzel az autó- és úthálózat fejlesztésére alakult önkéntes egyesület udojevi szervezetének mind anyag-, mind üzemanyagraktárát ki is merítette.

Ami az anyagellátást illeti, útjuk Csernomorszkig biztosítva volt. Pénzük, az persze nem volt, de ez nem nyugtalanította a parancsnokot. Udojevben nagyszerűen megebédeltek.

- A zsebpénzre ne legyen gondotok - mondta Osztap -, itt hever az úton, s ha kell, felvesszük.

A 794-ben alapított ősrégi Udojev és az 1794-ben alapított Csernomorszk között időben ezer esztendő, távolságban ezer kilométer döngölt országút húzódott.

Hányfajta ember vonult el ezer esztendő alatt ezen az úton Udojevtől a Fekete-tengerig!

Utazó kereskedők bizánci árukkal. A zúgó erdőből egyszer csak elébük toppant egy asztrakánsapkás marcona alak, Szolovej, a rabló: elvette az árut, a kereskedőkkel kurtán végzett. Hódítók jártak ezen az úton martalóchadakkal, éneklő parasztok és alig vánszorgó zarándokok...

Az élet képe százévenként egyre változott. Változtak a ruhák, a fegyverek tökéletesebbek lettek. Éhséglázadások támadtak, le is verték őket. Az emberek megtanultak borotválkozni. A levegőben megjelent az első léghajó. Feltűnik a két vasiker: a gőzhajó és a mozdony. És megszólal az autóduda...

Minden megváltozott, csak az út maradt meg olyannak, mint Szolovej, a rabló idejében.

Vulkanikus eredetű iszappal borítva vagy porral belepve, amely mérgesebb, mint egy poloska-irtószer, púposan húzódik a honi út falvak, városok, gyárak, kolhozok mellett, s elnyúlik ezer versztányira nyugat felé. Kétoldalt, a kiszáradt, megtiport fűben szekerek és elkínzott, döglött gépkocsik váza hever...

Lehetséges, hogy egy emigráns, aki belebutult az újságárulásba a párizsi aszfaltmezőkön, ezt az utat is szépnek látja a maga elé varázsolt meghitt hazai táj képében: a pocsolyában ül a hold, tücskök danáznak, s a parasztszekér saroglyájára kötött üres vödör vígan csörömpöl.

A hold fényének azonban lehetne más rendeltetése is. Ugyanez a hold betonozott műúton is nagyszerűen ragyogna, a vödör szimfonikus csörömpölését pedig autótülkök és szirénák is pótolhatnák. Ami pedig a tücsköket illeti, ezeket külön e célra kijelölt parkokban is hallgathatná a polgártárs. A hallgatóságot akár tribünökön is elhelyezhetnék, és egy őszülő tücsök-szakértő bevezető előadása után kedvére élvezhetné kedvelt rovarának ciripelését.

A hírnév édes terhe

A verseny parancsnoka, az autóvezető, a szerelő és a mindenes remekül érezték magukat.

Hűvös reggel volt. A halovány nap tányérja beleveszett a gyöngyszürke égbe. A fű közt apró madárnép lármázott. A gépkocsi kereke előtt is madárcák tipegtek át lassú léptekkel az úttesten. A sztyepp olyan mámorító illatot lehelt, hogy az *Acéltőgy* folyóirat köré csoportosuló népies írók egyike Osztap helyében meg nem állhatta volna, hogy ki ne szálljon a kocsiból, le ne heveredjen a fűbe, és kihúzva zsebéből a jegyzetfüzetet, ott nyomban bele ne kezdjen novellájába, mely talán így kezdődött volna: „Az őszi vetés kibújt a zúzmarából, és kalászbá szökkent. A nap megrázkódott, és sugarait szétlövellte a földkerekség felett. Az öreg Romualdics táguló mellkassal tüdőre szívta kapcája illatát, mire a világ elsötétült körülötte...”

Osztap és társai azonban most nem voltak hajlamosak költői elragadtatásra. Érthető, hiszen huszonnégy órája, hogy az autóverseny résztvevői előtt járnak. Zenével és szónoklatokkal várták őket mindenütt. Gyerekek verték a dobot, a felnőttek pedig ebédekkel vacsorákkal traktálták és előkészített autóalkatrészekkel várták őket. Egyik mezővárosban faragott tölgyfa tálon, kereszthímzéses terítőn kenyérrel és sóval tisztelték meg őket. Ez az ajándék Panyikovszkij lábai között hevert az autóban. Panyikovszkij bele-belefűrt ujjával a kenyérbe, jókora egérlyukat vájt belé. A kényes bélű Osztap erre az egész ajándékot kidobta az útra. Az éjszakát egy faluban töltötték; a helyi szervezetek gondoskodtak róluk. Mikor elmentek, nagy korsó tejet vittek magukkal és a fekvőhelyül szolgáló illatos széna édes illatát.

- Tej és széna... - szólt Osztap, mikor az Antilop a hajnali szürkületben elhagyta a falut. - Van-e jobb ennél? Az ember sokszor gondolja: „Erre még ráérek. Tej és széna, hohó, ebből kijut még nekem ebben az életben.” Pedig soha többé nem lesz így: soha többé. Tudjátok meg, hogy ez az éjszaka volt életetek legszebb éjszakája, szegény barátaim. És ti ezt észre sem vettétek.

Társai tisztelettel néztek Benderre. A rájuk váró kényelmes élet képzele elandalította őket.

- Szép az élet - szólt Balaganov. - Utazunk, és jól vagyunk lakva. Ki tudja, talán valahol a szerencse leselkedik ránk.

- Bizonyos ebben - kérdezte Osztap -, hogy a szerencse epedve vár ránk az úton? S hogy ebbéli várakozásában türelmetlenül csapkodja szárnyát? „Hol van Balaganov szerelő úr, miért nem jön már?” - kérdezzéti... Ön pszichopata, Balaganov: a szerencse nem vár senkire. A szerencse hosszú fehér pendelyében vándorol az országban, és ezt a gyermekdalt énekli: „Ó Amerika, Amerika, semmi nem fogható hozzá - Ott iszik és mulat az ember, és semmit nem eszik hozzá.” Csakhogy ezt a bájos gyermeket el kell tudni csípni, meg kell hódítani, udvarolni kell neki. Maga azonban, Balaganov, nem fog regényes viszonyba kerülni evvel a gyermekkel. Maga le van rongyolódva. Ha látná, hogy fest! Ilyen külsővel nem csípi el az ember a szerencsét. Egyáltalán, az Antilop egész személyzetét gyalázatosan szerelték fel. Csodálom, hogy akad még valaki, aki elhiszi rólunk, hogy az autóverseny résztvevői vagyunk!

Osztap részvétellel nézegette társait, és folytatta:

- Panyikovszkij tökfödője határozottan elképesztő. Ez a kihívó luxus! Ez a drága fog, ez a gatyamadzag, ez a szőrös kebel a nyakkendő alatt... Több egyszerűséget, kedves Panyikovszkij! Ön tiszteletre méltó aggastyán. Önnek egy fekete ünneplőre és nemezzalapra volna szüksége. Balaganov viszont jól festene egy kockás cowboy-ingben, bőr lábszárvédővel. Sportoló egyetemi hallgatónak tartaná az ember. Így, ahogy van, úgy fest, mint egy matróz, akit része-

geskedése miatt kirúgtak a kereskedelmi flotta kötelékéből. A mi nagyon tisztelt gépkocsi-vezetőnkéről nem is szólok. A sors megpróbáltatásainak súlya alatt nyögve nem volt módjában, hogy rendesen ruházkodjék. Képzeljétek el, milyen jól hatna olajjal bemázolt átszellemült képe egy bőrkabát és lakksapka keretében. Gyerekek, jó lesz, ha mielőbb hozzáláttok gardróbotok kibővítéséhez.

- Nincs pénzünk - fordult feléje Kozlevics.

- A sofőrnek igaza van - jegyezte meg Osztap barátságosabban. - Pénzünk csakugyan nincs. Nincsenek olyan kis érméink, pedig én nagyon szeretem őket.

Az Antilop épp lefelé gurult egy dombról. A kétoldalt feltáruuló mezők a kocsival együtt tették meg a fordulatot. Egy vöröses szárnyú bagoly ült az út közepén, a fejét oldalt hajtotta, és vaksin meresztette sárga szemét. A koci felzavarta, egy pillanatig az autó felett lebegett, aztán elrepült, nyilván hogy unalmas bagolyügyeit elintézzé. Több figyelemre méltó dolog nem is történt velük az úton.

- Nézzétek! - kiáltott fel egyszerre Balaganov. - Egy autó!

Osztap mindenesetre kiadta a parancsot, hogy vegyék le a kocsiról a rossz utak és a nem-törődömség ellen harcra buzdító plakátot. Mialatt Panyikovszkij Osztap parancsát végrehajtotta, az Antilop már meg is közelítette az autót.

A szürke, zárt Cadillac, enyhén oldalt hajolva, az út szélén állt. Vastag tükrében a közép-oroszországi táj tisztábbnak és szebbnek látszott, mint amilyen a valóságban volt. Sofőrje térdelt, és az első kerék köpenyével volt elfoglalva. Három porköpenyes alak hajolt fölé sóvárgó várakozással.

- Egy kis baleset? - kérdezte Osztap, és udvariasan megemelte sapkáját.

A sofőr feléje fordította képét, amelyre kirajzolódtak az erőlködés nyomai, de nem felelt; tovább dolgozott.

Az Antilop utasai kimásztak zöld tragacsukból. Kozlevics néhányszor megkerülte a csodálatos kocsit, irigyen sóhajtott, aztán leguggolt a sofőr mellé, és szakmai beszélgetésbe elegyedett vele. Panyikovszkij és Balaganov gyermekded kíváncsisággal bámulták az utasokat, akik közül kettő szemtelen mód idegen külsejű volt. A harmadik, a gumikabátjából áradó penetráns kalocsniillat után ítélve, földi.

- Egy kis baleset, mi? - ismételte Osztap, és gyöngéden megérintette a földi gumivállát, miközben elgondolkozva járatta tekintetét az idegeneken.

A földi végre ingerülten mormogott valamit szétpukkadt gumiömlőjéről, de Osztap nem is figyelt rá. A végtelen országúton, százharminc kilométerre a legközelebb eső várostól, két kövér külföldi topogott az autója körül. Ez a jelenség valósággal izgalomba ejtette a nagy kombinátort.

- Mondja csak - szakította félbe hirtelen a kérdezettet -, ez a kettő itt nem Rio de Janeiróból való?

- Nem - felelt a földi. - Chicagóból jöttek, és én az Intourist tolmácsa vagyok.

- Mondja, mi a csudát keresnek maguk itt, ezen a vad vidéken, távol Moszkvától, a *Vörös pipacs* balettől, a régiségkereskedésektől és Repin híres festményétől, melynek az a címe: *Rettenetes Iván megöli fiát*? Nem értem, mi a csudának cipelte ide ezeket?

- Az ördög vinné őket - felelte a tolmács leverten. - Harmadik napja vágdatunk már faluról falura, mint az örültek, halálra kínoznak. Sokszor volt már dolgom külföldiekkel, de ilyenek-

kel még nem - és a pirospozsgás utasok felé intett. - A turisták, ahogyan turistáknál szokás, Moszkvában csavarognak, és fából faragott játékszereket vásárolnak a népművészeti boltokban. De ezeken az ördög nyargal. Ezeknek az a rögeszméjük, hogy a falukat járják.

- No, ez kedves - mondta Osztap. - A milliárdosok széles tömegei meg akarnak ismerkedni a szovjetorosz falvak életével.

Chicago polgárai komoly képpel nézték a javító munkát. A kalapjuk ezüstszürke, keményre vasalt gallérjuk csillog, mint a jég, félcipőjük piros és tompa fényű.

A tolmács fölháborodva pillantott Osztapra, és hangosan szólt:

- Ugyan, hová gondol! Törődnek is ezek az új orosz faluval! Ezeknek csak a falusi kisüsti, a szamogon kell, nem a falu!

A szamogon szó hallatára - amit a tolmács jól megnyomott - a gentlemanek nyugtalanul összenéztek, és közelebb jöttek a beszélgetőkhöz.

- Látja - szólt a tolmács -, mihelyt ezt a szót hallják, idegeskedni kezdenek.

- Itt valami titoknak kell rejteznie - válaszolt Osztap. - Ha pedig nem titok, akkor ízlésbeli eltévelyedésről van szó. Nem értem, hogy lehet szeretni a szamogont, hiszen annyi más, nemes, erős italunk van.

- A dolog sokkal egyszerűbb, mint ön gondolja - felelte a tolmács. - Keresnek egy jó szamogon-receptet.

- Ahá! - kapott észbe Osztap. - Náluk szesztilalom van. Most már világos az ügy... És van már receptjük? Még nincsen? No persze... Mért nem jöttek mindjárt három autóval? Mindenki valamiféle magas hatósági személynek gondolja magukat. Hja, barátom, így soha nem fognak recepthez jutni, azt mondhatom.

A tolmácsból áradt a panasz.

- Akár hiszi, akár nem, rám támadtak, hogy ne titkoljam előttük a szamogon készítési módját. Hiába mondtam nekik, hogy én nem vagyok pálinkaégető, hogy én az Oktatásügyi Dolgozók Szakszervezetének tagja vagyok, hogy nekem agg anyukám van Moszkvában.

- És maga persze már otthon szeretne lenni Moszkvában a mamánál?

A tolmács fájdalmasan felsóhajtott.

- Nos, bocsátkozzunk tárgyalásba - jelentette ki Bender. - Mennyit szánnak a gazdái a receptre? Másfélszázat adnának?

- Adnának kétszázat is - suttopta a tolmács. - De csakugyan van jó receptjük?

- Rögtön lediktálom, azazhogy mihelyt a pénzt megkapom. Kaphat annyi receptet, amennyit akar. Burgonyapálinka-, búza-, barack-, árpapálinka-receptet; szederből vagy hajdinakásából készített snapsz receptjét. Mindenből lehet szamogont égetni, még közönséges konyhaszékéből is. Van, aki ezt szereti. De lehet egyszerűen mazsola- vagy szilvapálinkát is csinálni; szóval megkaphatja nálam százötven fajta kisüsti receptjét, amilyent csak akar.

Osztapot bemutatták az amerikaiaknak. A kalapok felbillentek a levegőbe, és egy ideig ott lebegtek. Ezek után rátértek az üzletre.

Az amerikaiak búzaszamogon mellett döntöttek, mert annak elkészítését találták a legegyszerűbbnek. Nagy körülményességgel jegyezték be noteszükbe az elkészítési módot. Mint ingyen ráadást, Osztap leírta az amerikai vándoroknak egy házi szamogonégető gép szerkezetét, amit

játszva elbújthatnak egy íróasztal redőnye mögé. Az utasok biztosították Osztapot arról, hogy az amerikai technika mai fejlettsége révén gyerekjáték lesz ilyen gép előállítása. Osztap viszont a maga részéről arról kezeskedett, hogy ez az őáltala megszerkesztett gép naponta egy vödör mennyei aromájú pervacsot állít elő!

- Aoh! - kiáltották az amerikaiak.

Ezt a szót már hallották Chicagóban egy tekintélyes háznál. Sok szépet hallottak a „pervatsh”-ről, ahogy ők emlegették. A házigazda ugyanis az amerikai megszálló hadtestben szolgált Arhangelszkben. Akkor ismerkedett meg a „pervatsh”-csal. Azóta sem tudta elfelejteni ezt az elbűvölő itókát.

Gyengéden és csiklandóan hangzott ez a durva szó a megilletődött idegenek szájából.

Az amerikusok boldogan adták oda a kétszáz rubelt, és hosszan rázogatták Bender kezét. Még Balaganovnak és Panyikovszkijnek is sikerült kézfogással búcsúzniuk a szesztilalommal sújtott tengerentúli köztársaság polgáraitól. A tolmács boldogságában csókot nyomott Osztap orcájára, és kérte, keresse fel mielőbb Moszkvában és minél gyakrabban. Agg anyukája is nagyon fog örülni. Persze a címet valahogy elfelejtette megadni.

Az összebarátkozás után az utasok helyet foglaltak, ki-ki a maga kocsijában. Kozlevics búcsúzóul eldudálta a matcsist, s ennek vidám hangjai mellett a két autó ellenkező irányban továbbindult.

- Látjátok - szólt Osztap, mikor az amerikaiak autóját már eltakarta a por -, minden úgy lett, ahogy mondtam. Kocsiztunk, az úton pénz hevert, és én felvettem. Még poros se lett.

És a pénzcsumót zizegtette.

- Tulajdonképpen semmi okom, hogy hivalkodjak vele, egész egyszerű kombináció volt. De tiszta, becsületes üzlet, és ez megbecsülhetetlen. Kétszáz rubel öt perc alatt. És nemcsak hogy a törvény ellen nem vétettem, de még jót is műveltem: pénzzel láttam el az Antilop személyzetét, az öreg anyókanak visszaadtam tolmács fiát, és végül segítettem egy külföldi polgárnak lelki szomját oltani. Márpedig ezzel az országgal nekünk kereskedelmi kapcsolataink vannak.

Eljött az ebéd ideje. Osztap az autóverseny térképének tanulmányozásába mélyedt - a térképet egy autósaklapból tépte ki -, és jelezte, hogy Lucsanszk városához közelednek.

- Nagyon kis város - szólt Bender. - Ez baj. Mentől kisebb a város, annál hosszabbak az üdvözlő beszédek. Ennélfogva a város szeretetre méltó atyáitól először is ebédet kérünk, s csak aztán beszédeket. Felvonás közben majd ellátom magát, Panyikovszkij, egyenruhával. Egyébként kezdi elfelejteni teendőit. Akassza csak újra ki a plakátot!

A diadalmas finisre pályázó Kozlevics nagy lendülettel pontosan a tribün előtt állította meg a kocsit. Bender ez alkalommal csak rövidke üdvözlésre szorítkozott. Nyomban megállapodtak abban, hogy a gyűlést két óra múlva tartják meg. Az ingyenebéddelel megerősödve, a legjobb hangulatban elindultak egy készruhaüzletbe. Kíváncsiak sereglettek köréjük. Az Antilop utasai illő méltósággal viselték a dicsőség édes terhét. Az út közepén mentek, kart karba öltve, és dülöngéltek, mint matrózok egy messzi, idegen kikötőben. A vörös hajú Balaganov csak ugyan úgy festett, mint egy fiatal fedélzetmester, és hozzá még tengerészdalt is énekelt.

Egy képtelenül nagy címtábla alatt, amely az egyemeletes ház egész homlokzatát elfedte, bújta meg a férfi-, női- és gyermekruhaüzlet. A címtáblára vagy egy tucat figura volt festve. Sárga képű, hegyes bajuszú férfipofák kifelé fordított görényprem bundában, hölgyek karmantyúba

dugott kézzel, kurta lábú gyerekek matróruhában, komszomolista lányok piros nyakkendővel és komor parasztok, csípőig süllyedve nemezcizmájukba.

Mindezt a pompát egyetlen kis cédula tönkresilányította. A cédula a bejáratra volt akasztva, és így szólt:

LÁBRAVALÓ NINCS!

- Pfuj, milyen gorombák - szólt Osztap, mialatt beléptek. - Látni, hogy vidéken vagyunk. Moszkvában legalább így adnák tudtunkra: „A nadrágáru kifogyott.” Ez legalább jó modorú felirat volna, s a szovjet polgár elégedetten távoznék.

Nem sokáig maradtak az üzletben. Balaganov talált magának nagy sárga kockás cowboy-inget és egy szellőzőlyukas, széles peremű kalapot. Kozlevicsnek be kellett érnie egy lakksapkával és viaszosvászon blúzzal, amely úgy fénylett, mint a kaviár. Panyikovszkij már nehezebb dió volt. A hosszú szárú lelkéskabátot és a puhakalapot, mely Bender véleménye szerint egyezményesegő külsejét lett volna hivatva kellemesebbé tenni, elejtették. A ruhatárban csak egy tűzoltó kosztüm látszott használhatónak: egy zubbony, aranyszivattyúval a hajtókáján, bolyhos gyapotnadrág és egy kék szegélyű sapka. Panyikovszkij sokat ugrált előre-hátra a hullámos tükör előtt.

- Nem értem - szólt Osztap -, miért nem tetszik magának a tűzoltó-egyenruha? Mégiscsak jobb, mint egy száműzött király öltözeke, amit most visel! Na, nézzük, fordulj csak meg, kisfiam! Kitűnő! Szavamra mondom, hogy az! Jobb, mint a fekete ünneplő és kalap, amit eredetileg szántam magának.

Kicsinosodva léptek ki az utcára.

- Nekem szmokingra volna szükségem - szólt Osztap -, de ezeknek nincs. Na, várjunk jobb időkre.

Emelkedett hangulatban nyitotta meg Osztap a gyűlést, sejtelve sem volt arról, mi fenyegeti az Antilop utasait. Tréfálkozott, vidám útikalandokat mesélt, és zsidó viccekkel főzte hallgatóságát. Beszéde végén az ország létérdekét érintő gépkocsikérdésre tért át.

- Az autó - kiáltotta harsonahangon - nem fényűzés, hanem... - Ebben a pillanatban látja, hogy a fogadó bizottság elnökének táviratot nyújt át egy gyerek.

És amint a mondatát befejezte: „...nem fényűzés, hanem közlekedési eszköz”, bal felé fordította fejét, és az elnök válla fölött belenézett a táviratba. Amit azon olvasott, megdöbbenett. Azt hitte, huszonnégy óra előnye van. Gondolatban végigfutott azon falvak, városok során, ahol az Antilop idegen anyagot és meg nem engedett eszközöket vett igénybe.

Az elnök ajkai szótlanul mozogtak, látszott, hogy fáradtságába kerül a távirat értelmébe behatolni, de Osztap a mondat közepén leugrott a tribünről, és keresztülfúrta magát a tömegen. Az Antilop zölden csillogott az útkereszteződésnél. Utasai, szerencséjére, már elfoglalták helyüket, és unatkozva várták a pillanatot, hogy Osztap kiadja a parancsot a város ajándékainak elraktározására. Ez rendesen a gyűlés után szokott megtörténni.

Az elnök végre megértette a táviratot, és felpillantott, és észrevette a menekülő parancsnokot.

- Ezek szélhámosok! - kiáltott fel a mártírok hangján. Egész éjszaka az üdvözlő beszédén dolgozott, és szerzői önérzetét érezte megsebezve. - Fogjátok meg, fiúk!

Az elnök parancsát az Antilop utasai is meghallották. Ideges kapkodás következett. Kozlevics megindította a motort, és merész ugrással ülésébe pattant. A gép ugrott egyet, mielőtt Osztap odaért volna. Sietségükben észre sem vették, hogy parancsnokukat cserbenhagyták.

- Megállj! - kiáltott Osztap, és hatalmas ugrásokkal a kocsi után vetette magát. - Ha elcsíplek benneteket, valamennyiőtöket elcsaplak!

- Megállj! - kiáltott az elnök.

- Megállj, te hülye! - ordított Balaganov Kozlevicsre. - Nem látod, hogy a főnök lemaradt?

Kazimirovics a fékre taposott. Az Antilop csikorgott és megállt. A parancsnok „Teljes gázt!” kiáltással a kocsiba vetette magát. Noha a természettől fogva hidegvérű és mindenre elszánt volt, a lincseléstől idegenkedett. Kozlevics, szinte önkívületi állapotban, harmadik sebességre kapcsolt, a gép felhorkant, és a nyitott ajtón át Balaganov kirepült.

Mindez egyetlen pillanat alatt történt. Mialatt Kozlevics újra fékezett, a közeledő tömeg már fenyegette Balaganovot. Mikor az Antilop hátrálva közeledett a szerelőhöz, már erőteljes karok nyúltak feléje. A parancsnok acélkarja szerencsére elkapta a cowboyinget.

- Teljes gázt! - bömbölte újra Osztap.

És életükben most értették meg először a városka lakói, mi az előnye a géperező közlekedési eszközöknek az igavonóval szemben. Az autó minden ízében reszketett, de futott, és megszöktette a négy törvényszegőt az igazságos megtorlás elől.

Még a kocsiban is lihegtek az első kilométerek alatt. A szépségét aggodalmasan ápoló Balaganov zsebtükrében nézegette a sötétvörös csíkokat, amelyeket a kieséskor szerzett. Panyikovszkijon reszketett a tűzoltó-egyenruha; félt a parancsnok bosszújától. És ez nem is váratott magára.

- Maga indított, mielőtt beszálltam volna? - kérdezte a parancsnok fenyegető hangon.

- Úgy éljek, hogy... - kezdte Panyikovszkij.

- Na, csak ne tagadjon! Ez magára vall. Rádadásul gyáva is. Szóval én egy tolvaj és egy gyáva fráter társaságába kerültem! Gyönyörű! Ezennel lefokozom. Eddig maga a szememben tűzmester volt. Mostantól fogva már csak közönséges tűzoltó.

Ezzel Osztap letépte Panyikovszkij uniformisáról az aranyzivattyúkat.

E művelet után elmondta útitársainak, mi volt a sürgönyben.

- Rosszul állunk. A táviratban azt olvastam, hogy a versenyzőket előző zöld autót fel kell tartóztatni. Nekünk tehát valamerre el kell fordulnunk. Elég legyen a győzelmekből, a pálmá-ágakból és az étolajjal készült ingyenebédékből. Az ötletet kimerítettük. Letérni csak a grjazi útra térhetünk. De odáig háromórát utunk van. Meg vagyok győződve, hogy minden útba eső községben meleg fogadtatás vár ránk. Ennek az átkozott távirónak mindenhová elültették a póznáit.

A parancsnoknak igaza volt.

Útjuk további szakaszán volt egy város, amelynek nagyon szerették volna megtudni a nevét, hogy tudniillik alkalmi átkaikba befoglalhassák. De soha nem tudták meg. A város határában nehéz gerenda állta útjukat. Az Antilop, mint egy vaksi kiskutyus, a gerenda oldalán keresett egérutat. Hiába.

- Vissza! - szólt Osztap, és közben igen elkomolyodott.

Messziről motorok dongását hallották a betyárok. Nyilván a verseny igazi résztvevői. Visszafordulásról most már szó sem lehetett: az Antilop tehát folytatta útját előre.

Kozlevics összeráncolta homlokát, és a kocsit szorosan a gerendához vitte. A bábész népség - katasztrófától való félelmében - ijedten szétrebbent. Kozlevics azonban hirtelen lelassított, és szépen átkúszott az akadályon. A városon keresztülhaladtukban a szitkok özöne repült feléjük, de Osztap nem is hederített rájuk.

A grjazi út közelében már hallották az egyelőre még láthatatlan autók zúgását. Alighogy elhagyták az átkozott országutat, alighogy elrejtették a kocsit a szürkületben, egy emelkedés mögül már hallatszott az előrerohanó kocsik motorpufogása, és felvillant az első kocsik fényszórója. Az út menti fűben bújtak el. Megszokott szemtelenségük nyomtalanul elillant, és szótlanul bámultak az elcikázó autósor után.

Óriási fénysávok pásztázták az utat. Gépkocsik szelíd berregéssel haladtak el a megbújó Antilop mellett. Porfelhő kavargott, a szirénák hosszan bögtek, szél kerekedett a nyomukban. Egy perc, és minden eltűnt; csak az utolsó autó rubinvörös fénye ugrált, imbolygott még sokáig a sötétben.

Az élet, az igazi, robogott el mellettük vidáman dudálva, a lakkozott sárhányók csillogó fényében.

Csak a benzinfelhő csücske maradt utánuk. Jó darabig még a fűben rostokoltak, tüszkölve, fázva.

- No igen - szólt Osztap -, most már én is belátom, hogy az autó nem fényűzés, hanem közlekedési eszköz. Nem irigykedik rájuk, Balaganov? Én igen!

A műfaj válsága

Éjjel három óra után az üldözött Antilop megállt egy szakadék előtt. Lent, a mélyben, mintha tányérra helyezték volna, egy ismeretlen városka terült el. Olyan volt, mint egy szabályosan felvágott torta. Hajnali színes ködök lebegtek fölötte. Alig hallható füttyszó és mormogás hatolt el hozzájuk. Nyilván a polgártársak horkolása. Cikcakkos szélű erdő szegélyezte a várost. Az út kanyargó szalagja a mélybe vezetett.

- Paradicsomi völgy - szólt Osztap. - Ilyen városokat éjszaka a legjobb kifosztani, amikor még nem éget a nap. Ilyenkor nem olyan fárasztó.

- Éppen kora reggel van - jegyezte meg Panyikovszkij, és hízelegve nézett a parancsnok szemébe.

- Hallgasson, maga ünneplő szájú! - dörögte Osztap. - Nyughatatlan vénség. A tréfát sem érti!

- Mit csináljunk az Antiloppal? - kérdezte Kozlevics.

- No persze - válaszolt Osztap. - A városba csakugyan nem mehetünk evvel a zöld dézsával. Letartóztatnának. Úgy kell tennünk, ahogyan ilyen esetben előrehaladottabb országokban cselekedni szokás. Rio de Janeiróban például átfesti az ember más színre. Teszi pedig ezt tisztán emberbaráti érzésekből: hogy ne gyötörje a kocsi igazi tulajdonosát, aki netán észrevenné, hogy a kocsiában idegen ember ül. Az Antilop szomorú hírhedtségét jobb lesz elfedni valami új színnel.

Elhatározták, hogy gyalog lemennek a városba, festéket hoznak, de előbb a város közelében biztos menedéket keresnek a kocsi számára.

Osztap fűgén elindult lefelé, és csakhamar meg is pillantott egy ferdére sikerült erdei házat kéken csillogó ablakokkal. A házikó mögött szérú volt; nagyon alkalmasnak látszott arra, hogy a kocsi megbújhasson benne.

Még el sem készült töprengésével: hogyan, milyen elfogadható ürüggyel nyomuljon be a házba, s miként barátkozzék meg a háziakkal, már nyílt is az ajtó, és a lépcsőn megjelent egy jól megtermett férfi. Katonanadrág volt rajta, pléhgombokkal. Az arca halovány volt, mintha viaszból lett volna; kis szürke pofaszakáll borította. Ilyen arcok divatosak voltak a múlt század végén. Abban az időben viseltek a férfiak ilyen alattvalói hűségtől csöpögő, állami hajzattoldalékat. Így, ebben a keretben, kék díszruha, moarészalagon lógó rendjel, arany-csillagos titkostonácsosi öv nélkül szinte természetellenesen hatott ez a szakállviselet.

- Istenem! - motyogta az ember, és két karját a kelő nap felé tárta. - Istenem, mindig ezek az álmok! Mindig ugyanazok az álmok!

Panaszos sírásba kezdett, és a keskeny ösvényen körülcammogta a házat. Egy kakas, amely már harmadszor akart belekezdeni kukorékolásába az udvar közepén, most ijedten eloldalgott, egy-két hirtelen, meggondolatlan mozdulatot téve, s tollazatából is vesztve egynéhány szálát. De hirtelen észbe kapott, felszállt a kerítésre, és erről a biztos pontról közölte most már a világgal, hogy itt a reggel. A hangjában természetszerűleg benne remegett a ház urának különös viselkedéséből származó izgalom.

„Róluk álmodom, ezekről az átkozottakról - ennyit értett Osztap az öreg motyogásából.

Bender csodálkozva vizsgálgatta a pofaszakállas, különös embert, mert ilyen miniszterszerű arcot manapság csak zeneakadémiai portások között talál az ember.

Eközben a különös szerzet befejezte körútját, és újra a tornácnál tűnt fel. Itt megtorpant egy pillanatra, és e szavakkal, hogy: „No, megpróbálom még egyszer” - bement a házba.

- Imádom az öregeket - suttogta Osztap. - Mellettük soha nem, unatkozik az ember. De titokzatos próbálkozásának eredményére mindenesetre várnom kell.

Nem kellett sokáig várnia. Vinnyogó sírást hallott a házból, és az öreg, hátrafelé tántorodva, mint Borisz Godunov Muszorgszkij operájának utolsó felvonásában, újra megjelent a tornácon.

- Én szerencsétlen, én szerencsétlen! - kiáltott Saljapinra emlékeztető hangszínezettel. - Mindig ugyanaz az álom. Ó, ó!

Megfordult, és saját lábában botladozva egyenesen Osztap felé tartott. A nagy kombinátor úgy vélte, hogy ütött a cselekvés pillanata, előlépett a fa mögül, és hatalmasan megölelte a pofaszakállas jelenséget.

- Micsoda?... Ki az, mi ez? - kiabált az öreg.

Osztap nagy óvatosan elengedte a férfiút, megfogta a kezét, és barátságosan megrázta.

- Milyen kedves maga - mondta.

- Kedves, én? - kérdezte az ember, és Bender vállára támaszkodott.

- Persze hogy az - felelte Osztap. - Én is gyakran álmodom.

- És miket?

- Mindenfélét.

- Mégis mit? - akaratoskodott az öreg.

- Vegyes dolgokat. Olyasmiket, amiket az újságok a „Mindenféle” és „Tarkabarka” rovatukban találhatnak fel. Tegnapelőtt például a mikádó temetéséről álmodtam, tegnap meg a szuscsevi tűzoltóosztag jubileumáról.

- Istenem - szólt az öreg. - Istenem, milyen szerencsés ember maga, de még milyen szerencsés ember! Mondja, soha nem álmodott még főkormányzóról vagy miniszterről?

Bender nem volt makacs ember.

- Hogy álmodtam-e? - mondta boldogan. - Persze hogy álmodtam! Megálljon csak, főkormányzóról? Éppen a múlt pénteken. Egész éjjel róla álmodtam. És élénken emlékszem rá, hogy egy rendőrkapitány állt mellette, hímzett bő nadrágban.

- Gyönyörű lehetett - szólt az öreg. - És még nem álmodott soha arról, hogy a cár öfelsége megérkezett Kosztroma városába?

- Kosztromába? Hogyne álmodtam volna! Volt már ilyen álmom is. Várjon csak, mikor is volt csak... Igen, igen, február harmadikán, ebben az esztendőben. Öfelsége a cár mellett, pontosan emlékszem, Frederiksz gróf, a személye körüli miniszter állt.

- Úristen - izgult az öreg. - De hát miért ácsorgunk itt kint? Parancsoljon, fáradjon be. Legyen szerencsém. Megbocsásson, ugyebár nem szocialista, nem párttag?

- Ugyan, hová gondol? - nyugtatta meg Osztap. - Hogy lennék párttag! Pártonkívüli monarchista vagyok. A cárnak, a katonák atyjának alattvalója. És egyáltalán: „Sólymok, fel, szálljatok, elég a szenvedésből!”

- Parancsol egy csésze teát? Egy csészécskét? - motyogta az öreg, és Bendert az ajtó felé húzta.

Kiderült, hogy a házacskában nem volt több helyiség egy szobánál és a folyosónál. A falakon díszegyenruhás férfiak képei függtek. A hajtókájukról ítélve ezek az urak valamikor az Oktatásügyi Minisztériumban teljesítettek szolgálatot. Az ágy rendetlen volt, és arról tanúskodott, hogy a gazdája álmatlan órákat tölt rajta.

- És régen él már így, ebben a remeteségben? - kérdezte Osztap.

- Tavasz óta - felelte az öreg. - Nevem Hvorobjev. Itt akartam új életet kezdeni. És mi lett belőle? Gondolhatja...

Fjodor Nyikityics Hvorobjev monarchista volt, és gyűlölte a szovjetet. Gyűlölte és undorodott tőle. Őneki, a hajdani járási tanfelügyelőnek, a helyi Proletkult⁴ módszertani és pedagógiai szektorát kellett vezetnie. Ettől eredt az undora.

Szolgálatára végéig azt se tudta, mit jelentsen ez a szó: „Proletkult”, ennél fogva még jobban megvetette. A kollégáknak, az üzemi bizottság tagjainak pusztán jelenléte elég ahhoz, hogy a benne támadó utálkozás ideges reszketést idézzon elő. Utálni kezdte az olyan szavakat, mint például: szektor. Szektor! Gondolta volna valaha Fjodor Nyikityics, aki mindent szeretett, ami elegáns, tehát a geometriát is, hogy ezt a nagyszerű matematikai fogalmat, amely egy körív és a kör középpontjától ezen ív végpontjaihoz húzott sugarak által bezárt síkrészt jelenti, hogy ezt is be fogják sározni?

Sok minden dühítette Hvorobjevet a szolgálatban. Az ülések, a faliújság, az államkölcson. Még otthon sem volt nyugalma. Otthon is volt faliújságja, kölcsöne, gyűlése. Ismerősei, vendégei mindig olyan dolgokról beszéltek, amelyek Hvorobjev nézete szerint proletárszagúak voltak: a fizetésükről, a gyermekek megsegítésére felajánlott havi összegről és a *Páncélvonalat* című színdarab szociális jelentőségéről.

A szovjet életforma elől nem volt menekvés. Amikor mindent otthagyva, elkeseredve, magános sétájára indult, még az utcán, a beszélgető tömegből is néhány megutált, sablonos mondat ütötte meg a fülét:

- ...erre aztán megszavaztuk, hogy kizárjuk a vezetőség tagjai közül.

- ...úgy van, ahogy megmondtam: a Munkás-Paraszt Ellenőrző Bizottság mellett Egyeztető Bizottság is működik. Egyeztető Bizottság!

És rápillantva a plakátra, amely a szovjet polgárokat felhívja, fejezzék be az ötéves tervet négy év alatt, indulatosan ismételte:

- Kizárni! Vezetőség! Egyeztető Bizottság! Négy év! A pimaszok uralma!

Mikor a módszertani szektor is áttért az osztatlan munkahétre, és a vasárnapi pihenőnap helyett egy violaszínű ötödik napot iktatott be munkaszüneti napnak, Hvorobjev undortól eltelve nyugdíjazását kérte, és elköltözött a városából. Tette pedig azért, hogy az új rendszertől, amely egész életét magának követeli és nyugalmától megfosztja, minél távolabb legyen.

Felköltözött a hegyoldalra, s onnan a városra lenézve, megpróbálta, hogy üdítőbb gondolatokkal foglalkozzék. Gondolt gimnáziumi vizsgáira, a templomi ájtatosságokra, melyeket a cári család tagjainak névünnepe alkalmából tartottak, gondolt a Közoktatásügyi Minisztériumban vele szolgált rokonaira. De kínos meglepetésére gondolatai mindig kellemetlen területekre

⁴ Művészeti irányzat volt a Szovjetunióban. Antimarxista jellegét Lenin és a párt keményen bírálta.

tévedtek, rendesen szovjet dolgokra. „Mit csinálhatnak most ott, abban az átkozott Prolet-kultban?” - gondolta.

Erre aztán a lázító epizódok egész sora rajzolt fel benne: a májusi és októberi felvonulások, a klub családias estői előadásokkal és sörözésekkel, a módszertani szektor félévi költségvetése...

- Mindenemtől a szovjethatalom fosztott meg - gondolkozott hangosan a hajdani tanfelügyelő.
- Rangomtól, rendjelemtől, tekintélyemtől. És elvették a pénzemet a bankból. Még a gondolataimat is kicserélték. De maradt még egy szféra - ebbe nem tudtak még betörni a bolsevikok: ez az álmok országa, az álmoké, amiket Isten ad nekünk. Az áhított nyugalmat meghozza az éjszaka. Álmaimban csak azt látom, ami kellemes.

És az Úr mindjárt az első éjszakán rettenetes álmot küldött szegény Fjodor Nyikityicsre. Azt álmodta, hogy egy hivatal petróleumvilágította folyosóján ül. Ült, és tudta, hogy minden pillanatban kidobhatják az intézményből. Hirtelen nyílik a vasajtó, hivatalnokok jönnek ki, és azt kiáltják: „Hvorobjevet társadalmi munkára kell befogni!” Ő el akar futni, de nem bír.

Fjodor Nyikityics tehát felébredt az éj közepén. Istenhez fohászkodott, és megmagyarázta, hogy itt nyilvánvalóan valami tragikus tévedésről van szó, mert ez az álom nyilvánvalóan egy felelős, sőt bizonyára kommunista elvtársnak volt szánva, és helytelen címzés folytán ő álmodta végig. Ő, Hvorobjev, kezdetnek mindenesetre azt szeretné álmodni, amint a cárral kivonul az Uszpenszkij székesegyházból.

A fohász után megnyugodva újra elaludt, de most megint az történt, hogy az imádott cárral képe helyett az üzemi bizottság elnökének, Szurzsikov elvtársnak arcát látta.

És ettől fogva éjről éjre megfoghatatlan következetességgel mindig ugyanazok a szovjet álmok háborgatták. Éspedig a Tagsági díj, a Faliújság, a Gigant állami gazdaság, az Első Népkonyha ünnepélyes megnyitása, a Halotthamvasztók Baráti Körének elnöke és a Szovjet Repülőrekordok.

A monarchista vinnyogott álmában. Nem akarta látni a Halotthamvasztók Baráti Körének elnökét. Ő a régi Duma szélsőjobboldali képviselőjét, Puriskevicset, Tyihon pátriárkát, Dumbadzét, Jalta kerületi főnökét, vagy legalább egy egyszerű iskolafelügyelőt szeretett volna álmában látni. De ebből nem ehetett. A szovjet rendszer benyomakodott a szegény monarchista álmaiba.

- Mindig ugyanazok az álmok! - fejezte be mondókáját könnytől fuldokló hangon. - Átkozott álmok!

- Cudar egy eset - mondta Osztap részvevően. - Ám ahogy mondani szokás: a lét határozza meg tudatunkat. Ha már itt él a szovjet államban, az álmai se lehetnek mások, mint szovjet álmok.

- Nincs egy percnyi pihenőm - panaszolta tovább Hvorobjev. - Legalább valaki másról álmodnék. Már mindenkivel beévném. Jó, hát ne legyen Puriskevics. Bánom is én, legyen Miljukov. Ő legalább főiskolát végzett ember volt, és lelke mélyén monarchista. De mindig csak szovjet antikrisztusokat álmodom helyettük!

- Hát majd én segítek magán - biztatta Osztap. - Én már gyógyítottam barátaimat és ismerőseimet Freud módszere szerint. Álom. Mi az az álom? Nagy semmi. A fő feladat az álom előidézőjét eltávolítani. A maga esetében az álmot előidéző ok a szovjethatalom. Ezt az okot ebben a pillanatban nem tudom eltávolítani. Most erre nem érek rá. Tudja, én sportember és turista vagyok. Abban fő a fejem, hogyan javítom meg az autót. Ehhez pedig a maga engedélye kell, hogy az autót beállíthassam a pajtájába. Ami pedig az álmait illeti, ne legyen rá

többé gondja. Az álmainak előidézőjével majd végzek az úton hazafelé. Egyelőre engedje meg, hogy az autóversenyt befejezhessem.

A gyötrő álmaiba belebutult monarchista készséggel megengedte a kedves, részvevő fiatal-embernek a szerű használatát. A hálóingre felkapta nyakabóját, meztelen lábára sárcipőt húzott, és Bender nyomában kiment az udvarra.

- Szóval remélhetek? - kérdezte korai látogatója nyomában totyogva.

- Biztos lehet benne - felelte könnyedén a parancsnok. - Mihelyt megszűnik a szovjethatalom, mindjárt könnyebben fogja magát érezni, meglátja.

Félóra múlva az Antilop el volt rejtve. A felügyeletet Kozlevicsnek és Panyikovszkijnak kellett ellátnia. Bender és Balaganov a városba indult festéket venni.

A két tejtestvér tehát lépdelt, szembe a nappal, a város felé. Szürke galambok sétálgattak a házak ereszen. A felocsolt fajárdák tiszták és hűvösek voltak.

Annak, akinek rendben van a szénája, milyen élvezet reggel kilépni a háza kapuján, egy pillanatra megállni a kapuban, zsebbe nyúlni, kivenni egy skatulya gyufát, amelyen egy repülőgép látható, propellerje helyén fügét mutogató kézzel, ezzel a felírással: „Felelet Curzonnak”, gyönyörködni a csomag cigarettában, rágyújtani és a gomolygó füsttel megijeszteni a hasán aranypaszományt viselő méhecskét.

A reggel hangulata, a tiszta utcák, az ezüstszürke galambok látványa érthetően nagy hatással volt Bender és Balaganov lelkére. Úgy tetszett nekik, mintha az ő lelkiismeretük is teljesen tiszta volna, mintha őket is mindenki kedvelné, és úgy érezték magukat, mint két vőlegény, akik menyasszonyuk látogatására mennek.

Útjukat hirtelen elállta egy úr. Összerakható festőállvány és fényezett festékesláda volt a kezében. Ez az ember olyan zavarodottnak látszott, mintha most ugrott volna ki egy égő házból, és nem tudott volna a lángokból megmenteni egyebet a festőállványnál és festékesládájánál.

- Bocsánat - harsogta -, e percben kellett erre mennie Plotszkij-Pocelujev elvtársnak. Nem találkoztak vele?

- Ilyen emberekkel mi soha nem találkozunk - felelte a szerelő gorombán.

A festő mellbe lökte Bendert, s pardont mormolva továbbsietett.

- Plotszkij-Pocelujev... - morogta a nagy kombinátor, aki még nem reggelizett. - Volt nekem egyszer egy ismerősöm, egy bábaasszony, úgy hívták, Meduza-Gorgoneur, de nem kérkedtem vele: nem szaladtam az utcán keresztül-kasul, és nem kérdeztem meg mindenkitől: „Nem látták erre, kérem, egy órával ezelőtt Meduza-Gorgoneur polgártársnőt? Pedig erre sétált!” Mondd már! Plotszkij-Pocelujev!

Bender még be sem fejezhette tirádáját, máris szembe szaladt vele két másik ember, szintén fekete festőállvánnyal és fényezett festékesládával. Az egyik nyilván úgy hitte, hogy egy festőnek okvetlenül bozontosnak kell lennie; az arcát fedő szőrszálak mennyisége után ítélve Navarrai Henrik király szovjetunióbeli helytartója lehetett volna. Göndör fűrtjei, bajusza, szakállja igen élénkké tették lapos arcát. A másiknak egészen kopasz, szinte síkos volt a feje: sima, mint egy üveg lámpaernyő.

- Nem látta, kérem... - kérdezte a Navarrai Henrik helytartója.

- ...Plotszkij... - tette hozzá a Lámpaernyő.

- ...Pocelujev elvtársat? - ordított közbe a Navarrai.

- Erre kellett hogy menjen - magyarázta a Lámpaernyő.

Bender félretolta Balaganovot, mert látta, hogy káromkodni akar, és gyilkos udvariassággal így felelt:

- Plotszkij, született Pocelujev elvtársat nem láttuk, de ha az említett elvtárs csakugyan érdekli önöket, úgy iparkodniuk kell, mert már egy dolgozó - külsejére nézve festegetéssel foglalkozó tűzoltó - kereste az imént.

A művészek festőállványukba kapaszkodva, egymást taszigálva tovasiettek. Alighogy eltűntek, a szomszéd utcából befordult egy bérkocsi. Egy kövér alak ült benne. Kék köntösének ráncai alatt izzadó hasat gyaníthatott az ember. Az egész jelenség egy régi kenőcsreklámra emlékeztetett, ezzel a szöveggel: „A meztelen, szőrös test látványa visszataszító hatást kelt.” Nem volt nehéz kitalálni, mi a foglalkozása: neki is festőállvány volt a kezében, a kocsis lábánál pedig egy fényezett láda hevert: nyilván festékek.

- Halló! - kiáltott rá Osztap. - Plotszkij-Pocelujev elvtársat keresi?

- Úgy van - erősítette meg a kövér festő, és segílyt kérően meredt Osztapra.

- Siessen, siessen! - kiáltotta Osztap. - Három festő már megelőzte magát. Mi van itt, mi történt?

A ló azonban nagy lármát csapva patkójával az utca hepehupás kövezetén, már towarepítette a képzőművészet negyedik képviselőjét.

- Csuda egy kultúrváros! - szólt Osztap. - Vette észre, Balaganov, hogy a város általunk eddig megismert négy polgára közül négy festő volt? Érdekes, nemde?

A tejtestvérek végre egy festékbolt elé értek. Balaganov Osztap fülébe súgta:

- Nem szégyelli magát?

- Miért?

- Pénzt, drága pénzt adni festékért?

- No igen, egy kissé bánt a dolog. Buta egy helyzet, az igaz. De hát mit tehetnénk? Csak nem mehetünk festékért instanciázni a tanácshoz, „A csalogány himnusza című remekmű elkészítéséhez? Megadnák, de ezzel egy napot elvesztünk.

A bádogdobozokban, üveghengerekben, hordókban, szakadt papírcsomagokban tárolt száraz festékek ünnepi külsőt adtak a festékesboltnak.

A parancsnok és a szerelő válogatni kezdtek.

- Fekete, az gyászos - szólt Osztap. - Zöld nem kell, ez a meghíúsult remények színe. Lila? Nem. Lilára festett autóban menjen a bűnügyi nyomozóosztály főnöke sétakocsizásra. A rózsaszín parlagi, a kék köznap; a vörös nagyon is lojális, alázatos. Sárgára fogjuk az Antilopot festeni. Egy kissé rikító lesz, de mindenképpen szép.

- Hát maguk micsodák? Festők? - kérdezte tőlük a cinóberrel összekent állú boltos.

- Festők vagyunk - felelte Bender. - Csata- és tengeriképeket alkotunk.

- Hát akkor rossz helyen járnak itt - szólt a boltos, és kezdte lerakni a pultról a dobozokat és a csomagokat.

- Hogyhogy rossz helyen? Hát hova menjünk?

- Szembe!

A boltos az ajtóhoz vezette a két barátot, és rámutatott egy cégtáblára az utca túlsó oldalán. Egy lófej volt ráfestve, és kék alapon fekete betűkkel ez a felírás: „Zab és széna.”

- Hát ez nagyon szép és jó - felelte Osztap -, száraz és zöld takarmány háziállatoknak. De hát mihez kezdünk vele mi, festők? Nem látom az összefüggést.

Természetesen volt összefüggés a dolgok között, éspedig lényeges. Osztap rá is jött, mihelyt a boltos magyarázni kezdte.

A város régóta kedveli a festészetet, és az idelepedett négy festő itt alapította meg a „Dialektikus festőművészek” nevű csoportot. Felelős szovjet vezetők arcképeit festették, és eladták a múzeumnak. Idővel azonban jóformán valamennyi helyi nagyságot lefestették, és a „Dialektikus festőművészek” jövedelme lényegesen megcsappant. Ez még hagyján. A megpróbáltatás napjai akkor nehezedtek rájuk, mikor Feofan Muhin festő is letelepedett a városban.

Első munkája nagy feltűnést keltett. A vendéglátó tröszt vezetőjének arcképe volt. Feofan Muhin messze maga mögött hagyta a dialektikusokat. A vendéglátó tröszt vezetőjét nem olajban, nem temperában, nem vízfestményben, nem szénben, nem gouache-ban, nem ceruzarajzban készítette el, hanem zabszemekből rakta össze. Mikor a festő a képet szekéren a múzeumba vitte, a ló nyugtalanul forgatta fejét, és nyerített.

Idők folyamán Muhin más gabonafélék technikáját is alkalmazta. Kirobbanó sikere volt köles-, mák-, búzaportréival, merész kukoricavázlataival, rizsből készült tájképeivel és rozsból teremtett csendéleteivel. Erre egy csoportkép megalkotásába fogott. A hatalmas vászon a járási tervbizottság ülését ábrázolta. Ezt a képet Feofan borsóból és babból készítette. Lelke mélyén azonban mégis a zabhoz vonzódott, hiszen ennek köszönhette karrierjét, ezzel vetette ki a dialektikusokat a nyeregéből.

- Természetesen zabbal a legkönnyebb - jegyezte meg Osztap. - Rubens és Raffaello, amilyen hülyék voltak, olajjal kínlódtak. Mi, akárcsak Leonardo da Vinci, ugyancsak félkegyelműek vagyunk. Adjon csak sárga zománccfestéket.

Mikor fizetésre került a sor, Osztap még megkérdezte a beszédes boltost:

- Igaz, ki is az a Plotszkij-Pocelujev? Mi ugyanis nem vagyunk idevalósiak...

- Plotszkij-Pocelujev ismert főfunkcionárius Moszkvában, városunk szülötte. Most itt tölti szabadságát.

- Persze, persze - szólott Osztap. - Köszönjük a felvilágosítást. Viszontlátásra!

Az utcán újra találkoztak a dialektikusokkal. Sóvárgó pofával álltak az út közepén, mint kárvallott cigányok a keresztúton. Mellettük, fegyverpiramis gyanánt, festőállványaik tornyosultak.

- No, veteránok, mi a baj? - kérdezte Osztap. - Elvettétek Plotszkij-Pocelujevet?

- El - nyafogták. - Kicsúszott a körmeink közül.

- Talán Feofan kaparintotta el? - kérdezősködött tovább, hogy jólétesültségét fitogtassa.

- Már festi is az a kontár - felelte a Navarrai. - Zabba. Azt mondja, visszatér régi technikájához. A gazember a műfaj válságát panaszolja.

- És hol van a műterme ennek az élelmes fickónak? - tudakolta Osztap. - Kedvem volna megnézni.

A festők - hiszen ráérték - elkísérték Osztapot és Balaganovot Feofanhoz. Feofan a kertjében, szabadban dolgozott. Kis asztalkán ült, előtte Plotszkij-Pocelujev; szemre igen félénk ember

volt. Lélegzet-visszafojtva figyelte a festőt, aki a háromcservonyeces bankjegyen látható magvetőhöz hasonlóan, egy zsákocskából tele kézzel szórta a zabot a vászonra. Muhin arca komor volt. Zavarták a verebek. Szemtelenül rárepültek a képre, és egy-egy festői részlettel tovarepültek.

- És mit kap ezért a képért? - kérdezte Pocelujev félénken.

Feofan egy percre abbahagyta a magvetést, kritikus szemmel vizsgálta művét, és elgondolkozva felelt:

- No igen, körülbelül kétszázötven rubelt. Ennyit csak fog fizetni érte a múzeum.

- Elég szép.

- No és a zab; a mai árak mellett... - tette hozzá Muhin éneklő hangon. - Szinte megfizethetetlen. A zab drága ám, de nagyon...

- Hogy állunk a tavaszi vetéssel? - kérdezte Osztap, fejét a kerítés rácsain bedugva. - A vetési kampány, mint látom, szép eredményeket ígér. Százpercentes hozamot! Különben hát ez is valami? Mi ez ahhoz képest, amit Moszkvában láttam? Ott valaki hajból készített festményt. Óriási vásznat sok figurával, de ide figyeljen, ideológiai szempontból kifogástalan festményt, noha a festő pártonkívüli egyének haját is felhasználta; márpedig ezt mindenképpen eltévelyedésnek kell minősítenem. Ismétlem azonban, ideológiai szempontból tökéletesen kifogástalan munka volt. A festmény ezt a címet viselte: *Pahom apó és a traktor*. A kép annyira különös volt, hogy nem tudtuk, mit tartsunk felőle. Az is előfordult, hogy a képen égnek meredtek a hajszálak. Egy szép napon a hajak megőszültek, és Pahom nagyapó, valamint a traktor eltűnt. A művész azért mégis bezsebelt az ötletért másfélezer rubelt. Azért mondom, Muhin elvtárs, ne legyen úgy eltelve a remekével. A zabja egy szép napon kikel, kalászbba szökken, de maga nem fogja learatni.

A festők nevettek. De Feofan nem jött ki a sodrából.

- Abban, amit mond, ellentmondást látok - jegyezte meg, és tovább folytatta a magvetést.

- Nos jó - nyilatkoztatta ki Osztap elbúcsúzva. - Csak vesse a jót, a szépet, az örökkévalót, majd meglátjuk, mi lesz belőle a végén. És ég veletek, veteránok. Dobjátok el olajfestékeiteket! Térjete át mozaikfestészetre. Csináljatok festményeket anyacsavarokból, kampósszögekből, srófokból. Portré anyacsavarokból! Gondoljátok meg, milyen remek ötlet!

A nap további folyamán az antilopisták autójukat festették. A koci estefelé szinte felismerhetetlenné vált; a tojássárga minden árnyalatában tündökölt.

Másnap, szürkületkor az újjávarázsolt Antilop elhagyta a vendéglátó pajtát, és délnek fordult.

- Sajnálom, hogy nem búcsúzhattam el a házigazdától - mondotta Osztap -, de oly édesen aludt az öreg, hogy nem volt szívem felkelteni. Hátha éppen egy szép álmát zavartam volna meg. Mondjuk, éppen azt, hogy Dvulogij metropolita megáldja az Oktatásiügyi Minisztérium főtisztviselőit a Romanov-ház háromszázéves jubileumán.

Ebben a pillanatban felhangzott mögöttük az erdei házból a már jól ismert vinnyogás.

- Mindig ugyanaz az álom... - nyögte az öreg Hvorobjev. Ó, istenem, istenem!

- Úgy látszik, csalódtam - jegyezte meg Osztap. - Mégsem Dvulogij metropolitáról álmodott, hanem a „Pöröly és udvarház” nevű irodalmi csoport közgyűléséről. Eh, ördög vigye az egészset! Minket hív a magunk dolga Csernomorszkba.

Ismét a műfaj válsága

Mi mindennel foglalkoznak az emberek!

Mert két világ van. A nagy világ mellett, amelyben nagy emberek, nagy dolgok vannak, létezik egy másik világ kis emberekkel és kicsiny dolgokkal. A nagy világban találták fel a Diesel-motort, írták a *Holt lelkek*-et, építették a dnyeperi vízierőművet, és ott repültek körül a földet. A kis világban találták fel a nyivákoló vásári léggömböt, írták a *Juppaj-déja, juppaj-do* című dalt, és itt kreálták az „attasé” szabású nadrágot. A nagy világban az emberiség boldogítására való törekvés hajtja az embereket. A kicsi az ilyen fennkölt céloktól idegen. E világ lakóinak csak egy a céljuk: megélni, egyik napról a másikra, lehetőleg éhezés nélkül.

A kis emberek a nagyok mögött topognak. Belátják, hogy összhangban kell élniük a korrall, másképp nem találhatnak vevőt nyomorúságos portékáikra. A szovjetkorszakban is hasonló a helyzet: ha a nagy világban eszmei erőműveket létesítenek, a kis világ is mozogni kezd. Az emberhangyák világában minden elért eredmény alá odatolják a kommunista ideológia gránit-tömbjét. A vásári léggömbön például Chamberlain éppúgy van ábrázolva, mint volt az *Izvesztyija*-ban. A népszerű sláger lakatoslegénye, hogy elnyerje a szép komszomollány szerelmét, három refrén folyamán nemcsak hogy teljesíti, de túl is teljesíti valamennyi normát. És mialatt a nagy világban nagy és heves viták dúlnak az új életforma kialakításáról, a kis világ már fel is készült rá: van már „Az élmunkás álma” nyakkendő, a Tolsztoj-zubbony mellett megjelenik a Gladkov-kabát, van gipszszobrocska *A fürdő kolhozlány* címmel, és hirdetik „A dolgozó méh szerelme” nevezetű női izzlapot.

Új áramlatok jelentkeznek a rejtvények, szórejtvények, képtalányok terén is. Az ódivatú rejtvényeknek befellegzett. A napilapok és folyóiratok „Szellemes időtöltés” vagy „Az agytekervények tornája” című rovatának szerkesztői határozottan elutasítják az ideológiától elváló árut. És mialatt a nagy világ dübörgött megújulásában, és traktorgyárak, hatalmas gabonagyárak egész sorát hozta létre, azalatt az öreg Szinyickij, a rejtvényköltő, üveges szemmel meredt szobája mennyezetére, és betűrejtvényt ihlett az „iparosítás” szóra.

Szinyickij egy gnómra emlékeztetett. Címfestők festenek hozzá hasonló, piros sapkás gnómfigurákat esernyőüzletek cégtábláira, amint kedélyesen rákacsintanak az arra menőre: sürgősen vegyen selyemernyőt vagy ezüst kutyafejes sétabotot! Szinyickij hosszú, sárguló szakállal az asztal mellett épp a papírkosárba lógott.

„Iparosítás”, suttogta mind keservesebben, és szótlánul mozgó ajka olyan színű volt, mint a nyers darált hús.

Szokása szerint a rejtvénycsinálásra ítélt szavakat szótagokra darabolta.

- I-pa-ro-sí-tás.

Így már jó volt. Szinyickij előtt egy jó kövér szótagrejtvény lebegett. Olyan, amelynek eszmei tartalma van, olvasáskor könnyűnek tetsző, megfejtéskor nehéznek bizonyuló lenne. Csak a szó végétől idegenkedett.

- Mi az, hogy „sítás”? - erőlködött az öreg. - Még ha „csipás” volna.

Félórai töprengés után, habár még mindig nem tudta, mit fog majd kezdeni az utolsó szeszélyes szótaggal, úgy döntött, hogy a vége majd magától is kialakul, és nekilátott munkájának. Rejtvénykölteményét egy régi főkönyv kitépett „Tartozik” oldalán kezdte el.

Az erkély fehér üveglablakán át virágzó akácok, foltozott háztetők látszottak, s a távolban egy éles, kék vonal, a tenger és a látóhatár találkozásánál. Csernomorszkban a déli nap kábító hőséggel árasztja el a várost.

Az öreg elgondolkodott, és papírra vetette a kezdő sorokat:

*Első két tag rokonom
Feleségem révén...*

- Feleségem révén... - ismételte az aggastyán elégedetten, hogy rímet találjon a „révén” szóra. A rejtvénytípus szerző szakállát fogva végigment a szobán. Hirtelen világosság gyúlt az agyában:

*Harmadik a rokkában van,
Ám de nem a végén...*

A hátralevő résszel, bár nem könnyen, de mégis megbirkózott:

*A negyedik hóban hasznos,
Készítik azt fábul,
Az utolsó, isten úgy'se,
Folt, de franciául.*

Szinyickij kimerülten lehanyatlott egy székre, és lehunyta szemét. Hetvenéves volt, és ötven éve szerzett talányokat, szójátékokat, kép- és szótagrejtvényeket. De a tiszteletre méltó rejtvénytípus szerzőnek sose esett ily nehezére a munka, mint most. Teljesen elmaradt az élettől, politikailag analfabéta volt, és ifjú vetélytársai könnyedén legyőzték. Olyan remek ideológiai feltalálásban hozták feladványaikat a szerkesztőségekbe, hogy az öreg sírt az irigykedéstől. Hogy is mérkőzhetett volna meg például a következő fejtörővel:

SZÁMTANI FELADVÁNY

Vorobjovo, Gracsevo és Drozdovo állomásokon egyforma számú személyzet van. Drozdovo állomáson hatszor kevesebb a komzsolista, mint a másik kettőn együttvéve. Vorobjovo állomáson viszont tizenkét személlyel több párttag van, mint Gracsevo állomáson. Utóbbin hadd több a párttagon kívüli, mint az első kettőn. Hány vasutas dolgozik az állomásokon, és milyen a párttagok és komzsolisták aránya egymáshoz viszonyítva?

Az öreg kitépte magát keserű gondolatai közül, és ismét nekilátott a „Tartozik” felírású ívnek. Ekkor rövidre vágott, nedves hajú leány jött be a háta mögött a szobába, vállán fekete fürdőruhával.

Némán kilépett az erkélyre, a nedves fürdőruhát ráakasztotta a korhadt fakorlátra, és letekintett. Nyomorúságos udvart látott maga alatt, mint oly sok éven át, koldusszegény udvart, melyben szétvert ládák heverték, szénportól piszkos macskák szaladgáltak, és egy bádogos kalapálva javított egy vedret. Az első emeleten háziasszonyok beszélgettek nehéz életükről.

Ezeket a beszélgetéseket se először hallotta a leány, a macskákat név szerint ismerte, és úgy tűnt fel neki, mintha a bádogos ugyanazt a vedret foltozná már hosszú évek óta. Zoszja Szinyickaja visszajött a szobába.

- Az ideológia felfalt engem - hallotta nagyapja mormogását. - De mi köze az ideológiának a rejtvénytípushoz? A rejtvénytípusokkal való munka...

Zoszja az öreges ákombákomra pillantott, és nyombán felkiáltott:

- Mit firkáltál itt össze? Hát ez megint micsoda? „Az utolsó, isten úgy'se, Folt, de franciául.” Magad mondtad, hogy a szerkesztőségben nem vesznek át olyan rejtvényeket, amelyekben klerikális meg kozmopolita kifejezések fordulnak elő.

Szinyickij felhőrdült:

- Hol van benne Isten? Hol? Bizony nincs - mondta, remegő kézzel levette orráról a fehér foglalatú szemüveget, és az ív után nyúlt.

- Van Isten - mondta szomorúan. - Kiderült, hogy van. Ismét hibát követtem el. Ó, milyen kár! És kárba vész a szép rím.

- Akkor írd „Isten” helyett „sorsot” - mondta Zoszja.

De a megrémült Szinyickij elutasította a sorsot.

- Ez is misztikum. Már tudom. Ó, hogy megint hibát csináltam! Mi lesz ebből, Zoszenyka?

Zoszja közönyös tekintettel nézett nagyapjára, és azt tanácsolta, költsön új rejtvényt.

- Egyre megy - mondta. - Egy „ás”-ra végződő szóval úgyse tudsz megbirkózni. Emlékszel még, mennyit kínlódtál a villamosítás”-sal?

- Ohó - felelte élénken az öreg -, akkor első résznek a „villa” szót vettem, és azt írtam: „Az elsőmmel szénát hány az, kinek van szénája”. Erre jó rím lett volna a „ruhája”. De nem fogadták el, azt mondták, gyenge. Hiába, melléfogtam.

Aztán az öreg asztalhoz ült, és nekilátott, hogy kidolgozzon egy ideológiailag megtámadhatatlan nagy rejtvényt. Először lerajzolt egy libát, mely egy L betűt tart a csőrében. A betű nagy volt és súlyos, mint egy akasztófa. A munka jól ment.

Zoszja hozzáfogott, hogy terítsen ebédre. A tükrös pohárszékből az asztalra tette az evőeszközöket. Az asztalon megjelentek a következő tárgyak: egy porcelán levesestál, melynek fülei letörtek, tányérok virágocskákkal és virágocskák nélkül, megsárgult villák, sőt egy befőttestál is, jóllehet ebédre semmiféle kompótra nem számíhattak.

Szinyickijéknek általában rossz soruk volt. A rejtvények több izgalmat hoztak a házba, mint pénzt. A házikosztal, amelyet az öreg rejtvénytípus szerző néhány ismerős polgárnak adott, és ami a család fő bevételi forrását alkotta, szintén rosszul állt a dolog. Podviszockij és Bomze szabadságra utazott. Sztuljan elvett egy görög nőt, és most otthon étkezett. Pobiruhin pedig, akit a tisztogatási eljárás folyamán a megbízhatatlanok listájára helyeztek, felindulásában minden étvágyát elvesztette, és lemondott az ebédekről. A városban kószált, megszólította az ismerőseit, és mindig ugyanazt a gúnnyal teli mondatot hangoztatta: - Hallotta az újságot? A tisztogatási eljárás után a megbízhatatlanok listájára helyeztek. Mire olykor egyik-másik ismerőse részvétellel így felelt: - Szép kis dolgokat műveltek ezek a rablóvezérek, Marx és Engels! - Némelyek azonban nem feleltek semmit, izzó pillantással Pobiruhinra sandítottak, és aktatáskájukat lóbálva továbbmentek. Valamennyi kosztos közül mindössze egy maradt, ez is már egy hete tartozott a kosztpénzzel, arra hivatkozva, hogy a hivatalában késedelmeskednek a fizetések folyósításával.

Zoszja, elégedetlenül megrándítva vállát, kiment a konyhába. Amikor visszajött, már az asztalnál ült az utolsó kosztos, Alekszandr Ivanovics Korejko.

Szolgálaton kívül Alekszandr Ivanovics nem volt oly félénk, elnyomott ember. Mindamellet gyanakvó, óvatos tekintete egy pillanatra se változott meg. Most figyelmesen nézte Szinyickij új rejtvényét. A szép libás képen egy zsák is látható, amelyből a következő holmik kandikál-

tak ki: T betű, fenyőfa, amely mögött felkel a nap, és egy kottasoron ülő veréb. A rejtvény felfelé fordított vesszővel végződött.

- Ezt bizony nem gyerekjáték megfejteni - mondta Szinyickij, és nagy körben sétálni kezdett kosztosa körül. - Ezen jócskán kell majd kotlania!

- Ugyan, ugyan - felelte mosolyogva Korejko. - Csak ez a liba zavar. Mi a csudának van itt ez a liba? Ahá! Megvan! Kész! Harcban küzdöd ki a jogodat!

- Igen - mondta az öreg csalódva, elnyújtott hangon. - Hogy jött rá ilyen gyorsan? Maga hallatlanul tehetséges ember. Rögtön látni, hogy elsőosztályú könyvelő.

- Másodosztályú - javította ki Korejko. - De kinek csinálta ezt a rejtvényt? A sajtó számára?

- A sajtó számára.

- Teljesen céltalan munka volt - mondta Korejko, és kíváncsian nézte a borscs-levest, melyen kis arany zsírkarikák úszkáltak. A borscsban volt valami kincstári jelleg, valami altisztyszerű. - Harcban küzdöd ki a jogodat: az eszközök jelszava. Nem alkalmas kinyomtatásra.

- Édes jó Istenem - sóhajtott fel az öreg. - Ó, Mária a mennyekben! Megint bakot löttem. Hallod, Zoszenyka? Már megint melléfogtam. Most mitévő legyek?

Megnyugtatták az öreget. Valahogy elkészült az evéssel, aztán nyomban felállt, összegyűjtötte rejtvényeit, melyeken egy héten át dolgozott, felvett egy szalmakalapot, és így szólt:

- Most pedig, Zoszenyka, elmegyek az *Ifjúsági Hírek*-hez. Kicsit aggódom az algebrai feladvány miatt, de azért azt hiszem kapok tőlük pénzt.

Az *Ifjúsági Hírek* című Komszomol-újságnál gyakran elutasították az öreget, szemrehányást tettek neki elmaradottsága miatt, de azért egész jól bántak vele, és végeredményben ez a lap volt az egyetlen hely, ahonnan vékonyka pénzpatakocská csörgedezett az öreg felé. Szinyickij elvitte az egyik szórejtvényt (evvel a mondattal kezdődött: „Első szótagom a tenger fenekén búvik”), két kolhoz-betűrejtvényt és egy algebrai feladványt, amelyből igen bonyolult szorzások és osztások után az derült ki, mennyivel nagyszerűbb a szovjet kormányzat minden más kormányformánál!

Amikor a rejtvénytípus elment, Alekszandr Ivanovics komoran vizsgálgatni kezdte Zoszját. Alekszandr Ivanovics főképpen ezért járt étkezni Szinyickijékhez, mert itt jó és olcsó volt, amit adtak. Azonfelül alapelveként tűzte maga elé, hogy mivoltát egy pillanatra sem felejtí el. Szeretett arról beszélni, milyen nehéz ilyen siralmas fizetéssel megélni a nagyvárosban. Egy idő óta azonban ezek az étkezések elvesztették azt az elvont és meghatározó jelentőségüket, amelyet azelőtt minőségüknek és áruknak tulajdonított. Ha kívánták volna tőle, és ő nyíltan megtehetné volna, akkor egy ebédért nem hatvan kopejkát fizet, mint most, hanem szívesen megad érte három-, sőt ötezer rubelt.

Alekszandr Ivanovics, az aszkéta, aki tudatosan csörgette pénzügyi láncait, aki lemondott arról, hogy még csak rá is nézzen olyasmire, ami többbe kerül fél rubelnél, de közben dühöngött, hogy milliói elvesztésétől tartva nem adhat ki nyíltan száz rubelt - oly elszánt szerelemre gyulladt, amelyre csak az erős, kemény és végtelen várakozástól elkeseredett ember képes.

Ma végre elhatározta, megvallja Zoszjának érzéseit, és felajánlja kezét, melyben aprókat lüktetett a gonosz kis érverés, valamint a szívét, melyre a meséből ismeretes abroncs volt rákovácsolva.

- Igen - mondta -, így van ez, Zoszja Viktorovna.

Miután Korejko polgártárs ezt közölte a leánnyal, fogott az asztalról egy hamutartót, melyen a forradalom előtti jelszó díszlett: „Ember, ne bosszantsd a feleséged!”, és figyelmesen nézegette. Itt azonban meg kell állapítanunk, hogy nincs olyan leány a földkerekségen, aki legalább egy héttel előre ne tudná, hogy szerelmi vallomásban lesz része. Ezért hát Zoszja Viktorovna megállt a tükör előtt, és bánatosan felsóhajtott. Megvolt az a sportos jelleg rajta, amelyet az utóbbi években minden csinos lány megszerzett. Miután ellenőrizte ezt a körülményt, leült Alekszandr Ivanoviccsal szemben, és felkészült arra, amit hallani fog. De Alekszandr Ivanovics nem szólt semmit. Csak kétféle szerepet ismert: az alkalmazottét és a földalatti milliomosét. Harmadikat már nem.

- Hallotta az újságot? - kérdezte Zoszja. - Pobiruhint kiséprúzték a tisztogatásnál.

- Már nálunk is megkezdődött az akció - felelte Korejko. - Sokan fognak röpülni. Például az ifjabb Lapidusz. Igen, és az idősebb Lapidusz is megéri a pénzét...

Itt észrevette Korejko, hogy a szegény alkalmazottak ösvényét tapossa. Ismét ólmos gondolatok fészkeltek magukat agyába.

- Így van ez - mondta. - Így él az ember magányosan, anélkül, hogy ismerne bármily örömet.

- Anélkül, hogy ismerne mit? - kérdezte kissé felélénkülve Zoszja.

- Anélkül, hogy ismerné egy nő szerelmét - mondta Korejko fojtott hangon.

És bár Zoszja egyetlen szóval sem sietett a segítségére, kifejtette gondolatait.

Ő már öreg, mondta. Illetve, nem is öreg, csak éppen már nem fiatal. Tulajdonképpen nem is volt fiatal, de az idő múlik, az évek egyre szaporodnak. És az évek múlnak. És éppen az, hogy így eljár az idő, mindenféle gondolatot juttat az ember eszébe. Például a házasság gondolatát. De ne gondolja senki, hogy ő ilyen vagy olyan ember. Ő általában jó ember. Teljesen ártalmatlan, jámbor lélek. Kell, hogy részvéttel viseltessenek iránta. Sőt, az az érzése, hogy őt szeretni is lehet. Ő nem holmi kamasz, és nem szeret a levegőbe beszélni. Miért ne menne hozzá egy leány feleségül?

Miután Alekszandr Ivanovics ily félénk formában megvallotta érzéseit, mérgesen nézett Zoszjára.

- Igazán kidobhatják az ifjabb Lapiduszt? - kérdezte a rejtvényt szerző unokája.

Aztán anélkül, hogy feleletet várt volna, rátért a dologra.

Ő mindent nagyon megért. Az idő csakugyan szörnyű gyorsan múlik, hisz még egész rövid ideje csak tizenkilenc éves volt és ma már húsz. És további egy esztendő múlva huszonegy lesz. És hogy ő sosem gondolta, hogy Alekszandr Ivanics afféle jöttment. Ellenkezőleg, mindig meg volt róla győződve, hogy jó ember. Jobb, mint sokan mások. És természetesen rászorgált minden jóra. De most ő maga is éppen a keresés állapotában van, azaz... még maga se tudja, minek az állapotában. S különben is e pillanatban nem tudna férjhez menni. És milyen élet is várna rájuk? Alekszandr Ivanovicsnak, mondjuk ki kereken, mindössze negyvenhat rubel fizetése van havonta. És ő még nem is szereti Alekszandr Ivanovicsot, ami, hogy általánosságban beszéljünk, nagyon fontos dolog.

- Hogyhogy negyvenhat rubel? - mondta hirtelen Alekszandr Ivanovics rémisztő hangon, és teljes nagyságában felemelkedett. - Nekem... én...

Többet nem mondott, úgy megijedt. Beleesett a milliomos szerepébe, ami csak a pusztulásával végződhet.

Úgy megijedt, hogy valamit mormogni kezdett, ami olyasformán hangzott: „A pénz nem boldogít.” De e pillanatban szuszogást hallottak az ajtó mögül. Zoszja kiszaladt a folyosóra.

A nagyapa állt ott kristályosan csillogó óriási szalmakalapjában.

Nem tudta rászánni magát, hogy belépjen. Bánatában a szakálla szétterült, mint a legyező.

- Ilyen hamar? - kiáltotta Zoszja. - Mi történt?

Az aggastyán rávetette könnyes, súlyos pillantását.

A megrémült Zoszja megfogta az öreget szűrös, hegyes vállánál fogva, és behúzta a szobába. Szinyickij félórán át a díványon feküdt és remegett.

Hosszú rábeszélés után végre hozzáfogott, hogy előadja a történeteket.

Minden pompásan ment. Az *Iffútsági Hírek* szerkesztőségéig minden zavaró mozzanat nélkül elverekedte magát. Az *Agysport* rovat vezetője rendkívül udvariasan fogadta.

- Kezet nyújtott, Zoszenyika - sóhajtott az öreg. - Üljön le, Szinyickij elvtárs, mondta. Aztán rögtön iszonyúan megrémített. Tudja, kérem, mondta, hogy ez az osztály feloszlik? Új szerkesztőnk van, és az kijelentette, hogy az olvasóinknak semmi szükségük agysportra, hanem... Képzeld el, Zoszenyika... Dámajátékvat kell nekik. És most mi lesz, kérdeztem. Semmi, mondta a rovatvezető. Az ön anyagát többé nem használhatjuk, punktum. De a szőrejtvényeket nagyon megdicsérte. Valósággal puskinsi sorok, mondta, kivált ezek: „Első szótagom a tenger fenekén búvik, a tenger fenekén pedig a második.”

Az öreg rejtvényköltő még sokáig reszketett a díványon, és panaszkodott, mennyire elharpódzik mindenfelé a szovjet ideológia.

- Újabb tragédia! - kiáltott fel Zoszja.

Fejére kapta kalapját, és az ajtóhoz ment. Alekszandr Ivanovics követte, jóllehet tudta, hogy nem illő dolog elkísérni.

Az utcán Zoszja belékarolt Korejkóba.

- De azért jó barátok maradunk, ugye?

- Jobb lenne, ha feleségül jönne hozzám - morogta őszintén Korejko.

A tágas, nyitott műásványvíz-büfékben fiatalemberek tolongtak kalap nélkül, fehér ingben, könyökig felgyúrt ujjal. A polcokon fémcsőrű, kék szódavizes üvegek álltak. Forgatható állványon hosszú üvegcilinderek sorakoztak különféle csillogó szörpfajtákkal, mint a gyógyszerárakban. Fájdalmas képű perzsák szénszerpenyőben diót pirítottak, melynek égett szaga odacsalogatta a járókelőket.

- Kedvem volna moziba menni - mondta szeszélyeskedve Zoszja. - És szeretnék diót és egy jó szörpöt.

Zoszjáért Korejko mindenre kész volt. Már elhatározta, hogy fogadalmát kissé megszegve, öt rubelt áldoz egy lakomára, azonban zsebében a Kavkaz cigaretta lapos pléhdobozában kétszázötvenes címletekben tízezer rubel szorongott. Ha elmebajos lett volna, és elhatározza, hogy legalább egyetlen bankjegyet napvilágra hoz, akkor se tudták volna semmilyen moziban felváltani.

- Mindig visszatartják a fizetésünket - mondta kétségbeesve. - Nagyon pontatlanul fizetnek bennünket.

Ebben a pillanatban a sétálók tömegéből kivált egy fiatalember, pompás szandált viselt meztelen lábán. A kezét felemelve üdvözölte Zoszját.

- Hódolat és üdv! - mondta. - Van két mozijegyem. Nem volna kedved jönni? De akkor máris indulnunk kell.

És a fiatalember, aki oly figyelemre méltó szandált viselt, a Hová mész?" (azelőtt „Quo vadis”) nevű mozi elmosódott cégtáblája felé vonta Zoszját.

Ezen az éjszakán a hivatalnok-milliomos nem aludt otthon. Reggelig csavargott a városban, tompán rámeredt a fényképezők kirakataiban látható anyaszült meztelen csecsemőkre, lábával feltúrta a homokot a körúton, és lebámult a kikötő mélyébe, ahol szem elől rejtőző gőzösök tárgyaltak egymással, a rendőrség fűttyei harsantak, és a világítótorony vörös fénye forgott.

- Átkozott egy ország! - morogta Korejko. - Ahol egy milliomos nem viheti moziba a menyasszonyát.

Mert Zoszjában már a menyasszonyát látta.

Reggel felé az álmatlanságtól megsápadt Alekszandr Ivanovics a külvárosba ért. Amikor a Besszarabszkaja utcán ment, fáradtan lóbálva kezét és a házasságán töprengve, egyszerre csak megállt.

Egy sárga gépkocsi jött vele szemben, a hegyről lefelé. A kormány fölé viaszosvászon zubbonyt viselő fáradt sofőr hajolt. Mellette egy széles vállú legény bóbiskolt, oldalt lógatva szellőzőlyukas stetson-kalappal fődött fejét. A hátsó ülésen még két utas terpeszkedett: egy tűzoltó teljes kimenőruhában és egy rendkívül erőteljes férfiú fehér tetejű tengerészsapkában.

- Légy üdvöz, első csernomorszki! - kiáltotta Osztap, amikor a kocsit gyanánt dübörögve elzakatolt Alekszandr Ivanovics mellett. - Működnek még a meleg tengervíz-kádfürdők? A városi színház üzemben van? Szabadkikötőnek nyilvánították már Csernomorszkit?

De Osztap nem kapott választ. Kozlevics kikapcsolta a hangtompítót, és az Antilop kék füst-felhőjével majdnem megfojtotta az első csernomorszkit.

- Nos - mondta Osztap az ébredező Balaganovnak -, az ülést folytatjuk. Ide azzal a maga földalatti Rockefellerjével! Rögtön megkopasztom egy kicsit. Mit nekem az igazi hercegek és koldusok!...

MÁSODIK RÉSZ

A két dicső ellenfél

A Karamazov testvérek sürgőnye

Egy idő óta a földalatti milliomos úgy érezte, hogy valaki lankadatlan figyelemmel szemmel tartja. Eleinte nem volt semmi határozott gyanúja. Csak éppen eltűnt magányának megszokott, nyugalmas érzése. Később ijesztő jelenségek tűntek fel.

Egyszer, amikor Korejko szokott, kimért lépteivel irodába ment, egy szemtelen koldus, akinek egy aranyfoga volt, megszólította éppen a Herkules előtt. A koldus rálépett Alekszandr Ivanovics maga után vont alsónadrág-madzagjára, megfogta a karját, és gyorsan mormolni kezdte:

- Adj egy milliót, adj egy milliót, adj egy milliót!

Utána pedig kiöltötte vastag, piszkos nyelvét, majd valami örült zagyvalékot hadart. Megszokott látvány az ilyen féleszű koldus, a déli városokban gyakran találkozunk velük az ember. Felzaklatott lélekkel ment fel Korejko az irodájába, a számlaosztályra.

És ezzel a találkozással megkezdődött a boszorkányszombat. Éjjel háromkor felkeltették Alekszandr Ivanovicsot. Sürgőnye érkezett. A hajnali hidegben fogvacogva tépte fel a sürgőnyt: néhány szót tartalmazott.

„Grófnő eltorzult arccal szaladt a tóhoz.”

- Miféle grófnő? - suttogta kővé meredve Korejko, mialatt mezítláb állt a folyosón. De senki se felelt. A postás már elment. A kertben szenvedélyesen turbékoltak a galambok. A ház lakói aludtak. Alekszandr Ivanovics ide-oda forgatta a szürke úrlapot. A címzés helyes. A neve szintén.

„Malaja Kaszatyelnaja 16 Alekszandr Korejko.

Grófnő eltorzult arccal szaladt a tóhoz.”

Alekszandr Ivanovics egy mukkot sem értett az egészből, de annyira felizgult, hogy a sürgőnyt elégette a gyertyalángnál. Ugyanaznap 17 óra 35-kor jött a második sürgőny:

„Az ülést folytatjuk vessző millió csók.”

Alekszandr Ivanovics elfehéredett dühében, és apró darabokra tépte a sürgőnyt. De aznap éjjel még két sürgőnyt kapott. Az első így szólt:

„Narancsokat kérjük hordóban szállítani Karamazov testvérek.”

És a második:

„Jég megtörve stop és a parádét én vezénylem.”

Ezután igen bosszantó valami történt Alekszandr Ivanovicsal a hivatalban. Csevaszevszkaja kérésére fejben megszorozta 985-öt 13-mal, de tévedett, és hibás eredményt mondott, ami soha életében nem történt meg vele. De most gondolatai másutt időztek, nem pedig számtani műveleteken. Az eszeveszett sürgönyök nem mentek ki a fejéből.

- Hordóban - suttogta, pillantását az öreg Kukuskindre szegezve. - Disznóság!

Avval próbálta megnyugtatni magát, hogy ezek csupán kedves baráti tréfák, de ezt a feltételezést tüstént ad acta tette. Hiszen nem voltak barátai. Ami pedig a kollégáit illeti, azok mind komoly emberek, és csak egyszer egy évben tréfálkoznak: április elsején. De a vidám tréfák és jókedvű csalafintaságok napján is csak egyetlen szomorú vicc telt tőlük: az írógépen hamis rendelkezést gyártottak, melynek értelmében Kukuskindet elbocsátották állásából, és a levelet

az asztalára tették. És hét esztendő alatt az öreg mindannyiszor a szívéhez kapott, ami mindnyájukat szerfölött mulattatta. Azonkívül egyik se engedhette meg magának, hogy a pénzét sürgönyökre fecsérelje.

A sürgöny után, amelyben az ismeretlen polgártárs értesítette Korejkót, hogy éppen ő fogja a párádét vezényelni, nem pedig másvalaki, nyugalmi korszak következett. Három napon át semmi nem kísértette Alekszandr Ivanovicsot. Már lassan elhitette magával, hogy a történetek semmiképp nem őt illették, amikor vastag ajánlott nyomtatványküldemény érkezett részére, amelyben egy könyv volt. Címe: *Kapitalista cápák* és alcíme: *Amerikai milliomosok életrajza*.

Más időkben még maga is megvett volna egy ilyen érdekes könyvet, de most egyenesen vonaglani kezdett az arca rémületében. Az első mondatot kék írónnal aláhúzták. Így hangzott:

„A jelenkor minden nagy vagyonát az elképzelhető legbecstelenebb módon szerezték.”

Alekszandr Ivanovics elhatározta, hogy egyelőre semmiképpen nem megy ki az áhított bőröndhöz a pályaudvarra. Rendkívül nyugtalan kedélyállapotban volt.

- A fő dolog - mondta Osztap, mialatt fel és alá sétált a Karlsbad szálló tágas szobájában -, hogy zavart idézzünk elő az ellenség táborában. Az ellenségnek el kell veszítenie lelki egyensúlyát. Ezt nem is olyan nehéz előidézni. Végül is az emberek legjobban attól ijednek meg, amit nem értenek. Egykor én magam is afféle különködő misztikus voltam, és olyan állapotba kerültem, hogy egy egyszerű vadász késsel már megijeszthettek. Úgy ám! Mennél több érthetetlen dolgot zúdítani rá! Meg vagyok győződve, hogy az utolsó sürgönyöm: „Lélekben egyesülve”, megrázó hatást gyakorolt a felünkre. Mindez szuperfoszfát, talajtrágya. Csak reszkessen a térde, ez a fő. Bele kell verni ügyfelünk fejébe azt a gondolatot, hogy a pénzt ide kell adnia. Morálisan le kell fegyvereznünk, el kell fojtanunk benne reakciós birtoklási ösztöneit.

Beszéde alatt Bender szigorú tekintettel nézte alárendeltjeit. Balaganov, Panyikovszkij és Kozlevics illedelmesen és módfelett feszélyezetten ültek a rojtozott, bojtozott, piros plüss karosszékekben. Zavarta őket a parancsnok nagyvonalú életmódja, az aranyhímzésű függönyök, az élénk színekben ragyogó szőnyegek és a metszet: *Krisztus megmutatkozik a népnek*. Az Antiloppal együtt egy vendégfogadóban helyezkedtek el, és csak utasításokért jöttek ide a szállodába.

- Panyikovszkij - mondta Osztap -, a maga mai feladata az volt, hogy védencünk elé álljon az utcán, ismét kérjen tőle egy milliót, és kérését hülye nevetéssel adja elő.

- Amint meglátott, rögtön átszaladt a túlsó oldalra - felelte önelégülten Panyikovszkij.

- Úgy. Tehát szigorú rendben folynak a dolgok. Ügyfelünk kezd idegeskedni. Álmélkodásából nagyon hamar át fog csapni fejvesztett rémületbe. Semmi kétségem, hogy éjjel ki fog ugrani az ágyból, és panaszosan gügyög: mamám, mamám! Már csak nagyon kevés hiányzik, némi utolsó ecsetvonás, és barátunk végképp megérlelődik. Zokogva kinyitja majd a pohárszéket, és kivesz onnan egy kék szélű kistányért...

Osztap Balaganovra kacsintott. Balaganov Panyikovszkijra kacsintott. Panyikovszkij Kozlevicsre kacsintott. És bár a derék Kozlevics egy kukkot sem értett az egészből, ő is kacsingatni kezdett mind a két szemével.

És még soká folyt a Karlsbad szálloda szobájában a barátságos kacsingatás, melyet nevetés és nyelvcsettintgetés kísért, sőt egyik-másik úr olykor fel is ugrott a piros plüss karosszékből.

- Jókedvet szüntess! - vezényelte Osztap. - A tányérka a pénzzel egyelőre Korejko kezében van, feltéve, hogy egyáltalán létezik ez a varázstányérka. - Majd Bender elküldte Panyikovszkijt és Kozlevicset a vendégfogadóba avval az utasítással, hogy tartsák készen az Antilopot.

- Nos, Sura - mondta, amikor kettesben maradtak Balaganovval -, több sürgönyre nincs szükségünk. Az előkészítő munkálatokat befejezettnek tekinthetjük. Kezdődik a tényleges harc. Most pedig gyerünk, hogy értékes borjacskánkat megszemléljük hivatali kötelességének teljesítése közben.

A tejtestvérek az akácfák áttetsző árnyékában keresztülvágtak a városi parkon, ahol a szökőkút vastag sugarától úgy potyogtak a cseppek, mint a gyertyáról, elhaladtak néhány tükrös sörcsarnok mellett, és megálltak a Mehring utca sarkán. Cserzett matrózképű virágárusnők üde árujukat zománcozott tálakban fürdették. A naptól átmelegedett aszfalt cuppogott a lábuk alatt. Egy kék csempés tejivócsarnokból polgártársak jöttek ki, és menet közben törölgették a kefirt ajkukról.

Az aranyozott fából készült vastag makarónibetűk, melyek a Herkules szót alkották, csábítóan fénylettek. A nap ide-oda ugrált a forgóajtó két méter magas üvegtábláján. Osztap és Balaganov beléptek az előcsarnokba, és elvegyültek az elfoglalt ügyfelek tömegében.

A Herkules emberei

Bármennyire igyekeztek is az egymást követő főnökök, hogy kiirtsák a Herkulesből a szállodaszellemet, nem sikerült céljukat elérniük. Bármily gyakran átfestette a gondnok a régi feliratokat, mégis mindenütt újra előbukkantak. Hol az áruosztályon ütötte meg az ember szemét a felirat: „Chambres séparées”, hol a gépírószoba tejüvegén kiabálták a vízjelek: „Ügyeletes szobalány”, hol a falakra festett arany mutatóujj árulta el, merre van a „Pour les dames”. Mindenünnen előbukkant a szálloda.

A kisebb alkalmazottfajzatok a negyedik emelet egyrubeles szobáiban dolgoztak, ahol annak idején az egyházközségi gyűlésekre érkező vidéki pópák vagy lengyel bajuszt viselő kereskedelmi utazócskák szálltak meg. Itt még mindig hónaljszag terjengett, és a szobákban még ott álltak a rózsaszínű vas mosdóállványok. A jobb szobákban, amelyek egykor vidéki biliárdkirályoknak és színművészeknek adtak szállást, most osztályvezetők és helyetteseik tanyáztak. Ezek a szobák már jobban festettek, tükrös ruhaszekrények álltak bennük, és a padló pirosas színű linóleummal volt bevonva. A vezetőség a fürdőszobával és fürkékkel ellátott fényűző lakosztályokban fészkelte. A fehér kádakban akták tornyosultak, és a félhomályos fürkékben grafikonok és vázlatok lógtak, melyek igen szemléltetően tárták fel a Herkules szervezeti felépítését és a vidékkel való kapcsolatait. Itt megmaradtak a hülyén aranyozott kis díványok, szőnyegek és márványlapos éjjeliszekrények. Néhány hálókülkében még nikkelezett rézágynak is álltak, lábukon nagy golyókkal. Az ágyakon is akták és mindenféle levelezés hevert; hallatlan kényelmet jelentett, hogy a papirosok mindig az ember keze ügyében voltak.

Az egyik szobában, az ötös számúban, 1911-ben Leonyid Andrejev, a neves író lakott. A Herkules minden embere tudta ezt, és az ötös számú szobának az intézetben igen rossz híre volt.

Minden felelős tisztviselőt, aki tanyáját itt ütötte fel, elkerülhetetlenül valamilyen szerencsétlenség ért. Az ötös számú szoba lakója még odáig se jutott, hogy rendesen átmelegedjék, máris leváltották, és más munkára osztották be. És még jó volt, ha nem részesült megrovásban. Hisz előfordultak olyan esetek is, amikor alapos fejmosást kapott, olyan esetek is, melyeket a sajtó szellőztetett, sőt még rosszabb dolgok is történtek, amikre még emlékezni is felettébb kellemetlen.

- Démoni szoba ez - állították egyhangúan a kárvallottak. - Ki sejthetett volna ilyesmit?

És az író fejére, *A hét akasztott ember története* című borzalmas hatású regény szerzőjére a legszörnyűbb vádak hullottak; mintha ő tehetett volna arról, hogy Lapsin elvtárs hat édesöccsét elhelyezte a hivatalban, hogy Szpravcsenko elvtárs úgy vélte, hogy a fakéregkitermelés valahogy magától spontán megtörténik, és a végén semmit sem termeltek, és hogy Indokitajszkij elvtárs huszonegyesen 7384 rub. 03 kop. hivatalos pénzt eljátszott. Akárhogy csürtecsavarta a dolgot Indokitajszkij, akárhogy igyekezett bebizonyítani az illetékes fórumok előtt, hogy a 03 kopejkát az állam javára adta ki, és abban a helyzetben van, hogy a nevezett összeg felhasználása tekintetében bizonylatokkal tud szolgálni, mindez nem segített rajta. A boldogult író árnya kérlelhetetlen volt, és egy őszi este Indokitajszkij lakat alá került. Gonosz egy história ez az ötös számú szobával.

A Herkules feje, Polihajev elvtárs, az egykori télikertben rendezkedett be, és titkárnője, Szerna Mihajlovna, olykor átsuhant a még épen maradt pálmák és szikomorfák között. Ugyanitt nyúlt el, akár egy vasúti peron, egy vörös terítővel fedett asztal, amelynél az igazgatóság gyakori és hosszan tartó ülései folytak le. És egy idő óta a 262. számú szoba, amely egykor a kis étkező volt, szolgált a nyolc szürke szemű, látszólag jelentéktelen elvtárs

alakjában megtestesült tisztogatási bizottság üléselő helyéül. Minden áldott nap megjelentek az elvtársak, és mindig valamilyen hivatalos iratot tanulmányoztak.

Amikor Osztap és Balaganov felmentek a lépcsőn, izgatott csöngetés hallatszott, mire minden szobából kirohantak az alkalmazottak. Az egész manőver próbariadóra emlékeztette az embert egy hajó fedélzetén.

Természetesen nem próbariadó volt, hanem tízórai szünet. Néhányan a büfébe siettek, hogy idejében érkezzenek, és még kapjanak szendvicset vörös kaviárral. Mások fel s alá sétálva eszegettek.

A tervosztályról kijött egy rendkívül előkelő megjelenésű hivatalnok. Fiatalos körszakáll keretezte halvány, barátságos arcát. Kezében vagdalthús-pogácsát tartott, melyet időnként szájához vitt, és ez alkalommal figyelmesen megnézte.

E foglalatalkodásában majdnem megzavarta volna Balaganov, aki tőle szeretne volna megtudni, hol található a számlaosztály.

- Nem látja, elvtárs, hogy eszem? - felelte a tisztviselő, és méltatlankodva elfordult Balaganovtól.

És anélkül, hogy további figyelemre méltatta volna a tejtövek, elmerült tízórai utolsó falatának vizsgálatába. Miután az elképzelhető legnagyobb gonddal minden oldalról megtekintette, sőt búcsúzásul meg is szagolgatta, belehelyezte a szájába, kidülesztette mellét, leseperte kabátjáról a morzsákat, és lassan egyik társához lépett, aki osztálya ajtajához támaszkodott.

- No, mi újság? - kérdezte, és közben körülnézett: - Hogy van, hogy van?

- Inkább ne is kérdezze, Bomze elvtárs - felelte a másik, szintén körültekintett és hozzátette: - Hát élet ez? Nincs itt tere az egyéniségnek. Mindig egy és ugyanaz a nótá: az ötéves terv négy év alatt, az ötéves terv három év alatt.

- Persze, persze - súgta Bomze. - Olyan ez éppen, mint a lidércnyomás. Tökéletesen egyetértek önnel. Pontosan úgy van, ahogy mondja: nincs itt semmiféle tere az egyéniségnek, semmiféle ösztönzés, semmiféle egyéni kibontakozás nincs sehol. A feleségem, elképzelheti, egyszerű háziasszony, és még ő is azt mondja, hogy semmi nem ösztönzi az embert, semmiféle egyéni kibontakozásra nincs lehetőség.

Bomze nehéz sóhajjal egy másik tisztviselőhöz lépett.

- No, mi újság? - kérdezte, és már előre szomorúan mosolygott. - Hogy van, hogy van?

- Köszönöm - felelte a másik. - Ma reggel jöttem meg, kiszálláson voltam. Alkalmam volt látni egy szovhoz. Óriási! Gabonagyár! Nem tudja elképzelni, tisztelt barátom, hogy mit jelent ez: ötéves terv! Hogy mit jelent az együttes akarat!

- Szórol szóra ezt mondtam éppen az imént! - kiáltotta lelkesen Bomze. - Erről van szó: együttes akarat! Az ötéves tervet teljesíteni négy, sőt három év alatt... Ezt nevezem én ösztönző erőnek, ami... Vegye csak például a feleségemet. Egyszerű háziasszony csupán, és még ő is megteszi a magát az iparosítást illetően... A kutyafáját, itt a szemünk láttára sarjad az új élet!

Örvendezve bólintott és továbbment. Egy perc múlva már karonfogva ment a szelíd Boriszohlebszkijel, és így szólt:

- Igaza van, éppen így gondolkodom. Minek Magnyitogorszkot felépíteni, meg szovhozokat, mindenféle aratógépeket csinálni, ha nincs többé egyéni élet, ha az egyéniséget kiirtják az emberből?

És újabb néhány perc múlva így szónokolt a lépcsőn:

- Hajszára ezt mondtam éppen az imént Boriszohlebszkij elvtársnak. Minek a sírás-rívás az egyéniségért, az egyéni életért, ha a szemünk előtt gabonagyárak nőnek ki a földből, meg Magnyitogorszk, mindenféle aratógépek, betonkeverő gépek, ha az együttes akarat...

A tízórai szünet alatt Bomzénak, aki szerette az eszmék cseréjét, sikerült egy egész tucat kollégával beszélnie. Minden egyes beszélgetésnél le lehetett olvasni arcáról, miről volt szó, minthogy arckifejezése az egyéniségnek lábbal tiprása fölött érzett elkeseredéséből egy csapásra lelkes, ragyogó mosolyra változott. De bármiféle érzések dúltak kebelében, arca egy pillanatra sem vesztette el vele született előkelő kifejezését. És mindnyájan, a politikailag kipróbált üb-tag elvtársaktól a politikailag fejletlen Kukuskindig, mind talpig becsületes és mindenekelőtt elvhű embernek tartották Bomzét. Egyébként neki magának is ez volt a véleménye.

Az újabb csöngetés, amely a riadó végét jelentette, a tisztviselőket visszakergette a szállodaszobákba. A munka ismét megkezdődött.

Tulajdonképpen e szavak: „a munka ismét megkezdődött”, semmiképp nem vonatkozik immár a Herkules eredeti tevékenységére, amely az alapszabályok értelmében a fa- és fűrészáruval végzett kereskedelmi műveletekből állt volna. A legutóbbi évben a Herkules emberei minden érdeklődésüket elvesztették az unalmas gömbfák, deszkák, kivitelre szánt cédrusok és hasonló érdektelen holmik iránt, és ehelyett sokkal vonzóbb foglalatosságnak szentelték magukat: hivatali helyiségükért, szeretett szállodájukért harcoltak.

Egy kis cédulával kezdődött, amit egy lusta küldönc viaszosvászon kézbesítési könyvében hozott a városgazdálkodási hivatalból.

„Elrendeltetik - így szólt a cédula -, hogy jelen kézirat kézhezvétele után egy héten belül az egykori Kairó szálloda helyiségei kiüríttessenek, és azok az egykori szállodai leltárral a Szállodatröszt vezetőségének átadassanak. Önnek rendelkezésére bocsátatik az egykori Bádóg és Angolszalonna Rt. épülete. *Indokolás:* A városi szovjet 12/1929. sz. határozata.”

Ezt a cédulát tették este az asztalra Polihajev elvtárs elé, aki villanyfényben ült a pálmák és szikomorfák árnyékában.

- Mi? - kiáltott fel idegesen a Herkules igazgatója. - Azt írják, hogy „elrendeltetik”? Nekem, aki közvetlenül a központi hatóságoknak vagyok alárendelve? Megörültek ezek? Mi?

- Még jó, hogy azt nem írták: „Megparancsoltatik” - piszkálta fel még jobban Szerna Mihajlovna. - Neveletlen banda!

- Sületlen tréfa! - mondta sötét mosollyal Polihajev.

És nyomban tollba mondta a választ, amelyben a leghatározottabban kijelentette, hogy a Herkules igazgatója megtagadja az épület kiürítését.

- Majd más alkalommal tudni fogják, hogy engem nem lehet úgy kezelni, mint valami éjjeliőrt. Hogy nekem nem lehet azt írni, „elrendeltetik” - méltatlankodott Polihajev elvtárs. Elővette zsebéből aláírásának gumibélyegzőjét, és izgatottságában fordítva nyomta a válaszra.

És egy lusta küldönc, ezúttal a Herkules embere, ismét végigténfergett a napfényes utcákon, megállt a kvaszkioszkoknál, beavatkozott minden utcai botrányba, és elszántan hadonászott a kézbesítőkönyvvél.

Az eset után egész héten át az új helyzetről beszéltek a Herkules emberei. A tisztviselők mind megegyeztek abban, hogy tekintélyének ilyenén aláadását Polihajev nem fogja tűrni.

- Ti még nem ismeritek a mi Polihajevünket - mondták a fiúk a számlaosztályon. - Minden hájjal megkent, ravasz fickó. Azt nem lehet elintézni egy csip-csup határozattal.

Nemsokára ezután Bomze elvtárs kijött a főnök dolgozószobájából. Kezében tartotta a kiválasztott munkatársak jegyzékét. Egyik osztályról a másikra ment, odahajolt a jegyzéken szereplőkhöz, és titokzatosan súgta:

- Egy kis multság. Három rubel fejenként. Búcsú Polihajevtől.

- Micsoda? - rémüldöztek a kiválasztott munkatársak. - Polihajev megy? Őt is leváltották?

- Ugyan, dehogy. Csak egy hétre a fővárosba utazik, hogy elintézzé a hivatali helyiségünk dolgát. Aztán nehogy elkéssen. Pont nyolckor nálam!

A búcsúünnepség igen vidám volt. A munkatársak alázatos tisztelettel tekintettek Polihajevre; az igazgató folyvást kezében tartotta poharát. Ritmikusan tapsoltak, és ezt énekelték:

- Idd ki gyorsan, idd ki gyorsan, iddkigyorsan, idd ki gyorsan, idd ki gyorsan, iddkigyorsan.

Addig énekeltek, míg szeretett főnökük ki nem ürített kellő mennyiségű poharat és szevasztopoli serleget, mire ő maga is rázendített bizonytalan hangon a nótára: „A régi kalugai úton, a negyvenkilences mérföldkőnél.” De senki sem tudta meg, mi történt ennél a mérföldkőnél, mert Polihajev általános megütközésre egy másik dalocskába fogott:

*A tízes villamoson történt,
Egy ember fejét összetörték.
Eggyel több a hulla ma,
Ulla, ulla, ullala.*

Polihajev elutazása után kissé csökkent a munka termelékenysége a Herkulesben. Nevetséges is lett volna, hogy megerőltessék magukat, és teljes erővel dolgozzanak, hiszen azt se tudták, hogy itt maradnak-e, vagy minden irodai cókmokkal együtt át kell hurcolkodniok a Bádóg és Angolszalonna Rt. házába. De még nevetségesebb lett volna, ha Polihajev hazatérése után teljes erővel dolgoznak. „Épségben visszahozta a lobogót”, mint ahogy Bomze megjegyezte. A Herkules megtartotta az épületet, és munkatársai hivatalos óráikat arra használták fel, hogy maró gúnnnyal illessék a városgazdálkodási hivatalt.

A legyőzött vállalat azt kérte, hogy legalább a mosdóállványokat és a rézágyakat szolgáltatassák ki neki, de a győzelmétől vérszemet kapott Polihajev nem is felelt a levelükre. Erre újult erővel megindult a mérkőzés. A panaszok röpködtek a fővárosba. Polihajev minden alkalommal személyesen utazott fel az ellenérvek megdöntésére. Egyre gyakrabban csendült fel Bomze lakásában a győzedelmes „iddkigyorsan”, és a munkatársak egyre szélesebb rétegét vonták bele a hivatal-szállodáért vívott küzdelembe. A fa- és fűrészárakra nemsokára a teljes feledés fátyla borult. Ha Polihajev észrevett az asztalán egy iratot, amely az exportcédrusról vagy furnérlemezről szólt, annyira elképedt, hogy egy ideig meg se értette, mit akarnak tőle. Ekkortájt rendkívül fontos feladat vette igénybe minden erejét: a városgazdálkodási hivataltól át akart csalni két különösen veszedelmes embert saját hivatalába magasabb fizetéssel.

- Magának szerencséje van - mondta Osztap a társának. - Tanúja lehet egy kivételes eseménynek. Osztap Bender követi a friss nyomot. De jól teszi, ha megtanul uralkodni magán. Holmi kisebb bűnöző, afféle Panyikovszkij-fajtájú már írt volna Korejkónak: „Tegyen az udvarban a szemétláda alá hatszáz rubelt, különben igen rosszul jár”, és alárajzolt volna egy keresztet, egy halálfejet és egy gyertyát. Aranykezű Szonya, akinek erényeit egyáltalán nem akarom kisebbiteni, végül is a szokásos fogáshoz nyúlt volna, ami körülbelül másfél ezrest hozott volna neki. A női munka! Vegyük végül Szavin tengerész zászlóst. Elsőrangú kalandor. Ez aztán hétpróbás fickó volt, mint mondják. No, mit gondol, mit csinálna az én helyemben? Megjelenne mint bolgár cár Korejko lakásán, botrányt csapna a házkezelőségen, és elrontaná az egészséget. De én nem sietek, mint látja. Már egy hete ülünk Csernomorszkban, és csak ma megyek az első találkára... Ahá, hisz itt a számlaosztály! No, rajta, mutassa meg a páciens. Hiszen maga a Korejko-ügy szakértője.

Bementek a zúgó, zsibongó terembe, amely zsúfolva volt felekkel. Balaganov Bendert a sarokba vezette, ahol a sárga korlát mögött Csevaszevszkaja, Korejko, Kukuskind és Dreifusz ültek. Balaganov már felemelte a kezét, hogy rámutasson a milliomosra, amikor Osztap dühösen a fülébe súgta:

- Maga még képes lenne rögtön teli torokból ordítani: „Itt van, ez az a pénzeszsák! Fogják meg” Nyugalom! Majd magam is rájövök, hogy melyik lehet a négy közül.

Osztap ráült az ablak hűvös márványparkányzatára, és gyermek módra lógázva lábát, elmélkedésbe bocsátkozott:

- A lány nem számít. Marad három. Az a vörös képű és savószemű sunyi pofa, a vénember a vaskeretű szemüvegével és az a mulatságosan komoly képű, vastag mopszlikuty. A vénembert felháborodva kikapcsolom. A vattán kívül, amit bedugott a bozontos fülébe, nincs nála semmiféle értéktárgy. Maradnak hát ketten: a vastag mopszli és a savószemű, sunyi alak. Melyik lehet közülük Korejko? Ezen még gondolkoznom kell.

Osztap előrenyújtva a nyakát, összehasonlítgatta a jelölteket. Olyan gyorsan forgatta fejét, mintha teniszmérkőzést nézne és a labdát követné tekintetével.

- Tudja, mit mondok? - szólt végül. - Hogy az a vastag mopszli alkalmasabb a földalatti milliomos szerepére, mint a savószemű. Figyelje csak meg azt a nyugtalan lobogást annak a haspóknak a szemében. Nem tud nyugodtan ülni a helyén, alig bírja már, szeretne hazaszaladni, amilyen gyorsan csak lehet, hogy a mancsát bedugja a cservonyec-csomagjába. Persze hogy ez a drágakő- és dollárgyűjtő! Hát nem látja, hogy ez a kövér pofa nem más, mint afféle demokratikus keveréke Shylock, a Fösvény Lovag és Harpagon arcának? Az a savószemű, az nulla, közönséges szovjet patkány. Persze, van vagyona: tizenkét rubelje a takarékbán. Álmainak netovábbja, hogy vehessen egy bolyhos felöltőt borjúbőr gallérral. Ez nem Korejko. Ez egy patkány, aki...

Ekkor a nagy kombinátor ragyogó szónoklatát a számlaosztály mélyéből előtörő hősi ordítás szakította meg, és kétségtelenül olyan tisztviselőtől származott, akinek jogában állt ordítani.

- Korejko elvtárs! Hol vannak a számszerű adatok a városgazdálkodási hivattal szemben fennálló követeléseinkről? Polihajev elvtárs kívánja azonnal.

Osztap megbökte a lábával Balaganovot. De a haspók a legnagyobb lelki nyugalommal tovább karcolta tollával a papirost. Arca, amely egyesítette magában Shylock, Harpagon és a Fösvény Lovag annyira jellegzetes vonásait, semmit sem változott. Annál fürgébben ugrott fel helyéről a vörös képű, savószemű szőke férfi, ez a nulla, ez a szovjet patkány, akinek minden vágya,

álma a borjúbőr gallérú kabát. Gyorsan becsapta íróasztala fedelét, felkapott valami papirost, és buzgón futott az ordítás irányába.

A nagy kombinátor krákogott, és fürkészve pillantott Balaganovra. Sura még nem tanulta meg, hogy uralkodjék magán, és elnevette magát.

- No igen - mondta Osztap rövid hallgatás után. - Ez nem fogja tányérkán hozni a pénzt. Talán csak ha nagyon kérem. Fura és tiszteletre méltó alak. De most levegőre, amilyen gyorsan csak lehet. Mulatságos kombináció született agyamban. Ma este, Isten segítségével, először ráncigáljuk meg Korejko úr üstökét. Éspedig maga fogja ráncigálni, Sura.

Homérosz, Milton és Panyikovszkij

Az utasítás a lehető legegyszerűbb volt:

1. Korejko polgártárssal véletlenül találkozni az utcán
2. semmiképpen sem megverni; fizikai módszereket általában kerülni,
3. mindent elszedni, ami fent nevezett polgár zsebében található,
4. a végrehajtásról jelentést tenni.

A nagy kombinátor által kiadott kivételesen egyszerű és világos utasítás ellenére Balaganov és Panyikovszkij heves veszekedésbe fogott. A hadnagy fiai a városi park egyik zöld padján ültek, és jelentős pillantásokat vetettek a Herkules cégtáblájára. Veszekedés közben még azt se vették észre, hogy a szél, amely meghajlította a szökőkút tűzoltósugarát, finoman perme-tező vizet hullajtott rájuk. Éppen csak elkapdosták a fejüket, felpillantottak a tiszta égboltra, anélkül, hogy bármire gondoltak volna, és folytatták veszekedésüket.

Panyikovszkij, aki a hőség miatt vastag tűzoltózubzonyát kihajtott gallérú kartoningre cserélte fel, gőgösen viselkedett. Módfellett büszke volt a rábízott feladatra.

- Csak lopás - mondta.

- Csak rablás - ellenkezett Balaganov, akit éppoly büszkeséggel töltött el a parancsnok bizal-ma.

- Maga szálnalmas, se nem osztó, se nem: szorzó egyén - jelentette ki Panyikovszkij, és mér-hetetlen undorral pillantott társára.

- Maga pedig nyomorék - jegyezte meg Balaganov. - És a fölöttese most én vagyok.

- Ki itt a fölöttes?

- Én. Rám bízták a dolgot.

- Magára?

- Rám.

- Rád?

- Kire másra? Talán csak nem rád?

A beszélgetés olyan területre csapott át, aminek a kiosztott utasításhoz nem volt semmi köze. A csirkefogók annyira nekihevíültek, hogy már taszigálták egymást, és versenyt ordítottak: „Hát ki vagy te?” Efféle cselekedetek rendszerint nagyobbfajta verekedés előfutárai, mely alkalommal az ellenfelek sapkájukat a földhöz csapják, a járókelőket tanúknak hívják, és gyermeki könnyeket törölnek szét borostás pofájukon.

De nem került sor összecsapásra. Amikor az első pofonra érkezett az alkalmas pillanat, Panyikovszkij hirtelen visszahúzta a kezét, és kijelentette, hogy hajlandó elismeri Balaganovot közvetlen felettes hatóságának.

Nyilván eszébe ötlött, hogy magánszemélyek és egész kollektívák gyakran megtépázták, és az ilyen esetek igen fájdalmas emlékeket hagytak maguk után. Miután Balaganov magához ragadta a hatalmat, rögtön gyengédebb húrokat pengetett.

- Miért ne legyen rablás? - mondta kevésbé önfejtően. - Olyan nehéz dolog az? Korejko megy este az utcán. Sötét van. Én jövök bal oldalról, maga jön jobbról. Én meglököm a bal oldalát, maga meglöki a jobb oldalát. Erre az a hülye megáll, és azt mondja: „Garázda csirkefogó!” Nekem! „Ki a garázda csirkefogó?” - kértem. És maga is megkérdezi, hogy ki a garázda csirkefogó, és jobbról nyomja. Erre adok egyet a pofá... Nem, ütni nem szabad!

- Hisz éppen ez az, hogy ütnünk nem szabad - sóhajtott képmutatóan Panyikovszkij. - Bender nem engedte meg.

- Igen, ezt én is tudom... Akkor én megfogom a két karját, és maga megnézi, nincs-e valami fölösleges dolog a zsebében. Erre ő, kialakult szokás szerint kiabálni kezd: „Rendőrl!” Mire adok egyet... Eh, az ördög vinné el, hisz ütni nem szabad! Aztán hazamegyünk. Nos, mi a véleménye erről a tervről?

De Panyikovszkij kitért az egyenes válasz elől. Kivette Balaganov kezéből a sétatálcául szolgáló levágott faágat, melyen egy görbület szolgált fogantyú gyanánt, egyenes vonalat húzott vele a homokba, és így szólt:

- Nézzen ide! Először is: várjunk estig. Másodszor...

És Panyikovszkij az egyenes jobb végétől hullámos függőleges vonalat rajzolt felfelé.

- Másodszor lehetséges, hogy Korejko ma este nem is megy ki az utcára. De ha kimegy is, akkor...

Panyikovszkij a két vonalat összekötötte egy harmadikkal, hogy a homokban megjelent egy háromszöghöz hasonló ábra. Majd így fejezte be:

- Ki tudja, hogy mit csinál Korejko? Talán valami nagy társasággal sétálni megy. Nos, mit szól ehhez?

Balaganov nagy tisztelettel nézte a háromszöget. Panyikovszkij végső következtetései nem hatottak rá különösebb meggyőző erővel, de a háromszög oly lenyűgöző reménytelenséget sugárzott, hogy Balaganov ingadozni kezdett. Amikor ezt Panyikovszkij észrevette, nem habozott tovább.

- Utazzék Kijevbe - mondta váratlanul. - És akkor belátja, hogy igazam van. Utazzék okvetlenül Kijevbe...

- Mi köze ehhez Kijevnek? Miért utazzam Kijevbe?

- Menjen Kijevbe, és kérdezze meg, mit csinált ott Panyikovszkij a forradalom előtt. Okvetlenül kérdezze meg!

- Mit akar már megint? - mondta Balaganov ridegen.

- Csak kérdezze meg - követelte Panyikovszkij. - Utazzék oda, és kérdezze meg. És ott majd megmondják magának, hogy Panyikovszkij a forradalom előtt vak volt. Azt hiszi maga, ha nem lett volna forradalom, dolgoztam volna mint Schmidt hadnagy fia? Hisz én gazdag ember voltam. Családom volt, és az asztalomon nikkelezett számovár. És mi tartott el engem? Egy kék szemüveg és egy bot.

Elővett a zsebéből egy fekete papírral és ezüstcsillagocskákkal bevont kartontokot, és megmutatta kék szemüvegét.

- Ennek a szemüvegnek a segítségével éldegéltem hosszú éveken át - sóhajtotta. - A szemüveggel és a bottal mentem a Krescsatyikon, és megkértem egy-egy jobb külsejű urat; segítse át az utcán a szegény vakot. Az úr karon fogott és átvezetett. Az utca túlsó felén már

nem volt többé órája, ha egyáltalán volt azelőtt, vagy nem volt meg a tárcája. Némelyek ugyanis tárcát is hordanak magukkal.

- És miért hagyta abba ezt az üzletet? - kérdezte Balaganov felélénkülve.

- A forradalom az oka - felelte az egykori világtalan. - Azelőtt a Krescsatyik és a Proreznaja utca sarkán álló rendőrnek havi öt rubelt adtam, és szabadon folytathattam a mesterségem. Sőt a rendőr még arra is ügyelt, hogy senki se bántson. Jó ember volt. Úgy hívták: Nyebaba Szemjon Vasziljevics. Nemrég találkoztam vele. Most zenekritikus. De ma? Lehet bármit is elkezdni a rendőrséggel? Ennél gonoszabb népséget még sohase láttam; valami eszmeiség lengi be őket, mind afféle „kultúrahordozók”. Így hát, Balaganov, öreg napjaimra szélhámós lett belőlem. De ilyen kivételes alkalmakkor megint üzembe helyezhetem az én régi szemüvegemet. Sokkalta biztosabb dolog, mint a rablás.

Öt perccel később egy dohány- és fodormentacserje között levő nyilvános illemhelyről egy kék szemüveget viselő vak botorkált ki. Égnek emelt fővel, vékony sétatálcájával aprókat ütögetve a földre, a park kijárata felé ment. Mögötte haladt Balaganov. Lehetetlen volt Panyikovszkijt felismerni. Vállát hátravetette, óvatosan helyezte lábát a járdára, szorosan a házak mellett haladt, megkopogtatta botjával a kirakatok korlátait, összeütközött a járókelőkkel, és keresztülnézve rajtuk, továbbment. Oly lelkiismeretesen dolgozott, hogy szétszórt egy hosszú sort alkotó tömeget egy oszlop mellett, amelyen ez a felirat állt: „Autóbusz-megálló.” Balaganov elképedve nézte az ügyes vakot.

Panyikovszkij addig garázdálkodott, amíg Korejko ki nem lépett a Herkules kapuján. Balaganov nyugtalankodni kezdett. Először túl közel jött a tett színhelyéhez, aztán túl messzire távolodott tőle. És csak e sok tévelygés után foglalt el megfigyeléshez alkalmas helyet egy gyümölcsös kioszk mellett. Ismeretlen okból szájában valami kellemetlen ízt érzett, mintha félórán át egy sárgaréz ajtókilincset szopogatott volna. De ahogy elnézte Panyikovszkij tevékenységét, megnyugodott.

Látta, amint a vak a milliomos felé fordult, megkopogtatta lábát a botjával, és meglökte a vállával. Aztán néhány szót váltottak. Majd Korejko elmosolyodott, karon fogta a vakot, és átsegítette a kocsúton. A nagyobb hatás kedvéért Panyikovszkij teljes erővel beledöfött botjával a kövezetbe, és elfordította a fejét, mintha kötőfék volna a szájában. További működését olyan rendszeretettel és ügyességgel bonyolította le, hogy Balaganovot valósággal irigység fogta el. Panyikovszkij átölelte áldozatát a derekán. Keze lesiklott Korejko bal oldalán, és egy másodperc tört részéig a hivatalnok-milliomos vitorlavászon zsebénél időzött.

- Rajta! - súgta Balaganov. - Rajta, öreg!

De e pillanatban üvegtáblák villantak, egy duda túlkölt izgatottan, és egy nagy fehér autóbusz hirtelen lefékezett a kocsút közepén. Egyidejűleg két kiáltás hangzott el:

- Ez a hülye! Nem lát meg egy autóbuszt! - üvöltötte Panyikovszkij, miután kiugrott a kerekek alól. Szemüvegével, melyet lerántott orráról, megfenyegette kísérőjét.

- De hiszen ez nem vak! - kiáltotta Korejko elképedve. - Ez tolvaj.

Mindent füst borított el. Az autóbusz továbbrobogott, és amikor a benzinfüggöny szétszakadt, Balaganov észrevette, hogy Panyikovszkijt nagy tömeg veszi körül. Az állítólagos vak körül hatalmas megmozdulás támadt. Balaganov is odaszaladt. Panyikovszkij arcán torz mosoly bujkált. Sajátságos közönnyel nézte, mi megy itt végbe, annak ellenére, hogy az egyik füle olyan rubinvörösén izzott, hogy minden valószínűség szerint sötétben is világított, és fényénél negatívokat lehetett volna előhívni.

Balaganov keresztülfurakodott a minden irányból odasereglő polgárokon, és egyenesen a Karlsbad szállodába rohant.

A nagy kombinátor egy bambuszasztalka előtt ült, és éppen írt.

- Panyikovszkijt páholják! - kiáltotta Balaganov pátosszal az ajtónyílásban.

- Máris? - kérdezte Bender közömbösen. - Tulajdonképpen nagyon gyorsan történt.

- Panyikovszkijt páholják! - ismételte elkeseredve a vörös hajú Sura. - Istenemre mondom.

- Miért ordít, mint hőségben a jegesmedve? - kérdezte Osztap szigorúan. - Régóta verik?

- Öt perce.

- Ezt rögtön mondhatta volna. Ezt nevezem pipogya öregnek! Na, egy-kettő, nézzük meg azt a ramazurit! Az úton majd elmeséli, mi történt.

Amikor a nagy kombinátor a történetek színhelyére érkezett, Korejko már nem volt ott, de Panyikovszkij körül nagy tömeg hullámozott, és elzárta az utcát. A feltartóztatott autók türelmetlenül dudáltak. A kórház ablakából fehérbe öltözött ápolónők bámultak ki. Kuttyák rohangáltak az utcán, farkukat csóválva. A városi park szökőkútja felfüggesztette működését. Bender megadó sóhajjal fürta magát a tömegbe.

- Bocsánat - mondta -, még egyszer bocsánat. Engedelmet kérek, asszonyom, de nem ön vesztette el a sarkon a szilvalekvárjegyt? Szaladjon gyorsan oda, még ott hever. Hé, emberek, engedjétek keresztül a szakértőket! Azt mondom neked, engedj keresztül, te polgári jogaitól megfosztott kölyök!

Ily módon felváltva alkalmazta Osztap a korbács és a mézesmadzag politikáját, miközben a központig furakodott, ahol Panyikovszkij gubbasztott. Ebben az időpontban az egyezmény megsértőjének másik füle is ugyancsak izzott, úgyhogy annak a fényénél is lehetett volna végezni különböző fényképészeti munkákat. Amidőn Panyikovszkij megpillantotta a nagy kombinátort, savanyú képet vágott.

- Ez az? - kérdezte Osztap szárazon, és a hátába vágott Panyikovszkijnak.

- Igen, ez az - állapította meg örömmel az igazság számos barátja. - Saját szemünkkel láttuk.

Osztap csendre intette a polgárokat, noteszt húzott ki zsebéből, Panyikovszkijra nézett, és méltósággal mondta:

- Kérem a tanúkat, hogy mondják be a nevüket és lakóhelyüket. Kérem, jelentkezzenek a tanúk!

Azt hihetné az ember, hogy a polgártársak, akik Panyikovszkij elfogatásánál rendkívül nagy mozgékonytságot fejtettek ki, vonakodás nélkül terhelően vallanak, hogy a gazember bűnöségét bebizonyítsák. De a valóságban az igazság barátai a „tanú” szóra fancsali képet vágtak, úgy tettek, mintha szörnyen el volnának foglalva, és hátrálni kezdtek. A tömegben zátonyok és örvények keletkeztek.

- Hol vannak hát a tanúk? - ismételte Osztap.

Pánik támadt. A tanúk könyökkel lökdösve vágtak utat maguknak, és abban a pillanatban az utca ismét megszokott képét vette fel. A gépkocsik továbbgördültek, a kórház ablakai becsukódtak, a kuttyák eliramodtak, majd figyelmesen vizsgálgatták a sarokköveket, és a városi parkban a szökőkút sugara ismét magasba szökkent.

Miután a nagy kombinátor meggyőződött felőle, hogy az utca kitisztult, és Panyikovszkijt semmiféle veszély nem fenyegeti, azt mormogta:

- Tehetségtelen, vén csont! Még egy vak nagyságot fedeztünk fel, Panyikovszkijt! Homérosz, Milton és - Panyikovszkij! Csinos társaság! És Balaganov olyan, akár egy szétvert hajó matróza! Panyikovszkijt páholják, páholják Panyikovszkijt! Ő pedig... Gyerünk a városi parkba! A szökőkútnál majd elhúzom a nótákat!

A szökőkútnál Balaganov mindenért Panyikovszkijt okolta. A póru járta arra hivatkozott, hogy a hányatott élet tönkretette idegeit, és azt magyarázta, hogy mindenről Balaganov tehet, aki közismerten szárnalmas, semmirekellő figura. A két tejtücsök lökdösni kezdte egymást. Már hallatszott az egyhangú kihívás: „Hát ki vagy te?” - és Panyikovszkij szemében nagy könnycsepp jelentkezett, előfutárja egy hatalmas verekedésnek, amikor a nagy kombinátor „Szét!” felkiáltással szétválasztotta az ellenfeleket, mint a bíró az ökölvívókat.

- Majd a kimenőnapotokon bokszoljatok - jelentette ki. - Pompás egy pár! A kakassúlyú Balaganov és a csirkesúlyú Panyikovszkij. Különbözően pedig, bajnok uraim, egyikőtök sem ért a munkához, éppen úgy, mint ahogyan a kutya farka sem ért a zongorához! Brr! Ennek rossz vége lesz. Elbocsátlak benneteket, annál is inkább, mert szociális szempontból semmi érdekeset nem produkáltok.

Panyikovszkij és Balaganov azonnal elfelejtették összeesésüket, és Istent hívták tanúnak: esküdöztek, hogy még aznap este - történjen akármi - Korejkót motozásnak vetik alá. Bender csak vigyorgott.

- Majd meglátja - mondta Balaganov. - Az utcán támadunk rá. Az éj sötétjének védelme alatt. Igaz, Mihail Szamuelevics?

- Becsületszentségemre - erősítette Panyikovszkij. - Én és Sura... ne fájjon a feje, hiszen Panyikovszkijjal van dolga!

- Éppen ez az, ami aggaszt - válaszolta Bender. - Ha csak... talán... Hogy is mondta? Az éj sötétjének leple alatt? Nos, hát csinálják eme lepel alatt. Az ötlet egy kissé gyatra... És a megvalósítás is bizonyára éppoly gyatra lesz...

Néhány órai utcai figyelőszolgálat után mindkét szükséges kellék megvolt: az éj sötétjének leple és maga a páciens, aki egy lánnyal lépett ki a házból, amelyben az öreg rejtvényköltő lakott. A lány nem illett bele a tervbe. Egyelőre követték a sétálókat, akik a tenger felé vették útjukat.

Fényes holdkaréj függött alacsonyan a hűvösödő part felett. A sziklákon örökké ölelkező fekete bazaltpárok ültek. A tenger mormolva mesélt sírig tartó szerelemről, vissza nem térő boldogságról, a szív gyötrelmeiről és hasonló időszerűtlen apróságokról. A csillagok morzejeleket váltottak egymással, fellobbantak és kihunytak. Egy fényszóró csóvája összekötötte az öböl két partját. Amikor kihunyt, még sokáig fekete sáv maradt utána.

- Fáradt vagyok - zsémbeskedett Panyikovszkij, aki Alekszandr Ivanovics és ennek hölgye mögött botorkált felfelé a lejtőn. - Öreg vagyok én már. Nehezemre esik az ilyesmi.

Megbotlott egy ürgelyukban, és elesett, száraz tehénlepényt markolászva. Visszakíváncozott a szállodába a kedves Kozlevicshez, akivel olyan kellemesen elteázgatott, és mindenféléről elcseveghetett.

De abban a pillanatban, amikor Panyikovszkij már szilárdan el volt tökéltve a hazamenésre, és fel akarta ajánlani Balaganovnak, hogy a megkezdett vállalkozást egyedül hajtsa végre, hangok ütötték meg a fülét.

- Milyen meleg van! Nem szokott éjjel fürdeni, Alekszandr Ivanovics? Akkor várjon itt meg. Megmártom magam, és mindjárt visszajövök.

Guruló kavicsok zaját hallották, a fehér ruha eltűnt, és Korejko egyedül maradt.

- Gyorsan - suttogta Balaganov, és Panyikovszkij karját ráncigálta. - Én jövök tehát bal oldalról, maga pedig jobbról. Csak gyorsan!

- Én akarok... balról - mondta gyáván az egyezmény megszegője.

- Jó, jó, maga jön balról. Én ütök a bal oldalába, maga a jobba, és maga balról környékezi meg.

- Miért balról?

- Mit fecseg annyit? Legyen jobbról. Ő azt mondja: „Csirkefogó!” És maga azt feleli: „Ki a csirkefogó?”

- Inkább maga válaszoljon először.

- Rendben. Majd Bendernek mindent elmondok. Gyerünk! Tehát maga jön bal oldalról.

És a hadnagy hős fiai eltökélten közeledtek Alekszandr Ivanovicshoz.

A terv rögtön az elején dugába dőlt. Ahelyett, hogy a megbeszélés értelmében jobbról jött volna, hogy a milliomosnak a jobb oldalába üssön, Balaganov egy helyben topogott, és váratlanul ezt motyogta:

- Szabad tüzet kérnem?

- Nem dohányzom - felelte Korejko hidegen.

- Úgy - jegyezte meg Sura hülyén, és Panyikovszkij felé sandított. - És nem tudná megmondani, hogy hány óra van?

- Tizenkettő körül lehet.

- Tizenkettő... - ismételte Balaganov. - Hm... Fogalmam sem volt...

- Milyen meleg az este - mondta behízelt modorban Panyikovszkij.

Szünet támadt, mely alatt a tücskök részegülten ciripeltek. A hold ezüstös fényében kibontakoztak Alekszandr Ivanovics jól fejlett vállai. Panyikovszkij nem bírta tovább a feszültséget. Korejko mögé lépett, és vinnyogó hangon kiáltotta:

- Kezeket fel!

- Micsoda? - kérdezte csodálkozva Korejko.

- Kezeket fel! - ismételte halkán Panyikovszkij.

Abban a pillanatban rövid, fájdalmas csapást érzett a vállán, és a földre esett. Amikor felkelt, Korejko Balaganovval összekapaszkodva hempergett. Mindketten szuszogtak, mintha zongorát cipeltek volna az emeletre. Alulról habléánynevetés és csobogás hallatszott.

- Miért üt engem? - kiáltozott Balaganov. - Hiszen csak azt kérdeztem, hogy hány óra van.

- Majd én megmutatom neked, hogy hány az óra! - förmedt rá Korejko, és ütéseibe minden ősi gyűlöletet beleadott, melyet a gazdagok éreznek a betörők iránt.

Panyikovszkij négykézláb a küzdőtérre csúszott, és hátulról mindkét kezét a herkulesi ember zsebébe dugta. Korejko feléje rúgott, de már késő volt. A Kavkaz cigaretta bádogdobozkája

bal zsebéből Panyikovszkij kezébe vándorolt. Másik zsebéből papírdarabkák és tagsági könyvek repültek a földre.

- Szaladjunk! - kiáltotta Panyikovszkij valahonnan a sötétből. Az utolsó ütések Balaganov a hátába kapta.

Néhány perccel később az izgatott és felháborodott Alekszandr Ivanovics két alakot látott magasan a feje felett: a hold kék fénnel világította meg őket. A hegygerincen szaladtak, a város felé igyekeztek.

Zoszja frissen és jószagúan közeledett, és Alekszandr Ivanovicsot különös foglalatosság közben találta. A térdein csúszkált, reszkető ujjakkal gyújtotta meg egyik gyufát a másik után, és papírokat szedegetett fel a fűből. De mielőtt Zoszja megkérdezhette volna, hogy mi történt, máris megtalálta a nyugtát a bőröndjéről, amely egy gyékénykosár cseresznye és egy olcsó útitakaró között nyugodott, a vasúti megőrző raktárában.

- Véletlenül kiesett a zsebemből - dadogta, és feszélyezetten nevetgélt, miközben a nyugtát óvatosan a zsebébe csúsztatta.

Csak a városban eszmélt rá, hogy eltűnt a Kavkaz cigarettásdoboz a tízezer rubellel, amit még nem tudott beletenni a bőröndjébe.

Amíg a tengerparton lezajlott a titáni küzdelem, Osztap Bender arra a meggyőződésre jutott, hogy a szállodában való tartózkodás az egész város szeme láttára meghaladja a tervezett üzleti keretet, és túlságosan is hivatalosnak látszik. Amikor a csernomorszki esti lapban egy hirdetést olvasott: „Kiad. egy pomp. kény. szo. kil. a teng. egy. int. aggl.”, rögtön rájött, hogy ez a szöveg a következőket jelenti: „Kiadó egy pompás, kényelmes szoba, kilátás a tengerre, egyedülálló intelligens agglégény számára.”

Osztap így gondolkozott: „Úgy rémlik, agglégény vagyok. A sztargorodi anyakönyvi hivatal nemrégiben értesített, hogy házasságom Gricacujeva polgártársnővel az ő kérésére felbon-
tatott, és így újra Osztap Benderként, legénynevemen szerepelek. Tehát agglégényéletem fogok élni. Agglégény vagyok, egyedülálló és intelligens. Kétségkívül meg fog felelni a szoba.”

És a nagy kombinátor hűvös, fehér nadrágot húzott, és a hirdetésben megadott lakás felé vette útját.

Vasziszualij Lohankin és szerepe az orosz forradalomban

16 óra 40 perckor Vasziszualij Lohankin éhségsztrájkba lépett. A viaszosvászon díványon feküdt, elfordulva az egész világtól, arcát a boltozatos díványtámla felé fordítva.

Miután Lohankin már húsz perce ebben a helyzetben éhezett, felsóhajtott, másik oldalára fordult, és a feleségére pillantott. Eközben zoknijával kis ívet írt le a levegőbe. A felesége éppen ingóságait csomagolta egy színes utazózsákba: metszett illatszeres üvegcséket, egy punktrollert, két öves ruhát, egy régi ruhát öv nélkül, egy filckalapot üveg félholddal díszítve, acélhüvelyeket ajakpirosítóval és trikóbugyikat.

- Varvara - dünnyögte Lohankin.

A feleség nagyot sóhajtott.

- Varvara - ismételte a férfi. - Tehát valóban elhagysz, hogy Ptyiburdukovhoz költözz?

- Elhagylak - felelte a feleség. - Ennek így kell lennie.

- De legalább mondd meg, hogy miért? Miért? - kérdezte Lohankin egy tehén szenvedélyességével.

Amúgy is hatalmas orrlyukai gondterhesen kitágultak. Fáraószakállja reszketni kezdett.

- Mert szeretem őt.

- És engem?

- Vasziszualij, tegnap nyilatkoztam erről. Téged már nem szeretlek.

- De én, én szeretlek téged, Varvara!

- Ez a te magánügyed, Vasziszualij. Én most Ptyiburdukovhoz megyek. Ennek így kell lennie.

- Ennek nem szabad így lennie! - kiáltott fel Lohankin. - Egy ember nem mehet el, ha a másik szereti!

- Dehogyanisnem - mondta Varvara ingerülten, és megnézte magát a zsebtükrében. - Különbön hagyd abba a bolondozást!

- Ebben az esetben folytatom az éhségsztrájkot! - kiáltotta a szerencsétlen férj. - Addig éhezem, amíg vissza nem jössz. Egy napig. Egy hétig. Egy álló esztendeig.

Lohankin visszafordult, és húsos orrát a síkos, hideg viaszosvászonra nyomta.

- Ahogy most látsz, úgy fogok itt feküdni nadrágtartóban, amíg meg nem halok - hallatszott a dívány felől. - És mindennek te leszel az oka, te és Ptyiburdukov mérnök.

Varvara töprengésbe merült, kombinéja lecsúszott pántjait visszaigazította habfehér vállára, és hirtelen kitört belőle:

- Ne merészelj így beszélni Ptyiburdukovról! Ő mindenben feletted áll!

Ezt már nem tudta elviselni Lohankin. Összerázkódott, mintha a nadrágtartótól le egészen a zöld zoknijáig villanyáram érte volna.

- Nöstény vagy, Varvara - mondta elnyújtva. - Olyan vagy, mint egy utcalány.

- Hülye vagy, Vasziszualij - mondta Varvara.

- Te rossz szuka! - folytatta Lohankin ugyanazon az elnyújtott, siralmas hangon. - A férjed hagyta el Ptyiburdukov miatt. Csak menj, szeresd e férget. Ó, jaj, ilyenmel csalsz meg engemet! Hitvány gyönyörre szomjazol, tudom. Te vén szuka, te rút, gyalázatos.

Lohankin teljesen átadta magát a bánatának, észre sem vette, hogy jambusokban beszél, holott sohasem írt verseket, sőt el sem olvasta őket.

- Vasziszuaj, hagyd már abba a bohóckodást - mondta a nőtény farkas, és begombolta utazótáskáját. - Ha látnád magad, hogy festesz! Igazán megmosakodhattál volna. Hát én megyek. Isten veled. A kenyérjegyeid az asztalon vannak.

Varvara vette az utazótáskát, és az ajtóhoz lépett. Amikor Lohankin látta, hogy fenyegető-zéseinek semmi eredménye, felpattant a díványról, az asztalhoz ugrott, és „Segítség!” kiáltással darabokra tépte a kenyérjegyeket. Varvara megrökönyödve bámult rá. Felködlött előtte férje éhségtől aszottan, pulzusa alig ver, végtagjai kihűlőfélben.

- Mit tettél, te szerencsétlen! - kiáltott fel az asszony. - Nehogy éhezni merészelj!

- Pedig azt teszem! - szólt eltökélten Lohankin.

- Hát ez ostobaság. Ez nem más, mint individuális lázadás.

- És büszke mégis épp ezért vagyok - mondta Lohankin, gyanúsán jambusokra emlékeztető ütemben. - Te nem méltányolod eléggé az individualizmus jelentőségét és általában az intelligenciát.

- De a közvélemény el fog ítélni téged.

- Csak ítéljen - mondta Vasziszuaj makacsul, és ismét a díványra huppant.

Varvara szó nélkül földre dobta utazótáskáját, hevesen lekapta fejéről szalmakalapját, és azt mormogta:

- Megveszekedett him... Zsarnok. Rabszolgatartó! - Eközben szendvicseket készített. - Egyél - mondta, és férje szájához vitte az ételt. - Hallod, Lohankin, azonnal egyél, na, egy-kettő, mi lesz!

- Hagyjál - mondta a férfi, és eltolta magától felesége kezét. Varvara felhasználta az alkalmat, hogy az éhező szája egy pillanatra kinyílt, és ügyesen becsúsztatta a szendvicset a kicsiny szakáll és a stuccolt moszkvai bajuszka között képződött résbe. De az éhező erélyesen kilökte a falatot nyelvével.

- Egyél, te semmirekellő! - kiáltott fel kétségbeesetten Varvara. És új támadásba kezdett a szendviccsel. - Egyél, te fő-fő intelligens!

De Lohankin félrefordult, és elutasítóan krárogott. A padlizsánpástétomtól maszatos, verejté-kező Varvara még néhány percig próbálkozott, majd leült az utazótáskájára, és krokodilkönnyeket potyogtatott.

Lohankin kirázta a szakállába tévedt morzsákat, óvatos oldallpillantást vetett a feleségére, és elnémult a díványon. Csepp kedve sem volt Varvarától elszakadni. Varvara számos hibája mellett két lényeges előnnyel rendelkezett: szép nagy fehér kebellet és egy állással. Maga Vasziszuaj soha, sehol sem dolgozott, az állás csak akadályozta volna abban, hogy az orosz értelmiség jelentőségéről gondolkozzék, arról a rétegről, amelyhez önmagát is odasorolta. És így Lohankin hosszan tartó töprengései a következő kellemes és kézenfekvő témákban csúcsosodtak ki: „Vasziszuaj Lohankin és jelentősége.” „Lohankin és az orosz liberalizmus tragédiája.” Lohankin és szerepe az orosz forradalomban.” Könnyű és békés dolog volt minden ezen gondolkozni, ha a Varvara pénzén vásárolt posztócsizmában keresztülsétált az ember a

szobán, és szeretett könyvszekrényét nézegette, melynek polcain a Brockhaus-lexikonok aranybetűs kötései fénylettek. Sokáig álldogált Vasziszuajij a szekrény előtt, és tekintete egyik kötetről a másikra röppent. A könyvkötészet mesterpéldányai álltak ott glédában: egy nagy orvosi szakszótár, Brehm állatvilága, a negyedmászt nyomó *Férfi és nő*, továbbá *Az ember és a föld* című kötet Reclus-tól.

„A gondolatok eme kincsesháza mellett az ember megtisztul, szellemileg szinte szárnyakat kap” - gondolta Vasziszuajij.

Amikor erre a véghatározatra jutott, örömmel felsóhajtott, s kihúzta a szekrény alól a *Rogyina* című folyóirat 1899-i évfolyamát, mely a tenger kékjébe volt kötve, a tajtékzó és hullámzó tenger színébe. Megnézegette a búr háború képeit, majd egy ismeretlen hölgy szemlélésébe merült; a kép alatt a következő szöveg díszelgett: Így növeltem kebelbőségemet tizenhárom centiméterrel.” És még sok más érdekes apróság kötötte le figyelmét.

Varvara távozásával eltűnt volna az anyagi bázis is, melyen a gondolkodó emberiség eme érdemdús képviselőjének jóléte nyugodott.

Este megérkezett Ptyiburdukov. Sokáig habozott, amíg rászánta magát, hogy Lohankin szobájába lépjen, és a konyhában ácsorgott, a nagy lánggal égő főzőmasinának és a keresztül-kasul huzigált szárítókötelek között, melyeken gipszmerevre száradt fehérnemű lógott. A kékítő halvány foltokban ütközött ki rajtuk. A lakás egyszerre megélénkült. Ajtók csapódtak, árnyékok suhantak el az ablak alatt, a lakók szeme felragyogott, és valahol szenvedélyesen felsóhajtott valaki: „Egy férfi érkezett!” Ptyiburdukov levette sapkáját, végigsimított mérnökbajuszán, és végre elszánta magát, hogy megszólaljon:

- Varja - mondta könyörögve, amikor a szobába lépett -, de hiszen mi úgy beszélünk meg...

- Gyönyörködj benne, Szaskám! - kiáltott fel Varvara, megragadta karját, és a dívány felé húzta. - Ebben, itt ni! Itt fekszik a tulajdonjog fanatikusa! A hím! Tudod, mit tett ez a rab-szolgatartó? Éhségstrájkba lépett, amiért el akarom hagyni.

Amikor az éhező megpillantotta Ptyiburdukovot, rögtön jambusokba kezdett.

- Ptyiburdukov, megvetlek! - nyöszörögte. - A hitvesemhez nyúlni, ó, ne merj! Te szemtelen, te gaz Ptyiburdukov, a nőm hová csalogod te tőlem el?

- Lohankin elvtárs - szólalt meg elképedve Ptyiburdukov, és a bajuszát babrálta.

- El innen, el innen; gyűlöllek! - kiáltott Vasziszuajij, és közben ide-oda ingott, mint egy öreg zsidó, mikor imádkozik. - Undok féreg! Nem is vagy mérnök, csak pimasz, alávaló gázfickó! Giliszta, csúszó-mászó féreg! És mindenekfölött: strici!

- Nem szégyelli magát, Vasziszuajij? - kérdezte ridegen Ptyiburdukov. - Esztelenség, amit művel. Gondolja meg... Az öt éves terv második esztendejében!

- Azt merészeli mondani, hogy esztelenség! És éppen ő, aki ellopja a hitvesemet. Pusztulj innen, Ptyiburdukov, különben megkapod a magadét. Ott ütlek, ahol érlek! A szádon, a füleden!

- Beteg ember - jegyezte meg Ptyiburdukov; igyekezett az illem határain belül maradni.

De Varvara számára ez a keret felettébb szűk volt. Felvette az asztalról az időközben kiszáradt szendvicset, és az éhezőhöz lépett. Lohankin olyan kétségbeesetten védekezett, mintha attól tartana, hogy kiheréli. Ptyiburdukov elfordult, és kibámult az ablakon; egy fehér gyertyával nyiladozó vadgesztenyefát nézegetett. Hallotta maga mögött Lohankin undok krakogását és Varvara kiáltásait:

- Egyél már, te gyalázatos! Egyél, te rabszolgatartó!

Másnapra a nem várt akadályok annyira lehangolták Varvarát, hogy nem ment be a hivatalába. Az éhező állapota rosszabbra fordult.

- Már nyilalló fájdalmaim vannak a gyomromban - jelentette elégedetten. - Rövidesen skorbutot kapok a rossz tápláltság következtében, aztán kihullnak a fogaim, a hajam...

Ptyiburdukov elhozta az öccsét, aki katonaoorvos volt. A második számú Ptyiburdukov sokáig illesztgette fülét Lohankin törzsének egyes pontjaira, és a szervek működését olyan figyelemmel hallgatta, mint ahogyan a macska a cukrosdobozba került egér mozdulatait figyeli. A vizsgálat alatt Vasziszualij könnyes szemmel bámulta a mellét, amely bolyhos volt, mint egy átmeneti kabát. Rettenetesen sajnálta magát. A második számú Ptyiburdukov az első számú Ptyiburdukovra pillantott, és kijelentette, hogy a betegnek nem kell diétáznia. Mindent ehet. Így például levest, kotlettet, befőttet. Nincs az ellen sem kifogása, ha kenyeret, főzeléket és gyümölcsöt adnak neki. Halat is kaphat. Dohányozhat is, de csak mértékkel. A szeszes ital fogyasztása nem tanácsos, de hogy a szervezetét étvágyra ingereljék, egy pohár finom portói bort nyugodtan ihat. Általában az orvos nehezen értette meg Lohankin lelki drámáját. Távoztában előkelően szuszogott, és csizmájával csoszogott, majd búcsúzóul kijelentette, hogy a betegnek nincs megtiltva a tengeri fürdőzés sem, és a kerékpározás sportját is űzheti.

De a páciens nem gondolt rá, hogy a szervezetét akár befőttel, hallal, kotlettel vagy egyéb ízes falattal táplálja. Nem fürdőzött a tengerben, tovább feküdt a díványon, és szitkozódó jambusokat zúdított a jelenlevőkre. Varvara mély részvétet érzett iránta. „Miattam éhezik - gondolta büszkén. - Micsoda szenvedély! Vajon Ptyiburdukov is képes lenne-e ilyen lángoló érzelmekre?” Nyugtalan pillantásokat vetett a jól táplált Ptyiburdukovra, akinek külseje arról tanúskodott, hogy szerelmi élményei nem akadályozzák meg abban, hogy szervezetét ebédekkel és vacsorákkal szabályosan táplálja. És egy ízben, amikor Ptyiburdukov kiment a szobából, Vasziszualijhoz fordult, és azt mondta neki: - Szegény fiam! - Ezeknél a szavaknál az éhező szája előtt újra megjelent egy vajás kenyér, amely ismét visszautasított. „Még egy kis kitartás - gondolta Lohankin -, és Ptyiburdukov akkor látja majd Varvarát, amikor a háta közepét.”

Elégedetten hallgatta a szomszéd szobából átszűrődő hangokat:

- Nélkülem elpusztul - mondta Varvara. - Még várnunk kell. Hisz láthatod, hogy most nem mehetek el innen.

Éjszaka Varvarának rettenetes álma volt. A lángoló érzelemtől elhamvadt Vasziszualij az ezredorvos sarkantyúját rágta. Borzalmas volt. Az orvos arca olyan megadó kifejezést öltött, mint a tehéné, melyet egy falusi tolvaj megfej... A sarkantyúk pengtek, a fogak koccantak. Varvara a félelemtől meggémberedve ébredt.

Japánsárga nap sütött a szobába, és minden erejét arra pazarolta, hogy egy olyan nevetséges apróságot megvilágítson, mint a Turandot kölnivizes üveg csiszolt üveg dugója. A viaszosvásznon dívány üres volt. Varvara tekintete továbbroppent, és egyszer csak megpillantotta Vasziszualijt, háttal az ágynak, a pohárszék előtt, amelynek ajtaja nyitva volt. Férje hangosan csámcsogott. Türelmetlenül és mohón előrehajolt, zöld zoknis lábával dobogott, és orrán keresztül füttyölő, szörcsögő hangokat hallatott. Miután egy magas konzervdobozt már kiürített, óvatosan levette az egyik fazék fedőjét, ujjait bemártotta a hideg lébe, és egy darab húst halászott ki onnan. Házaseletük legszebb szakában is megjárta volna Vasziszualij, ha Varvara ilyen foglalatosság közben csípi nyakon. Most eldőlt a sorsa.

- Lohankin - szólt vérfagyasztó hangon.

Az éhező úgy megijedt, hogy elejtette a húsdarabkát; a jókora falat visszaloccsant a fazékba, nyomában kis szökőkút támadt a magasba szökkenő káposztából és krumplidarabkákból. Vasziszualij panaszosan üvöltve végigdől a díványon. Varvara csendesen és buzgón öltözködni kezdett.

- Varvara - dünnyögte Lohankin. - Valóban el akarsz hagyni Ptyiburdukov kedvéért?

Nem kapott választ.

- Te rossz szuka - jelentette ki Lohankin bizonytalanul. - Gyalázatos! Elhagysz, hogy Ptyiburdukovhoz menj.

De már késő volt. Hasztalanul nyivákolt Vasziszualij szerelemről és éhhalálról. Varvara örökre elment, és utazótáskájában magával vitte a pasztellszínű trikóbugyikat, a filckalapot, a metszett illatszeres üvegcséket és minden egyéb apróságot, amelyek egy női ruhatár elengedhetetlen kellékei.

És Vasziszualij életébe beköszöntött a kínzó gondolatok és morális szenvedések korszaka. Vannak emberek, akik nem értenek a szenvedéshez: valahogyan rosszul sikerül nekik. És ha már szenvednek, azon fáradoznak, hogy gyorsan és lehetőleg észrevétlenül szenvedjenek, hogy embertársaik ne tudjanak róla. De Lohankin nyilvánosan szenvedett, magasztosan szenvedett, akószámra öntötte magába bánatát, és megmámorosodott tőle. A nagy bánat alkalmat adott neki, hogy újólag tépelődjön az orosz értelmiség jelentőségén, továbbá az orosz liberalizmus tragédiáján.

„Talán így kell ennek lennie - gondolta. - Talán ez a vezeklés, és megtisztulva kerülök majd ki belőle. Nem ez a sorsa mindazoknak, akik magasan szárnyalnak a tömeg felett, akik lelkileg finomabb összetételűek? Nem ilyen volt Galilei, Miljukov, Konyi? Varvarának igaza van, így kell ennek lennie.”

A lelki depresszió természetesen nem akadályozta meg abban, hogy a másik szoba kiadása ügyében fel ne adjon egy újsághirdetést.

„Az első időkben ez mégiscsak segítségemre lesz anyagilag” - gondolta. És újra visszasüllyedt a hús szenvedéseiről és a lélek jelentőségéről alkotott ködös elképzeléseibe, ami minden szépségnek a forrása.

Ez a foglalkozás annyira igénybe vette, hogy hiába is figyelmeztette több ízben a szomszédja, hogy a félreeső helyiségben használat után oltsa el a villanyt. Lohankin az értelemnek eme zűrzavarában következetesen elfeledkezett erről, ami a takarékos lakókat felháborította.

A hármas számú hatalmas társbérleti lakásban, amelyben Lohankin lakott, a lakók igen különös emberek voltak, és az egész ház pletykált gyakori botrányairól és veszett civódásairól. A hármas számú lakást „Varjufészek” gúnynévvel illették. A tartós együttélés megkeményítette az egymásra utalt embereket, semmiféle félelmet nem ismertek. A lakás egyensúlyát csak úgy tudták fenntartani, hogy csoportokba tömörültek. Néha azonban a Varjufészek valamennyi lakója egyetlen bérlő ellen fordult, és akkor ez bizony rosszul járt! A pereskedési kórság centripetális ereje üstökön ragadta, ügyvédi irodákba ráncigálta, mint a szélvész sodorta törvényszéki folyosók homályába, és végül is a társadalmi és népbíróságok tárgyalótermeibe vezette. És a lázadó bérlő még sokáig vándorolt, hogy megkeresse az igazságot, és különböző hivatalokon keresztül fúrta át magát, amíg eljutott az ország atyjához, Kalinyin elvtárshoz. Az ilyen bérlő ezután halála órájáig hivatali helyiségekben felcsípett jogi szavakkal dobálózik. És nem azt fogja mondani, hogy „megbüntetni”, hanem „megtorolni”, nem azt hogy „bűn”, hanem „delictum”. Saját magát „sértett fél”-nek nevezi, nem pedig Ivanov elvtárshoz, ahogy születése óta dukál neki. De leggyakrabban és bizonyos elégtétellel

használja a „keresetet benyújtani” kifejezést. És élete, amely azelőtt sem volt valami parádés, ezután egy hajítófát sem ér.

Még jóval Lohankin családi drámája előtt Szevrjugov repülő, aki szerencsétlenségére a hármas számú lakásban lakott, az Oszoaviahim⁵ sürgős utasítására az Északi-sarkvidékre repült. Az egész világ izgatottan figyelte Szevrjugov repülését. Egy külföldi északi-sarki expedíció nyomtalanul eltűnt, és most Szevrjugovnak kellett volna felkutatni őket. Az egész világ benne reménykedett. Távoli földrészek rádióállomásai tudósították egymást, a meteorológusok a magnetikus viharoktól óvták a bátor Szevrjugovot, a rövidhullámú adók sípolással töltötték meg az étert, és a *Kurier Poranny* nevű lengyel újság, mely közel áll a külügyminisztériumhoz, máris Lengyelország 1772. évi határainak visszaállítását követelte. A hármas számú lakás bérlője egy teljes hónapig repdesett a jégsivatag fölött, és motorjának zúgását az egész világ hallotta.

Végül is olyat tett Szevrjugov, amitől a lengyel külügyminisztériumhoz közel álló újság teljesen megzavarodott. Megtalálta a jéghegyek közt elveszett expedíciót, közölte pontos tartózkodási helyét, azután ő maga is eltűnt. Erre a hírre a földgolyó megtelt kiáltásokkal. Szevrjugov nevét háromszázhusz nyelven és tájszólásban hirdették, beleértve az indiánokét is. Minden újságban, minden papírdarabkán Szevrjugov állatbőrbe burkolt képe jelent meg. Gabriele d’Annunzio kijelentette a sajtó képviselői előtt, hogy éppen most fejezett be egy regényt, és azonnal gépre száll, hogy megkeresse a bátor orosz. Széltében énekelték az új charlestont: „Egy szép babával a karomon, melegem van az Északi-sarokon.” A kivénhedt moszkvai zugújságírók, Uszliskin-Werther, Leonyid Trepetovszkij és Borisz Ammiakov, akik az irodalmi dömpingtől hajtva, termésüket potom áron dobták piacra, már írták is cikkeiket ezen a címen: „Nem lúdbőröztök még?” Egy szó, mint száz, földünk nagy csodát élt meg.

De még nagyobb feltűnést keltett ez a hír a Limonnij út nyolcas számú házának hármas számú lakásában, amelyet Varjúfészek néven ismertek.

- Szomszédunk elveszett - mondta örömmel Nyikita Prjahin nyugalmazott portás, miközben a kandallónál csizmáját szárítgatta. - Elveszett a kedves fickó. Ne röpültél volna, csak ne röpültél volna! Az ember járjon, és ne röpüljön. Járjon bizony!

És megforgatta a posztócsizmát a pislákoló tűz fölött.

- Kiröpült ez a sárgaszemű - mormogta az öreg nagymamácska, akinek vezeték- és keresztnévét senki sem ismerte. A konyha mellett lakott egy kis kamrácskában. Habár a villanyvilágítás be volt vezetve az egész lakásba, az öregasszony petróleumlámpát használt. Nem bízott a villamosságban. - Hiszen most felszabadult a repülő szobája, a lakrésze!

A nagymamácska mondta ki először a szót, amely már régen nyomta a Varjúfészek lakóinak szívét. Mindegyik a hiányzó pilóta lakásáról beszélt: a hajdani hegyvidéki herceg, Hygienisvili, jelenleg a Vosztok dolgozó polgára, és Dunya, Pása néni szobájának ágyrajárója egyaránt. Erről beszélt Pása néni is, aki kereskedő volt és megrögzött iszákos, valamint Alekszandr Dmitrijevics Szuhovejko, egykor ő cári fenségének kamarása, akit a lakásban egyszerűen Mitricsnek hívtak, és az egész bérlőszereg, Lucia Francevna Pferd főbérlővel az élén.

- Nos hát - mondta Mitrics a konyhában gyülekező bérlőknek, megigazítva aranyozott keretű szemüvegét. - Minthogy az elvtárs eltűnt, osztoznunk kell. Nekem például régóta jogom van a lakterületem kiegészítésére.

⁵ 1927-ben alakult önkéntes társadalmi szervezet a Szovjetunióban. Célja a lakosság katonai ismereteinek növelése.

- Minek férfiszemélynek ez a rész? - avatkozott a dologba az ágyra járó Dunya. - Nőnek kell azt megkapni. Az én életemben talán soha többé nem lesz ilyen alkalom, hogy egy férfiszemély hirtelen eltűnjön...

És még sokáig mormogott az egybegyűlteknél, különböző érveket hozott fel önmaga mellett, és közben sűrűn használta azt a szót, hogy „férfiszemély”.

Abban mindenestre megegyeztek a bérlők, hogy a szobát haladéktalanul meg kell szállni.

Ugyanezen a napon új szenzáció reszkettette meg a világot. Megtalálták a bátor Szevrjugovot. Nyizsnij-Novgorod, Quebec és Reykjavík felfogta Szevrjugov hívását. Összetört géppel csücsül a 84. szélességi fokon. Az étert megremegettették a hírek: „A bátor orosz remekül érzi magát!” „Szevrjugov jelentést tesz az Oszoaviahim elnökségének.” „Lindbergh Szevrjugovot tartja a világ legjobb repülőjének.” „Hét jégtörő hajó indult útnak, hogy segítséget vigyen Szevrjugovnak és a felfedezett expedíciónak.” A jelentések közti szünetekben az újságok kizárólag jéghegyek és jégmezők képeit közölték. Szüntelenül ezeket a szavakat lehetett hallani: „Szevrjugov, Északi-sark, szélességi fok, Szevrjugov, Ferenc József-föld, Spitzbergák, Kings Bay, prémcsizma, üzemanyag, Szevrjugov.”

A bánatot, amely a hírek hallatára elöntötte a Varjúfészket, csakhamar szilárd elhatározás váltotta fel. A jégtörők csak lassan vergődtek előre a jégmezők között.

- El kell venni a szobát, és kész! - mondta Nyikita Prjahin. - Örüljön, hogy ott ülhet a jégen. Dunyának például joga van a szobához. Annál is inkább, mert a törvények értelmében egy lakó nem lehet távol két hónapnál tovább.

- De hát nem szégyelli magát, Prjahin polgártárs - avatkozott bele a dologba Varvara, akkor még Lohankina asszony, és meglegte az Izvesztyija-t. - Szevrjugov hős! Hisz most a nyolcvannegyedik szélességi fokon van!

- Micsoda halandzsa ez már megint a szélességi fokról - vetette közbe Mitrics komoran. - Talán egyáltalán nincs is ilyen szélességi fok. Nem is tudunk róla. A gimnáziumban nem tanultuk.

Mitrics igazat beszélt. A gimnáziumban ezt nem tanulta. Ugyanis katonaiskolába járt.

- De hát értse meg - heveskedett Varvara, és az újságot a kamarás orra alá dugta. - Ez egy cikk. Látja? „Jéghegyek és jégmezők között!”

- Jéghegyek. Eisberge! - mondta Mitrics gúnyosan. - Ismerjük őket. Tíz éve már, hogy nyomorgatnak minket, Eisberge, Schwarzberge, Rosenberge és Kohnok... Prjahinnak igaza van, el kell venni a lakrészt, és kész. Annál is inkább, mivel Lucia Francevna igazolja a cselekedet törvényességét.

- És a cuccát le kell hajigálni a lépcsőn, ördög vigye! - dörgött rá Hygienisvili, az egykori herceg, jelenleg a Vosztok dolgozó polgára.

Varvarát hamarosan elhallgattatták. Szaladt az urához panaszkodni.

- De hátha így kell ennek lennie - felelte a férje, és fáraószakállát a magasba emelte. - Hátha Mitrics, az egyszerű paraszt szájából a darócgúnyások igazsága szól. Éld bele magad az orosz értelmiség szerepébe és jelentőségébe.

A nagy napon, amikor a jégtörők végre elérték Szevrjugov sátrát, Hygienisvili polgártárs feltörte Szevrjugov ajtaját, s kidobálta a hős ingóságait a folyosóra, többek közt a vörös propellert is, amely a falon lógott. A szobában Dunya telepedett le, és nyomban bérbe is adta

hat ágyrajárónak. Az elfoglalt lakrészben éjszakába nyúló estélyt adtak. Nyikita Prjahin harmonikázott, és Mitrics kamarás a részeg Pásával „oroszkát” járt.

Ha Szevrjugov nem szerez magának világhírt a sarkrepüléssel, soha nem látja viszont szobáját; ehelyett a perlekedés centripetális ereje magával ragadja, és nem nevezték volna halála napjáig „bátor Szevrjugov”-nak, a „jégmezők hőse”-nek, hanem a „perlekedő lakó”-nak. Ez egyszer azonban a Varjúfészket alaposan a sarokba szorították. A szobát visszaadták (Szevrjugov hamarosan új házba költözött onnan), a derék Hygienisvili meg négy hónapot ült önhatalmú bíraskodás miatt, és olyan dühösen jött ki a börtönből, mint az ördög.

Éppen ő tett elsőnek megjegyzést az elárvult Lohankinnak arra vonatkozólag, hogy valahányszor valaki elhagyja az árnyékszéket, szabályosan oltsa el a villanyt. Amellett határozottan ördögi szeme volt. A megzavarodott Lohankin nem értékelte kellőképpen Hygienisvili polgártárs lépésének fontosságát, és észre sem vette annak a viszálynak a keletkezését, amely rövid idő alatt a társas együttélés gyakorlatában egyedülálló, rémületes eseményekhez vezetett.

A dolog a következőképpen alakult: Vasziszualij Andrejevics, mint már annyiszor, most is elfelejtette eloltani a villanyt a közös használatra szánt helyiségben. Nos, hogyan is emlékezhetne a mindennapi élet ilyen apróságaira, amikor elhagyta a felesége, itt áll egy garas nélkül, s amikor az orosz értelmiség sokrétű jelentősége nincs még teljesen tisztázva? Hogyan gondolhatta volna, hogy egy tizenötös égő bronzszínű pisla fénye egyik szomszédjában ilyen erős érzelmeket fog előidézni? Kezdetben napjában többször figyelmeztették. Azután Mitrics küldött neki egy levelet. Ezt minden lakó aláírta. És végül nem figyelmeztették, és nem is küldtek már több levelet. Lohankin még mindig nem fogta fel a történetek jelentőségét, de már az a homályos előérzete volt, hogy szorul a kapca! Kedden este Pása néni szolgálója odafutott hozzá, és egy szuszra mondta:

- Utoljára üzenik magának, hogy oltsa el a villanyt!

De Vasziszualij Andrejevics valahogyan megint csak megfélekezett magáról, és a pókhálók és piszok között a lámpácska továbbra is árasztotta áruló fényét. A lakás felzúdult. Egy perc múlva megjelent Hygienisvili polgártárs. Kék vászoncsizmát és lapos, barna bárányszőrű sapkát viselt.

- Indulás! - mondta, és intett Lohankinnak.

Karon ragadta, átvezette a sötét folyosón - Vasziszualij itt ismeretlen okból elszomorodott, sőt könnybe lábadt a szeme -, majd hátba vágva, belökte a konyha közepébe. Lohankin a ruhaszárítóba kapaszkodva egyensúlyozta magát, és ijedten körülnézett. Itt gyűlt össze a lakás népe. Lucia Francevna Pferd hallgatásba merülve állt. Lila anilin ráncok húzódtak végig a főbérlő tekintélyes ábrázatán. A részeg Pása néni elszontyolodva ült a kihűlt sparherd platniján. A mezítlábas Nyikita Prjahin vigyorogva nézte a megfélemlített Lohankint. A kuckóból előbukkant a magányos nagymama feje. Dunya jelt adott Mitricsnek. Az egykori udvari kamarás rejtegetett valamit a háta mögött, és mosolygott.

- Általános lakógyűlés van? - kérdezte Vasziszualij Andrejevics cérnahanon.

- Az van, az van - mondta Nyikita Prjahin, és Lohankinhoz közeledett. - Számodra van minden. Van kakaó, és van kávé is! Feküdj le! - kiáltotta hirtelen, és Vasziszualijra lehelt. Lehelete pálinka- és terpentinszagú volt.

- Hogy érted ezt, hogy fekédj le? - kérdezte Vasziszualij Andrejevics, és remegni kezdett.

- Ugyan minek kell tárgyalni vele, egy ilyen mihaszna emberrel? - mondta Hygienisvili polgár. Sarkára kuporodott, és azon ügyeskedett, hogy kigombolja Lohankin nadrágtartóját.

- Segítség... - suttogta Vasziszualij, és hülye pillantást vetett Lucia Francevnára.

- Inkább a villanyt oltotta volna el! - válaszolta kegyetlenül Pferd polgártársnő.

- Nem vagyunk burzsujok, hogy céltalanul tékozoljuk a villamosenergiát - jegyezte meg Mitrics kamarás, és valamit beledugott egy vízzel teli vödörbe.

- Nem tehetek róla... - vinnyogott Lohankin, és kiszabadította magát a volt herceg és jelenleg a Vosztok dolgozó polgárának karjai közül.

- Senki sem tehet róla - mormogta Nyikita Prjahin, és megragadta a reszkető bérlet.

- De hiszen nem tettem semmi rosszat.

- Senki sem tett semmi rosszat.

- Lelki depresszióban szenvedek.

- Mindenki lelki depresszióban szenved.

- Ne merjen hozzám nyúlni. Vérszegény vagyok.

- Mindnyájan vérszegények vagyunk.

- Elhagyott a feleségem! - zokogta Vasziszualij.

- Mindenkit elhagyott a felesége - válaszolta Nyikita Prjahin.

- Fogjunk hozzá, Nyikitusko! Fogjunk hozzá! - mondotta Mitrics kamarás, és kiszedett a vödörből három virgácsot. - Ha tárgyalásokba bocsátkozunk, hajnalig sem térhetünk a dologra.

Hasmánt a földre fektették Vasziszualij Andrejevicset. Lába tejfehéren ragyogott. Hygienisvili polgártárs nekihezakodott, és a virgács finoman suhogott a légen át.

- Mamuskám - üvöltötte Vasziszualij.

- Minden embernek van mamuskája! - mondta Nyikita oktató hangon, és térdével lenyomta Lohankint.

Vasziszualij hirtelen elnémult.

„Talán így kell lennie - gondolta, miközben a vesszőcsapások alatt vonaglott, és Nyikita sötét, rézvörös lábujját nézegette. - Talán éppen ebben rejlik a vezeklés, a megtisztulás, a nagy áldozat.”

És miközben záporoztak a csapások, és Dunya kacarászott, a nagymama pedig a kuckóból visított: - Ezt megemlegeti a nyomorult, ezt megemlegeti a drága! -, Vasziszualij Andrejevics az orosz értelmiség jelentőségére összpontosította a gondolatait, és azon töprengett, hogy Galileinek is szenvednie kellett az igazságért.

Utoljára Mitrics vette kezébe a virgácsot.

- Hoci csak, majd én, hadd próbáljam meg - mondotta, kezét kinyújtva. - Jó nagyokat sózok a hátuljára...

De Lohankinnak mégsem kellett megízlelnie a kamarás virgácsát. Kopogtattak a hátsó bejárat ajtaján. Dunya sietve ajtót nyitott. A Varjúfészek főbejárata már régóta el volt torlaszolva,

mert a társbérletük sehogy sem tudtak megegyezni a lépcsőfelmosás sorrendjében. Éppen emiatt hermetikusan elzárták a fürdőszobát is.

- Vasziszualij Andrejevics, egy ismeretlen férfi kérdezősködik maga után - mondotta Dunya, mintha mi sem történt volna.

Valamennyien egy fehér gentleman-nadrágot viselő férfit pillantottak meg. Az ismeretlen az ajtóban állott. Vasziszualij Andrejevics gyorsan felugrott, rendbe hozta ruháját, és erőltetett mosollyal fordult a belépő Bender felé.

- Ugye, nem zavarom? - kérdezte udvariasan a nagy kombinátor, és ráhunyorgott.

- Dehogy, dehogy - suttogta Lohankin, meghajtva magát. Tudja... hogy is mondjam önnek, kissé el voltam foglalva... De... úgy látszik, már elkészültem...

Fürkészve nézett ide-oda. Ám a konyhában már senki sem volt Pása néni kívül, aki az ítélet végrehajtása közben elaludt a padlón. A földön néhány virgács és egy fehér cérnagomb hevert.

- Kérem, fáradjon be hozzám - invitálta Vasziszualij.

- De talán mégis megzavartam valamiben? - kérdezte Osztap, amikor már benn volt Lohankin szobájában. - Igazán nem? No, jól van. Tehát önnél valóban „*kiad. egy pomp. kény. szo. kil. a teng. egy int. aggl*”? És igazán *pomp.*? És igazán *kil. a teng.*?

- Mindenképpen úgy van - válaszolta a felélénkülő Vasziszualij. - Pompás, összkomfortos szobáról van szó. És nem számítok érte sokat. Ötven rubelt havonta.

- Nem alkuszom - mondta Osztap udvariasan. - De ezek a szomszédok... Milyen emberek ezek?

- Pompás emberek - válaszolta Vasziszualij. - A lakás pedig összkomfortos. És nagyon olcsó. Igazán ajánlhatom.

- De úgy rémlik, hogy ebben a lakásban életbe léptették a testi fenyítést.

- Á! - énekelte Lohankin meggyőző hangon. - Elvégre ki tudja? Talán így kell ennek lennie. Talán éppen ebben rejlik a darócgúnyások nagy igazsága.

- Daróc? - ismételte Bender elgondolkodva. - Kenderkőcből házilag készített durva szöttek? Úgy. Mondja meg őszintén, a gimnázium hányadik osztályából hajították ki magát? A hatodikból?

- Az ötödikből - válaszolta Lohankin.

- Aranyos egy osztály ez. Tehát nem jutott el Krajevics fizikájáig? És azóta merőben intellektuális életet élt? Egyébként ez egészen egyre megy. Éljen úgy, ahogy jólesik magának. Holnap beköltözöm a lakásba.

- És a foglaló? - kérdezte a hajdani gimnazista.

- Ön nincs a templomban, nem fogják becsapni - mondotta nyomatékosan a nagy kombinátor.

- Sor kerül majd a foglalóra is. Az idők folyamán.

Az első találkozás

Osztap visszatért a Karlsbad szállóba, és miután számtalanszor megnézte képmását az előcsarnokok, lépcsők és folyosók tükrében, amelyekkel ilyen intézmények annyira szeretik díszíteni magukat, belépett szobájába, és szörnyen elcsodálkozott a helyiségben uralkodó rendetlenségen. Egy vörös plüss karosszék rövid lábai fölfelé meredtek, és a szék kitérte kevéssé vonzó jutabélését. A paszomántos bársonytakaró lecsúszott az asztalról. Még a *Krisztus megmutatkozik a népnek* című kép is egészen ferdén lógott, ebben a helyzetben sokat veszített abból az áhítatból, amelyet a festője beleadott. Az erkélyről friss szél fűjt, mint egy gőzös fedélzetén, és megmozgatta az ágyon széjjelszórt bankjegyeket. Közöttük hevert a bádog cigarettásdoboz. A szőnyegen halálos csöndben egymásba csimpaszkodva rugdalózott Panyikovszkij meg Balaganov.

A nagy kombinátor undorodva átlépett a verekedőkön, és kiment az erkélyre. Lenn a körúton sétálók csevegtek, lábuk alatt csikorgott a kavics, a sötét jávorfák fölött a szimfonikus zenekar sóhaja lebegett. A kikötő sötét mélyében lámpák fénylettek, és az épülőfélben levő hűtőház vasváza kongott. A hullámtörő mögött egy láthatatlan gőzhajó üvöltött, valószínűleg bebocsátást kért a kikötőbe.

Amikor Osztap megint a szobába lépett, a két testvér már szemben ült egymással a padlón. Fáradtan püfölték egymást, és ezt mormogták: - Hát ki vagy te?

- Nem tudtatok megosztózni? - kérdezte Bender, és behúzta a függönyt.

Bataganov és Panyikovszkij gyorsan felugrott, és előadásba fogott. Mindegyikük önmagának tulajdonította az egész sikert, és befeketítette a másik tevékenységét. Mindegyik, anélkül, hogy összebeszélt volna a másikkal, kihagyta a számára kínos részleteket, és helyükbe olyan részleteket toldott, amelyek kedvező világításban tüntették fel hősiességét és derekasságát.

- Most már elég - mondta Osztap. - Ne verdessétek a parkettpadlót kopasz fejetekkel. Én már tisztán látom a harc lefolyását. Szóval azt mondjátok, hogy egy lány is volt vele? Nagyon jó. Tehát egy vacak kis alkalmazott csak úgy a zsebében hord... Ti bizonyára már megszámoltátok? Ugyan mennyi? Ejha! Tízezer! Korejko úr fizetése húszévi kifogástalan szolgálatért. Istennek való látvány, ahogy a legbölcsebb vezércikkezők ezt kifejezik. De csak nem zavar-talak meg benneteket? Hisz éppen foglalatostkodtatok valamivel a padlón. Megosztóztatok a pénzen? Folytassátok, folytassátok, majd nézlek benneteket.

- Becsületesen akartam osztzkodni - mondotta Balaganov, és összeszedte a pénzt az ágyról. - Jog szerint és méltányosan. Mindenkinek egyforma rész jutott volna, fejenként két és félezer.

Négy kis halomba rakta a pénzt, szerényen félreállott, és így szólt:

- Önnek, nekem, neki és Kozlevicsnek.

- Nagyon jól van - jegyezte meg Osztap. - Most azonban Panyikovszkij osszon. Úgy látom, neki különvéleménye van.

A különvéleménnyel rendelkező Panyikovszkij nagy buzgón munkához látott. Az ágy fölé hajolt, vastag ajkával megnyálazta ujját, és egyik helyről a másikra tette a bankjegyeket, mintha nagy királypasziánszt rakna ki. Sok vesződség után az ágy takaróján három csomócska alakult ki: az egyik nagy volt, csupa tiszta, csinos, új bankjegy, a második éppen olyan nagy, de csupa piszkosabb bankjegy, a harmadik kicsike, és már ragadt a kosztól.

- Mi ketten négy-négyezret kapunk - mondotta Bendernek. - Balaganov kettőt. De még ezért a kettőért sem dolgozott meg.

- És Kozlevics? - kérdezte Balaganov, és dühében behunyta szemét.

- Miért adjunk Kozlevicsnek? - vinnyogta Panyikovszkij. - Mégiscsak rablást hajtottunk végre. Ugyan ki az a Kozlevics, hogy osztozzunk vele? Én nem ismerek semmiféle Kozlevicset!

- Ez minden? - kérdezte a nagy kombinátor.

- Ez minden - válaszolta Panyikovszkij, és szemét egy pillanatra sem vette le a tiszta bankjegyekből összerakott csomóról. - Ugyan ki törődik egy ilyen pillanatban Kozleviccsel?

- Most pedig én fogok osztani - mondotta Osztap fölényesen. Sietség nélkül egyetlen halom-má egyesítette a csomócskákat, a pénzt betette a cigarettásdobozba, a dobozt pedig bedugta fehér nadrágja zsebébe.

- Ezt az egész pénzt - jelentette ki - visszaadjuk a megkárosult Korejko polgártársnak. Hogy tetszik az elosztásnak ez a módja?

- Igen kevésbé tetszik - sóhajtott Panyikovszkij lelke mélyéből.

- Ne tréfáljon már, Bender! - kiáltotta elégedetlenül Balaganov.

- Annak rendje és módja szerint kell osztozkodnunk.

- Erről szó sem lehet - mondotta Osztap hidegen. - Egyébként semmi kedvem ez éjféli órán tréfálkozni veletek.

Panyikovszkij lila színű aggastyánkezét tördelte. Rémülten nézett a nagy kombinátorra, a sarokba húzódott, és elnémult. Csak néha-néha csillant ki a sarokból az egyezmény megszegőjének aranyfoga.

Balaganov arcán kiütött a veríték, mintha forró napsugár perzselné.

- Hát akkor minek is dolgoztunk? - dünnyögte fintorogva. - Így nem járja... Ezt... magyarázza meg...

- Önnek - mondotta Osztap udvariasan -, a hadnagy kedvenc fiának, csak megismételhetem azt, amit már Arbatovban mondtam. Én tiszteletben tartom a büntető törvénykönyvet. Nem vagyok útonálló, én ideológiai síkon küzdök a bankjegyekért. A pénz megszerzésére négyszázféle tisztességes módszerem van. De a rablás nincs köztük. Ez valahogyan nem illik ide. És azonkívül nem tízezer miatt szálltunk harcba! Az ilyen ezresekben nekem magamnak legalább ötszáz kell.

- Hát aztán minek küldött a portyára minket? - kérdezte Balaganov kedvetlenül. - Mi mindenképpen arra törekedtünk...

- Más szavakkal, ön azt akarja kérdezni: „Tudja-e a mélyen tisztelt parancsnok, hogy mi végből kezdeményezte ezt a legutóbbi műveletet?” Erre azt akarom önnek válaszolni, igenis tudja. A helyzet az...

Ebben a pillanatban megszűnt a sarokban az aranyfog villogása. Panyikovszkij lehajtott fejt, és éktelen dühvel Osztapnak rontott, ajkán e kiáltással: - Hát ki vagy te? - A nagy kombinátor anélkül, hogy megmozdult volna, sőt anélkül, hogy félrefordította volna a fejét, rugalmas öklének egyetlen csapásával visszalódította helyére az egyezmény megvadult megszegőjét, és így folytatta:

- A helyzet az, Sura, hogy földerítésről volt szó. Kiderült, hogy egy alkalmazott, akinek negyvenhat rubel a fizetése, tízezer rubelt hord a zsebében, ami némiképpen különös dolog, és nagy lehetőségekkel biztat. Remélhetjük, hogy nagy dohányt szakítunk le, miként a szajhácskák és a csirkefogók mondani szokták. Ötszázezer, ez már kétségtelenül nagy dohány. Ezt pedig így fogjuk megszerezni: Korejkónak visszaadjuk a tízezret, és ő majd elfogadja. Látni szeretném azt az embert, aki nem veszi vissza a pénzét. Ez lesz a végzete. A pénzsóvárság majd tönkreteszi. És ha csak egyszer is föltárta a gazdagságát, pusztá kézzel megragadom. Mint okos ember, be fogja látni, hogy egy rész kevesebb az egésznél, és attól rettegve, hogy az egészet elveszti, ideadja azt a részt. Most pedig, Sura, a színen megjelenik majd az a bizonyos kék szegélyű tányérka...

- Nagyon helyes! - kiáltotta Balaganov.

Panyikovszkij a sarokban sírdogált.

- Adjátok vissza a pénzemet - nyöszörgött. - Koldusszegény vagyok. Egy éve nem voltam fürdőben. Öreg vagyok. A lányok nem szeretnek.

- Forduljon a Szexuális Reformok Világszervezetéhez - mondotta Bender. - Talán ott segítenek magán.

- Senki sem szeret - folytatta Panyikovszkij reszketve.

- És miért is szeressék magát? A lányok nem szeretnek olyan embereket, mint amilyen maga. Fiatalokat szeretnek, hosszú lábúakat, politikailag fejletteket. Maga úgyis meghal nemsokára. És senki sem írja magáról az újságban: „Ismét egy ember, aki életét adta hivatásáért!” És a maga sírjánál nem zokog majd egy mandulaszemű, nagyszerű özvegy. És sírdogáló gyermekek sem fogják kérdezgetni: „Papa, papa, nem hallasz bennünket?”

- Ne beszéljen így! - kiáltotta megborzadva Panyikovszkij. - Mindnyájukat túlélem. Maga nem ismeri Panyikovszkijt. Panyikovszkij még mindnyájukat jégre viszi. Adjátok vissza a pénzemet!

- Mondja meg inkább, engedelmeskedik-e, vagy sem? Utoljára kérdezem.

- Engedelmeskedem - válaszolta Panyikovszkij, és letörölte súlyos aggastyánkönyneit.

Éjszaka, éjszaka, éjszaka borult a vidékre.

Csernomorszk kikötőjében kecsesen forogtak a daruk, acélkarmaikat lebecsátották a külföldi gőzösök mély rakodóhelyiségeibe, majd megfordultak, hogy óvatosan kiemeljék a rakpartra a traktorgyár fenyőfaládákba burkolt gépeit. A Szilikátművek magas kéményeiből rózsaszín üstökösfény sugárzott. Lángoltak a Dnyeprosztrój, Magnyitogorszk és Sztálingrád csillagképei. Északon fölragyogott a Vörös Putyilov Művek csillaga és mögötte erőművek, új épületek fényei. Az egész ötéves terv ragyogó fényben égett, és elsötétítette a vén eget, amelyet már az egyiptomiak se becsültek túlságosan.

És a fiatalember gyorsan fölgyújtotta a munkásklubban az ötéves terv villamos térképét, és kedvese fülébe súgta:

- Látod azt a vörös fényecskét? Oda kerül a Szibériai Traktorgyár Odaautazunk majd. Akarod?

És a lány csiklandósan kacagva kihúzta kezét az ifjú kezéből. Éjszaka, éjszaka, éjszaka borult a vidékre, mint már mondtuk. Hvorobjev monarchista fel-felnyögött álmában: óriás szakszervezeti könyvet látott. Egy hálókocsi felső ágyában Talmudovszkij mérnök hortyogott; Harkovból Rosztovba utazott, ahová a magasabb fizetés csábította. Az Atlanti-óceán széles

hullámain amerikai gentlemanek ringatóztak; remek búzaszamogon-receptet vittek hazájukba. Vasziszuallij Lohankin pamlagán hentergett, és fájó testrészeit dörzsölgette, Szinyickij, az öreg rejtvényköltő, ok nélkül fogyasztotta a villanyt: szórejtvényt szerkesztett a *Vízvezetékszerelők Lapja* számára. „Hol van a szivattyútelep üzemi bizottságának választására egybegyűlt munkások és alkalmazottak nagygyűlésének elnöke?” S közben vigyázott, nehogy zajt üssön, és felköltse Zoszját. Polihajev az ágyban feküdt Szerna Mihajlovnával. A Herkules többi embere nyugtalanul aludt a város különböző pontjain. Alekszandr Ivanovics Korejko álmatlanul forgolódott: a gazdagságán töprengett. Ha szegény ember lett volna, most nyugodtan alszik. Hogy Bender, Balaganov és Panyikovszkij mivel töltötte az éjszakát, arról már értesültünk. Kozlevicsről, az Antilop vezetőjéről és tulajdonosáról most nem mondunk semmit, noha feje fölött már-már összecsaptak egy politikai jellegű szerencsétlenség hullámai.

Másnap reggel Bender kinyitotta szülésznőtáskáját, kivette Kijev városának címerével ékesített rendőrsapkáját, zsebre vágta, és elment Alekszandr Ivanovics Korejkóhoz. Útközben összeütközött számos tejesasszonnyal, mert már elkövetkezett eme élelmes nők órája, viszont az alkalmazottak órája még nem ütött. Osztap egy románcot zümmögött: „Első szerelmem lángolása már nem hevíti fel szívem.” A nagy kombinátor eljátszott önmagának egy kis komédiát. Izgatta a hivatalnok-milliomossal való első találkozás. Amikor belépett a Malaja Kaszatyelnaja utca 16. számú házba, fölvette a hivatalos sapkát, összeráncolta homlokát, és kopogott az ajtón. Alekszandr Ivanovics a szoba közepén állott. Atlétatrikóban volt, és már fölhúzta kishivatalnok-nadrágját. A szoba azzal a mintaszerű szegénységgel volt berendezve, amely a forradalom előtti időkben a Maria Fjodorovna anyacsászárné védnöksége alatt álló árvaházak és hasonló intézmények jellemzője volt. Három tárgy állt benne: egy kórházi vaságy, egy konyhaasztal, faretesszekkel ellátott ajtócskák, amilyenek rendszeren a nyaralók árnyékszékein vannak, és egy kopott bécsi karosszék. A sarokban súlyzók heverték, köztük két nagyméretű, a nehézsúlyú atléták öröme.

Amikor meglátta a rendőrt, Alekszandr Ivanovics méltóságosan előrelépett.

- Korejko polgártárs? - kérdezte Osztap sugárzó mosollyal.

- Én vagyok - felelte Alekszandr Ivanovics, és szintén örömet mímelt, hogy találkozhatott a hatóság képviselőjével.

- Alekszandr Ivanovics? - tudakolta Osztap, és még sugárzóbban mosolygott.

- Úgy van, úgy - bizonygatta Korejko, erejéhez mérten a legnagyobb örömmel.

Ezután a nagy kombinátornak csak annyi dolga akadt, hogy a karosszékbe üljön, és folytassa a mézédés mosolygást. Miután mindezt elvégezte, tekintetét Alekszandr Ivanovicsra szegezte. De a hivatalnok-milliomos is kitett magáért, és arcán ördög tudja, mi minden tükröződött: meghatottság és lelkesedés, elragadtatás és néma imádat. Mindezt pedig a hatóság egyik képviselőjével való szerencsés találkozás váltotta ki belőle.

Az érzéseknek ez a fokozása a hírneves Liszt Ferenc egyik kéziratára emlékeztetett, ahol is az első oldalon az állott, hogy „gyorsan”, a másodikon „nagyon gyorsan”, a harmadikon „sokkal gyorsabban”, a negyediken „a lehető leggyorsabban”, s ráadásul az ötödiken: „még gyorsabban”.

Amikor Osztap látta, hogy Korejko érkezett az ötödik oldalra, s hogy a versengés tovább nem fokozható, rátért a tárgyra:

- Én ugyanis megbízásból vagyok itt - mondotta és elkomolyodott.

- Kérem, kérem - jegyezte meg Alekszandr Ivanovics, s ugyancsak sötét arcot öltött.

- Örömet akarunk szerezni önnek.

- No, már erre kíváncsi vagyok!

Bender határtalan gyásszal a zsebébe nyúlt. Korejko temetéshez illő ábrázattal követte mozgulatait. Előkerült a Kavkaz bádoggal cigarettásdoboz. Elmaradt azonban a csodálkozás, amelyre Osztap számított. A földalatti milliomos tökéletes közönnyel szemlélte a skatulyát. Osztap kiszedte a pénzt, gondosan leszámolta, a köteget Alekszandr Ivanovics elé tolta, és kijelentette:

- Pontosan tízezer! Legyen szíves, állítson ki egy nyugtát a pénz átvételéről.

- Tévedés, elvtárs - mondta Korejko igen halkan. - Miféle tízezer? Miféle nyugtát állítsak ki?

- Hogyhogy mifélét? Önt tegnap este kirabolták, nem?

- Engem senki sem rabolt ki.

- Hogyhogy senki sem rabolta ki? - heveskedett Osztap. - Hát tegnap a tengernél. Tízezer rubeljét vették el! A rablót letartóztatták. Állítsa ki a nyugtát.

- De hát esküszöm, hogy engem senki sem rabolt ki - mondotta Korejko. - Tévedés az egész.

A nagy kombinátor még mindig nem fogta fel vereségének nyomasztó tényét, és úgy viselkedett, amire később mindig a szégyen bizonyos nemével emlékezett vissza. Makacsul kitartott álláspontja mellett, dühösködött, Alekszandr Ivanovics kezébe nyomta a pénzt, teljesen elvesztette a fejét. Korejko vállát vonogatta, nevetett, de a pénzt nem fogadta el.

- Önt tehát nem rabolták ki?

- Engem senki sem rabolt ki.

- Hát nem vettek el öntől tízezer rubelt?

- Természetes, hogy nem vettek el. Nem értem, hogy képzeled ezt. Honnan lett volna nekem annyi pénzem?

- No, jó, jó - felelte Osztap csillapítóan. - Honnan is lehetne egy kisembernek, egy alkalmazottnak ennyi pénze? Önnél tehát minden rendben van?

- Minden - válaszolta a milliomos elragadó mosollyal.

- A gyomra is rendben van? - kérdezte Osztap, és még negédesebben mosolygott.

- A legtökéletesebben rendben. Mert tudja, én nagyon egészséges vagyok.

- Nem gyötrik önt lidérces álmok?

- Dehogy, szó sincs róla.

Ami a mosolygást illeti, továbbra is úgy ment minden, mint Lisztnél, „gyorsan, nagyon gyorsan, sokkal gyorsabban, a lehető leggyorsabban, még gyorsabban”. Az új ismerősök úgy váltak el, mintha élni sem tudnának egymás nélkül.

- Ne felejtse itt csinos rendőrsapkáját - mondta Alekszandr Ivanovics -, ott maradt az asztalon.

- Ne egyen este nyers paradicsomot - ajánlotta Osztap -, hacsak nem akarja tönkretenni a gyomrát.

- Minden jót kívánok - mondotta Korejko, és barátságosan meghajolt.

- Viszontlátásra, viszontlátásra - válaszolta Osztap. - Ön érdekes ember! Önnél minden rendben, csak azt bámulom, hogy ennyi szerencsével még mindig szabadlábon van.

S a nagy kombinátor mosolygó arccal sietett az utcára. Elvágtatott néhány háztömb mellett, s tökéletesen megfeledkezett arról, hogy a Kijev város címerével ellátott hivatalos sapkát viseli, amelynek itt, Csernomorszk városában semmi jelentősége sem volt. Csak akkor eszmélt fel, amikor a Közétkeztető Vállalat 68. számú étkezdéjének zárt verandája elé érkezett, ahol tiszteletre méltó öregemberek serege lármázott. Akkor kezdte csak nyugodtabban mérlegelni az esélyeket. Mialatt céltalanul járkált fel s alá, és gondolataiba mélyedt, az aggok zavartalanul folytatták napi dolgaikat.

Valamennyien különös és manapság már mulatságos emberek voltak. Csaknem valamennyien fehér pikémellényt és szalmakalapot viseltek. Egyesek panamakalappal büszkélkedtek. Hosszú, szőrös nyakuk kinyúlt az elsárgult keménygallérból. Itt, a 68. számú étkezdében, a valaha hírhedt Florida kávéházban gyűltek össze a régi kereskedővilág csökevényei, tőzsdebizományosok, akik elvesztették klienseiket, hervadt gabonaügynökök, elhülyült könyvelők és hasonló népség. Valamikor, a régi világban, itt bonyolították le üzleteiket. Most már csak szokásból jártak ide, s legfeljebb az ösztökélte őket, hogy nyelvüket itt köszörüljék. Naponta olvasták a moszkvai *Pravda*-t - a helyi sajtót megvetették -, s akármi történt a világban, a jó aggok annak előjátékaként magyarázták, hogy Csernomorszkot rövidesen szabad kikötőnek fogják nyilvánítani. Valamikor, vagy száz évvel ezelőtt, csakugyan szabad kikötő volt Csernomorszk, s ez olyan jövedelmező dolog lehetett, hogy a „porto franco” legendája máig megőrizte aranyfényét a Café Floridában és környékén.

- Olvasta a cikket a leszerelési konferenciáról? - fordult az egyik pikémellényes a másikhoz. - Bernstorff gróf szerepléséről?

- Bernstorff nagy koponya - válaszolt a másik pikémellényes vénember olyan hangon, mintha legalábbis több éves barátság fűzte volna a grófhhoz. - De olvasta azt a beszédet, amelyet Snowden mondott egy választási gyűlésen Birminghamben?

- Szó se róla, Snowden is nagy koponya! Hallja, Valliadisz - fordult egy harmadik, panamakalapos öreghez -, mi a véleménye Snowdenről?

- Őszinte leszek - válaszolta a panamakalapos. - A kisujjam se adnám oda Snowdenért.

S anélkül, hogy huzamosabb ideig töprengett volna azon, hogy Snowden igényt tart-e a kisujjára, folytatta:

- De gondoljon, amit akar, én megmondom őszintén: Chamberlain még mindig nagy koponya.

A pikémellényesek vállukat vonogatták. Nem tagadták, hogy Chamberlain is nagy koponya. De legjobban Briand-ért lelkesedtek.

- Briand! - heveskedtek. - Az aztán a nagy koponya, a Páneurópa-tervével.

- Megmondom magának egészen őszintén, Monsieur Funt - suttogta Valliadisz -, minden a legnagyobb rendben van. Benes máris hozzájárult a Páneurópa-tervhez, de tudja-e, milyen feltétellel?

A pikémellényesek összedugták keszeg fejüket.

- Azzal a feltétellel, hogy Csernomorszkot szabad kikötővé nyilvánítják. Benes nagy koponya. Hisz valakinek csak el kell adniuk mezőgazdasági gépeiket. Nos, mi majd megvesszük...

Ettől a közléstől csak úgy szikrázott az aggok szeme. Valamennyien évek hosszú sora óta sóvárogtak egy kis adásvétel után.

- Briand nagy koponya! - sóhajtoztak.

- Benes is nagy koponya!

Amikor Osztap feleszmélt ábrándozásából, egy ismeretlen öreg - ócska szalmakalapján zsíros szalag feketéllett - megszólította. A hervadt alak nyakkendője félrecsúszott. A nagy kombinátor fülébe rikácsolta:

- Én mondom magának, hogy MacDonald nem kapja be a horgot. Érti?

Osztap félretolta a dühös öreget, és kievickélt a tömegből.

- Hoover, Hindenburg nagy koponya - hallatszott.

Osztap ekkor már szilárd elhatározásra jutott. Meghányta-vetette a pénz megszerzésének mind a négyszáz becsületes módját, nem hagyva ki a legképtelenebb kombinációkat sem. Ezek között szerepeltek olyan ötletek, mint részvénytársaság alakítása a krími háborúban elsüllyedt aranyszállító hajók kiemelésére, tombolával egybekötött nagy farsangi mulatság a kapitalizmus áldozatainak javára, koncesszió az üzleti címtáblák kizárólagos lefotografálására és más képtelen dolgok, de egyik sem felelt meg a jelenlegi helyzetben, és Osztap ekkor kiagyalta a négyszázegyedik módszert.

Váratlan rohammal nem sikerült bevenni az erődöt - morfondírozott. - Annak rendje és módja szerint ostromot kell kezdeni. A tényállás világos. Az alperesnek pénze van, mégpedig sok pénze, erre következtethetünk abból, hogy szemrebbenés nélkül lemondott tízezer rubelről. „Tekintettel arra, hogy a felek között nem jött létre az egyezség, az ülést folytatjuk.”

Hazament, de útközben egy zsinórral összeköthető szép sárga iratmappát vásárolt.

- Nos? - kérdezte Balaganov és Panyikovszkij unisono, elepedve a vágtyól. Osztap szó nélkül a bambuszasztalhoz lépett, letette maga elé a szép sárga mappát, és nagy betűkkel ráírta:

„Alekszandr Ivanovics Korejko ügye.

Megkezdve 1930. június 25-én. Lezárva 193...”

A két tejtestvér Bender vállán keresztül kíváncsian pislogott a mappára.

- Mi lehet benne? - kíváncsiskodott Panyikovszkij.

- Ó... - sóhajtott Osztap. - Ebben minden benne van! Pálmák, lányok, kék expresszek, azúr tenger, fehér gőzös, alig viselt szmoking, japán lakáj, saját biliárdasztal, platinafogak, vadonatúj zoknik, csakis állati zsiradékból készült ebédek, s mindenekelőtt, barátocskáim, dicsőség és hatalom, amelyet csak a pénz adhat meg.

És az elámult alakok szeme láttára felnyitotta - az üres mappát.

Szaruk és paták

Volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy szegény maszek. Meglehetősen vagyonos ember volt, rövidáruüzlet tulajdonosa a Capitol mozival szemben. Gondtalanul kereskedett fehérneművel, csipkeáruval, nyakkendővel, gombbal és más apró, de jövedelmező cikkel. Az egyik este mégis elborult ábrázattal tért haza. Belenyúlt a pohárszékbe, előszedett egy hideg csirkét, és miközben izgatottan fel és alá járt a szobában, az egészséget elfogyasztotta. Ezzel végezvén, újból kinyitotta a pohárszéket, előszedett egy nagy darab, mintegy félkilós krakkóit, leült egy székre, és tömte a száját. Amíg evett, meredt szemmel bámult egy bizonyos pontra a szobában. Így nyelte le mind a fél kiló krakkóit. Mikor aztán az asztalon sorakozó kemény tojásokhoz nyúlt, felesége ijedten megkérdezte:

- No de mi történt veled, Borja?

- Szerencsétlenség - válaszolta, s egy tojást erőszakolt a szájába. - Borzalmas adót vetettek ki rám. El sem tudod képzelni.

- De miért eszel olyan sokat?

- Hogy eltereljem a figyelmem - válaszolta a maszek. - Nyomasztó érzéseim vannak.

S egész éjszaka így járt fel és alá szobájában, amelyben nyolc szekrény állott. S befalt mindent, ami csak a keze ügyébe került. Annyira félt.

Másnap az üzlethelyiség felét kiadta egy papírkereskedőnek. Most az egyik kirakatba nyakkendők és nadrágtartók kerültek, a másikban pedig egy hatalmas sárga ceruza lógott, zsinegre függesztve.

De később még keserűbb idők következtek. Megjelent a boltban a harmadik rezsitárs is. Ez foglalkozására nézve órasmester volt; a ceruzát háttérbe szorítva, a kirakat felét egy hatalmas bronzórával töltötte ki, amely Psyche szobrával volt ékes, percmutatója ellenben nem volt. S a folyvást gúnyosan mosolygó szerencsétlen rövidárukereskedővel szemben, az utálatos ceruza-emberen kívül már ott ült az órasmester is, a szemébe szorított fekete nagyítóval.

A rövidárukereskedőt még kétszer látogatta meg a balsors. Kiegészítésül egy vízvezeték-szerelő költözött az üzletbe, és azonnal meggyújtott valami forrasztókészüléket, s végül egy különös kereskedő, akinek az volt a rögeszméje, hogy Csernomorszk lakossága éppen Krisztus születése után 1930 évvel veti magát a keményített gallérokra.

És a rövidárukereskedő egykor büszke cégtáblája most a következő bábeli külsőt mutatta:

Rövidáru- kereskedés kiváló minőség B. Kulturtrigger	Mindenfajta órák javítása, azelőtt Pavel Bouré Glasius Schenker	Mindennemű irodacikkek festők és szovjet- hivatalnokok részére Lev Szokolovszkij	Csővek, kagylók és mosdók javítása M. Ny. Fanatyuk	Leningrádi keménygallérok szaküzlete Karl Páviajnen
---	---	---	---	--

A vevők és megrendelők irtózáttal léptek be az egykor jószagú üzletbe. Glasius-Schenker órasmester kerekék, rugók tömegétől és orrcsíptetőktől körülvéve gubbasztott órái között; egy toronyóra is akadt köztük. Az ébresztőórák gyakran és fülrepesztően csörögtek. Az üzlet mélyében iskolás gyermekek tolongtak, és számtanfüzetek után érdeklődtek. Karl Páviajnen, mikor éppen nem volt vevője, saját gallérját nyírogatta ollóval, s az udvarias rövidárukereskedő, B. Kulturtrigger, még meg sem kérdezhetette a belépő hölgytől, mit parancsol, amikor

Fanatyuk, a vízvezetékszerelő, hatalmasat ütött kalapácsával egy rozsdás csőre, s a forrasztólámpa korma ráülepedett a finom divatárukra.

De végül is széthullott ez a különös maszek-kombinát. Karl Páviajnen nekivágott a ködös éjszakának, és magával vitte a korszellemnek immár semmiképpen meg nem felelő keménygallérjait. Mögötte bandukolt a nagy Semmi felé a „Rövidárukereskedés” meg a „Mindenmű irodacikkek festők és szovjethivatalnokok részére”, s lovasított adóellenőrök üldözték őket. Fanatyuk bánatában ivásnak adta magát. Glasius-Schenker belépett az „Új idő” nevű órasszövetkezetbe. Mennydörgő robajjal lecsapódott a hullámos vasredőny. Az érdekes címtábla is eltűnt.

Ám csakhamar ismét felhúzták a redőnyt, s a volt maszek-bárka bejárata felett most csinos kis tábla jelent meg:

Az arbatovi
SZARU ÉS PATA
BEGYŰJTÉSI IRODA
csernomorszki
kirendeltsége

Ha egy ráérő csernomorszki bekukucskált az üzletbe, megfigyelhette, hogy a bolti asztalok és könyvespolcok eltűntek, a padlót tisztára mosták, a helyiségbe sárga íróasztalok kerültek, és a falakra szokványos irodai plakátokat függesztettek ki, amelyek a hivatalos idő betartására intettek, és a kézfogás ártalmairól világosították fel a közönséget. Az alakuló miniatűr vállalkozás tehát máris torlaszokat emelt a látogatók elé, mielőtt még jelentkezhetek volna. Az asztalra állított sárga szamovárból gőzfelhők csaptak ki, s az aranyfogú hivatalsegéd a teáscsészékkel babrálva, ingerülten énekelt:

*Hej, milyen időket élünk,
Hej, milyen időket élünk,
Már az Istentől sem félünk,
Már az Istentől sem félünk!*

A korbát mögött egy vörös hajú fickó járt fel és alá, időnként leült az írógéphez, és vastag, merev ujjával pötyögtetett a billentyűkön. Az iroda mélyén, az „Osztályvezető” tábla alatt, kis lámpa mellett ült a nagy kombinátor.

A Karlsbad szállót már régen otthagyták. Kozlevics kivételével valamennyi antilopista a Varjúfészekhez címzett társbérletbe tette át székhelyét; emiatt a tulajdonos, Lohankin, rettentő botrányt csapott. Tiltakozni próbált, és arra hivatkozott, hogy a szobát nem három személynek adta ki, hanem egyedülálló intelligens agglegénynek.

- Mon dieu, Vasziszuaj Andrejevics - válaszolta Osztap -, sose eméssze magát. Intelligens amúgy is csak magam vagyok a három közül, és így a feltételnek eleget tettünk...

A házigazda további sopánkodásaira Bender meggyőzően így érvelt: - Mein Gott, kedves Vasziszuaj! Talán éppen ebben rejlik a darócgúnyások nagy igazsága!

Lohankin erre rögtön megnyugodott, különösen azután, hogy Osztaptól kikunyerált húszt rubelt. Panyikovszkij és Balaganov szépen berendezkedtek a Varjúfészekben, bár Panyikovszkij azzal gyanúsították, hogy éjszakánként petróleumot lopkod idegen lámpákból. Mitrics nem tudta megállani, hogy csípős megjegyzéseket ne tegyen Osztap előtt, mire a nagy kombinátor kedélyesen mellbe vágta.

A Szaru és Pata Begyűjtési Iroda megnyitását számos érv indokolta.

- A Korejko-ügy nyomozása hosszú időt felemésztet - mondotta Osztap. - Hogy mennyit, azt csak az Isten tudja. S mivel Isten nincs, így senki sem tudja. Borzalmas helyzet. Talán egy évig tart, talán egy hónapig. Mindenesetre valami legális dologra van szükségünk. Nekünk is bele kell vegyülnünk a dolgozók szorgos tömegébe. Az iroda mindezt meg fogja könnyíteni. Én egyébként már hosszabb ideje kedvet érzek valami adminisztratív tevékenységhez. Lelkem legmélyén bürokrata és együgyű ember vagyok. Valami nevetséges dolog, mondjuk teáskanál, ebadó-érme vagy hamis ékszer begyűjtésével fogunk foglalkozni. Vagy szaruval és patával. Pompás! Szarut és patát a fésű- és cigarettaszipka-ipar szükségleteinek kielégítésére. Tán nem jó hivatal? S a bőröndömben megtalálhatók az élet minden eshetőségére alkalmas űrlapok, és ugyanott megbújik egy tekintélyes hivatalos körbélyegző is.

Azt a pénzt, amelyet Korejko visszautasított, és így a lelkiismeretes Osztap bevételként könyvelt el, az új vállalkozás javára bankfolyószámlán helyezték el. Panyikovszkij ismét fellázadt, és osztozkodást követelt, ám azzal büntették meg, hogy hivatalsegédnek alkalmazták rossz fizetéssel; ez az állás amúgy is terhes egy szabadságot szerető természetnek. Balaganov pataügyi előadó lett, tehát felelős állást kapott és huszonkét rubel fizetést. Az ócskáspiacon beszereztek egy régi Adler írógépet, amelyről hiányzott az „e” betű, úgyhogy ezt „ä” betűvel helyettesítették. A legelső hivatali levél, amelyet Osztap a központhoz intézett, így hangzott: *„Sziväskädjänäk kiszolgáltatni a lävél kézbasítójénäk, Panyikovszkij hivatalsägednäk a csärnomorszki kirändälség részärä 150 azaz Százötvän rubäl irodafälszärälési anyagot Arbatov városban székälő igazgatóságunk tärhärä és számlájára. Mälléklät: Mälléklät nélkül.”*

- No, hát az Isten egy idiótát küldött nekem pataügyi előadónak - dühösködött Osztap. - A világon semmit sem lehet rábízni. Olyan gépet vett nekem, amely török tájszólással ír. Ezek szerint én osztályvázató vagyok? Ütődött fickó maga, Sura.

De a törökül író masina sem tudta megzavarni a nagy kombinátor nyugalma. Nagyon tetszett neki az új szakma. Minduntalan újabb bevásárlásokat eszközölt. Olyan bonyolult irodai masinákat és szerszámokat szedett össze, hogy a hivatalsegéd és az előadó csak dadogni tudtak a csodálkozástól. Volt ott lyukasztógép, sokszorosítógép, forgatható kisszék és hatalmas bronz írókészlet, amelyen parasztkunyhót ábrázoló tintatartók voltak. A bronz írókészleten „Arccal a falu felé!” felirat ékeskedett, és százötven rubelbe került. Minden irodai berendezések koronája azonban egy kovácsoltvasból készült menetjegy-bélyegzőgép volt, amelyet Osztap a vasúttól igényelt. Utoljára egy szerteágazó szarvasagancsot cipelt be az üzletbe, és a kis fizetése miatt folytonosan káromkodó Panyikovszkij nagy nyögések és sóhajtások közepette felszögezte a főnök asztala fölé. Minden jól, sőt kitűnően ment. A tervszerű munka menetét csak az automobil és pompás vezetője, a jó Kozlevics érthetetlen távolléte zavarta.

Az iroda fennállásának harmadik napján megjelent az első látogató. Általános csodálkozásra ez a látogató nem volt más, mint a levélhordó. Nyolc borítékot hozott, fecsegett a hivatalsegéddel, és továbbállt. A levélküldemények között három meghívó is akadt; a cég képviselőjét sürgős tárgyalásokra és ülésekre hívták. Mind a három meghívó hangsúlyozta, hogy a személyes megjelenés feltétlenül kötelező. A többi leirat ismeretlen, de nyilvánvalóan szorgos kis intézményektől eredt, amelyek különböző jelentések, beszámolók és űrlapok sürgős és feltétlen benyújtását követelték számos példányban.

- Mit jelentsen ez? - kiáltott fel Osztap. - Három nappal ezelőtt még szabadon szárnyaltam, mint a sasmadár, most pedig „személyes megjelenésem feltétlenül kötelező”. Úgy látszik, hogy ebben a városban igen sok olyan ember akad, akinek rám, Osztap Benderre életbe vágó

szükségé van. S ki fog majd levelezni ezzel a sok idegennel? Nagyobb beruházásokra és státusbővítésre lesz szükség. És egy tapasztalt gépíróőre. Hadd vezesse az adminisztrációt.

Két óra múlva újabb megdöbbenő eset történt. Egy parasztember állított be az irodába, dugig tömött zsákkal.

- Ki veszi át a szarvakat? - és letette terhét a földre.

A nagy kombinátor sandán nézett a látogatóra és holmijára.

Bizony satnya, piszkos kis szarvak voltak, és Osztap utálattal méregette őket.

- Aztán jó ez az áru? - kérdezte az osztályvezető gyanakvóan.

- Csak nézze meg, milyen szép szarvak! - heveskedett a paraszt, és a nagy kombinátor orra alá tartott egy sárga példányt. - Minőségi szarvak! - mondotta. - Minden igényt kielégítenek.

A minden igényt kielégítő árut meg kellett vásárolni. A paraszt az üzlet lebonyolítása után sokáig teázott Panyikovszkijjal, és a falusi életről beszélgetett vele, miközben Osztap annak az embernek az eredendő bosszúságával tekintett rá, aki semmiért kidobott tizenöt rubelt.

- Ha Panyikovszkij még egy ilyen agancsost beenged - jegyezte meg Osztap az ügyfél elvonulása után -, akkor nem lesz hely számára többé az irodában. Minden végkielégítés nélkül elbocsátom. Különben is elegendem van már az állami tevékenységből. Ideje, hogy saját ügyeinkkel foglalkozzunk.

Miután az osztályvezető az „Ebédszünet” feliratú táblát kiakasztotta az ajtóra, kiszedte az egyik szekrényből azt a mappát, amely állítólag a kék tengert és a fehér gőzöst tartalmazta, nagyot csapott rá, és kijelentette:

- Ez az ügy képezi irodánk legfőbb tevékenységét. Jelenleg egyetlen papírszelet sincs ebben a mappában, de majd megtaláljuk a szálakat, és ha szükséges, a cél érdekében Panyikovszkijt és Balaganovot kivezényeljük a Kara-Kum homoksivatagba, vagy valahová Kremencsugba a nyomozás anyagáért.

Ebben a pillanatban megzördült az irodaajtó kilincse. Az üveglablak mögött egy aggastyán topogott, fején cérnával agyonstoppolt panamakalap. Nyersselyem zakót viselt, amely alatt pikémellény volt látható. Az aggastyán óvatosan nyújtogatta keszeg fejét, és az üveglajtóhoz nyomta nagy fülét.

- Zárva, zárva! - kiáltott rá Osztap. - Pillanatnyilag szünetel a patabegyűjtés.

Ám az aggastyán tovább hadonászott az üveglajtó mögött.

Ha Osztap nem engedi be a fehér mellényes öreget, akkor regényünk fővonala most más irányba fordulna, és nem történtek volna meg azok a bámulatos események sem, amelyek mind a nagy kombinátornak, mind bájos hivatalsegédének és a pataügyek gondtalan előadójának, valamint még sok más embernek osztályrészül jutottak.

Ezeknek az eseményeknek részvevői között volt egy keleti bölcs is, aztán az agg rejtvényköltő unokája, meg a Herkules igazgatója, volt egy társadalmi munkában kitűnt férfiú, s a szovjet polgárok és külföldiek tömege.

De Osztap kinyitotta az ajtót. Az öreg gyászos mosollyal a korlát mögé ment, és egy székre roskadt. Lecsukta szemét, és hangtalanul ült öt percig a széken. Csupán az orrán keresztül előtörő sípoló szuszogás hallatszott. Amikor az iroda munkatársai már-már arra a meggyőződésre jutottak; hogy az öreg egyáltalán nem fog megszólalni, és tanácskozni kezdtek

arról, hogyan lehetne az öreg hulláját a legalkalmasabb módon elszállítani, a látogató váratlanul felemelte sötétbarna szemhéját, és síri hangon megszólalt:

- A nevem Funt.

- S ez ok önnek arra, hogy egy ebédszünetet tartó vállalathoz csak így behatoljon? - kérdezte Bender vidáman.

- Ön nevetni fog: igen! És kilencvenéves vagyok.

- Mivel szolgálhatunk? - kérdezte Osztap. Lassanként elvesztette türelmét.

Ám Funt polgártárs ismét elhallgatott, és jó ideig nem szólt semmit.

- Önnek irodája van - nyögte ki végül.

- Igen, irodám van - segített neki Osztap: - Folytassa csak!

Az öreg térdét csapkodta.

- Látja rajtam ezt a nadrágot? - bökte ki hosszas hallgatás után. - Ez a húsvéti nadrágom. Azelőtt ugyanis csak húsvétra vettem fel. De mostanában már mindennap hordom.

És a vén hálátlan - hiába csapkodta Panyikovszkij a hátát, hogy könnyebben kerüljenek belőle napfényre a szavak - újból hallgatásba merült. Ha beszélt, az egyes szavakat gyorsan bökte ki, a mondatok közé viszont általában háromperces szüneteket iktatott. Azok számára, akik Funt eme tulajdonságát nem ismerték, a vele való társalgás szinte elviselhetetlen volt. Osztap is felkészült már arra, hogy az öreg Funt polgártársat keményített nyakörvénel fogva megragadja, és megmutassa neki, hol helyezte el az építész a nyílászáró szerkezetet, amikor az aggastyán újból szólásra nyitotta ajkát. S a továbbiak folyamán a beszéd olyan érdekesen alakult, hogy Osztapnak nem maradt más hátra, mint hogy megadja magát sorsának, és belenyugodjék Funt különös beszédmodorába.

- Nincsen önnek elnökre szüksége? - kérdezte Funt.

- Miféle elnökre? - kiáltott fel Bender.

- Egy hivatalos elnökre, egyszóval olyan személyre, aki feje a vállalkozásnak!

- Én magam vagyok a vállalkozás feje.

- Micsoda, saját személyében akar ülni? Ezt mindjárt megmondhatta volna! Akkor mi a fenének bolondít már két óra hosszat?

A húsvéti nadrágját viselő öreg dühbe gurult, de a mondatok közötti szünetek nem lettek rövidebbek.

- Nevem Funt - ismételte nyomatékosan. - Kilencvenéves vagyok. Egész életemben másokért ültem. Ez a hivatásom: másokért szenvedni.

- Ah, ön eszerint stróman.

- Igen - mondotta az agg, és méltóságosan bólogatott. - Én vagyok Funt, az ülő-elnök. Én mindig ültem. Ültem II. Sándor cár, a Felszabadító alatt, ültem III. Sándor, a Békecár alatt, végül ültem II. Miklós, a Véreskezű alatt.

Az öreg vézna ujjain számolgatta a cárokat.

- Ültem, továbbá Kerenszkij alatt - folytatta a nála szokásos szünet után. - A hadikommunizmus idején természetesen nem ültem, a kereskedelem megszűnt, nem volt munkám. Annál többet ültem azonban a Nep idején. Ezek voltak életem legszebb napjai. Négy év alatt három

hónapot sem voltam szabadon. Férjhez adtam unokámat, Goldonka Jevszejevnát, és hangversenyzongorát kapott tőlem nászajándékkul, továbbá egy ezüstmadarat, valamint nyolcvan rubelt tízrubeles aranyakban. De most hiába járom be a várost, nem ismerek rá a mi régi Csernomorszkunkra. Hova tűnt a régi világ? Mi lett a magántőkével? Hova lett az Első Kölcsönös Hitelintézet? Hova lettek a korlátolt felelősségű közkereseti társaságok? Hova lettek a vegyes tőkével alapított részvénytársaságok? Hova lett mindez? Ó, mily visszataszító helyzet!

Ez a rövid beszéd mindössze félórát vett igénybe. Panyikovszkij meghatottan hallgatta. Félrevonta Balaganovot, és jelentős hangsúllyal súgta:

- Mindjárt meglátszik, ki a régi világból való ember. Ilyenek ma már nincsenek, és talán nem is lesznek többé.

És szívélyes mozdulattal átnyújtott az agnak egy csésze édes teát.

Osztap főnöki íróasztalához vezette az öreg ülő-elnököt, bezáratta a boltot, és hozzálátott az örök rab türelmes kikérdezéséhez. Az elnök örömet beszélt. Ha a mondatok között nem tartott volna szüneteket, azt mondhatnánk, hogy szüntelenül csevegett.

- Nem ismer ön egy bizonyos Alekszandr Ivanovics Korejkót? - kérdezte Osztap, és a mappára pillantott.

- Nem - válaszolta az öreg. - Nem ismerek.

- Volt már valaha dolga a Herkulessel?

A Herkules szóra az elnök megmozdult. Osztap nem vette észre ezt a moccanást, de ha a Café Florida egyik pikémellényese a helyében lett volna, mondjuk Valliadisz, akkor azt gondolja: „Funt borzalmasan izgatott, valósággal magánkívül van.”

Hogyne ismerte volna Funt a Herkulest, hiszen legutóbbi négy „ülése” közvetlenül ezzel a vállalattal állott kapcsolatban! A Herkules körül ugyanis néhány magán-részvénytársaság keletkezett. Ott volt mindjárt az Intenzív nevű részvénytársaság, melynek elnökéül Funtot kérték fel. Az Intenzív a Herkulestől nagyobb előleget vett fel bizonyos faáruk beszerzésére.

Az elnök úr nem volt köteles tudni, hogy voltaképpen miről is van szó. Csakhamar bekövetkezett a „krach”. Valaki eltüntette a pénzt, és Funt fél évet ült. Az Intenzív Rt. után bizalmi alapon megalakult a Munkacédrus nevezetű közkereseti társulat, természetesen Funt elnökletével. Magától értetődik, hogy a Herkules adta az előleget elsőrendű és megvizsgált cédrus-oszlopok szállítására. Természetesen váratlan krach ütött be, valaki ismét meggazdagodott. Funt pedig megkapta elnökségének jutalmát: ült. Azután jött a Fűrészsegegy, s a menetrend megint ugyanaz volt: Herkules - előleg - krach - valaki megszedi magát - Funt leül.

- De hát kiért ült? - kérdezte Osztap, körülsétálva az öreget. - Ki volt a valóságos vezető?

Az öreg a teát szűrölte, és nagy fáradtsággal emelgette szemháját.

- Az ördög tudja, kicsoda - mondotta keserűen. - Funt előtt mindent elhallgattak. Nekem ülnöm kellett, ez volt a hivatásom. Ültem II. Sándor alatt, és ültem III. Sándor alatt, és ültem Romanov Miklós és Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij alatt. És ültem a Nep alatt, a Nep fénykora előtt és a fénykora alatt és a fénykora után. Most azonban munkanélküli vagyok, és a húsvéti nadrágomat hordom.

Osztap még sokáig próbálkozott, hogy az öregből kihámozza, amit lehet. Úgy dolgozott, mint az aranyásó, aki az iszap és a homok tonnáit mossa át fáradhatatlanul, hogy végül az iszap fenekén néhány aranyzemecskét találjon. Oldalba bökdöste Funtot, időnként felébresztette,

még a hónalja alatt is csiklandozta. Ezekkel a fogásokkal sikerült kivennie Funtból annyit, hogy mindezen megbukott társaságok és szövetkezetek mögött kétségtelenül egy s ugyanazon személy rejtőzött. Ami a Herkulest illeti, több mint százezret fejtek ki belőle.

- Annyi bizonyos - fűzte hozzá a rozoga elnök -, annyi bizonyos, hogy az az ismeretlen férfi nagy koponya.

Osztap a „nagy koponya” hallatára felkacagott, mert eszébe jutott a pikémellényesek gyűlése az egykori Café Florida előtt.

- Mi a véleménye Briand-ról? - kérdezte nevetve.

- Briand nagy koponya - felelte az öreg elismerően.

Funt három percig hangtalanul mozgatta ajkát, azután kinyögte:

- Hoover és Hindenburg is nagy koponya.

Osztap megijedt. A legöregebb pikémellényes beletévedt a magas politika mocsarába. Félő volt, hogy bármely pillanatban rátér a Kellogg-paktumra vagy Primo de Rivera spanyol diktátorra, s akkor nincs az a hatalom, amely őt ettől az érdekes foglalatosságtól elvonja. Szemében már bárgyú fények villantak, ádámcsutkája remegett sárgára keményített gallérja mögött, s ez a természetes jelenség már egy új mondat születését jelezte, amikor Bender kicsavarta a villanykörtét, és földhöz vágta. A körte olyat szólt, mint a puskagolyó. Csupán egy ilyen esemény téríthette el az elnököt a nemzetközi kérdésektől. Osztap tüstént kihasználta a helyzetet.

- De hát valakivel csak találkozott a Herkules emberei közül - mondta. - Például előleg-ügyekben.

- Én csak a Herkules könyvelőjét, Berlagát ismertem. Ő havi fizetést húzott tőlünk. Én semmit sem tudok. Elöttem mindent eltitkoltak. Az embereknek csak azért van szükségük rám, hogy üljek helyettük. Ültem a cárizmus, ültem a szocializmus és ültem a hetman idején, és ültem végül a francia megszállás alatt is. Briand nagy koponya.

Az öregből nem lehetett kipréselni többet. De már az elmondottak révén elkezdhatték a nyomozást.

„Itt Korejko mancsait érzem” - gondolta Osztap.

Az arbatovi Szaru és Pata Begyűjtési Iroda csernomorszki kirendeltségének vezetője íróasztalánál ült, és papírra vetette Funt vallomását. Csupán a Briand-ra vonatkozó részleteket hagyta ki...

A földalatti milliomosra vonatkozó földalatti nyomozás első lapját megszámozta, megfelelő helyen kilyukasztotta, és a mappába fűzte.

- Nos, szüksége van elnökre? - kérdezte az aggastyán, és fejére tette megfoltozott panamaka-lapját. - Látom, ennek a cégnek elnökre van szüksége. Nem számítom drágán. Havi százhusz rubel, amikor szabadlábom vagyok, és kétszáznegyven az olyan hónapokban, amikor ülök. A százszázalékos fizetésemelés veszélyességi pótlék címén jár.

- Nem bánom, alkalmazzuk - mondotta Osztap. - Adja be kérvényét a pataügyi előadónak.

Jahrbuch für Psychoanalitik

A Herkules számlaosztályán reggel kilenc órakor megkezdődött a szokásos munkanap.

Kukuskind már felemelte kabátja szárnyát, hogy pápaszemének üvegét fényesre törölje, s ezzel egy időben éppen közölni akarta a kollégákkal, hogy a Szikomorszkij és Cezarevics Bankházban sokkal békésebb munka folyt, mint ebben a herkulesi szodomában. Tyezoimenyickij már kinyújtotta kezét, hogy letépje a legújabb lapot a naptárról, Lapidusz már szájához emelte a heringes szendvicset, amikor kinyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent Berlaga könyvelő.

Ez a váratlan jelenet zavart keltett a számlaosztályon. Tyezoimenyickij nem fejezte be mozdulatát, és a naptár lapja talán először három év óta, letépetlen maradt. Lapidusz elfelejtett beleharapni a heringes szendvicsbe, és csupán szórakozottan mozgatta állkapcsát, mintha ráгна. A többiek is csodálkoztak. Korejko felemelte, majd lehajtotta fejét. Az öreg Kukuskind gyorsan feltette pápaszemét, teljesen megfélemedkezve a törölgetésről, amire harmincéves hivatali múltja során még nem volt példa.

Berlaga, mintha mi sem történt volna, íróasztalához ült, és ügyet sem vetve Lapidusz kacarászására, irataiba merült.

- Hogy érzi magát? - kérdezte Lapidusz. - Mit csinálnak a sarokidegei?

- Minden rendben van - felelte Berlaga. - Már azt sem tudom, hogy ilyen idege is van az embernek.

A déli szünetig az egész számlaosztály kíváncsiságtól égve izgett-mozgott az irodai székeken. Amikor a riadócsengő megszólalt, Berlagát körülvette a könyvelők színe-virága. A szökevény azonban egyetlen kérdésre sem válaszolt. Félrevonta négy bizalmasát, és miután meggyőződött, hogy felesleges személy nincs a közelben, beszámolt a bolondokházában szerzett szokatlan élményeiről. A mozgékony könyvelő fintorok és felkiáltások sorozatával színezte elbeszélését. Ezeket a történet összefüggése kedvéért mellőzzük.

Berlaga könyvelő elbeszélése a bolondokházában szerzett élményeiről. A legszigorúbb titoktartás terhe mellett közölte a következő kollégáival: Boriszohlebszkij, Dreifusz, Szaharkov és ifj. Lapidusz.

Mint már jelentettük, Berlaga könyvelő a bolondokházába menekült, miután neszét vette a tisztogatási eljárásnak. Azt tervezte, hogy ebben a gyógyintézetben eltölti a nyugtalan időket, s a vihar elültével visszatér a Herkuleshez, amikor a nyolc elvtárs továbbvándorol a szomszédos intézményekhez.

Az egész dolgot a sógora agyalta ki. Szerzett egy könyvet, amely az elmebetegek szokásairól és viselkedéséről szólt. Hosszas latolgatás után a szóba kerülő hóbortok közül a nagyzási mániára esett a választásuk.

- Nem is kell erőlködnöd - figyelmeztette a sógora -, csak kiáltsd mindenkinek a fülébe: „Én vagyok Napóleon”, „Én vagyok Zola vagy „Én vagyok Mohamed”, vagy amit akarsz.

- Lehetek indiai alkirály is? - kérdezte Berlaga bizakodva.

- Persze, persze, egy hülye minden lehet, indiai alkirály is.

A sógor olyan fontoskodva beszélt, mintha legalábbis tanársegéd volna egy ideggyógyintézetben. Ám a valóságban csupán az Állami Könyvkiadó Vállalat szerény ügynöke volt, előfizetőket gyűjtött díszkiadásokra, és a kereskedelmi élet régi fényéből már csak fehér selyembéléses bécsi keménykalapja maradt meg.

A sógor a telefonhoz sietett, hogy a mentőket értesítse, India új alkirálya pedig levette kabátját, megszaggatta ingét, és minden eshetőségre készen, egy üveg kitűnő minőségű antracéntintát öntött a fejére. Aztán hasra feküdt a földön, és ordítózni kezdett:

- Én India alkirálya vagyok! Hol vannak hú maharadzsáim, hú janicsárjaim, puszipajtásaim és elefántjaim?

Amikor a sógor ezt a bolond beszédet hallotta, kétkedően rázta a fejét. Szerinte ugyanis a janicsárok és a puszipajtások nem tartoznak az indiai alkirály hatáskörébe. A mentők azonban nem sokat teketóriáztak, hanem vizes kendővel letörölték a könyvelő kiváló minőségű tintával meglocsolt fejét, összepakolták és betették a kocsiba. A lakkozott ajtó becsapódott, felüvöltött a mentőkocsi szirénája, és az automobil India alkirályát új birodalmába vitte.

A páciens útközben hadonászott, összevissza fecsegett, de közben rémülettel gondolt első találkozására az igazi örültekkel. Attól félt, hogy rosszul bánnak vele, esetleg el is verik.

Az elmeegógyógyintézet azonban egészen másképp festett, mint ahogy Berlaga elképzelte. Hatalmas, világos teremben kék köpenyes alakok ültek a díványokon, feküdtek az ágyakon, vagy fel és alá sétáltak a teremben. A könyvelő megfigyelte, hogy az örültek alig beszéltek egymással. Alig van idejük beszélgetni. Gondolkodnak. Folytonosan gondolkodnak. Rengeteg gondolatuk akad, azt kell megragadniuk, azt a legfontosabb dolgot, amitől a boldogságuk függ. A gondolatok azonban összevissza csapkodnak, a szélrózsa minden irányába, s éppen „azt a legfontosabb dolgot” nem tudják elcsípni; csak incselkedik velük, s egyszer csak eltűnik. Akkor aztán megint átgondolnak mindent, mert meg akarják érteni, hogy mi is történt voltaképpen, miért fordult minden rosszra, holott azelőtt nem volt semmi baj.

Berlaga előtt már többször fel és alá sétált egy bolond, egy fésületlen, borzas, szerencsétlen alak. Töprengve fogta állát, és kemény egyenes léptekkel rótt az utat az ajtótól az ablakig és vissza. És eközben annyi gondolat zúgott hóbotos fejében, hogy másik kezét homlokára szorította, és meggyorsította lépteit.

- Én vagyok az indiai alkirály! - ordította Berlaga az ápolóra sandítva.

A bolond még csak pillantásra sem méltatta a könyvelőt. Csupán összeráncolta homlokát, és hozzálátott, hogy összeterelje Berlaga kiáltásától szétszaladt gondolatait. Helyette azonban egy kis termetű hülye közeledett az alkirályhoz, átkarolta, és madárnyelven beszélt hozzá érdekes fintonok kíséretében.

- Hogyan? - kérdezte udvariasan a megszeppent Berlaga.

- Ene, bene, raba, kvinter, finter, zsaba - tagolta az új ismerős. Berlaga „jaj!” felkiáltással egy kuglifejű emberig hátrált. A kuglifejű gyorsan a fal felé fordult, és aggodalmasan pislogott a könyvelő felé.

- Hol vannak a maharadzsám - kérdezte Berlaga, hogy érvényt szerezzen tekintélyének.

A terem mélyén felemelkedett ágyáról egy beteg templomi gyertyára emlékeztető keszeg alak, sárga lábára állott, s szívszaggató üvöltésbe fogott:

- Ki a szabadba! A pampákra! A pampákra!

Mint a könyvelő később megtudta, a pampákra vágyó szikár férfi régebben földrajztanár volt, s maga Berlaga fiatal korában az ő földrajzkönyvéből tanult tűzhányókról, hegységekről és szorosokról. A földrajztudós meghülyülése egy pillanat műve volt: egy alkalommal rápillantott a két félteke térképére, és nem találta rajta a Bering-szorost.

A szerencsétlen földrajztanár egész nap a térképet böngészte. Minden a helyén volt: Új-Fundland, a Szezei-csatorna, Madagaszkár, a Sandwich-szigetek, még a Popocatepetl tűzhányó is, csak a Bering-szoros hiányzott. Az öreg e térkép előtt vesztette el az eszét.⁶ Jóindulatú bolond volt, a világon senkit sem bántott. Berlaga azonban rettenetesen félt tőle. Az idegeit borzolta ez a kiáltás:

- Ki a szabadba! A pampákra! A pampákra!

A földrajztanár tudta, mindenkinél jobban tudta, hogy mit jelent a szabadság, hiszen ismert olyan távolságokat és tájakat, amelyekről holmi unalmas mesterséget űző embereknek még csak sejtelmük sem lehet. A szabadba vágyódott, tajtékos musztágon akart keresztülvágatni a buja sűrűségein.

Egy fiatal, kék szemű, szelíd tekintetű orvosnő lépett a terembe, egyenesen Berlagához sietett.

- Nos, hogy érzi magát, kedvesem? - kérdezte, s meleg kezével megfogta a könyvelő pulzusát.

- Jobban van már, ugye?

- Én vagyok az indiai alkirály - jelentette ki Berlaga pirulva. - Adják vissza kedvenc elefántomat.

- Maga képzelődik - mondotta az orvosnő barátságosan. - Kórházban van, és mi meg fogjuk magát gyógyítani.

- Ó, ó, az elefántom! - ordította Berlaga kihívóan.

- De értse meg már - mondotta az orvosnő még barátságosabban -, maga nem alkirály, ez csak képzelődés. Értse meg: képzelődés.

- Nem, ez nem képzelődés - vitatkozott Berlaga. Tudta, hogy mindenekelőtt makacsnak kell lennie.

- Képzelődés!

- Nem, nem képzelődés!

- Képzelődés!

- Nem, nem képzelődés!

A könyvelő abbeli meggyőződésében, hogy addig kell a vasat ütni, amíg meleg, félrelökte az orvosnőt, és üvölteni kezdett. Erre valamennyi páciens nyugtalan lett, mindenekelőtt a kis termetű idióta: hirtelen leült a földre, és nyálát csorgatva egy francia versikébe kezdett:

*Un, deux, trois, quatre,
Mademoiselle Jourovatre.*

És Berlaga elégedetten hallgatta, amint a háta mögött az orvosnő ezt mondta az ápolónak:

⁶ A szerzők értesülései szerint a földrajztanár elmebaját kiváltó térképről valóban hiányzott a Bering-szoros. Ez a hiány a kiadvállalat bűne volt. A bűnösök elnyerték megérdemelt büntetésüket. A kiadvállalat főnökét elmozdították állásából, és alacsonyabb beosztásba került, a többiek figyelemztetésben, illetve megrovásban részesültek.

- Vigye ezt is ahhoz a háromhoz, mert felingerli az egész termet.

Két türelmes ápoló a kisterembe vezette a dühösködő alkirályt, ama betegek közé, akiknek magatartása javíthatatlannak látszott. A kisteremben három ember feküdt. A könyvelő csak most látta, hogy mit jelent a valódi elmebaj. A vendég megpillantásakor a három páciens szokatlan tevékenységbe kezdett. Egy kövér alak legurult az ágyról, majd négykézlábra állott, mandolinhoz hasonló feszes fenekét a magasba emelte, és ugatásba fogott, miközben a hátsó patáin levő kórházi papucsokat csattogtatta a padlón. A másik a pokróc alá bújt, és ordítani kezdett:

- Te is, fiam, Brutus, te is eladtad magad a bolsevistáknak!

Ez az ember nyilván Caius Julius Caesarnak tartotta magát. Kusza agyában azonban néha mellékapcsolt az egyik emeltyű, ilyenkor ezt ordította:

- Én vagyok Heinrich Julius Zimmermann.

- Azonnal menjen ki, meztelen vagyok! - ordította a harmadik. - Ne nézzon ide, szégyellem magam. Meztelen nő vagyok!

Berlaga a hang irányába nézett, és egy teljesen felöltözött és állig begombolkozott, nagy bajszos, szakállas férfit pillantott meg.

Az ápolók eltávoztak, és Berlagát otthagyták a három bolonddal. India alkirálya úgy megijedt, hogy zavarában elfelejtette kedvenc elefántjának, maharadzsáinak, titokzatos puszipajtásainak és janicsárjainak visszaszolgáltatását követelni.

„Ezek egykettőre megfojtanak engem” - gondolta halálra rémülten. Nagyon megbánta, hogy abban a szép, csendes, nagy, világos teremben botrányt okozott. Milyen szép volna most a jóságos földrajztanár lábánál ülni, vagy a kis termetű idióta madárcsipogását hallgatni: „Ene, bene, raba, kvinter, finter, zsaba.”

Mindazonáltal nem történt semmi borzalmas. A kutyaember még vakkantott egyet-kettőt, aztán ugatva és morogva visszabújt ágyába. A szakállas „akt” pipára gyújtott, és az angolosan pácolt dohány illata megnyugtatta Berlaga háborgó lelkét.

- Én vagyok az indiai alkirály - jelentette ki, amikor kissé magához tért.

- Fogd be a szád, disznó! - válaszolt Julius Caesar durván, s egy római jellem egyenességével tette hozzá: - Megöllek! Kitaposom a beled!

A hódítók és harcosok legnemesebbjének eme kijelentése lehűtötte a fürge könyvelőt. Elbújt takarója alá, és keserű gondolatokba merült szomorú sorsát illetően. Így aludt el.

Reggel még félálomban különös szavakat hallott.

- Ezek most egy valódi elmebeteg hoztak a nyakunkra. Oly szép volt hármában... és most egyszerre... most még ezzel is vesződjünk. Ez az átkozott alkirály még mind a hármunkat megharap.

Berlaga a takaró alatt kétségkívül megállapította, hogy e szavak Julius Caesartól származnak. Amikor kidugta a fejét, és kinyitotta szemét, látta, hogy a kutyaember feszült érdeklődéssel figyeli.

„Ez már a vég - gondolta az alkirály -, rögtön belém harap.” A kutyaember hirtelen össze-csapta kezét, és emberi hangon megszólalt:

- Mondja, maga nem Foma Berlaga fia?

- Dehogynem - válaszolta Berlaga, de tüstént észbe kapott, és ordítani kezdett: - Adjátok vissza a szerencsétlen alkirály hű elefántját!

- Nézzen rám - folytatta nyugodtan a kutyaember -, maga csakugyan nem ismer engem?

- Mihail Alekszandrovics! - kiáltott fel a könyvelő. Hirtelen világosság gyúlt agyában. - No, ez aztán a találkozás!

Az alkirály barátságosan összecsókolózott a kutyaemberrel. Közben összeütötték homlokukat, s ez úgy hangzott, mintha két biliárdgolyó ütközött volna össze. Mihail Alekszandrovics szemében könnyek jelentek meg.

- Maga nem hülye - mondta Berlaga. - Miért csinál akkor ilyen mókákat?

- És miért csinál maga ilyen mókákat? „Hol az elefantom?” Legyen erős, Berlaga barátom, ez az alkirály-dolog nagyon rossz ötlet.

- A sógorom azt mondta, jó - nyögte Berlaga kétségbeesetten.

- Vegyen rólam példát - mondotta Mihail Alekszandrovics. Ez a jó játék: a „kutyaember”. Mániákus-depressziós pszichózissal súlyosbodott skizofrén örület, és ehhez még - most figyeljen, Berlaga - elhomályosult lelkiállapot is járul. Azt hiszi, olyan könnyű idáig eljutni? Szorgos kutatómunkát végeztem. Olvasta már Bleuler tanár könyvét, az *Autisztikus gondolkodás-t*?

- Nem - mondotta Berlaga egy térdszalagrendjétől megfosztott és napszámossá lefokozott alkirály hangján.

- Uraim! - kiáltotta Mihail Alekszandrovics. - Ez nem olvasta Bleulert! Ne féljetez tőle, gyertek csak ide. Ő olyan alkirály, amilyen cészárok önök!

A gyógyíthatatlanok szobájának másik két betege közelebb jött.

- Ön nem olvasta Bleulert? - csodálkozott Caius Julius. - De hát akkor milyen anyagból készült?

- Talán előfizetett a *Jahrbuch für Psychoanalytik und Psychopatologie* című német évkönyvre - jegyezte meg a szakállas.

Berlaga úgy állt köztük, mintha kísértetek közé került volna. Ezek a szakemberek csak úgy dobálóztak a legtudományosabb kifejezésekkel a pszichoanalitikai elmélet és gyakorlat köréből. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy Berlaga nagyon megjárja majd, mert Tyitanuskin főorvos, akinek szolgálati útjáról való megérkezése mindennap várható, öt perc alatt leleplezi. Arról, hogy Tyitanuskin visszaérkezése nekik is a legsúlyosabb gondokat okozza, nem beszéltek.

- Talán választhatok egy másik rögeszmét - nyögött fel aggódva Berlaga. - Például ha Zola Emil lennék, vagy mondjuk Mohamed.

- Késő - mondotta Caius Julius. - Az ön kórtörténetében már az van, hogy maga alkirály, s egy örült nem változtathatja úgy a rögeszméit, mint a fehérneműjét. Most már egész életében egy alkirály ostoba helyzetében marad. Mi már egy hete vagyunk itt, és ismerjük a házirendet.

Egy óra múlva Berlaga már tudta szobatársai „kórtanának” legapróbb részleteit.

Mihail Alekszandrovics elmeegógyintézeti látogatása igen egyszerű okkal volt magyarázható. Tekintélyes maszek volt a Nep idején, és mellőzte negyvenháromezer rubel jövedelemadójának befizetését. Ez a körülmény azzal fenyegette, hogy kényszerutazásra küldik a távoli északra, pedig az üzlet miatt felettébb kíváncsi volt a csernomorszki tartózkodás.

Duvanov, a szakállas „akt”, kisebb kaliberű kártevő volt, s ugyancsak félnie kellett a letartóztatástól. Egész más fából faragták azonban Caius Julius Caesart, aki személyi igazolványa szerint az egykori I. Ny. Sztarohamszkij ügyvéddel volt azonos. Caius Julius magas eszmei megfontolásból került az örültekházába.

- Szovjet-Oroszországban - mondotta takarójába burkolózva - az örültekháza az egyetlen hely, ahol normális ember élhet. Ezenkívül egy pokoli zűrzavar az egész. A bolsevikokkal nem tudok békésen együtt élni. Akkor inkább itt maradok a szabályos bolondok között. Azok legalább nem építik a szocializmust. És itt enni is adnak az embernek. A kinti bolondokházában dolgozni kell. Én pedig nem dolgozom az ő szocializmusukon. Itt legalább személyi szabadságom van. A lelkiismereti szabadság. Szólásszabadság...

Caius Julius Sztarohamszkij megpillantotta a közeledő ápolót, és nyomban nyöszörögni kezdett:

- Éljen az Alkotmányozó Nemzetgyűlés! Mindenki a Fórumra! Te is fiam, Brutus, te is eladtad magad a pártfunkcionáriusoknak! - Majd Berlagához fordult: - Hallotta? Itt ordíthatok, amit akarok! Próbálja meg ezt az utcán!

A négy gyógyíthatatlan az egész napot és az éjszaka nagy részét snapszlizással töltötte - de „hús” és „negyven” bementés nélkül. Ravasz játék ez, önuralmat és tiszta agyat követel, továbbá a lélek hamvasságát és világos logikát...

Reggel megérkezett Tyitanuskin professzor szolgálati útjáról. Gyorsan megvizsgálta mind a négyüket, és utasítást adott, hogy azonnal dobják ki őket az intézetből. Nem segített itt Bleuler professzor könyve a ködös lelkiállapottal súlyosbodott mániás depresszív pszichózisról, és nem segített a *Jahrbuch für Psychoanalytik und Psychopathologie* sem. Tyitanuskin professzor nem sokat teketóriázott a szimulánsokkal.

A járókelőket félrelökösve szaladtak az utcára. Elöl rohant Julius Caesar, utána az „akt” és a kutyaember. A végén loholt a trónjafosztott alkirály, átkozta sógorát, és borzadállyal gondolt mindarra, ami most történni fog.

Amikor Berlaga könyvelő befejezte e tanulságos történetet, bánatosan nézett négy kollégájára, akik a folyosó félhomályában hallgatták elbeszélését, és rosszállóan csóválták fejüket.

- Látja, mit ért el a képzelődéseivel - mondotta a keményszívű ifjabb Lapidusz. - Ki akart menekülni az egyik tisztogatási akcióból, és belekerült a másikba. Ennek még megissza a levét. Ha a bolondokházából kidobták, ki fogják dobni a Herkulesből is.

A másik három, Boriszohlebszkij, Dreifusz és Szaharkov, anélkül, hogy egy szót is szóltak volna, tovalibegtek a sötétben.

- Barátaim! - kiáltott utánuk a könyvelő. - Hová mentek? - Barátai azonban nyakukba szedték a lábukat, és kifényesedett nadrágjuk nemsokára elveszett a könyvelő szeme előtt.

- Ez nem volt szép magától, Berlaga - jegyezte meg Lapidusz hidegen. - Semmi értelme, hogy engem belerántson szovjetellenes üzelmeibe. Adieu!

India alkirálya egyedül maradt.

„Mit tettél, Berlaga könyvelő? Hová tetted a szemed? Mit szólt volna Foma papa, ha megtudja, hogy fia élete derekán India alkirálya lesz? Látod, Berlaga, hova juttatott a Funttal kötött ismeretséged? Ide juttatott Funt, számos részvénytársaság elnöke. Még gondolni is rossz rá, mit szólt volna Foma papa kedvenc fiának csínyjeihez. De Foma papa már kint

nyugszik a második keresztény temetőben, sírján egy törött szárnyú kőangyal díszel. A gyerekek néha odajárnak orgonát lopni, és minden érdeklődés nélkül pillantanak a sírfeliratra: »Földi pályád véget ért. Nyugodj békében, szeretve tisztelt F. Berlaga.« De talán nem is szólt volna semmit az öreg. Persze, hiszen ő sem járt mindig egyenes úton. Legfeljebb azt a tanácsot adta volna, hogy bonyolultabb ügyekben óvatosan kell eljárni, és nem kell a sógor beszédére hallgatni... Igen, az ördög tudja, mit műveltél, Berlaga könyvelő.»

V. György király volt indiai helytartóját kiáltozás riasztotta fel:

- Berlaga! Hol van? Keresik. Itt van! Jöjjön csak!

A folyosón megjelent Balaganov pataügyi előadó, és karját lengetve közeledett Berlaga felé, majd egy pecsétetes iratot adott át neki a következő szöveggel:

„Bärlaga älvárs. Jälänjän mäg nálam haladéktalanul äzän irat átvétälä után bizonyos körülményäk tisztázása végätt.»

Az irat az arbatovi Szaru és Pata Begyűjtési Iroda csernomorszki kirendeltségének hivatalos körbélyegzőjével volt ellátva, amelyet még akkor is nehéz lett volna kibetűzni, ha Berlagának történetesen lett volna ideje rá. A szerencsétlen könyvelő azonban annyira megtört a sorscsapások alatt, hogy csak azt tudta kinyögni:

- Hazatelefonálhatok még?

- Semmi szükség rá - mondta a pataügyi előadó sötéten.

Két órával később a Capitol mozi előtt ácsorgó tömeg, amely az előadást várta, és jobb foglalatosság híján erre-arra nézelődött, láthatta, amint a Szaru és Pata Begyűjtési Iroda ajtaján kilép egy férfi, a szívéhez kap, és lassan továbbhalad. Berlaga főkönyvelő volt. Lába először csak lankadtan mozgott, azután meggyorsultak léptei. Amikor a sarokhoz ért, keresztet vetett, és hanyatt-homlok futásnak eredt. Csakhamar ismét ott ült íróasztala előtt a számlaosztályon, és bárgyú tekintettel bámult könyveibe. A számok táncot lejtettek a szeme előtt.

A nagy kombinátor ezenközben felütötte a Korejko-ügy elnevezésű mappát, és Funtra nézett, aki egy tábla alatt ült. A tábla a következő felírást viselte: „Az igazgató tanács elnöke.»

- Amikor fiatal és igen szegény voltam, egy ideig abból éltem, hogy a herszoni nagyvásáron egy kövér szerzetest mutogattam szakállas nő, különös természeti tünemény gyanánt. De még akkor sem sülyedtem erkölcsileg olyan mélyre, mint ez a félkegyelmű Berlaga!

- Szánalmas, hitvány egy ember - tette hozzá, Panyikovszkij a tea felszolgálása közben. Az a tudat, hogy vannak a világon emberek, akik még kevesebbre vitték, mint ő, kellemesen érintette.

- Berlaga nem nagy koponya - jelentette ki Funt elnök, a maga kényelmes modorában. - MacDonald viszont nagy koponya. Az az ötlete, hogy az iparban megteremtse az osztálybékét...

- Elég, elég - mondotta Bender. - Rendkívüli ülést fogunk egybehívni, hogy megbeszéljük az ön nézeteit MacDonaldról és más polgári államférfiakról. Most azonban minderre nincs idő. Berlaga valóban nem nagy koponya, de mindenesetre sok mindent közölt velünk az önmagukat robbantó részvénytársaságok életéből.

A nagy kombinátor nemsokára jókedvre derült. Minden kitűnően ment. Egyetlen vidéki sem szállított büzlő szarvakat.

A csernomorszki kirendeltség munkája kielégítően haladt, habár a napi postával egész halom új jelentés, körözhvény és rendelkezés érkezett, és Panyikovszkij már kétszer is járt a munkaközvetítőben, hogy gépirónőt szerezzen.

- Igen! - kiáltott fel hirtelen Osztap. - Hol van Kozlevics, és hol van az Antilop? Micsoda hivatal ez gépkocsi nélkül? Értekezletre kell mennem. Majd szétszednek, már élni se tudnak nélkülem. Hol van Kozlevics?

Panyikovszkij elfordította fejét és bánatosan sóhajtott:

- Kozleviccsel baj van.

- Hogyhogy baj van? Leitta magát?

- Annál is rosszabb - válaszolt Panyikovszkij. - Féltünk erről beszélni magának. Megméte-lyezték a katolikus papok.

A hivatalsegéd a pataügyi előadóra nézett; és mindketten bánatosan csóválták fejüket.

A tékozló fiú hazatér

A nagy kombinátor nem szerette a katolikus papokat. De éppilyen elutasító magatartást tanúsított a rabbik, dalai lámák, pópák, müezzinek, sámánok meg a vallás egyéb szolgálói iránt.

- Jómagam is hajlamos vagyok csalásra és zsarolásra - mondogatta -, például most is azzal foglalkozom, hogy egy makacs polgártárstól kicsaljak egy tekintélyes összeget. Viszont kétes üzemeimet nem kísérem zsolozsmákkal, sem orgonabúgással, se latin vagy egyházi szláv könyörgéssel. Általában jobban szeretek tömjénfüst és mennyei csengettyűk nélkül dolgozni.

S amíg Balaganov meg Panyikovszkij egymás szavába vágva beszámolt az Antilop vezetőjének balvégzetéről, Osztap nemes szívét felháborodás és bosszúság töltötte el.

A katolikus papok a vendégfogadó udvarán ragadták el Adam Kozlevics lelkét, ahol a kétfogatú német társzekerek és a moldvai gyümölcsöskocsik között parkolt a híg trágyalében az Antilop. Kusakovszkij tisztelendő úr gyakran benézett a vendégfogadóba a katolikus telepes vendégek lelki épülésére. Az egyház szolgája megpillantotta az Antilopot, körbejárta, és megböködte a gumikereket. Beszédbe elegyedett Kozleviccsel, és megtudta, hogy Adam Kazimirovics a katolikus egyház kötelékébe tartozik, de már vagy húsz éve nem gyönt. „Nem jól van ez így, nem jól van, pan Kozlevics” - mormolta Kusakovszkij tisztelendő úr, aztán két kézre fogva fekete szoknyáját, átugrott a sörhabtőcsákon, és elment. Másnap, röviddel pitymallat után, amikor a társzekerek már elfuvarozták tizenötösével a háborgó feketézőket a közeli Kosari helység piacára, Kusakovszkij tisztelendő újra megjelent. Ez alkalommal nem egyedül jött, elkísérte Aloizij Morosek tisztelendő is. Amíg Kusakovszkij Adam Kazimirovicsot üdvözölte, Morosek tisztelendő figyelmesen megszemlélte a gépkocsit, és nemcsak a gumikereket böködte meg, hanem a dudát is megnyomta. Ezután a két pap összenézett, közrefogták Kozlevicset, és megkezdődött a mételyezés. Egész nap mételyezték. Alighogy Kusakovszkij elhallgatott, megszólalt Morosek. S ez utóbbi még be se csukta a száját, hogy letörölje izzadságát, Adamot már újra munkába vette Kusakovszkij. Kusakovszkij néha ég felé emelte sárga mutatóját, ezalatt Morosek a rózsafüzért morzsolta. Olykor meg Kusakovszkij morzsolta az olvasót, s Morosek mutatott az ég felé. A két pap több ízben halkan latin zsolozsmába kezdett, és az első nap estéjén Adam Kazimirovics már velük énekelt. A két páter ezalatt meglehetősen üzletszerűen kacsingatott a gépkocsi felé.

Bizonyos idő múltával Panyikovszkij észrevette az Antilop gazdájában végbemenő változásokat. Adam Kazimirovics zavaros kijelentéseket tett a mennyei birodalomról. Ezt Balaganov is megerősítette. Aztán hosszabb-rövidebb időre el-eltűnedezett, s végül eltűnt a vendégfogadóból.

- Miért nem jelentették nekem? - háborodott fel a nagy kombinátor.

Akarták jelenteni, csak hogy féltek a parancsnok dühétől. Abban reménykedtek, hogy Kozlevics észbe kap, és magától visszajön. De most már nincs remény. A katolikus papok végérvényesen megmételyezték. Éppen tegnap volt a napja, hogy a hivatalsegéd és a pataügyi előadó véletlenül megpillantották Kozlevicset. Ott ült a gépkocsiban a katolikus templom bejárata előtt, de még mielőtt odaértek volna hozzá, kilépett a templomból Aloizij Morosek tisztelendő, egy csipkegalléros ministránsgyerekkel.

- Tudja, Bender - mesélte Balaganov -, ezek a léhűtők beültek a mi Antilopunkba, szegény Kozlevics levette sapkáját, a ministránsgyerek megrázta a csengettyűt, és elindultak. Szánalmas látványt nyújtott a mi Adamunk. Nem látjuk már többé az Antilopot.

A nagy kombinátor némán fejébe csapta lakkellenzős tengerészkapitány-sapkáját, s megindult kifelé.

- Funt - szólt hátra -, maga itt marad az irodában! Szarut és patát semmilyen formában sem vesz át. Ha megjön a posta, dobja be oda, a kosárba. A gépíró majd átnézi. Megértette?

Amire az ülő-elnök válasza nyitotta száját (ez pontosan öt perccel később következett be), az elárvult antilopisták már messze jártak. A menet élén óriási léptekkel a parancsnok ügetett. Olykor hátrafordult, s így mormogott: „Nem tudták megőrizni a szelíd Kozlevicset, ütődöttek! Valamennyiüket dezavualom! Tyű, de a begyemben van ez a fekete meg fehér csuhás papnépség!” A szerelő szótlanul haladt, úgy tett, mintha ezek a szavak rá nem is vonatkoznának. Panyikovszkij majomlépésekkel ugrándozott, szította magában a bosszú érzését Kozlevics elrablói iránt, bár a lelke helyén egy nagy, hideg béka feküdt. Rettegett a fekete szoknyás katolikus papoktól, nagy varázserőt tulajdonított nekik.

A Szaru és Pata Begyűjtési Iroda kirendeltségének tagjai ebben a sorrendben érkeztek a templom elé. A spirálrudakból és keresztekéből font vaskerítés előtt ott álldogált az üres Antilop. Az óriási katolikus templom szúrósan és élesen hasított az égbe, mint valami halcsont. Megakadt az ember torkán. A csiszolt vörös téglák, a cseréptetők, a bádoggázlók, a vakablakok és az eső elől a falmélyedésekbe húzódó bájos kőszentek: a feszes, katonás gótika egy csapásra zúdult az antilopistákra. Törpének érezték magukat. Osztap beszállt a gépkocsiba, körülszimatolt, és undorodva így szólt:

- Pfuj! Ocsmányság! Az Antilopunk már templomi gyertyáktól, perselyektől és papi csizmáktól bűzlik. Természetesen kellemesebb gépkocsin utazni a szentségekkel, semmint valami ócska konflison. Különösen, ha pénzbe sem kerül! De nem, kedves tisztelendő atyák, a mi szentségeink fontosabbak!

Ezekkel a szavakkal Bender belépett a templomudvarra, és elhaladt a gyerekek közt, akik ugrándozva iskolát játszottak az aszfalton. Megindult a bankfeljáróra emlékeztető gránitlépcsőkön a templomajtóhoz. Az abroncspántokkal vasalt vastag ajtó domborművein kifaragott szentek csókot dobáltak egymásnak, vagy a világ különböző tájai felé mutogattak, vagy pedig vastag könyvek böngészésével szórakoztak, amelyekbe a lelkiismeretes szobrász még a latin betűket is bevészte. A nagy kombinátor megrázta az ajtót, de az nem engedett. Belülről harmónium szelíd hangja szűrődött ki.

- Métélyezik! - kiáltott fel Osztap, lejöve a lépcsőn. - Éppen most folyik a mételezés! A mandolin édeskés gügyögése kíséretében.

- Nem lenne jobb, ha elmennénk? - kérdezte Panyikovszkij, s kezében sapkáját forgatta. - Ez mégiscsak Isten hajléka. Nem illő dolog.

De Osztap rá sem hederített. Odalépett az Antilophoz, és türelmetlenül dudálni kezdett. Addig játszott a matcsist, amíg a nehéz ajtó zárában meg nem csikordult a kulcs. Az antilopisták felkapták fejüket. Az ajtó két szárnya kitárult, és a tölgyfába faragott vidám szentek lassan befelé hátráltak. A bejárat homályából Adam Kazimirovics lépett ki a templom magas, fényes tornáczára. Sápadt volt. Sofőrbajusza egészen átnedvesedett, és siralmasan csüngött az orrluka alatt. Kezében imakönyvet tartott. Két oldalról papok támogatták. Balján Kusakovszkij tisztelendő, jobbján pedig Aloizij Morosek tisztelendő. A páterek szemét fátyolba vonta az áhítat.

- Halló, Kozlevics! - kiáltotta Osztap. - Még nincs ebből elege?

- Jó napot, Adam Kazimirovics - szólalt meg kedélyesen Panyikovszkij, de azért a parancsnok háta mögé bújott.

Balaganov üdvözlésre emelte a kezét, aztán fintort vágott, ami bizonyára azt jelentette: „Adam, hagyja már abba ezt a hülyéskedést!”

Az Antilop vezetőjének teste egy lépést tett előre, de lelke, amelyet két oldalról felnyársalt Kusakovszkij és Morosek tekintete, hátrahőkölt. Kozlevics bánatosan tekintett barátaira, és lesütötte szemét. S megindult a nagy harc a sofőr halhatatlan lelkéért.

- Hé maguk, kerubok és szeráfok! - kezdte Osztap, mintegy magára összpontosítva az ellenséget. - Nincs Isten!

- De van! - vetette ellen Aloizij Morosek tisztelendő, s testével takarta Kozlevicset.

- Micsoda pimaszság... - dünnyögte Kusakovszkij tisztelendő.

- Nincs és nincs - folytatta a nagy kombinátor -, és sose volt. Ez orvosilag bebizonyított tény.

- Nem tartom helyénvalónak az ilyen beszélgetést - jelentette ki haragosan Kusakovszkij.

- Hát az helyénvaló, hogy elvitték a gépkocsit? - kiáltott fel a tapintatlan Balaganov. - Adam! Ezek el akarják szajrézni az Antilopot.

Ahogy a sofőr ezt meghallotta, felkapta a fejét, és kérdően nézett a papokra. A zavart tisztelendők fekete selyemreverendájukat suhogtatva igyekeztek hátrahúzni Kozlevicset. De ő ellenállt.

- Hát hogy is leszünk azzal az Istennel? - erősködött tovább a nagy kombinátor.

A két pap kénytelen volt vitába szállni. A gyerekek abbahagyták az egy lábon való ugrándozást, és közelebb jöttek.

- Hogyan állíthatja azt, hogy nincs Isten - kezdte Aloizij Morosek ájtatos hangon -, amikor valamennyi élőlényt ő teremtett!

- Tudom, tudom - mondotta Osztap - magam is régi katolikus vagyok és jó latinos. Puer, socer, vesper, gener, liber, miser, asper, tener.

Ezek a rendhagyó latin szavak, amelyeket Osztap még a magángimnázium harmadik osztályában magolt be, és azóta haszontalanul fészkeltek fejében, mágneses erővel hatottak Kozlevicsre. Lelke újra egyesült testével, és az ilyenképpen egységbe forrott sofőr bátortalanul megindult előre.

- Fiam - szólt Kusakovszkij, és gyűlölködő pillantásokat vetett Osztapra -, eltévelyedtél, fiam. Az Úr csodái arról tanúskodnak...

- Tisztelendő úr! Elég a papolásból! - vágott szavába szigorúan a nagy kombinátor. - Magam is műveltem csodákat. Alig négy éve, hogy egy kisvárosban magam voltam kénytelen Jézus Krisztus szerepét vállalni. S a legnagyobb sikerrel. Őt vekni kenyérrel jóllakattam néhány ezer hívőt. Jóllakni ugyan jóllakattam őket, de micsoda dulakodás volt!

A vita ilyen fura hangnemben folyt tovább. Osztap korántsem meggyőző, de vidám érvei egészen felélénkítették Kozlevicset. A gépkocsivezető orcáján megjelent a pír, bajusza lassacskán felfelé kunkorodott.

- Halljuk, halljuk! - zúgott biztatóan a vaskerítés spiráljai és keresztjei mögül, ahol már egy kisebb tömeg kíváncsi tolongott. - Olvass csak be nekik a római pápáról meg a keresztes hadjáratokról!

Osztap ezután beolvastott a pápát illetően is. Megbélyegezte Alessandro Borgia aljasságát, sőt szót ejtett Szerafim Szárovszkijről is, akinek ebben a vitában semmi keresnivalója sem volt,

majd lerántotta a leplet a Galileit üldöző inkvizícióról. Annyira elragadtatta magát, hogy a nagy tudós szerencsétlenségéért közvetlenül Kusakovszkijt és Moroseket vádolta. Ezzel csordultig telt a pohár. Amikor Adam Kazimirovics meghallotta Galilei szörnyű sorsát, az imakönyvet gyorsan a lépcsőre tette, és Balaganov kapuszélesre tárt karjába borult. Panyikovszkij is ott termett, és simogatni kezdte a tékozló fiú borostás arcát. A levegőben heves csókok cuppanása hallatszott.

- Pan Kozlevics! - nyögtek fel a papok. - Hova megy, uram? Térjen észre, uram!

De az autóverseny hősei már helyet foglaltak a gépkocsiban.

- Nos, látják - kiáltotta Osztap parancsnoki helyéről a lesújtott papok felé. - Nem megmondtam maguknak, hogy nincs Isten? Ez tudományos tény. Minden jót, tisztelendő urak! Viszontlátásra páterkáim!

Az Antilop a tömeg üdvívalgásától kísérve megindult, és a katolikus templom bádogzászlói és cseréptetői hamarosan eltűntek a szem elől. Az antilopisták örömeikben betértek egy sörözőbe.

- Hát köszönöm, testvérek - szólalt meg Kozlevics, s megemelte a nehéz söröskorsót. - Már majdnem elpusztultam. Megmételyeztek a papok. Különösen ez a Kusakovszkij. Tyű, de ravasz a nyavalyás! Higgyétek el, rávett a bőjtölésre is! Aszonta, enélkül nem juthatok a mennybe.

- A mennyországba! - mondotta Osztap. - A mennyország kihalófélben van. Ez a kor szelleméből következik. Most más időket élünk. Az angyalok a földre kíváncznak mostanában. A földön jó; a földön van közszolgáltatás, sőt csillagvizsgáló is, ahonnan vallásellenes előadások kíséretében a csillagokat is meg lehet nézni.

A nyolcadik korszak után Kozlevics máris követelte a kilencediket, majd magasra emelte a feje fölé, megszopogatta sofőrbajuszát, és ujjongva kérdezte:

- Hát nincs Isten?

- Nincs - válaszolt Osztap.

- Szóval nincs? Nos, egészségünkre!

Ezek után minden egyes újabb korszak előtt felkiáltott:

- Van Isten? Nincs? Nos, egészségünkre!

Panyikovszkij éppúgy vedelt, akár a többiek, de az Istent illetően nem nyilatkozott. Nem akart belegabalyodni ebbe a vitás dologba.

A tékozló fiú és az Antilop visszatéréseivel az Arbatovi Szaru és Pata Begyűjtési Iroda csernomorszki kirendeltsége visszanyerte nélkülözött fényét. Az öt maszek volt helyiségének ajtaja előtt most állandóan ott állomásozott a gépkocsi. Természetesen nyomába sem jöhetett az égszínkének Buickoknak, a sudár, hosszú testű Lincolnoknak, sőt még a Ford kocsiktól is messze járt, no de mégiscsak gépkocsi volt, autó, olyan hintó, amelyik Osztap szavai szerint minden fogyatékosága ellenére is képes volt lovak segítségével végiggördülni az utcákon.

Osztap nagy igyekezettel dolgozott. Ha erejét valóban a szarvak vagy akárcsak a paták begyűjtésére fordította volna, akkor feltételezhető, hogy a szipka- és a fészűipar legalább hetven költségvetési esztendőre el lett volna látva nyersanyaggal. De hát a főnök egészen mással foglalkozott.

Miután lerázta magáról Funtot és Berlagát, akiknek közlései roppant érdekesek voltak, de egyelőre nem vezettek közvetlenül Korejkóhoz, Osztap az ügy érdekében Zoszja Szinyicka-jával igyekezett megbarátkozni, és az éjszakai akácfák alatt elcsattant két udvarias csók között próbálta szóba hozni Alekszandr Ivanicsot, de nem is annyira őt, mint inkább annak pénz-ügyeit. A pataügyi előadó hosszas nyomozása kiderítette, hogy Zoszja és Korejko között nincsen szerelem, és hogy ez utóbbi - Balaganov kifejezése szerint - hiába is toporzékol.

- Ahol nincs szerelem - jegyezte meg sóhajtozva Osztap -, ott nem szokás pénzről beszélni, így hát a nőt egyelőre hagyjuk ki.

S amíg Korejko mosolyogva emlékezett a rendőrsapkás csirkefogóra, aki egy harmadrendű zsarolás származékos kísérletével próbálkozott, a kirendeltség vezetője sárga autóján száguldozott szerte a városban, és rábukkant azokra a széltolókra, akiket a hivatalnok-milliomos már régen elfelejtett, de akik még jól emlékeztek rá. Osztap többször beszélt Moszkvával is telefonon, felhívta egyik ismerősét: a zugkereskedelem berkeinek egyik nevezetes személyiségét. A kirendeltségre egyre érkeztek a levelek, táviratok, és Osztap buzgón válogatta a napi postát, amelyben most is garmadával voltak ülésekre szóló meghívók, a szaru beszállítást követelő felszólítások és a paták elégtelen begyűjtését felhánytorgató kifogások. A levelek és táviratok közül egynéhány a cipőmadzagos mappába került.

Július végén Osztap hivatalos kiszállásra ment a Kaukázusba. Egy kisebb szőlőtermelő köztársaságban szükség volt a nagy kombinátor személyes jelenlétére.

A főnök elutazásának napján a kirendeltség botrányos esemény színhelye volt. Panyikovszkijt elküldték a kikötőbe harminc rubellel hajójegyért, de félóra múlva jegy és pénz nélkül, tökrészen állított be. Mentségére semmit sem tudott felhozni, kiforgatta zsebét, amely üres lepkeháló gyanánt fityegett, és szakadatlanul vihogott. Minden röhögésre ingerelte: a parancsnok dühe, Balaganov szemrehányó tekintete, a gondjaira bízott számovár, az íróasztal mellett alvó Funt, akinek panamakalapja az orrára csúszott. De amikor Panyikovszkij tekintete az iroda büszkeségére és díszére, a szarvasagancsra esett, olyan nevetőroham fogta el, hogy a padlóra huppan, majd víg mosollyal lilára vált ajkán, elszenderedett.

- Most már igazi vállalat vagyunk - jelentette ki Osztap. - Van saját sikkasztónk és iszákos portásunk. Ez a két típus nyújt reális alapot valamennyi vállalkozásunknak.

Osztap távollétében a kirendeltség ablakai előtt több ízben megjelent Aloizij Morosek és Kusakovszkij. A papok láttán Kozlevics az iroda legtávolabbi sarkába húzódott. A papok kinyitották az ajtót, benéztek, és csendben hívogatták:

- Pan Kozlevics! Pan Kozlevics! Nem hallja a mennyek urának hangját? Térjen észre, pan!

Kusakovszkij mutatoujját az ég felé emelte, Aloizij Morosek tisztelendő pedig a rózsafüzért morzsolta. Ilyenkor az egyház e nemes szolgálói elé odalépett Balaganov, és némán meglóbálta orruk előtt céklavörös öklét. A két pap erre eltávozott, szomorú pillantást vetve az Antilopra.

Két hét elteltével Osztap visszatért. Az egész kirendeltség elébe ment. A nagy kombinátor barátságos és gyengéd pillantásokat vetett beosztottjaira a kikötőbe sikló gőzös magas fekete fedélzetéről. Zsenge ürühús és kaukázusi bor illata lengte körül.

A csernomorszki kirendeltség helyiségében két csizmás fiatalembert talált a gépirónó mellett, akit Osztap még elutazása előtt vett fel. Az állattenyésztési technikum diákjai voltak, és gyakorlóidejükre idevezényelték őket.

- Nos, jól van - mondta Osztap savanyúan. - Itt az utánpótlás. Csakhogy, fiatal barátaim, nálam bizony dolgozni kell! De tudjátok-e, hogy a szarv, e szőrrel vagy kemény szaruréteggel borított kinövés a koponya tartozéka, és főleg a kérődzőknél található?

- Tudjuk, tudjuk - mondták határozottan a diákok -, mi a gyakorlóidőnket töltjük itt.

Osztapnak elég bonyolult és költséges módon sikerült megszabadulnia a diákoktól. A nagy kombinátor a kalmük sztyeppekre küldte ki őket, az ottani begyűjtési kirendeltségek megszervezésére. Az irodának ez hatszáz rubeljébe került, de más megoldás nem volt: a diákok akadályozták volna a sikerrel kecsegtető dolog befejezését.

Amikor Panyikovszkij megtudta, hogy mibe kerültek a diákok, félrehívta Balaganovot, és így dohogott:

- Engem bezzeg nem küldenek kiszállásra. Szabadságot sem adnak. Pedig gyógykezelésre kellene utaznom Jesszentukiba. Még szabadnapom sincs. És munkaruhát sem kapok. Nem, Sura, ezek a feltételek sehogy se tetszenek nekem. Különb is megtudtam, hogy a Herkulesnél magasabb a fizetés. Odamegyek hivatalsegédnek. Becsületszavamra mondom, odamegyek!

Este Osztap ismét magához hívatta Berlagát. Amikor Osztap megpillantotta a könyvelőt, I. Miklós cár hangján ráordított:

- Térdre!

A beszélgetés ennek ellenére barátságos légkörben folyt, és két óra hosszat tartott. Utána Osztap kiadta a parancsot, hogy az Antilop másnap reggel ott legyen a Herkules bejárata előtt.

Szárazföldön és tengeren

Szkumbrijevics elvtárs megjelent a strandon, kezében monogramos aktatáskával. Az aktatáskára egy behajtott sarkú névjegykártyához hasonló ezüstlemez volt erősítve, amely vésett kurzív betűkkel tudatta, hogy Jegor Szkumbrijevics már megünnepezhette a Herkulesben végzett munkája öt éves jubileumát.

Arca tiszta, nyílt, férfias volt, akárcsak a reklámképeken borotválkozó angolé. Szkumbrijevics megállt a tábla előtt, amelyre krétával feljegyzik a víz hőmérsékletét, nagy nehezen kihúzta lábát a forró homokból, és elindult, hogy valami kényelmes helyet keressen magának.

A fürdőzők tábora népes volt. A strandot reggelenként könnyű sátrak és bódék lepték el, de estére eltűntek, és a homokot ilyenkor városi szemét és hulladék borította: fonnyadt dinnyemaradványok, tojáshéj meg újságfoslányok, amelyek éjnek idején élik a maguk titokzatos életét a kihalt tengerparton, és zizegve repdesnek a sziklák alatt.

Szkumbrijevics tovább botladozott frottírtörülközőkből összerótt sátrak, napernyők és sétatokokra feszített lepedők között, amelyek alatt fürdőruhás lányok bújtak meg. A férfiak szintén fürdőruhában voltak, de nem mind. Egyesek megelégedtek egy fügefalevéllel, csak-hogy ez egyáltalán nem a csernomorszki gentlemanek bibliai testrészét takarta, hanem az orrát. Ezzel védték az orruk bőrét a lehámlástól. Imígyen felszerelve, a legfesztelenebb pózban heverésztek a parton. Olykor-olykor felálltak, és bibliai testrészüket tenyerükkel eltakarva, bementek a vízbe, egyszer-kétszer megmártóztak, majd viasszaladtak a homokba vájt napozógödörbe, nehogy az áldott napfürdő egyetlen köbcentijét is elszalasszák.

Ezeknek a polgártársaknak öltözkébeli fogyatékoságát bőségesen kárpótolta egy egészen más külsejű gentleman. Gombos sevrócipőt, fehér csikos fekete nadrágot, állig begombolt zakót, keménygallért, nyakkendőt, óraláncot, sőt még puhakalapot is viseli. Vastag bajusz és a fülébe dugott vatta egészítették ki e férfiú képét. Mellette egy üvegfogantyús, merőlegesen homokba szúrt sétatálcát ágaskodott.

Elbágyasztotta a rekkenő hőség. Gallérja felhólyagzott az izzadságtól. A gentleman hóna alatt olyan hőség volt, akár egy nagyolvasztóban, ércet lehetett volna ott olvasztani. De csak feküdt mozdulatlanul.

Nincs a világon egyetlen olyan strand sem, ahol ne találunk egy ilyen embert. Ki ő? Miért jött ide? Miért fekszik itt teljes öltözkében? Senki sem tudja. De minden egyes strandon akad legalább egy ilyen ember. Talán a hülyék valamilyen titkos ligájának tagjai vagy a rózsakeresztes lovagok valaha hatalmas rendjének kései maradványai, de az is lehet, hogy agyalágyult agglegények - ki tudja...

Jegor Szkumbrijevics letelepedett a hülyék ligájának tagja mellett, és gyorsan levetkőzött. A meztelen Szkumbrijevics szinte megdöbbenő ellentéte volt a hiánytalan öltözkészítésű Szkumbrijevicsnek. Az angolos szikár fej csapott vállú, széles medencéjű, nőies, fehér testen nyugodott. Jegor a vízhez lépett, bemártotta lábujja hegyét és felszisszent, ezt követően a másik lábát is vízbe dugta, s újból felszisszent. Aztán néhány lépést tett előre a vízben, hüvelykujját a fülébe dugta, mutatóujjával lezárta szemét, középső ujjával összeszorította orrlyukait, szívszagató kiáltást hallatott, és négyszer egymás után megmerült. Csak ezután kezdett tempózni, s minden karcsapásnál oldalra lendítette fejét. Egy apró kis hullám felkapta Jegor Szkumbrijevicset, a Herkules e példaszerű alkalmazottját és kimagasló társadalmi munkást. Öt perc múlva,

amikor a kifáradt társadalmi munkás a hátára feküdt, és földgömbyszerű pocakja ott himbálózott a tenger felszínén, a strandot övező magaslaton felhangzott az Antilop dudálása.

A gépkocsiból Osztap Bender, Balaganov és Berlaga könyvelő szállt ki; ez utóbbi arcáról lerítt, hogy végképp megadta magát sorsának. Mindhárman leballagtak a strandra, és fesztelesen a fürdőzők fizimiskájába bámultak, látszott, hogy keresnek valakit.

- Ez az ő nadrágja - szólalt meg végre Berlaga, s megállt a mit sem sejtő Szkumbrijevics ruhája mellett. - Bizonyára jó messze kiúszott.

- Elég! - kiáltott fel a nagy kombinátor. - Nem szándékozom tovább várakozni! Nemcsak szárazföldön, de tengeren is cselekednünk kell.

Ledobálta ruháját, levetette ingét, s láthatóvá vált az úszónadrágja; Osztap, karját lóbálva, a vízbe vetette magát. A nagy kombinátor mellét puskaporkék tetoválás ékesítette. Napóleont ábrázolta háromszögletű kalapban, söröskorsóval kurta kezében.

- Balaganov! - kiáltott ki Osztap a vízből. - Vetköztesse le és tartsa készenlétben Berlagát, lehet, hogy szükségem lesz rá.

S a nagy kombinátor oldalára fordulva úszni kezdett, bronzszínű válla csak úgy hasította a vizet; észak-északkeleti irányba tartott, oda, ahol Szkumbrijevics gyöngyházszínű hasa himbálózott.

Mielőtt a tenger hullámaiba merült volna, Osztapnak jó sok dolga akadt a szárazföldön. A fő nyom a Herkules aranyozott betűs cégtáblájához vezette a nagy kombinátort, és idejének java részét ebben az intézményben töltötte el. A mosdóval felszerelt alkóvos szobák; a szobrok már nem ejtették ámulatba, még az aranycirádával díszített sapkájú portás sem, aki oly nagy előszeretettel csevegett a halotthamvasztásról.

A kétségbeesett Berlaga zavaros közléseiből felbukkant a félig-meddig felelős állású Szkumbrijevics elvtárs alakja. Nagy, kétablakos szobát foglalt el, amelyben annak idején külföldi hajóskapitányok, oroszlánszelídítők vagy gazdag kijevi diákok szálltak meg.

Ebben a szobában gyakran és ingerlően csengett a telefon, néha csak az egyik, néha mindkettő egyszerre. A kagylót azonban senki sem vette fel. Még gyakrabban nyílt ki az ajtó, s egy rövidre nyírt, hivatali fej kukkantott be a szobába, zavartan végighordozta tekintetét, s eltűnt. Hamarosan egy másik, már nem nyírt, hanem kemény tüskékkel benőtt vagy esetleg lilás, hagymaszerű fej következett. De a hagymaszerű koponya sem időzött hosszasan az ajtónyílásban. A szoba üres volt.

Amikor ezen a napon már vagy ötvenedszer nyílt ki az ajtó, Bender is vetett egy pillantást a szobába. Akárcsak a többiek, balról jobbra, majd jobbról balra forgatta fejét, és a többiekhez hasonlóan ő is meggyőződött róla, hogy Szkumbrijevics elvtárs nincs a szobájában. A nagy kombinátor merészen hangot adott rosszallásának, aztán végigbarangolt az osztályokon, az irodákon, csoportokon és dolgozószobákon, érdeklődött, nem látta-e valaki Szkumbrijevics elvtársat. De valamennyi helyen ezt az egyszerű választ kapta: „Szkumbrijevics éppen most volt itt”, vagy pedig: „Szkumbrijevics egy perccel ezelőtt ment el”.

Ez a félig-meddig felelős állású Jegor a hivatalnokoknak ahhoz a szapora fajtájához tartozott, akik vagy „éppen most voltak itt”, vagy pedig „egy perccel ezelőtt mentek el”. Ezek közül egyesek a munkanap folyamán képtelenek a saját íróasztalukig eljutni. Az ilyen ember pontosan kilenc órakor megjelenik a hivatal előcsarnokában, és a legjobb szándékkal telve, lábát felteszi a lépcső első fokára. Nagy ügyek várnak rá. Dolgozószobájában nyolc fontos megbeszélést, két szélesebb körű és egy szűkebb körű értekezletet hívott össze. Az íróasztalán egy

halom azonnali választ követelő irat fekszik. Az ügyeknek se szeri, se száma, a nap huszonnégy órája is kevés lenne rájuk. Így tehát a félig-meddig felelős állású vagy egészen felelős állást betöltő polgártárs élénken felemeli lábát a márvány lépcsőfokra, de már nem oly könnyű rálépnie. „Paruszinov elvtárs, csak egy percre - hallatszik egy turbékoló hang -, éppen egy apró kis kérdést szerettem volna átbeszélni magával.” s Paruszinovot szelíden karon fogják, elvezetik az előcsarnok egyik zugába, s ettől a pillanattól fogva a felelős vagy félig-meddig felelős állású dolgozó elveszett a haza számára: kézzől kézre adják. Alighogy átbeszélte az apró kis kérdést, és felszaladt három lépcsőfokot, már újra elkapják, s viszik az ablakmélyedésbe vagy valamelyik sötét folyosóra, néha egy csendes zugba, ahová a hanyag gondnok az üres ládákat szokta dobálni, ott valamit magyaráznak neki, valamit kérdeznek tőle, valamit követelnek, vagy arra akarják rávenni, hogy valamit intézzon el soron kívül. Délután három órára mégiscsak felér az első lépcsőfordulóra. Öt órakor már sikerült az első emeletre is feljutnia. De mivelhogy a második emeleten székel, s a munkanap már véget ért, gyorsan visszaszalad, elhagyja a hivatalt, hogy még idejében odaérjen egy sürgős hivatalközi értekezletre. Ezalatt a dolgozószobájában szinte beleszakad a telefon a sok csengetésbe, füstbe megy a sok előjegyzett megbeszélés, a hivatalos levelek válasz nélkül maradnak, a két szélesebb körű és az egy szűkebb körű értekezlet tagjai egykedvűen isszák egyik teát a másik után, és a villamosközlekedés fogyatékoságairól tereferélnek.

Jegor Szkumbrijevicnél mindezeket még betetézte az a sokrétű és szenvedéllyel üzőtt társadalmi munka, amelyet túlbuzgó heveséssel végzett. Ügyesen és előnyösen kihasználta azt a kölcsönös és sokoldalú ámitást, amely befészkelte magát a Herkules falai közé, és ami, ki tudja, miért, a „társadalmi munka” elnevezést viselte.

A Herkules dolgozói három óra hosszat üldögéltek egyfolytában az értekezleteken, és hallgatták Szkumbrijevic lealázó csevegését.

Valamennyien szerették volna megmarkolni Jegort, hogy kövér combjánál fogva tisztes magasságból kirepítsék az ablakon. Időnként úgy rémlett nekik, hogy nincs is semminemű társadalmi munka, és soha nem is volt, bár tudták, hogy a Herkules falain túl van valami másféle, helyes mederben folyó társadalmi élet. „Micsoda barom - gondolták, miközben bánatosan forgatták ceruzájukat vagy teáskanalukat az ujjuk között -, átkozott képmutató!” De hogy Szkumbrijevicset megtámadják és leleplezzék, az már meghaladta erejüket. Jegor igen szép és vonalas beszédeket tartott a szovjet társadalomról, a kulturmunkáról, a szakszervezeti oktatásról és az öntevékeny kultúr csoportokról. A lángoló szavak mögött azonban üresség tátongott. Tizenöt politikai kör, zenei és színjátszó csoport immár két éve a távlati munkatervek kidolgozásával foglalatoskodott. A repülés, a vegyi ismeretek, az autósport és az úthálózat fejlesztésére, valamint a nagyhatalmi sovinizmus felszámolására alakult önkéntes társadalmi egyesületek helyi alapszervei csakis az üb tagjainak lángoló képzeletében léteztek. A szakszervezeti oktatást pedig, amelynek megszervezését Szkumbrijevic egyik legkiemelkedőbb teljesítménye gyanánt könyvelt el, állandóan átszervezték, ami köztudomás szerint a lázas semmittevést jelenti. Ha Szkumbrijevicben lett volna egy szikrányi becsület, valószínűleg maga is megállapítja, hogy ez az egész munka nem egyéb „déliabájházháznál”. Az üb-ben pedig ezt a délibábot beszámolóikba és jelentésekbe öltöztették, úgyhogy a szakszervezetek városi bizottsága egyáltalán nem kételkedett a zenei és színjátszó csoportok létezésében. A szakszervezeti oktatás a jelentésekben egy hatalmas kőépület alakját öltötte fel, amelyben padok voltak, és egy lelkes oktató krétával rajzolta a táblára vagy a falra az Egyesült Államok munkanélküliség-statisztikájának emelkedő görbét, és közben a bajszos növendékek szinte szemlátomást fejlődtek politikailag. A társadalmi munkának abból a vulkányűrűjéből, amelyet Szkumbrijevic a Herkules köré emelt, mindössze két tűzokádó emelkedett ki: *Az elnök hangja* című, havonta megjelenő faliújság, amelyet Szkumbrijevic és Bomze munka-

időben szerkesztettek, no meg egy furnérlemezre írt felhívás: „Mi már többet nem iszunk, gyere, te is tarts velünk”, amely alatt azonban egyetlenegy névalírás sem volt.

Bendernek már elege volt abból, hogy Szkumbrijevics a Herkules emeletein hajkurássza. A nagy kombinátor képtelen volt elcsípni a híres-neves társadalmi munkást. Kicsúszott a keze közül. Itt, az üb irodájában, éppen most beszélt telefonon, a kagyló még meleg volt, s fekete lakkjáról még nem oszlott el leheteténének párája. Még itt ül az ablakpárkányon az az ember, akivel épp az imént beszélgetett. Osztapnak egy ízben sikerült megpillantania Szkumbrijevics mását a lépcsőház tükreben, rohant utána, de a tükör már csak az ablak és a távoli felhők képét verte vissza.

- Ó, mennyek királynője, ó, hárombalkezes rendőrség! - hördült fel Osztap, és lélegzet után kapkodott. - Micsoda közönséges, undorító bürokrácia! A mi csernomorszki kirendeltségünknek is megvannak a maga gyengéi, ott is vannak fogyatékok az átvételnél, de ilyesmit, ami ebben a Herkulesben van!... Nem igaz, Sura?

A pataügyi előadó mély szivattyúhangon felsóhajtott. Ismét az első emelet hűvös folyosóján találták magukat, ahol aznap már vagy tizenötször megfordultak. S ismét, immár tizenötödször, elmentek a mellett a fapad mellett, amely Polihajev dolgozószobája mellett állt.

Itt ült már reggel óta a drága pénzen Németországból meghívott külföldi szakember, Henrik Maria Sause mérnök. Egyszerű európai szabású ruhát viselt, csak a zaporozsjei hímzésű ukrán ing árulta el, hogy a mérnök immár három hete Oroszországban tartózkodik, és már volt ideje felkeresni egy népművészeti boltot. Mozdulatlanul ült, fejét a pad támlájára hajtotta, szemét lehunyta, mintha éppen borotváltnak. Bóbiskolni látszott. A tejtetvérek, akik Szkumbrijevics keresése közben többször elhaladtak előtte, megfigyelhették, hogy a tengeren túli vendég mozdulatlan arca szüntelenül változik. A munkanap kezdetén, amikor a mérnök elfoglalta helyét Polihajev ajtaja előtt, arca mérsékelten piros volt. Ahogy haladtak az órák, arca egyre vörösebb lett, és az ebédszünet idején már a pecsétviasz színét öltötte fel. Polihajev elvtárs ebben az időben érhetett el a második lépcsőfokig. Ebédszünet után a színváltozás tovább folytatódott, de fordított sorrendben. A pecsétviasz szín vörhenyes foltokba ment át. Henrik Maria halványodni kezdett, s a munkanap közepe táján, amikor a Herkules igazgatója nyilván már a második lépcsőfordulónál tartott, a külföldi szakember arca oly fehérre változott, akár a kikeményített fehérmű.

- Mi van ezzel az emberrel? - súgta Osztap Balaganovnak. - Micsoda skálája ez az élményeknek!

Alighogy e szavakat elsuttogta, Henrik Maria Sause hirtelen felugrott, és dühösen Polihajev ajtaja felé fordult, amely mögött állandóan berregett az elhanyagolt telefon. - Wolokita, huzavona! - üvöltötte vékony hangon, a nagy kombinátorhoz ugrott, és vállánál fogva teljes erővel megrázta.

- Genosse Polihajev! - kiabálta, ugrándozva Osztap előtt.

Előhúzta óráját, Balaganov orra elé tolta, s rángatózó vállal újból Bendernek ugrott.

- Was machen Sie? - kérdezte ámuldozva Osztap, a német nyelv ismerete terén szerzett gyér tudományát fitogtatva. - Was wollen Sie egy szegény ügyféltől?

Henrik Mariát azonban nem volt könnyű lerázni. Bal kezével Bender vállát szorongatta, jobb-jával pedig magához húzta Balaganovot, és szenvedélyes beszédet vágott ki előttük, miközben Osztap türelmetlenül nézegetett körül abban a reményben, hátha elcsípheti Szkumbrijevicsét. A pataügyi előadó halkan csuklott, de illedelmesen eltakarta kezével a száját, miközben értelmetlenül bámult a külföldi cipőjére.

Henrik Maria Sause mérnök egy évre szóló szerződést írt alá, hogy a Szovjetunióban, vagyis mint a pontosságot szerető Henrik meghatározta, a Herkules konszernnél dolgozzék. „Vigyázzon csak, Herr Sause - intette egyik ismerőse, Bernhard Gerngross, a matematikai tudományok doktora -, a bolsevikok alaposan megdolgoztatják a pénzükért.” De Sause megmagyarázta, hogy ő nem fél a munkától, s már régóta keresi a lehetőséget arra, hogy az erdőgazdálkodás gépesítése terén szerzett ismereteit széles körben gyümölcsöztesse.

Mikor Szkumbrijevics bejelentette Polihajevnek a külföldi szakember megérkezését, a Herkules vezetője egészen felélénkült pálmái között.

- Múlhatatlan szükségünk van rá! Hová tette ezt az embert?

- Egyelőre a szállodában van. Hadd pihenje ki magát az utazás után.

- Szó sem lehet pihenésről! - fakadt ki Polihajev. - Hisz tenger pénzt, tömérdek valutát fizettünk érte! Holnap pontosan tíz órakor itt kell lennie!

Tíz óra előtt öt perccel Henrik Maria Sause ragyogó kávébarna nadrágban belépett Polihajev dolgozószobájába, és már előre mosolygott, mikor a hatalmas munkalehetőségekre gondolt. Az igazgató még nem volt a helyén. De nem volt a helyén egy óra, sőt két óra múlva sem. Henrik egyre csüggedtebben várakozott. Csupán Szkumbrijevics öntött bele lelket: időről időre megjelent, és ártatlan mosollyal megkérdezte:

- Hogyan, Genosse Polihajev még nem jött meg? Különös.

Eltelt még két óra, mire Szkumbrijevics megállította a folyosón tízóraizó Bomzét, és így suttogott neki:

- Magam sem tudom, mitevő legyek. Polihajev tíz órára berendelte a németet, jómagam pedig elutazott Moszkvába, hogy a helyiség ügyében intézkedjek. Egy hét is eltelik, mire visszajön. Húzzon ki a bajból, Adolf Nyikolajevics! Túl vagyok terhelve társadalmi munkával, a szak-szervezeti oktatást sehogy sem tudjuk átszervezni. Törődjön egy kicsit ezzel a némettel, adjon neki valami munkát, hiszen pénzt adtunk érte, külföldi valutát!

Bomze még egyszer megszimatolta mindennapos vagdalthúsgombócát, lenyelte az utolsó falatot, lesöpörte kabátjáról a morzsákat, és elindult, hogy megismerkedjék a vendéggel.

A szeretetre méltó Adolf Nyikolajevics kíséretében Sause mérnök egy hét alatt meglátogatott három múzeumot, megnézte a *Csipkerózsika* című balettet, sőt arra is alkalma nyílt, hogy egy-folytában végigüljön tíz órát a tiszteletére rendezett ünnepi gyűlésen. A gyűlés után kezdődött a fogadás nem hivatalos része, mikor is a Herkules kiválasztott munkatársai nagy vidáman emelgették poharaikat, kupicáikat és kupáikat Sauséra, és ezt kiáltották: Fenéig idd ki!”

„Drága Tilykém - írta a mérnök menyasszonyának Aachenbe -, már tíz napja itt vagyok Csernomorszkban, de még hozzá sem fogtam a munkához a Herkules konszernnél. Aggódok, hogy ezeket az elveszett napokat levonják majd a szerződésben kikötött fizetésemből.”

Tizenötödikén azonban a pénztáros maradék nélkül kifizette Sause mérnök félhavi járandóságát.

- Nem gondolja - mondta Henrik új barátjának, Bomzénak -, hogy ezt a pénzt ingyen adták nekem? Hiszen semmiféle munkát nem végeztem.

- Hagyjon fel ezekkel a komor gondolatokkal, kedves kolléga! - kiáltotta Adolf Nyikolajevics.

- Ha egyéb baja nincs, hát beállíthatunk magának egy íróasztalt a dolgozószobámba.

Ettől fogva Sause a saját külön íróasztalán írta leveleit menyasszonyának:

„Aranyos Pintyőkém! Különös és furcsa életet élek. Az égvilágon semmit sem csinálok, a fizetésem mégis pontosan megkapom a szerződésben kikötött időben. Mindez elképesztő. Mondd el ezt barátunknak, doktor Bernhard Gerngrossnak. Bizonyára érdekelni fogja.”

Amikor Polihajev Moszkvából hazaérkezett, nagyon megörült, megtudván, hogy Sausénak már íróasztala is van.

- Nos, hát ez nagyszerű - mondotta. - Szkumbrijevics csak vezesse be a németet a munkába.

Szkumbrijevics azonban, aki egész lelkesedésével a tangóharmonika- és gitárzenekar megszervezésén fáradozott, a németet átadta Adolf Nyikolajevicsnek. Ez ugyan nem nagyon tetszett Bomzénak. Mert hisz a német zavarta étkezés közben, és mindenbe beleütötte az orrát, Bomze tehát továbbadta a termelési osztálynak. De mivel ez az osztály éppen átszervezte önmagát és munkáját, ami egyébként az íróasztaloknak egyik helyről a másikra való tologatásából állott, Henrik Maria Sausét továbbcsúsztatták a számlaosztályra. Ott a németül nem tudó Arnyikov, Dreifusz, Szaharov, Korejko és Boriszohlebszkij arra a meggyőződésre jutottak, hogy Sause nyilván argentinai turista, és ezért a süketnéma ábécé segítségével naphosszat a Herkules könyvviteli rendszerét magyarázgatták neki.

Így telt el egy hónap, mikor a teljesen feldúlt Sause elfogta Szkumbrijevicset a büfében, és ráförmedt:

- Nem óhajtom, hogy semmiért fizessenek! Adjanak munkát! Ha ez így megy tovább, panaszt teszek a főnöküknél!

A külföldi szakember beszédének utolsó része nem nagyon tetszett Szkumbrijevicsnek. Magához hívatta Bomzét.

- Mi van a némettel? - kérdezte. - Mitől veszekedett meg?

- Tudja - mondotta Bomze -, azt hiszem, ez közönséges intrikus. Biz' isten az. Ott ülhet az asztal mellett, hasznos semmittevéssel töltve napjait, ráadásul pénzt is kap, s még panaszkodik.

- Hát bizony összeférhetetlen természete van - jegyezte meg Szkumbrijevics -, nemhiába német. Megtorló intézkedéseket kell alkalmazni. Majd odasúgok valamit Polihajevnek. Ő majd egykettőre bedugja a pácba.

Henrik Maria azonban fejébe vette, hogy ha törik, ha szakad, Polihajev elé kerül. Mivel azonban a Herkules igazgatója azok közé a kimagaslóan felelős állású dolgozók közé tartozott, akik „egy pillanattal előbb mentek ki a szobából, vagy éppen most voltak itt”, ez a próbálkozás a fapadon való ücsörgésen túl legfeljebb azokhoz a kitörésekhez vezetett, amelyeknek Schmidt hadnagy ártatlan gyermekei is áldozatul estek.

- Bürokratizmus! - kiáltotta a német, felindulásában áttérve a nehéz orosz nyelvre.

Osztap némán kézen fogta az európai vendéget, és a falon függő panaszládához vezette. Majd, mintha sükethez beszélne, így szólt:

- Ide! Érti? A ládába! Schreiben, schrieb, geschrieben. Írni. Érti? Én írok, te írsz, ő ír, mi írunk, ti írtok. Érti Mi, ti, ők írnak, panaszt írnak, és ebbe a ládába dobják. Bedobni! Dobni, igen. Mi, ti, ők panaszt dobnak be... És senki sem szedi ki. Kiszedni! Én nem szedem ki, te nem szeded ki, ő nem szedi ki...

Ebben a pillanatban a nagy kombinátor megpillantotta Szkumbrijevics széles potrohát a folyosó végén. És a nyelvtani leckét félbehagyva, már rohant is a megfoghatatlan társadalmi munkás után.

- Kíartás, Germánia! - kiáltott bátorítóan a németnek Balaganov, és rohant a parancsnok után.

Osztap nagy bosszúságára Szkumbrijevics ismét eltűnt, mint a kámfor.

- Ez már a misztika világa - nyögte Bender fejét forgatva. - Az imént még itt volt ez az ember.

A két tejtetstvér kétségbeesve nyitogatta egyik ajtót a másik után. A harmadik szobából azonban Balaganov úgy ugrott ki, mint akit leforráztak. Arca idegesen rángatózott.

- Va-va - hebegte a pataügyi előadó a falnak támaszkodva. - Va-va-va.

- Mi történt, gyermekem? - kérdezte Bender. - Valaki bántotta tán?

- Ott - suttogta Balaganov, s kinyújtotta reszkető kezét.

Osztap kinyitotta az ajtót, és egy fekete koporsót pillantott meg.

A koporsó ott nyugodott a szoba közepén egy kétajtós íróasztalon. Osztap levette tenge-részkapitány-sapkáját, és lábujjhegyen a koporsóhoz lépett. Balaganov félénken követte szemével. Egy pillanat múlva Osztap magához intette Balaganovot, és odamutatott a koporsó oldalára pingált nagy, fehér betűs felírára.

- Látja, Sura, mi van ideírva? - mondotta. - „Halál a bürokráciára!” Most már megnyugodott?

Csodálatos agitációs koporsó volt. Nagy ünnepek alkalmával a Herkules dolgozói énekszóval hordozták végig a város utcáin. Rendszerint Szkumbrijevics, Bomze, Berlaga és Polihajev vállán nyugodott ez a koporsó, mert Polihajev demokratikus érzelmű ember volt, aki nem szakadt el a tömegektől, és egy cseppet sem szégyellte, hogy a felvonulásokon és politikai ünnepségeken beosztottjai oldalán mutatkozzék. Szkumbrijevics nagy becsben tartotta ezt a koporsót, és óriási nevelő hatást tulajdonított neki. Jegor gyakran kötényt kötött maga elé, és mialatt saját kezűleg átfestette a koporsót, majd felfrissítette a bürokráciaellenes felhívást, a dolgozósobájában berregtek a telefonok, különböző formájú fejek kukkantottak be az ajtónyíláson, bánatos tekintetek járták körül az üres szobát.

Jegornak nyoma se volt. Az aranycirádás sapkájú portás közölte Benderrel, hogy Szkumbrijevics elvtárs egy perccel ezelőtt járt itt, és épp az imént távozott, mégpedig a révkapitány-strandra ment, mert a fürdés, mint mondani szokta, új erőt önt belé.

Az antilopisták mindenesetre magukkal vitték Berlagát, s miután éberré dögönyözték a kormánykeréken bóbiskoló Kozlevicset, elindultak a városba.

Így hát nem meglepő, hogy az események sodrában felhevült Osztap egy pillanatig sem habozott, hogy Szkumbrijevicset kövesse a vízbe, s egyáltalán nem zavarta az, hogy a piszkos részvénytársasági ügyek megbeszélését a Fekete-tengerben kell lebonyolítania.

Balaganov a legpontosabban végrehajtotta a parancsnok utasítását. Az engedelmes Berlagát levetkőztette, odatuszkolta a vízhez, és derekát két kézzel átfogva, türelmesen várakozott. Úgy látszott, hogy a tengerben heves szóváltás folyik. Osztap harsogott, akár a tengerek királya. De szavait nem lehetett megérteni. Csak azt látták, hogy Szkumbrijevics iparkodik a part felé, Osztap azonban elvágja az útját, és kikergeti a nyílt tengene. A hangok egyre erősödtek, és már egyes szavakat meg lehetett különböztetni: „Az intenzív...” - „Hát ki lopta el, talán a római pápa?” - „Mi közöm hozzá?”

Berlaga már régen ott topogott meztelen sarkán, és a nedves homokba indiáncsapásokat taposott. Végre felhallatszott a kiáltás a tenger felől:

- Elengedheti!

Balaganov a tengerbe engedte a könyvelőt, aki meglepő lendülettel, kézzel-lábbal csapkodva, kutya módjára úszni kezdett. A könyvelő láttán Jegor Szkumbrijeviccs ijedten dugta fejét a víz alá.

A pataügyi előadó ezalatt leheveredett a homokba, és rágyújtott. Mintegy húsz percig kellett várakoznia. Elsőnek Berlaga tért vissza. Leguggolt, nadrágzsebéből előhúzta a zsebkendőt, megtörölte arcát, és így szólt:

- A mi Szkumbrijeviccsünk mindent beismert. A szembesítés megtörte.

- Bemószeroltad, te nyavalyás, mi? - kérdezte Sura kedélyesen. Kivette szájából a cigarettacsutkát, csettintett, majd köpött egyet. Köpete torpedóként röppent át a légen.

Berlaga, egyik lábán ugrándozva, másik lábával nagy nehezen a nadrágszárába bújva, homályos magyarázatba kezdett:

- Nem az igazságszolgáltatás érdekében tettem, amit tettem, hanem az igazság érdekében.

Másodiknak a nagy kombinátor érkezett meg. Hasra vágódott, orcájával odatapadt az átforrósodott homokhoz, s aztán hosszan és sokatmondóan nézett a vízből kikecmergő, kékre vált Szkumbrijeviccsre. Majd kivette Balaganov kezéből az aktatáskát, megnyálazta ceruzáját, és nekifogott, hogy a nagy fáradtsággal összegyűjtött új adatokat feljegyezze.

Jegor Szkumbrijeviccs csodálatos változáson ment át. Alig egy félórája a legaktívabb társadalmi munkást vette a hátára a hullám, olyan valakit, akiről maga az üb-elnök, Niderlangyuk elvtárs is azt szokta mondani: „Bárki meginoghat, de Szkumbrijeviccs soha.” Most azonban Szkumbrijeviccs megingott. Sőt, egyenesen támoltygott. A gyengéd nyári hullám már nem a csodálatos asszonytestű, frissen borotvált angolt vetette partra, hanem egy mustárral és tormával megtöltött alaktalan hurkát.

Amíg a nagy kombinátor a tengeren kalózkodott, Henrik Maria Sausénak mégiscsak sikerült elcsípnie Polihajevet, és rendkívül komoly beszélgetést folytatott vele. Utána álmélkodva lépett ki a Herkules épületéből, furán mosolyogva egyenesen a postahivatalba ment, és álló helyzetben, az üveglappal fedett írópolcon levelet írt menyasszonyának Aachen városába.

„Drága Pintyőkém! Sietek közölni veled a jó hírt. Polihajev, a főnököm, végre termelőmunkára fogott. De ami mégis meghökkent, drága Tily, ezt itt a Herkulesnél úgy hívják, hogy »valakit pácba dugni«. Új barátom, Bomze, közölte velem, hogy büntetésből fognak termelőmunkára. El tudsz képzelni ilyesmit? És megértheti ezt valaha a mi jóságos barátunk, a matematika doktora, Bernhard Gerngross?”

Az egyetemes bélyegző

Másnap délben tizenkét órakor futótűzként terjedt el a hír a Herkulesben, hogy az igazgató egy ismeretlen látogatóval bezárkózott a pálmaterembe, és már három órája nem felel sem Szetna Mihajlovna kopogására, sem a házi telefon hívására. A Herkules dolgozói nem tudták mire vélni a dolgot. Hozzászoktak, hogy Polihajev egész napon át karonfogva mászkál valakivel a folyosókon, vagy az ablakmélyedésbe telepszik, vagy pedig lecipelik a lépcsőházba, ahol végül is elintéz minden ügyet. Már az a gyanú is felmerült, hogy az igazgató elkülönült a dolgozóknak attól a kategóriájától, amely „éppen most ment ki”, és csatlakozott a „remeték” befolyásos csoportjához, akik szokás szerint már kora reggel dolgozószobájukba húzódnak, bezárkóznak, kikapcsolják a telefont, és elszigetelve önmagukat a külvilágtól, jelentéseket fogalmaznak. A munka azonban sürgetett, akták vártak aláírásra, válaszra és elintézésre. Szerna Mihajlovna nyugtalanul odament Polihajev ajtajához és hallgatózott. Nagy fülében himbálózott a könnyű gyöngy fülbevaló.

- Erre még nem volt precedens - jelentette ki sokatmondóan.

- De hát tulajdonképpen ki van bent nála? - kérdezte Bomze, miközben vagdalthús-gombócos szendvics és kölnivíz kevert illata lengte körül. - Talán valaki a felettes hatóságoktól?

- Dehogya, hisz mondtam már, egy közönséges ügyfél.

- És Polihajev már három órája ül bent vele?

- Erre még nem volt precedens - ismételte Szerna Mihajlovna.

- De hol a kivezető út ebből az útvesztőből? - nyugtalankodott Bomze. - Sürgős szükségem van Polihajev határozatára. Itt van egy részletes jelentés arról, hogy az egykori Bádóg és Angolszalonna Rt. helyiségei alkalmatlanok a Herkules munkafeltételeinek kielégítésére. Szükségem van az igazgató jóváhagyására.

Szerna Mihajlovna körülvették a dolgozók. Valamennyien kisebb-nagyobb iratot tartottak a kezükben. Szerna Mihajlovna még várt egy órát, de az ajtó mögött csak nem csillapult a zaj. Erre leült az asztalához, és megadón odaszólt:

- Jól van, elvtársak, akkor hát hozzák csak az aktákat.

A szekrényből elővett egy hosszú faállványt, amelyen harminchat vastag, lakkozott fogantyús bélyegző himbálózott. Fürgén kiemelte a megfelelő bélyegzőket az állványról, és a halasztást nem tűrő iratokat gyors egymásutánban lebélyegezte.

A Herkules igazgatója már réges-rég nem írt alá semmit saját kezűleg. Ha a szükség megkövetelte, mellényzsebéből elővett egy bélyegzőt, gyengéden rálehelte, és a címe mellé odanyomta orgonaszínű aláírását. Nagyon tetszett neki ez az eljárás, és az az ötlete támadt, hogy nem is volna rossz dolog a leggyakrabban előforduló határozatok szövegével gumi-bélyegzőt készíttetni.

Így születtek meg ezek az előregyártott gumimondatok:

Nincs ellenvetésem. Polihajev.

Jóváhagyom. Polihajev.

Kitűnő ötlet. Polihajev.

Életbe léptetendő. Polihajev.

Miután a Herkules igazgatója újítását gyakorlatban kipróbálta, rájött, hogy munkáját ez jelentékenyen leegyszerűsíti, és jó lenne az ötletet továbbfejleszteni és tökéletesíteni. Hamarosan egy újabb sorozat gumibélyegző lépett üzembe. Ezek a határozatok már bőbeszédűbbek voltak:

A napi értesítőben megfeddni. Polihajev.

Megdorgálni. Polihajev.

Vidéki kirendeltséghez áthelyezni. Polihajev.

Végkielégítés nélkül azonnal elbocsátandó. Polihajev.

A városi hatósággal folytatott harca az üzemi helyiségekért újabb szabványszövegekre ihlette a Herkules igazgatóját:

Nem vagyok a városi hatóság alárendeltje. Polihajev.

Mi az, egészen megbolondultak? Polihajev.

Ne zavarjanak a munkámban. Polihajev.

Nem vagyok a maguk éjjeliőre. Polihajev,

A szálloda a mienk, slussz. Polihajev.

Ismerem a maguk trükkjeit. Polihajev.

Nem adom sem az ágyakat, sem a mosdókat. Polihajev.

Ezt a sorozatot három példányban rendelte meg. Hiszen hosszadalmasnak ígérkező harc előtt állt, és az előrelátó igazgató nem minden alap nélkül attól félt, hogy egy példánnyal nem ússza meg a dolgot.

Ezután a kebelbeli határozatok sorozata készült el, a Herkules belső használatára:

Kérdezze meg Szerna Mihajlovnát. Polihajev.

Ne járassák velem a bolondját. Polihajev.

Lassan járj, tovább érsz. Polihajev.

Le vagytok mind... Polihajev.

Az igazgató alkotó agya természetesen nem szorítkozott kizárólag a dolgok adminisztratív részére. Mint széles látókörű férfiú, nem maradhatott közömbös a napi politika kérdései iránt sem.

Megrendelt hát egy csodálatos egyetemes bélyegzőt, amelynek szövegén jó néhány napig izzadt. Káprázatos gumigondolat volt ez, s Polihajev az élet bármely helyzetében alkalmazhatta. Ez a bélyegző nemcsak arra nyújtott lehetőséget, hogy azonnal reagáljon az eseményekre, de megszabadította annak a szükségességétől is, hogy minden egyes alkalommal verejtékezve gondolkodjék. A bélyegzőt kényelmesre szerkesztették, elégséges volt kitölteni a szövegben üresen hagyott helyeket, hogy megszülessék az égetően sürgős kérdésre vonatkozó határozat.

Válaszul mi, a Herkules dolgozói, egy emberként válaszoljuk és vállaljuk:

a) Javítjuk a hivatalos levelezés minőségét,

b) növeljük a munka termelékenységét,

c) fokozzuk a harcot a bürokratizmus, az időpazarlás, a protekciózás, a stréberkedés ellen,

d) felszámoljuk az igazolatlan távolmaradást és a névnapok ünneplését,

e) csökkentjük a dekorációra és az arcképekre fordított költségeket,

f) jelentősen fokozzuk a szakszervezeti aktivitást,

g) önszántunkból lemondunk a karácsony, húsvét, pünkösd, szeplőtelen fogantatás, vízkereszt, kurbanbairam, jomkipur, ramazan, purim és egyéb vallásos ünnepek megtartásáról,

h) kíméletlen harcot indítunk a hanyagság, garázdálkodás iszákosság, felelőtlenség, gerinctelenség és felforgató tevékenységek ellen,

i) egy emberként belépünk a „Kiseprűzzük a rutint az operaszínpadról!” nevű társadalmi szervezetbe,

j egy emberként áttérünk a szójatáplálkozásra,

k) egy emberként bevezetjük a latin ábécé szerinti ügyintézés,

és vállalunk minden egyebet, ami még a jövőben szükségesnek mutatkozik.

A kipontozott részt a szükséghez képest a pillanat követelményeinek megfelelően Polihajev személyesen töltötte ki. Fokozatosan megkedvelte a dolog ízét, és mindegyre gyakrabban használta az egyetemes bélyegzőt. Odáig jutott, hogy már saját beosztottjainak támadásaira, intrikáira, kirohanásaira és garázdálkodásaira is ezzel válaszolt.

Például: „Válaszul Kukuskind könyvelő azon pimasz és arcátlan követelésére, hogy a túlórákat kifizessék számára, mi, a Herkules dolgozói, egy emberként válaszoljuk...” Vagy pedig „Válasz Boriszohlebszkij dolgozónknak soron kívüli szabadság kierőszakolására irányuló arcátlan támadásaira és pimasz kirohanásaira, mi, a Herkules dolgozói, egy emberként válaszoljuk...” - és így tovább.

Szóval mindezekre azonnali fokozással, javítással, növeléssel, felszámolással, csökkentéssel, lemondással, kíméletlen harccal egy emberként való belépéssel és a jövőben szükségesnek mutató minden egyébvel kellett válaszolni.

És miután Kukuskindot és Boriszohlebszkijt ilyenképpen lehordta, az igazgató bevetette a rövid gumibélyegzőt: „Megdorgálni. Polihajev.” Vagy: „Vidéki kirendeltséghez áthelyezni. Polihajev.”

Mikor egy-egy Herkules-tag megismerkedett a gumihatározatokkal, elszomorodott. Megijedt a pontok sokaságától. Különösen a latin ábécé meg a „kiseprűzzük a rutint az operaszínpadról!” nevű társadalmi szervezet nyugtalanította őket, amelybe egy emberként kellett belépni. De a dolog valahogy mégis békés fordulatot vett. Igaz, hogy Szkumbrijevics egyre buzgólkodott, és a fent nevezett társadalmi szervezeten kívül létrehozta még a „Le a szórakoztató irodalommal!” nevű tömegszervezet helyi csoportját is, de ezzel a dolog be is fejeződött.

Mialatt Polihajev ajtaja mögül a ventilátor zúgásához hasonló hangok hallatszottak, Szerna Mihajlovna serényen dolgozott. Az állvány - amelyen nagyság szerinti sorrendben függtek a bélyegzők, a legkisebb „Jóváhagyom. Polihajev”-tól a legnagyobbig, az egyetemes bélyegzőig - egy ravaszul kiagyalt cirkuszi szerkezetre emlékeztetett, amelyen egy fehér ruhás bohóc hímzett napkoronggal a fenekén szerenádot játszik egy sétatálcán. A titkárnő kiválogatta a tartalomnak legjobban megfelelő bélyegzőt, és ráütötte az aktákra. A legtöbbre ezt az óvatos gumit nyomta rá: „Lassan járj, tovább érsz. Polihajev.” Jól tudta, hogy ez az igazgató kedvenc határozata.

A munka megszakítás nélkül folyt. A gumi nagyszerűen helyettesítette az embert. A gumi-Polihajev semmiben sem maradt el az élő-Polihajev mögött.

A Herkules elnéptelenedett. Mezítlábas takarítónők vonultak végig a folyosókon piszkos vedrekkel, már elment az utolsó gépíró is, pedig egy órával tovább maradt, hogy magánhasználatra legépelje Jeszenyin „A versek arany gyékényét szőve, gyengéd szavam röppen feléd...” kezdetű versét. Szerna Mihajlovna megunt a várakozást, felállt. Indulás előtt hideg ujjával megdörzsölte a halántékát. E percben megnyílt Polihajev szobájának ajtaja, és lusta mozgással Osztap Bender lépett ki rajta. Álmatagon végignézett Szerna Mihajlovnán, s aztán cipőzsinórral átkötött papírmappáját lóbálva, továbbment. Mögötte Polihajev támolygott ki a pálmák és délszaki növények éltető árnyékából. Szerna előkelő barátjára pillantott, és némán visszahuppant a szék keménységének enyhítésére szolgáló négyszögletes párnára. Szerencse, hogy a dolgozók már szétszéledtek, és nem láthatták igazgatójukat ebben a pillanatban! Gyémántos könnycsepp ült a bajuszán, mint kismadár az ágon. Polihajev meglepően gyorsan hunyorgott, és oly erővel dörzsölte össze két kezét, mintha a polinéziai vademberek módjával tüzet akarna csiholni. Kihúzta derekát, és szégyenlős mosollyal szaladt Osztap után.

- Mi lesz most? - motyogta, miközben Osztapnak hol egyik, hol másik oldalához ugrott. - Ugye nem pusztulok bele? Aranyos, drága ember, ugye nem pusztulok bele? Nyugodt lehetek?

Szerette volna hozzátenni, hogy felesége, gyermekei vannak, no meg itt van Szerna meg a Szernától való gyermekei, meg egy rosztovi asszonytól is vannak gyermekei, de torkában valami csipogni kezdett, mire Polihajev elhallgatott.

Siránkozva kísérté Osztapot az előcsarnokig. A kihalt épületben csak két emberrel találkoztak. A folyosó végén ott állt Jegor Szkumbrijevics. A nagy kombinátor láttán állkapcsához kapott, és egy ajtómélyedésbe húzódott. Lent, a lépcső alján, a villamosfáklyát tartó hajadon márványszobra mögül Berlaga könyvelő leskelődött. Alázatosan meghajolt Osztap előtt, sőt jónapot is köszöntötte. De Osztap rá sem hederített az alkirály köszönésére. A kijáratnál Polihajev megragadta Osztap karját, és így gügyögött:

- Semmit sem titkoltam el. Becsületszavamra! Ugye nyugodt lehetek? Szóljon!

- Az embernek csupán egy biztosítási kötvény adhat teljes nyugalmat! - válaszolt Osztap, anélkül, hogy lelassította volna lépteit. - Ezt minden életbiztosítási ügynök megmondhatja magának. Nekem nincs többé szükségem önre. Ami pedig az államot illeti, bizonyára hamarosan érdeklődni fog maga után!

A parancsnok tangót táncol

Balaganov és Panyikovszkij egy kis ásványvizes büfé fehér asztalkája mellett ült. A büfé cégtábláját kék szódásüvegek díszítették. A pataügyi előadó habroládot majsolt, és gondosan ügyelt, nehogy a töltelék kibuggyanjon a cső túlsó végén. Ezt az isteni eledelt hol szódavízzel, hol meg egy „Szénánál frissebb” névre keresztelt zöld sziruppal öntözte. A hivatalsegéd gyógyerejű kefir szűrte. Már hat üres üveg állt előtte. A hetedikből éppen most töltötte ki a sűrű folyadékot a pohárba. Az új gépíró éppen ma fizette ki a hivatalban a béreket a Bender által aláírt fizetési lista alapján. A két jó barát élvezte a büfé márványcsempéjéből áradó kellemes hűvösséget, amelyet még fokozott a nedves gomolyával teli tűzálló jégsekrény, a sziszegő szikvízpalack és a márvány söntéspult. Egy jégdarab kicsúszott a jégsekrényből, és lassan olvadozva hevert a földön. Mindez kellemes kép volt a rövid árnyékokkal teli utca, a hőségtől eltikkadt járókelők és a szomszagtól elkábult kutyák csüggesztő látványa után.

- Kellemes város ez a Csernomorszk! - mondta Panyikovszkij, és megnyalta az ajkát. - A kefir jót tesz a szívnek.

Ez a kijelentés, ki tudja, miért, megneveltette Balaganovot. Vigyázatlanul megnyomta süteményét, mire vastag habkolbász buggyant ki belőle. A pataügyi előadó csak nagy ügyelbajjal tudta szájával röptében elkapni.

- Tudja, Sura - folytatta Panyikovszkij -, én valahogy nem bírom már Benderben. Úgy látom, sántikál valamiben.

- Na, na - szólt Balaganov fenyegetően. - Ne üsse olyasmibe az orrát, amiben nem illetékes!

- Nem arról van szó! Én nagyon becsülöm Osztap Ibrahimovicsot, hiszen remek ember! Még Funt is - s tudja, mennyire lisztelek Funtot -, még Funt is azt mondta Benderről, hogy nagy koponya. De én megmondom magának, Sura: Funt számár! Biz' isten, nagy hülye. Szánalmas, jelentéktelen alak. Tulajdonképpen Bender ellen sincs semmi kifogásom, csak egy s más dolog nem tetszik nekem. Magához, Sura, őszinte vagyok, mintha édestestvérem volna.

A bűnügyi nyomozó osztály helyettes vezetőjével folytatott legutóbbi beszélgetése óta Balaganovot senki sem kezelte édestestvéreként, így hát elégedetten hallgatta ezeket a szavakat, és könnyelműen megengedte Panyikovszkijnak, hogy folytassa mondókáját.

- Tudja, Sura - suttogta Panyikovszkij -, én nagyon tisztulem Bendert, de meg kell magának mondanom: Bender nagy számár! Biz' isten, szánalmas, jelentéktelen alak.

- Na, na! - hangzott újfent a figyelmeztetés.

- Mi az, hogy „na, na”? Gondolja csak meg: mire szórja a pénzünket. Jusson csak eszébe! Mi a fenének kell nekünk ez a hülye iroda? Mennyi költséget jelent! Maga Funt havi százhusz rubelt húz! Hát még a gépíró! És ráadásul két új pasast is küldtek a nyakunkba. Láttam ma a bérlistán, hogy már ezek is fizetést kaptak. Utánpótlás! Mi a fenének? Bender azt mondja: „Hogy megőrizzük a törvényesség látszatát.” Füttyölök a törvényességre, ha ez ennyi pénzbe kerül! És a hatvanöt rubeles szarvasagancs! És a díszes írókészlet! Meg ezek a lyukasztógépek!

Panyikovszkij kigombolta kabátját, és a félrubeles ingmell, amelyet az egyezmény megszövegezte helyett a nyakában hordott, hirtelen felgöngyölödött, mint egy pergamentekercs. De Panyikovszkij annyira nekihevílt, hogy észre sem vette.

- Igen, Sura, Mi ketten nyomorúságos fizetést kapunk, ő meg fényűző életet él. És kérdezem, minek kellett neki a Kaukázusba utaznia? Ő azt mondja, hivatalos küldetés. De én nem hiszek ebben! Panyikovszkij nem köteles mindent elhinni. És még nekem kellett a hajójegyért a kikötőbe rohannom! Jegyezze meg jól: első osztályú hajójegy volt. Mert ennek a fővárosi jampecnek derogál második osztályon utazni! Az ilyesmin elúszik tízezer rubelünk. Interurbán telefonbeszélgetéseket folytat, expressztáviratokat küldözget az egész világba. Tudja maga, hogy mibe kerül egy expressztávirat? Minden szó negyven kopejka! Nekem pedig le kell mondanom egy nyomorult kefirről, pedig az egészségem feltétlenül megkívánja. Én öreg, beteg ember vagyok, és kerek perec kijelentem: Bender nem koponya!

- Azért maga ne nagyon ugráljon - mondta Balaganov tétován. - Mégiscsak Bender faragott magából embert. Emlékezzék csak, hogyan menekült Arbatovban a libával... Most pedig állása van, rendes fizetést kap, a társadalom tagja...

- Én nem akarok a társadalom tagja lenni! - fortyant fel Panyikovszkij, aztán csendesebben hozzátette: - A maga Benderje hülye! Belegabalyodott ebbe a marha nyomozásba, amikor még ma pusztá kézzel meg lehetne markolni a pénzt.

A pataügyi előadó erre már nem kelt szeretett főnöke védelmére, hanem közelebb húzódott Panyikovszkijhoz. De ez most azzal volt elfoglalva, hogy kiegyenesítse makacsul felkunkorodó ingmellét, és közben beszámolt Balaganovnak arról a komoly és jelentős tapasztalatáról, amire saját veszélyére és felelősségére tett szert.

Azon a napon, amikor a nagy kombinátor és Balaganov Szkumbrijevicsre vadásztak, ő önkényesen az öreg Funtra hagyta az irodát, és titokban besurrant Korejko szobájába. Felhasználva a házigazda távollétét, alapos terepszemlét tartott. Pénzt persze nem talált, de annál sokkal becsesebbet. Mégpedig két nagy fekete súlyzót, egyenként legalább másfél pud súlyút.

- Sura, magát édestestvéremnek tekintem, magának elárulhatom: felfedeztem ezeknek a súlyzóknak a titkát!

Panyikovszkijnak végre sikerült elkapnia az ármányos ingmell csücskét, rágombolta a nadrágjára, és diadalmasan Balaganovra nézett.

- Ugyan miféle titok lehet az? - kérdezte a pataügyi előadó csalódottan. - Közöséges súlyzók, amelyeneket szobatornához használnak.

- Sura, jól tudja, mennyire becsülöm magát - heveskedett Panyikovszkij -, de mégis meg kell mondanom, hogy nagy számár! Hisz ezek arany súlyzók! Érti, színaranyból vannak! Mind-egyik súlyzó másfél pudot nyom! A kettő együtt három pud színarany! Én ezt ott nyomban felfedeztem! Mint a villám, úgy csapott belém a felismerés. Csak álltam a súlyzók előtt, és nevettem, mint aki megháborodott. Micsoda kópé ez a Korejko! Aranyból öntött magának súlyzókat, befestette feketére, és azt hiszi, hogy senki sem jön rá! Magának, Sura, elárulom, mint édestestvéremnek... De gondolja, hogy elárulnám akkor is, ha egyedül el tudnám cipelni a súlyzókat? Mi? De sajnos öreg, beteg ember vagyok, és a súlyzók nehezek. Hát mint édestestvéremet, beveszem társnak ebbe az üzletbe. Mert én nem vagyok Bender, én becsületes ember vagyok.

- És ha még sincsenek aranyból? - kérdezte a hadnagy kedvenc fia, aki forrón vágyott arra, hogy Panyikovszkij minél hamarabb eloszlassa kételyeit.

- Hát miből volnának maga szerint? - gúnyolódott az egyezmény megszegője.

- Hát igen - hunyorgott Balaganov rőt szempilláival -, most már előttem is világos. Lám, lám! Ilyen öreg ember, és mindent felfedez. Bender valóban nem azt teszi, amit kellene: pusztítja a papirost, ide-oda utazgat... De azért megadjuk neki is az őt megillető részt?

- Milyen alapon? - horkant fel Panyikovszkij. - Az egész a miénk! Most már nagyszerűen élhetünk, Sura. Aranyfogakat csináltatok magamnak, és megházasodom. Biz' isten megházasodom! Becsületszavamra!

Elhatározták, hogy a becses súlyzókat haladék nélkül megkaparintják.

- Fizesse ki a kefirjeimet, Sura - mondta Panyikovszkij -, majd később elszámolunk.

Az összeesküvők elhagyták a büfét, és a vakító napfényben fürdő városban kódorogtak. Emésztette őket a türelmetlenség. Hosszasan elácsorogtak a hidakon. Hasukat a korlátnak támasztották, és szenvtelenül bámulták a háztetőket, a kikötő felé ereszkedő utcák meredélyeit, amelyeken át a teherautók a lovas kocsik óvatosságával közlekedtek. Kövér kikötői verebek csipkedték az úttest faburkolatát, és a kapualjából koszos macskák lestek rájuk. A rozsdás háztetők, a padláslámpák és rádióantennák mögül feléjük csillant a tenger kék vize, rajta egy teljes sebességgel kifutó motoros meg egy gőzhajó sárga kéménye, amelyen nagy vörös betűk virítottak.

Panyikovszkij időnként ég felé emelte szemét, és számolt. A pudot átszámította kilókra, a kilókat a régi súlyegységre, a zolotnyikra. És minden alkalommal olyan kápráztató szám kerekedett ki, hogy az egyezmény megszegője boldog örömeiben csendesen vihogni kezdett.

Este tizenegy óra tájban a két tejtestvér a két nagy súlyzó terhe alatt meggörnyedve igyekezett a Szaru és Pata Begyűjtési Iroda kirendeltsége felé. Panyikovszkij két karjával magához ölelte a maga részét, hasát jól kitolta, és kellemes izgalommal kuncogott. Gyakran megállt, nehéz terhét a járdára helyezte, és félhangosan mormolta: „Megházasodom! Becsületszavamra, megházasodom!” A tagbaszakadt Balaganov vállán cipelte terhét. Panyikovszkij néha képtelen volt befordulni egy sarkon, mert terhének súlya és a tehetetlenség törvénye továbbra is előrelendítette. Ilyen alkalmakkor Balaganov szabadon maradt kezével galléron ragadta, és a helyes irányba lódította.

Az iroda ajtaja előtt megálltak.

- Most lefűrészelünk egy darabkát - mondta Panyikovszkij elgondolkodva -, s holnap reggel eladjuk. Van egy Biberham nevű órás ismerősöm, az megfizeti érte a teljes árat. Nem úgy, mint az állami áruház, ahol az ember sosem kapja meg azt, ami jár.

Az összeesküvők csak most vették észre, hogy az iroda függönyei mögül zöld fény szűrődik ki.

- Ugyan ki lehet itt benn ilyenkor? - csodálkozott Balaganov, és a kulcslyukhoz hajolt.

Az íróasztalnál Osztap Bender ült, és sietősen írt valamit. Az asztali lámpa oldalról ráhulló fénye élesen megvilágította alakját.

- Írogatunk, írogatunk! - pukkadozott a nevetéstől Balaganov, és a kulcslyukhoz engedte Panyikovszkijt.

- Hát persze - jegyezte meg Panyikovszkij, mikor belezsibbadt a szeme -, már megint firkál, biz' isten röhögni való, szálnalmas figura. De hát hol fogunk most fűrészelni?

S izgatottan megtárgyalták, hogy a két első darab aranyat még másnap korán reggel okvetlenül el kell adniuk az órásnak. A tejtestvérek ezután felemelték terhüket, és tovatűntek az éjszaka sötétjében.

A nagy kombinátor ezalatt befejezte Alekszandr Ivanovics Korejko életrajzát. Az „Arccal a falu felé!” írókészlet mind az öt parasztkunyhó-tintatartójának fedele fel volt hajtva. Osztap válogatás nélkül hol egyikbe, hol másikba mártotta tollát, abba, amelyikbe a tolla éppen beletalált. Írás közben izgett-mozgott a széken, és lábával kapargálta a padlót.

Arca gyűrött volt, mint a kártyásé, aki egész éjjel vesztett, s csak hajnaltájt került kezébe jó lap. Egész éjjel a banknak kedvezett a szerencse, egyetlen jó kártya sem jutott másnak. A játékos hiába vált asztalt, hiába próbálja megkönyékezni a szerencsét, hiába igyekszik babonás „jó helyet” találni. Ne adj isten, hogy jó lapot kapjon. Rákap a „gusztálásra”, ami annyit jelent, hogy két egymásra fektetett lap közül csak az egyiket nézi meg, és az alsót csak lassan húzza elő, vagy az asztal szélére fekteti az új kártyát, és alulról vizsgálja, vagy pedig képpel egymásra teszi a két lapot, és kinyitja őket, mint a könyvet. Szóval megtesz mindent, amit csak megtehet az, akinek nincs szerencséje a huszonegyesben. De mindez nem segít. Legnagyobbrészt csupa figurát kap: spárgabajuszos filkókat, papírvirágokat szagoló dámákat, házmesterszakállas királyokat. Gyakoriak a piros és fekete tízesek is. Általában az az undok játék folyt, amelyet hivatalosan „Baccarat”-nak, nem hivatalosan pedig csak „Bak”-nak vagy „Szalonná”-nak neveznek. És amikor a csillárok fénye már elsápad vagy kihuny, és az „Aludni tilos” felírású táblák alatt békésen horkolnak, a játékterem izzadt gallérú szerencsétlen flótásai már csuklanak az izgalomtól, akkor végre megtörténik a csoda. A bank egyre tisztességesebben viselkedik, az undorító figurák és a tízesek eltűnnek. Jönnek a nyolcasok és a kilencesek. A játékos nem imbolyog már kábultan a teremben, nem „gusztál”, nem lesi alulról a kártyákat. Anélkül, hogy látná, érzi: nyerő lap van a kezében. A kis nőcskék máris ott sündörögnek a szerencsefiú háta mögött, megbökik a hátát, és szemtelenül a fülébe suttoják: „Apuskám, guberálj le három rubelt...” Ő pedig sápadtan és gögösen, hetyke bátorsággal csapja fel a lapjait, miközben gúnyolódva kiáltja: „A kilences asztalnál megüresedik egy hely.” Vagy pedig: „Kibicek, most nektek játszom, ide egy fél rubelt fejenként!” És megkopasztja partnereit. Ilyenkor a fehér vonalakkal és ívekkel felosztott zöld asztalt oly derűsnek, vidámnak látja, akár egy futballpályát.

Osztapnak már nem voltak kétségei. Fordult a kocka a játékban.

Ami eddig homályos volt, megvilágosodott. A spárgabajuszos és házmesterszakállas alakok sokasága, akikkel eddig hadakozott, akik nyomaikat a cipőzsinórral átkötözött sárga mappában hagyták, egyszeriben elillantak. Mindent és mindenkit elsöpörve egy savószemű, szalmasárga szemöldökű sonkapofa lépett a színre, mély káplárráncokkal az arcán.

Osztap pontot tett az írás végére, és leitatta az ezüstmedve-fogantyús tapperral. A lapokat aztán a mappába fűzte. Szerette rendben tartani az ügyeket. Még egy utolsó kéjes pillantást vetett a kisimított tanúvallomásokra, sürgönyökre és bizonylatokra. Még fényképek, sőt üzleti könyvek kivonatai is akadtak ebben a mappában. Alekszandr Ivanovics Korejko egész élete itt feküdt ebben az irattartóban. De az életén kívül még pálma, kék tenger, szép lányok, fehér gözhajó, kék expresszvonat, tükrökkel bélelt gépkocsi is látható volt benne. No meg az öböl mélyén fekvő varázslatos város, Rio de Janeiro, ahol azok a derék mulattok laknak, és ahol a polgárok java része fehér nadrágban jár. A nagy kombinátor most végre megtalálta azt az egyént, akiről egész életében álmodozott.

- És senki sincs, aki méltányolhatná az én titáni fáradozásomat! - sóhajtott Osztap szomorúan, felállt és a vastag mappát összekötözte. - Balaganov ugyan kedves fickó, de tökfilkó. Panyi-

kovszkij meg vén bolond. Kozlevics angyal, csak épp szárnya nincsen. Ő még most sem kételkedik abban, hogy mi valóban cigarettaszipkák számára gyűjtjük a szarut. És hol vannak a barátaim? Asszonyaim? Gyermekeim? Nem marad számomra más, mint az a remény, hogy az igen tisztelt Alekszandr Ivanovics majd kellőképpen megbecsüli fáradozásaimat. Remélem, hajlandónak mutatkozik arra, hogy legalább ötszázezer rubellel támogat! Azazhogy nem, most már egymilliónál kevesebbet el sem fogadok, mert különben elveszíteném a derék mulattok megbecsülését.

Osztap előjött az íróasztal mögül, kezébe vette híres mappáját, és elgondolkozva járt fel s alá az üres szobában, megkerülve a törökös kiejtésű írógépet, a vasúti jegybélyegző gépet, és fejét majdnem beleütötte a falon függő szarvasagancsba. Nyakán lassan kipirosodott a fehéres sebhely. Mozdulatai egyre lassúbbodtak, és a görög matróztól kéz alatt vásárolt piros cipőbe bújtatott lába egyre nesztelenebbül érintette a padlót. Észrevétlenül oldalvást kezdett mozogni, jobb karjával oly gyöngéden ölelte magához a mappát, mint egy leányt. Bal karját előre-nyújtotta. A város felett tisztán hallatszott Fortuna kerekének gyantás csikorgása. Finom zenei nesz volt ez, s hirtelen hegedűhangokba csapott át. Ez a rég elfeledett, szívhez szóló dallam megzendítette az arbatovi Szaru és Pata Begyűjtési Iroda csernomorszki kirendeltségének helyiségében levő valamennyi tárgyat.

Először a szamovár szólalt meg. Egy izzó faszéndarabka a hamurostélyra esett. És a szamovár dalba fogott:

*Argentínában heves a vér,
Forró szívem szerelmet kér...*

A nagy kombinátor tangót táncolt. Éremre kívánczó arca profilból látszott. Féltertőre ereszkedett, majd gyorsan felemelkedett, megfordult, és könnyed léptekkel siklott előre. Láthatatlan frakkszárnnyak lebegtek körülötte a hirtelen fordulatoknál.

De a dallamot máris felkapta a törökös kiejtésű írógép:

*Argentinában hűvös a vér,
Forró szívem szárálmat kér,
Forró szívem csókért apád...*

S a sok vihart látott suta öntöttvas jegybélyegző sóhajtván emlékezett a soha vissza nem térő múltra:

Boldog, ki tangózhathat veled...

Osztap a klasszikus vidéki tangót járta. Azt a tangót, amelyet húsz évvel ezelőtt mutattak be a kis színházakban, amikor még Berlaga könyvelő az első keménykalapját hordta, Szkumbrijevics városházi hivatalnok volt, Polihajev az első államvizsgáján verejtékezett, Funt elnök pedig még hetvenes, deli fiatalember volt, és a többi pikémellényes úrral a Café Floridában üldögélve az olasz-török háború miatt lezárt Dardanellák izgató kérdéséről tárgyalt. És az akkoriban még piros képű, sima arcú pikémellényesek fölényesen mondtak véleményt az akkori idők politikai vezéregyéniségeiről: - Enver pasa nagy koponya! Jüan Si-kaj is nagy koponya! De azért Puriskevics is koponya! - mondogatták, és többek között megállapították, hogy Briand is koponya, mert hiszen már akkor is miniszter volt.

Osztap táncolt. Feje fölött pálmák susogtak, tarka madarak repkedtek. Óceánjárók dörzsölték oldalukat a Rio de Janeiró-i kikötő falához. Körmönfont braziliai kalmárok mindenki szeme láttára kávédömpinggel foglalkoztak, és a helyi ifjúság az éttermek nyitott teraszain szeszes italokkal szórakozott.

- A parádét pedig én vezénylem! - kiáltotta büszkén a nagy kombinátor.

Eloltotta a villanyt, kilépett az irodából, és a legrövidebb úton a Malaja Kaszatyelnaja utca felé sietett. Fényszórók sápadt pásztái csíkozták az eget. Olykor hirtelen a mélybe csaptak, váratlanul levágták egy-egy ház sarkát, leleplezték egy-egy erkély titkát, vagy bevilágítottak egy veranda mélyébe, ahol egy-egy párocskának az ijedségtől a lélegzete is elakadt. Az egyik utcakereszteződésnél, hernyótalpait csörgetve, két kis gombafejű tank gördült lomhán előre, egyenesen Osztappal szemben. Egy lovastiszt a nyeregből kihajolva megkérdezte egy járókelőtől, hogyan juthatna legrövidebben a piacra. Az egyik utcakereszteződésnél tűzéség zárta el Osztap útját, de két üteg között szerencsésen átvergődhetett a túlsó oldalra. Egy másik helyen rendőrök kopácsoltak a kapun. Fekete betűs deszkát szegeztek fel, a felírás így szólt: „ÓVÓHELY”.

Osztap sietett. Hajtotta az argentin tangó. Ügyet sem vetve a körülötte zajló eseményekre, megállás nélkül befordult Korejko házának kapuján, és bekopogott a jól ismert ajtón.

- Ki az? - hallatszott belülről a földalatti milliomos hangja.

- Sürgöny! - felelte a nagy kombinátor, hunyorogva a sötétben. Az ajtó kinyílt, és Osztap egy pillanatra beakadva mappájával az ajtófélfába, belépett.

A pataügyi előadó és a hivatalsegéd a várostól egy meglehetősen messze eső szakadéokban ültek hajnalhasadtakor.

A súlyzókat fűrészelték. Még az orruk is maszatos volt a vasportól. Panyikovszkij mellett ott hevert a fűben az ingmelle. Levetette, mert zavarta a munkában. Az egyezmény megszegője újságpapírt teregetett a súlyzók alá, nehogy a kincset érő fémnek egyetlen porszeme is kárba vesszen.

A tejtestvérek időnként sokatmondó pillantást váltottak, aztán újult erővel folytatták a fűrészelést. A hajnali csendben csak az ürgék füttyögése és az áthevült fűrész csikorgása hallatszott.

- Mit jelentsen ez? - rikkantott Balaganov, és abbahagyta a munkát. - Már több mint három órája fűrészelünk, és az aranynak semmi nyoma!

Panyikovszkij nem felelt. Ő már felfogta a rideg valót, és az utóbbi félórában csak úgy tessék-lássék huzigálta a fűrész.

- Na, fűrészeljünk csak tovább! - bátorította a vörös hajú Sura.

- Hát persze hogy fűrészeljünk - szólt Panyikovszkij. Azon igyekezett, hogy minél jobban elodázza a leszámolás szörnyű pillanatát. Arcát befedte tenyerével, és ujjai résén keresztül figyelte Balaganov ütemesen mozgó széles hátát.

- Egyáltalán nem értem a dolgot - mondta Sura, miután elkészült a fűrészeléssel, és a súlyzó két félgömbje ott feküdt előtte. Hiszen ez nem arany!

- Csak fűrészelj tovább - suttogta riadtan Panyikovszkij.

De Balaganov mindkét kezében egy fél vasgolyót tartva, lassan, baljóslatúan közelebb lépett az egyezmény megszegőjéhez.

- Ne közeledjék hozzám azokkal a vasakkal! - üvöltött Panyikovszkij, és gyorsan odébb iszkolt. - Megvetem magát.

De Sura nekilendült, és nagyot nyögve a cselszövő felé lódította a súlyzó darabját. Az öreg a lövedék füttyülését hallva, a földre vetette magát.

A pataügyi előadó és a hivatalsegéd összecsapása rövid lélegzetű volt. A feldühödött Balaganov először is kéjjel összetaposta a fűben heverő ingmellet, és csak aztán fordult annak birtokosa felé. Míg zuhogtak az ökölcapásai, így kiáltozott:

- Kinek az ötlete volt a súlyzó? Ki sikkasztotta el a hivatali pénzt? Ki ócsárolta Bendert?

A hadnagy elsőszülöttje mindezek betetőzéséül felidézte a szuharevi egyezmény megszegését is, és ez a körülmény újabb hátbavágásokat eredményezett Panyikovszkijnak.

- Még megfizet maga nekem az ingmellemért! - ordította magából kikelve Panyikovszkij, és könyökével igyekezett az ütések elhárítani. - Vegye tudomásul, hogy soha az életben nem bocsátom meg, amit az ingmellemmel elkövetett. Ilyen ingmellet már egyáltalán nem árulnak.

Balaganov végül elvette ellenfele ócska, kopott pénztárcáját, amelynek mélyén harmincnyolc rubel lapult.

- Ez a fizetés a kefiredért, te vipera! - jegyezte meg.

Lógó orral tértek vissza a városba. Elöl ment a dühöngő Sura, mögötte bicegett hangosan zokogva Panyikovszkij.

- Szegény, szerencsétlen öregember vagyok! - hüppögte. - Maga még felelni fog az ingmellemért! Adja vissza a pénzemet!

- Majd adok én neked! - mordult rá Sura, anélkül, hogy hátrafordult volna. - Mindent elmondok Bendernek! Te kalandor!

A Varjófészek vége

Varvara Ptyiburdukova boldog volt. Ott ült kerek asztala mellett, és tekintete végigjárta otthonát. A szoba annyira tele volt zsúfolva bútorral, hogy szabad tér úgyszólván nem is maradt. De ami maradt, azon a kis helyen is elfért a boldogság. A lámpa fénye megvilágította az ablak előtt himbálózó zöld faágacskát, amely úgy csillogott, mint egy női mellű. Az asztalon teasütemény, cukorka és egy bádog konzervdobozban pácolt hal feküdt. A villamos tea főző domború fémfedőjében visszatükröződött Ptyiburdukovék fészkének minden varázsa. Még az ágy, a fehér függönyök, sőt az éjjeliszekrény is látszott benne. Sőt Ptyiburdukov úr saját személyében, zsinóros kék pizsamájában is ott ragyogott, amint feleségével szemközt ült az asztalnál. A férfi is boldog volt. Cigarettafüstöt eregetett a bajuszán keresztül, és lombfűrésszel dolgozott. Furnérlemezből parányi árnyékszékét szerkesztett, olyan fajtát, amelyet vidéki udvarokon látni. Aprólékos munka volt ez. Külön készültek a falak, majd óvatosan rájuk illesztette a ferde tetőt, aztán a belső berendezést kellett elkészíteni, parányi üveget tenni az ablakoska keretébe, végül egy pirinyó zárral ellátni az ajtót. Ptyiburdukov mérnök szenvedélyesen dolgozott remekművén. A lombfűrészmunkát tekintette a legjobb kikapcsolódásnak.

A munka befejeztével a mérnök boldogan felkacagott, megveregette felesége dundi, meleg hátát, és maga elé húzta a halkonzerves dobozt. Ebben a pillanatban erőteljes kopogás hallatszott az ajtón, a lámpa hunyorgott, és a teáskanna megcsúszott a fémháló talapzaton.

- Ki a csuda jöhet ilyen későn? - motyogta Ptyiburdukov, s kiment ajtót nyitni.

A lépcsőházban ott állt Vasziszuailij Lohankin. Szakálláig fehér paplanba bugyolált alakjából csak alul látszott ki szőrös lába. Vastag, aranyozott könyvet szorított a melléhez, címe: *Férfi és nő*. Vasziszuailij révetegen tekingett jobbra-balra.

- Legyen szerencsém - bökte ki az elképedt mérnök, és visszahőkölt. - Varvara, mit jelent ez?

- Ma végérvényesen hozzátok költözöm - válaszolt Lohankin síri jambusokban. - Remélem, lesz talán számomra hely.

- Hogyhogy ideköltözik? - hebegte Ptyiburdukov rákvörösen. Tulajdonképpen mit óhajt, Vasziszuailij Andrejevics?

Varvara kifutott az előszobába.

- Szasuk! Nézd, hiszen egészen meztelen! - kiáltott fel. - Mi történt, Vasziszuailij? Gyere be! Na, gyertek hát.

Lohankin meztelen lába átlépte a küszöböt. - Micsoda szerencsétlenség, jaj, milyen szerencsétlenség - mormogta fel s alá rohangászva a szobában. Paplana csücskével lesodorta Ptyiburdukov finom lombfűrészmunkáját. A mérnök behúzódott a szoba sarkába. Úgy érezte: ezek után semmi jó sem jöhet.

- Miféle szerencsétlenségről beszélsz - faggatta Varvara -, miért nincs rajtad egyéb ennél a paplannál?

- Ma végérvényesen hozzátok költözöm - ismételte tehénbögésszerű hangon Lohankin.

Érdes bőrű sárga sarka baljóslatú taktust dobolt a viaszosan fénylő parkettán.

- Miféle badarságokat hordasz itt össze? - förmedt Varvara egykori férjére. - Eridj haza, és aludd ki magad! Menj innen! Eridj haza!

- Nincs többé otthonom - skandálta Vasziszualij remegve -, a lángok martaléka lett. A tűz, a tűzvész kergetett ide. Mindössze ez maradt: a paplan és e könyv. De hogyha bennetek nincs csöppnyi irgalom, megyek, de majd az átkom fejetekre hull.

Vasziszualij a kijárat felé támolygott, de Varvara és férje visszatartották. Bocsánatot kértek, amiért nem ismerték fel azonnal a helyzetet, és tüstént ruhanemű után néztek. Fehérnemű, cipő került elő és Ptyiburdukov vadonatúj öltönye. Míg Lohankin öltözködött, a házaspár visszavonult a folyosóra, és haditanácsot tartott.

- Hová tegyük? - suttogta Varvara. - Nem alhat itt, hiszen csak egyetlen szobánk van.

- Csodálkozom rajtad, Varvara - mondta a derék mérnök. - Ezt az embert szörnyű szerencsétlenség érte, te pedig a magad kényelmére gondolsz!

Mikor a házaspár visszatért a szobába, a tűzkárosult már az asztalnál ült, és a konzervdobozból falta a pácolt halat. A könyvespolcra lekerült az *Anyagszilárdság* című kétkötetes szakkönyv, s ennek helyén a *Férfi és nő* díszkötése ragyogott.

- Az egész ház leégett? - érdeklődött részvétellel a mérnök. - Hiszen ez rettenetes.

- Úgy vélem, ennek így kellett történnie - mondta Vasziszualij csámcsogva, és eltüntette a házigazda vacsorájának utolsó morzsáját. - Talán megújhódva kerülök ki a lángokból.

De korántsem újhódott meg.

Miután mindent megbeszéltek, Ptyiburdukovék rendezkedni kezdtek az éjszakai nyugovóra. Lohankin számára egy matracot fektettek a padlóra, arra az egyetlen kis szabad térségre, amelyen nem sokkal előbb még elfért a boldogságuk. Becsukták az ablakot, eloltották a lámpát, s az éjszaka ráborult a szobára. Vagy húsz percig mindnyájan mély csendben feküdtek, csak időnként forgolódott vagy sóhajtozott valamelyikük a sötétben. Egyszerre a padló felől felhangzott Lohankin elnyújtott suttogása:

- Varvara! Varvara, hallod, Varvara?

- Mit akarsz? - kérdezte felháborodva a volt feleség.

- Miért hagytál el, Varvara?

De Vasziszualij be sem várta a feleletet erre az elvi kérdésre, hanem tovább nyafogott:

- Te rossz szuka, te rút, gyalázatos, alávaló.

A mérnök mozdulatlanul feküdt az ágyban, de fojtogatta a düh, és keze ökölbe szorult.

A Varjúfészek éjjel tizenkettőkor égett le. Ugyanabban az órában, amikor Osztap Bender a néptelen irodában a tangót járta, és a két tejtetstvér, Balaganov meg Panyikovszkij az aransúlyzók terhe alatt görnyedezve elhagyta a várost.

Az események hosszú láncolatában, amely a leégett ház hármasszámú lakásának tüzét megelőzte, a nagymama volt az első láncszem. Mint ismeretes, az öregasszony nem bízott a villanyvilágításban, és társbérleti szobájában petróleumlámpát égetett.

Vasziszualij Andrejevics elnászpángolása óta a hármasszámú lakásban semmiféle érdekes esemény nem történt, és Mitrics kamarás nyughatatlan szelleme lankadtan vergődött kényszerű semmittevésben. Aggódva gondolt a nagymama furcsa szokásaira.

- Ez a vénség egyszer még felgyújtja az egész lakást! - mormogta. - Mit számít az neki? De nekem egyedül a zongorám megér vagy kétezer rubelt.

Mikor Mitrics erre a következtetésre jutott, valamennyi ingóságát biztosította tűz ellen. Most már nyugodt lehetett, és közömbösen nézte; amikor a nagymama a nagy, piszkos petróleumos-üveget csecsemőként karjában tartva becipelte a szobába. Az első ember, aki Mitrics előrelátó lépéséről tudomást szerzett, Hygienisvili polgártárs volt, aki a maga módján értelmezte az esetet. A folyosón Mitricshez lépett, megragadta, és fenyegetően rámondott:

- Fel akarod gyújtani a lakást, mi? Hogy bezsebed a biztosítási kártérítést? Azt hiszed, Hygienisvili hülye? Hygienisvili átlát a szitán!

És a szenvedélyes társbérlő még aznap ugyancsak biztosította magát egy nagyobb összeg erejéig. Mikor a Varjufészekben ennek híre ment, rémület fogta el a lakókat. Lucia Francevna Pferd riadt tekintettel rohant ki a konyhába:

- Ezek a gazemberek még ránk gyűjtják a házat! - sikította. - Tehetnek, amit akarnak, polgártársak, de én azonnal biztosítást kötök! Most már bizonyos, hogy leégünk, de legalább a biztosító megfizeti a káromat. Semmi kedvem koldusbotra jutni ezek miatt!

Másnap a Varjufészek minden lakója tűzbiztosítást kötött, kivéve Lohankint és a nagymamát. Lohankin a Rogyina című folyóirat olvasásába volt elmerülve, és semmit sem vett észre a körülötte zajló eseményekből. A nagymama pedig éppoly bizalmatlan volt a biztosítás, akárcsak a villany iránt. Nyikita Prjahn kék szegélyű biztosítási kötvényét a lámpa felé fordítva, hosszasan nézegette a papiros vízjelét.

- Ez valóban azt jelentené, hogy az állam segíti az állampolgárokat? - mormolta komoran. - A társbérlőkön is segítene? Na, köszönöm szépen. Nos, hát azt tesszük, amit akarunk!

Aztán inge alá dugta a biztosítási kötvényt, és bevonult szobájába. Szavai oly félelmet gerjesztettek a többiekben, hogy ezen az éjszakán senki sem hunyta le a szemét a Varjufészek lakói közül. Dunya kis batyuba kötözte cókmókját, a többi al- és társbérlő pedig elment, hogy ismerőseinél töltsen az éjszakát. Nappal vizsla szemmel figyelték egymást, s apránként elhordták hazulról holmijukat.

Minden világos. A ház pusztulásra volt ítélve, lehetetlen, hogy le ne égjen. És valóban: éjfélkor lángba borult. Mégpedig egyszerre hat helyen.

A sűrű füsttől gomolygó égő házból Lohankin ugrott ki utolsónak, csak annyi ideje maradt, hogy sebtiben maga köré csavarta fehér paplanát. „Tűz van! Tűz van!” - kiáltotta torka szakadtából, habár ezzel a hírrel senkit sem lephetett már meg. A Varjufészek lakói teljes létszámban ott voltak. A részeg Prjahn megvasalt ládáján üldögélt. Réveteg tekintettel bámult a lángban fénylő ablakokba, és egyre azt motyogta: „Azt tesszük, amit akarunk!” Hygienisvili undorral szagolgatta petróleumtól bűzlő kezét, és minden szaglálás után nadrágjába törölte. A lángnyelvek kigyózva csapódtak ki a szellőzőablakokon, és szikrákat hányva futottak fel a fapárkányzaton. Csörömpölve hullott a földre az első ablaküveg. A nagymama rettenetes hangon felzokogott.

- Negyvenéves ez a ház - magyarázta fontoskodva Mitrics fel és alá járkálva a tömegben. - Szilárdan állt itt minden kormányforma alatt. Jó ház volt, de a szovjeturalom alatt leégett. Ez a szomorú tényállás, polgártársak.

A Varjufészek nőlakói egy csomóba verődtek, és le nem vették tekintetüket a tüzről. Most már minden ablakból lángnyelvek csaptak ki. A tűz néha eltűnt egy pillanatra, és a sötét ház ilyenkor úgy festett, mint a lövés után visszaugró ágyúcső. Aztán a sárgavörös lángfelhő újra felcsapott, és ünnepélyesen megvilágította a Limonnij utcát. A levegő átforrósodott. A ház közelében már kibírhatatlan lett a hőség, és az egész társaság a szemben levő járdára költözött.

Egyedül Nyikita Prjahn bóbiskolt a bőröndjén az úttest kellős közepén. De hirtelen felugrott, és mezítlábas alakja ijesztően ágaskodott az úttesten.

- Hé, keresztények! - ordította; és leszaggatta melléről az inget. - Polgártársak!

Oldalvást elfutott az égő háztól, a tömeg közé furakodott, és tagolatlan hangon ordítózva mutogatott az üszkösödő házra. A tömegben riadalom támadt.

- Bent felejtettek egy gyereket! - jelentette ki meggyőződéssel egy szalmakalapos asszony.

Körülvették Nyikitát, de hadonászva kiszabadította magát, és az égő ház felé rohant.

- Az ágyon fekszik! - kiabálta, mint egy örült. - Eresszetek! Eresszetek, ha mondom!

Szeméből forró könnyek omlottak. Fejbe vágta Hygienisvilit, aki útját akarta állni, és berohant az égő ház udvarába. Egy pillanat múlva újra felbukkant, létrát cipelve.

- Fogják meg! - kiabálta a szalmakalapos asszony. - Halálra ég!

- Odább innen, ha mondom! - üvöltött Nyikita, a falhoz támasztotta a létrát, lerázta magáról a lábába kapaszkodó fiatalembereket, akik a tömegből odafutottak. - Nem engedem, hogy ott pusztuljon! Fáj a lelkem érte!

Néhány rúgás után kiszabadult, gyorsan felfutott a létrán az egyik első emeleti füstölő ablakhoz.

- Fordulj vissza! - ordították feléje a tömegből. - Hova mész! Odaégsz!

- Ott maradt az ágyon! - üvöltött vissza kétségbeesetten Nyikita. - Ott maradt az ágyon egy egész liba! És három liter valódi gabonapálinka! Értitek? Pusztuljon oda? Ezt akarjátok, keresztények, elvtársak?

Prjahn szokatlan fürgeséggel elkapta az ablakkeretet, felkapaszkodott, és a következő pillanatban már el is tűnt az ablak mögött, mintha a légmozgás beszívta volna. Utolsó szavai ezek voltak: „Azt tesszük, amit akarunk”.

Az utca hirtelen elnémult, csak a tűzoltóautó harangja és visító kürtje törte meg a csendet. A csáklyás tűzoltók kék öves, merev, vízhatlan öltönyükben befutottak a ház udvarába.

Néhány perccel azután, hogy Nyikita véghezvitte életének egyetlen hőstettét, a ház egyik égő gerendája meglazult, és nagy robajjal lezuhant a földre. Recsegve szétvált a háztető, és az udvarra omlott. Vakító lángoszlop csapott az ég felé, mintha a házból rakétát lőttek volna a hold irányába. Így pusztult el a hármas számú lakás, amelyet mindenki Varjúfészek néven ismert.

Az utcát hirtelen patkócsattogás zaja verte fel. A tűzfényben Talmudovszkij mérnök vágatott át egy bérkocsin. Térdén szállodacímkekkel tarkított bőrönd feküdt. A mérnök ide-oda rázó-dott az ülésen, majd előrehajolt, és odaszólt a kocsisnak:

- Ilyen havi fizetésért még a lábam sem teszem be ebbe a városba! Hajts gyorsan!

A lángoktól és a tűzoltófáklyáktól megvilágított kövér háta a következő pillanatban eltűnt az utca kereszteződésénél.

A parádét én vezénylem!

- Megöl az unalom! - mondta Osztap. - Alig két órája beszélgetünk, és máris annyira elegendem van magából, mintha születésem óta ismerném! Ilyen makacs természettel, mint a magáé, csak amerikai milliomos lehet valaki. Nálunk egy milliomosnak engedékenyebbnek kell lennie.

- Maga örült - felelte Alekszandr Korejko.

- Ne sértegesen - jegyezte meg szelíden Bender. - Török alattvaló fia vagyok, vagyis a janicsárok leszármazottja. Ha sérteget, nem kímélem. A janicsárok nem ismernek könyörületet sem asszonnyal, sem gyermekkel, még kevésbé földalatti szovjetmilliomosokkal.

- Távozzék, polgártárs - mondta Korejko a Herkules hivatalnokának hangján. - Már hajnali három felé jár az idő, aludni akarok. Holnap korán reggel munkába kell mennem.

- Persze, persze, szinte el is felejtettem. Maga nem késhet el a hivatalból! - kiáltotta Bender. - Még azonnali hatállyal elbocsáthatják! A kétheti felmondási idő pedig huszonhárom rubelt jelent, és amilyen takarékos ember, ebből fél évig megélhet!

- Semmi köze hozzá! Hagyjon békén! Hallja? Takarodjék!

- De ez a nagy takarékoság lesz a veszte. Nem mondom, a maga számára nem veszélytelen a millióit mutogatni. De azért túlzásba viszi az ellenkezőjét is. Gondolkodott-e már azon, hogy mit csinál, ha egyszer abban a helyzetben lesz, hogy nyugodtan elköltheti a pénzét? Az önmegtartóztatás veszélyes dolog. Egy ismerősöm, Ernesztina Joszifovna Poincaré, francia nyelvtanár, soha életében nem ivott bort. És mi történt? Egy multság alkalmával konyakkal kínálták. Megkóstolta, és annyira ízlett, hogy az egész üveget kiitta, mire a helyszínen megőrült. S a világ szegényebb lett egy francia nyelvtanárnővel. Ilyesmi magával is megeshet.

- Az ördög vigye el, hát mit akar tőlem tulajdonképpen?

- Ugyanazt, amit gyermekkori barátom, Kolja Osten-Baken akart a szép lengyel lánytól, Inge Zajonctól, egyébként ugyancsak gyermekkori barátnőmtől. Szeretetet. Én is csak szeretetet akarok. Azt akarom, Korejko polgártárs, hogy megszeressen, és szeretete jeléül guberáljon le nekem egymillió rubelt.

- Takarodjék - mondta Korejko csendesen.

- Lám, lám, már megint megfélemedezett arról, hogy a janicsárok leszármazottja vagyok.

E szavak után Osztap felállt. Szemben álltak egymással. Korejko arca vihart jósolt. Szemében fehér hullámok tájtékoztak. A nagy kombinátor azonban kedélyesen mosolyogva villogtatta hófehér, zsengekukorica-fogait. A két ellenség közelebb lépett az asztali lámpához, óriási árnyékuk ott imbolygott a falon.

- Már ezerszer megismételtem - jelentette ki Korejko fojtott hangon -, nincsenek millióim, és nem is voltak. Érti? Megértette végre? Nos hát, takarodjék innét! Feljelentem magát.

- Maga sohasem fog feljelenteni - mondta Osztap nyomatékosan. - Elmehetek ugyan, de még ki sem érek az utcára, maga már sírva szalad utánam, hogy megnyalja janicsártalpamat, és könyörögve visszahívjon!

- Márminthogy könyörögnék?

- De még mennyire! Mert ennek így kell lennie. Mint ezt kitűnő barátom, Vasziszuajij Lohan-kin mondani szokta: mert ebben rejlik a darócgúnyások igazsága, Íme, itt van!

A nagy kombinátor az asztalra tette a mappát, és mialatt kibogozta a cipőzsinórt, csendesen folytatta:

- Előbb azonban állapodjunk meg: semmiféle túlkapás! Nem szabad engem megfojtania, de ki sem ugorhat az ablakon! Legfőképp pedig tartózkodjék a gutaütéstől! Ha eszébe jutna, hogy itt, szemem előtt, rövid úton jobblétre szenderüljön, igen kínos helyzetbe hozhatna. Kárba veszne egy hosszadalmas, lelkiismeretes, fáradságos munka, ezért jobb, ha megbeszéljük a továbbiakat. Nem titok többé, hogy maga nem szeret engem. Sose fogom elérni magánál azt, amit Kolja Osten-Baken elért gyermekkori barátnőmnél, a szép Inge Zajoncnál. Épp ezért tartózkodom a felesleges sóhajtozástól, s még csak át sem ölelem. A szerenádot tekintse befejezettnek. Elnémultak a balalajkák, a guzlicák és az aranyozott hárfák. Úgy jöttem magához, mint jogi személy a jogi személyhez. Fogja ezt a három-négy kilónyi aktacsomagot. Eladom. Egymillió rubelbe kerül. Éppen abba a millióba, amit maga zsugoriságában megtagadott tőlem. Vegye meg!

Korejko az asztal fölé hajolt, és elolvasta a mappa feliratát.

„Alekszandr Ivanovics Korejko ügye. Megkezdve 1930. június 25-én, lezárva 1930. augusztus 10-én.”

- Badarság! - mondta Korejko, széttárva karját - Mi a fene ez itt Hol valami pénzt emleget, hol meg valami „ügy”-re hivatkozik. Igazán nevetséges!

- Nos, áll a vásár? - unszolta a nagy kombinátor. - Olcsón számolom. Bizonyos földalatti titkos üzletekre vonatkozó értékes adatok kilójáért mindössze háromezret számítok.

- Miféle adatok ezek? - mordult fel durván Korejko, és a mappa után nyúlt.

- Felettből érdekesek - felelte Osztap, miközben bocsánatkérően félretolta Korejko kezét. - Adatok a maga második számú és főbb életére vonatkozólag. Ez megdöbbenően eltér attól az élettől, amelyet mint a Herkules havi negyvenhat rubeles fizetésű alkalmazottja él. Az első számú életét mindenki ismeri. Délelőtt tíztől délután négyig maga a szovjethatalom támasza. De a második számú életéről, amely délután négytől másnap délelőtt tízig zajlik le, egyedül én tudok. Érti most már?

Korejko nem felelt. Árnyék borult arcának kápláros vonásaira.

- Nem - jelentette ki határozottan a nagy kombinátor. - Maga nem a majomtól származik, mint minden más polgártárs, hanem a tehéntől. Oly nehézkesen gondolkodik, mint egy vágott patájú emlős. Ezt én mint szaru- és pataszakértő mondhatom magának. Nos, megismétlem, adataim szerint magának hét-nyolc milliós vagyona van. Ez a mappa egymillióért eladó. Ha nem vásárolja meg, azonnal elviszem máshová. Ott ugyan egy kopejkát sem adnak érte, de magának befellegzett. Ezt úgy mondom magának, mint jogi személy a jogi személynek. Én éppen olyan szegény, többnejű költő maradok, mint voltam, de halálomig vigasztal majd az a felemelő tudat, hogy az emberiséget megszabadítottam egy veszedelmes uzsorástól.

- Mutassa ezt az ügyet - mondta elgondolkodva Korejko.

- Lassan a testtel - szólta Osztap, és felnyitotta a mappát. - A parádét én vezényelem! Annak idején ezt sürgönyileg közölték magával. Nos, elérkezett a parádé pillanata, és amint észrevehette, azt én vezényelem.

Alekszandr Ivanovics rápillantott az aktacsomó első oldalára, s tekintete saját felragasztott fényképére esett. Kelletlenül elvigyorodott.

- Sehogy sem értem, mit akar tőlem tulajdonképpen. Ha megnézem is, csupán a kíváncsiság visz rá.

- Engem is a kíváncsiság vezérelt - jelentette ki a nagy kombinátor. - Nos, induljunk ki tehát ebből az alapjában véve ártalmatlan érzésből, és fogjunk a dologhoz. Esküdt uraim! Alekszandr Ivanovics Korejko, született... de talán átfuthatunk az ártatlan gyermekéveken. Ezekben az azúrkék időkben a kis Szasa még nem foglalkozhatott harácsolással. Ezután következett a rózsaszínű kamaszkor. Lapozzunk csak még egy oldalt és elérkeztünk az élet küszöbéhez: Szasa deli ifjú. Itt már elidőzhetünk egy kicsit. Csak úgy kíváncsiságból. Lássuk csak az aktacsomó hatodik oldalát.

Osztap átlapozta a hatodik oldalt, és szép sorjában felolvasta a hetedik, a nyolcadik oldalt és tovább egészen a tizenkettedik oldalig.

- Az imént, esküdt uraim, elvonultak szemünk előtt védencem első nagybbszabású üzletei, mint például az állami orvossággal való kufárkodás az éhínség és tifuszijárvány idején, továbbá az élelmezési munka megszervezése, melynek során az éhínségben szenvedő Volga-vidékre irányított élelmiszerszerelvények egyike nyomtalanul eltűnt. Mindezen tények természetesen csak puszta kíváncsiságból érdekelnek bennünket, esküdt uraim.

Osztap a forradalom előtti idők ügyvédjeinek csúnya modorában beszélt, akik megragadtak egy-egy szót, és szünet nélkül dobálózta vele egy - néha tíz napig is elhúzódó - nagyobb per folyamán.

- Bizonyára nem éreztelen védencem felbukkanása Moszkvában 1922-ben...

Korejko arca közönyös maradt, de keze céltalanul matatott az asztalon, mint a vak emberé.

- Engedjék meg, esküdt uraim, hogy egy kérdést tegyek fel önöknek, természetesen csak kíváncsiságból... Milyen jövedelmet biztosíthat valaki számára két ivóvízzel megtöltött közönséges hordó? Húsz rubelt? Három rubelt? Nyolc kopejkát? Nem, esküdt uraim! Alekszandr Ivanovics számára négyszázezer rubel és nulla kopejka jövedelmet hozott ez a két hordó! Sem többet, sem kevesebbet. Igaz, hogy ezek a hordók igen kifejező nevet viseltek: Reváns vegyipari termelőszövetkezet. Nos, menjünk tovább. A negyvenkettedik oldaltól az ötvenharmadik oldalig. A cselekmény színhelye: egy kis hiszékeny köztársaság. Kék égbolt, tevék, oázisok és aranyhímzésű tatársapkás jampecek. Védencem itt egy villanyerőmű építkezéséhez nyújt segítséget. Hangsúlyozom: segítséget nyújt. Nézzék csak meg az ábrázatát, tisztelt esküdt uraim!

Szónoklatától részegülten Alekszandr Ivanovics felé fordult, és rámutatott. De az ügyvédek közismert lendületes mozdulata félbemaradt, mert a vádlott váratlanul elkapta kezét, és csavarzni kezdte. Ugyanakkor a vádlott úr a másik kezével igyekezett elkapni a védő úr torkát. Az indulattól reszkető ellenfelek mintegy fél percig némán dulakodtak. Osztap inge kigombolódott, a hasítékon kivillant tetovált bőre. Napóleon még mindig ugyanúgy tartotta kezében a söröskancsót, de arca olyan vörös volt, mintha alaposan felöntött volna a garatra.

- Ne hozzon ki a sodromból! - mordult Osztap Korejkóra, lerázva támadóját, és lélegzet után kapkodott. - Lehetetlen így dolgozni!

- Gazember! Gazember! - suttopta Alekszandr Ivanovics. - Micsoda gazember!

A padlóra rogyott, meggörnyesztette a fájdalom, amelyet a janicsárok leszármazottjának ökölcsapásai okoztak.

- Az ülést folytatjuk - jelentette ki Osztap, mintha mi sem történt volna. - Mint látják, esküdt uraim, megtört a jég. A vádlott kísérletet tett, hogy megöljön. Természetesen gyerekes

kíváncsiságból. Csak azt szeretne volna tudni, hogyan fest a belső részem. Sietek ezt a kíváncsiságát kielégíteni. Itt bévül található: egy nemes és szerfelett egészséges szív, kitűnő tüdő, valamint epe, amelyben a legapróbb kavics sem található. Kérem ezeket a tényeket jegyzőkönyvbe venni. Most pedig folytassuk játékunkat, ahogyan az élclap szerkesztője a szerkesztőségi értekezlet kezdetén mondani szokta, miközben szigorúan végignézi munkatársait.

Ez a játék azonban korántsem tetszett Alekszandr Ivanovicsnak. A hivatalos út, amelyről Osztap fiatal ürüpecsenye és idei bor szagát árasztva tért vissza annak idején, jelentékeny nyomokat hagyott az aktacsomóban. Itt feküdt egy ítélet másolata, amely *in contumaciam*⁷ hangzott el, a jótékonyági kombinát fénymásolt tervrajza, a „Nyeresség és veszteség” számla kivonata, továbbá a villamosított völgyszakadék és a filmkirályok fényképei.

- És végül, esküdt uraim, verekedős védencem tevékenységének harmadik szakasza következik: a köz javát szolgáló szerény irodai munka a Herkulesnél és egyidejűleg a lelke épülését szolgáló földalatti munka fokozott mértékű folytatása. Pusztán kíváncsiságuk kielégítésére hívom fel figyelmüket a valutával, prémekkel, drágakövekkel és egyéb tömör közszükségleti cikkel való üzérkedésekre. És legvégül időzzünk egy kissé néhány önrobbantó részvénytársaságnál, amelyek vonzó és pimaszul szövetkezeti néven voltak ismeretesek: Intenzív Rt., Munkacédrus, Fűrészsegély. És mindezeket nem Funt úr, a magántőke rabszolgája mozgatta, hanem vádlott barátom.

Ezzel ismét Korejkóra mutatott, és ez alkalommal teljes mértékben sikerült karjával leírnia a nagy hatású lendületes ívet.

Ezek után Osztap fellengős modorban engedélyt kért a képzeletbeli bíróságtól, hogy egy-néhány kérdést intézhessen a vádlotthoz. Az illendőség kedvéért várt egy pillanatig, aztán így folytatta:

- Volt-e a vádlottnak valamilyen szolgálaton kívüli viszonya a Herkules Berlaga nevű alkalmazottjával? Nem volt? Helyes! És a Szkumbrijevics nevű alkalmazottal? Ugyancsak nem volt! Pompás. És a Herkules főnökével, Polihajevvel?

A hivatalnok-milliomos hallgatott.

- Több kérdésem nincs. Phű!... Kifáradtam és megéheztem. Mondja csak, Alekszandr Ivanovics, nincs egy darab hideg sültje rejtett tartalékban? Nincs? Csodálatos szegénység. Különösen, ha az ember tudja, milyen roppant összeget szivattyúzott ki Polihajev segítségével a jóságos Herkulesből. Itt láthatja vallomásának saját kezű leírását, ő az egyetlen ember a Herkulesben, aki tudja, hogy ki rejtőzik a havi negyvenhat rubeles, szerény hivatalnok személye mögött. De még ő sem tudta egészen, hogy maga kicsoda. De annál jobban tudom én. Igen, esküdt uraim, a védencem vétkezett. Ez bizonyítást nyert. Mégis számítok jóindulatukra, természetesen csak azzal a feltétellel, ha védencem megvásárolja tőlem ezt a mappát. Uraim, végeztem!

A nagy kombinátor beszédének végén Alekszandr Ivanovics megnyugodott. Könnyű nadrágjának zsebébe dugta kezét, és az ablakhoz lépett. A kezdődő új nap már a villamosok csengőjében csilingelt.

A kerítés mögött az önkéntes lövészegylet tagjai meneteltek. Oly sután hordták a puskát, mintha kapa lett volna. A bádorpárkányon piros, pelyhes lábú galambok tipegtek, és minden

⁷ Elmarasztaló ítélet, amelyet a bíróság a fél mulasztása (meg nem jelenése) folytán hoz.

pillanatban megcsúsztak. A takarékosághoz szokott Alekszandr Ivanovics eloltotta az asztali lámpát, és így szólt:

- Hát maga küldte nekem azokat az ostoba sürgönyöket?

- Persze - felelte Osztap. - „Narancsokat kérjük hordóban szállítani Karamazov testvérek.” Jó, nem?

- Ostoba.

- És a félbolond koldus? - kérdezte Osztap, aki érezte, hogy a parádé sikerült. - Az csak jó móka volt?

- Kamaszos csíny. Akárcsak a milliomosról szóló könyv. És amikor maga a kijevi rendőr álarcában megjelent, mindjárt gondoltam, hogy egy csirkefogóval van dolgom. Sajnos, tévedtem. Másképp már bottal üthetné a nyomom.

- Igen, tévedett. „Még a vénasszony is félrelép néha” - miként a lengyel szépség, Inge Zajonc mondta gyermekkori barátommal, Kolja Osten-Bakennel kötött házassága után egy hónappal.

- A rablás még érthető. De miért épp a súlyzókat vitte el?

- Micsoda súlyzókat? Soha életemben nem loptam súlyzókat!

- Úgy látszik, szégyelli bevallani! S egyáltalán: egy egész csomó ostobaságot követett el.

- Az lehet - jegyezte meg Osztap -, nem vagyok angyal, és nekem is vannak hibáim. De most már alaposan eltrécseltem itt az időt. A mulatt nők már várnak rám. Lesz szíves ideadni a pénzt?

- Ja, a pénzt. - mondta Korejko. - A pénzzel egy kis baj van. A mappa csinos, szó se róla, meg is vásárolnám, de amikor maga számba vette jövedelmemet, teljesen megfélelvezett kiadásaimról és a közvetlen veszteségeimről. Egymillió! Ez elképesztő összeg!

- Viszontlátásra - szólt Osztap hűvösen. - Csak arra kérem, hogy még egy félórácskát maradjon itthon. Csodálatos, rácsos hintó jön majd magáért.

- Így nem kötnek üzletet - mondta Korejko kalmármosollyal.

- Lehet - sóhajtott Osztap -, de hát tudja, én nem vagyok üzletember. Független művész és higgadt filozófus vagyok.

- Tulajdonképpen milyen címen akarja maga ezt a pénzt megkapni? Elvégre én kerestem, maga pedig...

- Én nemcsak fáradtam, de valósággal meg is szenvedtem érte. A Berlagával, Szkumbrijevicsel és Polihajevvel folytatott beszélgetések után elvesztettem hitemet az emberiségben. Az emberiségbe vetett hit talán nem éri meg az egymillió rubelt?

- Megéri, de még mennyire! - nyugtatta meg Alekszandr Ivanovics.

- Így hát megyünk az éléstárba? - kérdezte Osztap. - Egyébként hol tartja a készpénzét? Nem hinném, hogy a takarékbán!

- Gyerünk, majd meglátja - felelte Korejko.

- Nincs messze? Felajánlhatom az autóm! - buzgólkodott Osztap.

A milliomos elutasította a gépkocsit, és kijelentette, hogy nem kell messzire menniük, különben is sürgősszerű a fényűzés. Bendert udvariasan előreengedte, és elhagyta lakását, de előzőleg magához vett az asztalról egy újságpapírba göngyölt kis csomagot. A lépcsőről lefelé menet Osztap halkán dúdolta:

Argentínában heves a vér...

A sofőr szíve

Az utcára érve Osztap karon fogta Alekszandr Ivanovicsot, és a két kombinátor sietve megindult a pályaudvar felé.

- Tudja, maga sokkal jobb ember, mint gondoltam - mondta barátságosan Bender. - És ez így is van jól. A pénztől könnyedén, jajgatás nélkül kell megválni.

- Jó embertől még egymilliót sem sajnálok - válaszolt a hivatalnok, de közben valamire fülelt.

Amikor a Mehring utcába befordultak, a város felett felharsant egy hajósziréna üvöltése. Elnyújtva, fájdalmasan sivített a levegőben. Az ilyen hangtól ködös éjszakák szorongás fogja el a matrózokat, s veszélyes szolgálatukra való hivatkozással nyomban fizetésemelést szeretnének kérni. A sziréna tovább üvöltött. Hangjába belevegyült sok más távolabbi szárazföldi sziréna egyre szomorúbb hangja. A járókelők hirtelen futásnak eredtek, mintha záporosó elöl menekülnének. Hunyorogva kémlelték az eget. Kövér napraforgós kofák futottak, vitték a pocakjukat, nádfonatú kosarakban táncoltak az üvegpocharak a szóródó áru tetején. A szemközti járdáról Adolf Nyikolajevics Bomze futott át az úttesten. Szerencsésen beugrott a Herkules forgóajtáján. Tarka lovacskákon egy szakasz rendőr ügetett végig az utcán. Vöröskeresztes autó suhant el mellettük. Az utca pillanatok alatt kiürült. Osztap észrevette, hogy távolabbra a pikémellényesek egy kisebb falkája elválk a volt Café Florida épületétől. Az öregurak újságokat, girardi- vagy panamakalapjukat lóbálva siettek át az úttesten. De még el sem érték a sarkot, amikor fülsiketítő ágyúlövés dörrent. A pikémellényesek megálltak, behúzták fejüket, és visszaszaladtak. Lüsztérkabátjuk szárnya úgy dagadt, mint szélben a vitorla.

Osztap jót nevetett a pikémellényesek viselkedésén. Míg az öregurak meglepő mozdulatain és bakugrásain szórakozott, Alekszandr Ivanovics gyorsan kibontotta a magával hozott csomagot.

- Ütődött totykosok! Operettfigurák! - fordult Osztap Korejkóhoz.

De Korejko eltűnt. Helyén egy ijesztő pofa meredt a nagy kombinátorra, bűvár üvegszeme volt, alatta hatalmas gumielefánt ormánya, amelynek végén egy terepszínű bádoghenger himbálózott. Osztap elképedésében ugrott egyet.

- Micsoda tréfa ez? - kérdezte fenyegetően, és a gázálarc után kapott. - Vádlott polgártárs, rendreutasítom!

Ebben a pillanatban egy csapat ugyanilyen gázálarcos ember futott oda hozzájuk, és egy tucatnyi gumipofás között lehetetlen volt Korejkót felismerni. Osztap magához szorította a sárga mappát, és a szörnyetegek lábát vizsgálgatta. De alighogy ráismert Korejko kopott nadrágjára, máris karon ragadták, és egy erélyes hang a fülébe ordította:

- Elvtárs, maga meg van mérgezve!

- Ki van megmérgezve? - kiáltott fel Osztap. - Engedjen el!

- Elvtárs, maga gázmérgezést kapott! - ismételte diadalmasan az egészségügyi. - Gázzal fertőzött zónába került. Nézze, gázbomba!

S valóban, az úttest közepén egy kis láda feküdt, amelyből sűrűn gomolygott valami füstszerű anyag. A gyanús nadrág már messze futott. Utoljára felvillant két gázcsík között, aztán végleg eltűnt. Osztap némán, dühösen igyekezett szabadulni, de most már hat gázálarcos tartotta szorosan.

- Azonkívül, elvtárs, egy repesz meg is sebezte a karját. Ne haragudjék, elvtárs, legyen öntudatos! Hisz tudja, most vannak a honvédelmi gyakorlatok. Azonnal bekötözzük, és elszállítjuk az óvóhelyre.

A nagy kombinátor sehogy sem látta be, hogy minden ellenállás hasztalan. Az a játékos, aki hajnalban jó kártyát kapott és csodálatba ejtette az egész asztalt, most hirtelen, alig tíz perc leforgása alatt utolsó garasát is elvesztette egy véletlenül, csak úgy kíváncsiságból odatévedt fiatalember ellenében. Most már nem ül ott sápadtan és diadalmasan, nem tolonganak körülötte a szerencsepénzt kolduló kis nőcskék. Gyalogosan kell hazamennie.

Egy vöröskeresztes kötényű komszomolista lány futott Osztaphoz. Vászontáskájából kötést és vattát vett elő, majd nevetését visszafojtva bepólyálta a nagy kombinátor kabátujját. Gyorsan befejezte irgalmas cselekedetét, felkacagott, és már szaladt is tovább a következő „sebesült”-höz; ez engedelmesen nyújtotta lábát. Osztapot hordágyhoz cipelték. Ott újabb dulakodásra került sor, az ormányok fel-le táncoltak, és az előbbi egészségügyi parancsnok érces, oktató hangon igyekezett öntudatot és más polgári erényt szítani Osztapban.

- Édes egy komáim! - mormogta a nagy kombinátor, míg a hordágyhoz szíjazták. - Vigyétek hírül apámnak, a török alattvalónak, hogy szeretett fia, a volt szaru- és pataszakértő hősi halált halt a becsület mezején.

S a becsület mezején elhulló hősnek ezek voltak utolsó szavai:

- Aludjatok, harci sasok! Pacsirta, pacsirta, pinytőke...⁸

Osztapot elvitték. Tekintetét némán az égre függesztette, ahol most kezdődött a haddelhadd. Tömény, szív alakú füstfelhők száguldoztak az égen. Nagy magasságban tompaszög alakú rajokban szálltak a celluloid repülőgépek. Dübörgő remegést árasztottak, mintha valamennyit fémshálak kötözték volna egymáshoz. Az ágyúdörgések között támadt rövid szünetekben szakadatlanul bögtek a szirénák.

Osztapnak még egy megaláztatást kellett elszenvednie. A Herkules előtt vitték el. A fakitermelési vállalat négy emeletének ablakain kibámultak az alkalmazottak. Az egész számlaosztály az ablakpárkányon állt. Az ifjabb Lapidusz azzal ijesztgette Kukuskindot, hogy lelöki az ablakból. Berlaga kimeresztette szemét, és meghajolt a hordágy előtt. A második emelet egyik ablakában pálmáktól övezve Polihajev és Szkumbrijevics állt egymást átölelve. Mikor meglátták a hordágyhoz szíjazott Osztapot, összesúgtak, és gyorsan becsukták az ablakot.

A hordágy a „34. óvóhely” feliratú tábla előtt állt meg. Osztapot felsegítették, és mivel újólagnyüszögni akart, az egészségügyi parancsnok ismét figyelmeztette a kötelességtudatra.

Az óvóhely egy klubban volt berendezve. Hosszú, világos alagsori helyiség volt, bordás mennyezettel, amelyről drótokon hadi- és postarepülőgép-makettek lógtak. A klubhelyiség mélyén egy kis színpad emelkedett, ennek háttérében egy barna ajtó és két sötétkék ablak volt felrajzolva, fölötte hold és csillagok. Az egyik falnál, amelyen ez a felírás díszlett: „Nem akarunk háborút, de készen állunk a védelemre!”, a pikémellényesek egész elfogott falkája nyüzsgött. A színpadon egy zöld zubbonyos előadó járkált fel és alá, elégedetlen pillantásokat

⁸ Régi orosz katonadalok kezdete.

vetett az ajtóra, amelyen újabb csapat mérgezettet szállítottak be nagy lármával, aztán pattogó, katonás hangon beszélni kezdett:

- A harcászokat élettani hatásuknak megfelelően a következőképpen csoportosítjuk: könnyeztető, ingerlő, fojtó, mérgező és hólyaghúzó harcászok. A könnyeztető mérgekhez sorolhatjuk a klórpikrint, a brómbenzilcianidot, a brómacetont, a klóracetofenont.

Osztap komor pillantása az előadóról a hallgatókra siklott. A fiatalemberek egy része az előadó száját nézte, mások füzetükbe jegyeztek. Egy kisebb csoport a furnértáblára erősített puskaalkatrészekkel foglalatostkodott. A második sorban egy kisportolt külsejű lány ült magányosan, és elmélázva szemlélte a színpadi holdat.

„Csinos kislány! - vélte Osztap. - Kár, hogy nincs rá időm. Vajon mire gondol? Bizonyára nem a brómbenzilcianidra. Ó, ó, ó! Ma reggel egy ilyen kislánnyal még odébbállhattam volna Kelet-Ázsiába a Fidzsi-szigetekre avagy a Réunion-szigetekre vagy Rio de Janeiróba!

Az elveszett Rio gondolatára Osztap tekintete körülcsapongott az óvóhelyen.

A mintegy negyvenötöt számláló pikémellényesek csoportja már magához tért a megrázkódtatásból, helyreszorították keménygallérjukat, és nagy hévvel tárgyalták Páneurópa, valamint a háromhatalmi tengeri konferencia és a gandhizmus kérdéseit.

- Hallotta? - mondta az egyik mellény a másiknak. - Gandhi Dundeeba érkezett.

- Gandhi nagy koponya! - sóhajtotta a másik. - És Dundee is nagy koponya!

Parázs vita kerekedett. A mellényesek egy része azt állította, hogy Dundee az egy város, és így nem lehet nagy koponya. A többiek makacsul bizonygatták az ellenkezőjét. Egyben azonban mindnyájan megegyeztek: Csernomorszkot már a legközelebbi napokban szabad kikötőnek nyilvánítják.

Az előadó ismét összeráncolta homlokát, mert az ajtó kinyílt, és zajongva új jövevények érkeztek a helyiségbe: Balaganov és Panyikovszkij. A gáztámadás éppen éjszakai kirándulásukról hazajövet érte őket. A súlyzófűrészeléstől oly mocskosak voltak, mint egy pákosztos kandúr. A tejtestvérek lesütötték szemüket, amikor a parancsnokot meglátták.

- Mi az, tán csak nem a püspök neve napjáról jönnek? - kérdezte sötéten Osztap.

Attól félt, hogy a Korejko-ügy állásáról fognak kérdezősködni, s ezért szemöldökét ráncolva támadásba ment át.

- Nos, jómadarak, mit műveltek?

- Biz' isten - esküdözött Balaganov, kezét szívére téve -, Panyikovszkij ötlete volt az egész.

- Panyikovszkij! - szólt a parancsnok szigorúan.

- Becsületszavamra - kiáltotta az egyezmény megszegője -, Balaganov gondolta ki az egészét, hisz tudja, Bender, mennyire tisztellem magát.

- Sura! - kiáltott Osztap még szigorúbban.

- Hogyan hihet neki! - mondta szemrehányóan a pataügyi előadó. - Mit gondol, elvittem volna-e a súlyzókat a maga engedélye nélkül?

- Hát maguk vitték el a súlyzókat? - kiáltotta Osztap. - De miért?

- Panyikovszkij azt állította, hogy aranyból vannak.

Osztap Panyikovszkijra nézett, s csak most vette észre, hogy kabátja alól hiányzik a félrubeles ingmell, és kacéran elővillan meztelen keble. A nagy kombinátornak torkán akadt a szó. Egy székre rogyott, egész teste remegett, levegő után kapkodott. Végül vulkanikus moraj tört fel torkából, szeméből kibuggyant a könny, és az egész óvóhelyet betöltő kacaj robbant ki belőle, amelyben ott volt a tejttestvérek által oly szánalmasan parodizált harc kudarca. A pikémellényesek összerezzenek; az előadó még hangosabban, még meggyőzőbben folytatta előadását a harcgázokról.

Ez a nevetés felért a pezsgőfürdők sok ezer bugyborékának bizsergésével, és utána Osztap ismét oly frissnek és fiatalnak érezte magát, mint mikor az ember végigjárja a fodrászat valamennyi instanciáját: megbarátkozott a borotvával, megismerkedett az ollóval, bepermetezték kölnivízzel, s egy erre való kis kefével szemöldökét is megigazították. Szívében már olajsima tenger hulláma ringatózott, és Balaganov azon kérdésére, hogyan állnak az ügyek, azt felelte, minden kitűnően megy, eltekintve attól, hogy a milliomos ismeretlen helyre távozott.

A tejttestvérek alig figyeltek Bender szavaira, örültek, hogy ily könnyen megúszták a súlyzó-ügyet.

- Nézze csak, Bender - szólt a pataügyi előadó. - Ott ül egy hölgy. Vele sétált akkor Korejko.

- Ő hát Zoszja Szinyickaja? - kérdezte Bender lelkesen. - Nos ez valóban olyan, mint a költő által megénekelte eset: „A zajos bál forgatagában, véletlenül...”

Osztap előrefurakodott a dobogóhoz, s a szónokot udvariasan félbeszakítva megtudta, hogy a gázfogság még vagy másfél-két órát fog tartani. Megköszönte a felvilágosítást, és leült közvetlen Zoszja mellé. Kis idő múlva a leány már nem bámulta a festett színfalat. Illetlenül, hangosan nevetve rántotta ki fésűjét Osztap kezéből. Ami a nagy kombinátort illeti, ajka mozgásáról ítélve, be nem állt a szája.

Ekkor Talmudovszkij mérnököt hurcolták be az óvóhelyre. Két bőrönddel csapkodott maga körül. Izzadt, kipirult homloka fénylett, akár a palacsinta.

- Nem segíthetek magán, elvtárs - mondta az ügyeletes. - Hadgyakorlat van. Gázzal fertőzött zónába került.

- De hisz én bérkocsiban ültem! - tajtékozott a mérnök. - Bérko-csi-ban! Szolgálati ügyben sürgősen a pályaudvarra kell mennem. Az éjszakai vonatot már lekéstem. Most megint késsek el?

- Elvtársam, legyen öntudatos!

- Miért legyen öntudatos, hiszen kocsiban ültem! - méltatlankodott Talmudovszkij.

Ezt a körülményt oly nyomatékosan hangoztatta, mintha a kocsiban ülés megvédené az utast a mérges gázoktól, mintha a klórpikrin, brómaceton és brómbenzilcianid ott elvesztenék mérgező hatásukat. Ki tudja, meddig perelt volna még az önkéntes lövészegylet tagjaival, ha az óvóhelyre be nem szállítanak egy újabb mérgezettet. Bekötözött fejéről ítélve ez a polgártárs még sebsült is volt. Az új jövevény láttára Talmudovszkij elhallgatott, és fűrgén besurrant a pikémellényesek csoportjába. De a bekötött fejű rögtön észrevette a mérnök testes alakját, és egyenesen odalépett hozzá.

- Ahá, Talmudovszkij mérnök! Végre elcsíptem! - mondta vészjóslóan. - Milyen jogon hagyta el a gyárat?

Talmudovszkij körbejáratta kis disznószemét, s miután meggyőződött, hogy nem nyerhet egérutat, leült bőröndjére, és cigarettára gyújtott.

- Már a szállodában is kerestem ezt a fickót - dörögte a bekötött fejű. - Ott azt mondják, elutazott. „Mi az, hogy elutazott? - kérdeztem. - Hiszen csak tegnap érkezett, és a szerződés egy évre szól. „Elutazott - mondják -, poggyászoszul, Kazanyba.” Én már azt hittem, mindennek vége, kereshetünk új szakembert. De most elcsíptem. Nézzék csak: itt ül és pőfékel. Maga szélto! Talmudovszkij, maga bomlasztja a termelést!

A mérnök felpattant a táskáról.

- Maga bomlasztja a termelést! - üvöltötte, derékon kapta a bekötött fejűt, egy sarokba cipelte, és körüldöngte, mint valami nagy dongó. Nemsokára ilyenféle mondatfoslányok szálltak a sarok felől: „Ilyen fizetéssel...”, „Menjen, keressen mást...”, „Hát a napidíjak?” A bekötött fejű bánatosan pillantott a mérnökre.

Az előadó befejezte intelmeit, s miután megmutatta, hogyan kell használni a gázálcot, az óvóhely ajtajai megnyíltak, és a pikémellényesek egymásba kapaszkodva rohantak a Café Floridába. Talmudovszkij is lerázta magáról üdözőjét, kitört a szabadba és teli torokból kocsi után kiabált. De a nagy kombinátor még mindig ott csevegett Zoszával.

- Micsoda nő! - mondta irigyen Panyikovszkij, mikor Balaganovval kilépett az utcára. - Ó, ha azok a súlyzók aranyból lettek volna! Becsületszavamra, feleségül venném.

A szerencsétlen súlyzók említésére Balaganov oldalba lökte a hivatalsegédet. Épp jókor. Az óvóhely ajtajában Bender jelent meg, karján a lánnyal. Hosszasan búcsúzkodott tőle, miközben epekedő pillantásokat vetett rá. Zoszja még utoljára rámosolygott és eltávozott.

- Miről beszélgettek? - kérdezte gyanakodva Panyikovszkij.

- Erről is, arról is csacsogtunk - felelte Osztap. - Most pedig, maga ünneplő szájú, munkára fel! Meg kell találnunk a vádlottat.

Panyikovszkij a Herkulesbe küldték, Balaganovot Alekszandr Ivanovics lakására. Osztap a pályaudvarokat járta be, de a hivatalnok-milliomos eltűnt. A Herkules bélyegzőóra-rekeszéből még nem vette be ellenőrzőlapját, a lakására nem tért vissza, a pályaudvarokról pedig a gáz-támadás ideje alatt nyolc távolsági vonat indult el. Osztap nem is várt más eredményt.

- Elvégre - mondta bosszúsán - nem is olyan borzasztó. Kínában például sokkal nehezebb megtalálni valakit. Ott négyszázmillió lakos van, de nálunk mindössze százhatvanmillió, tehát háromszor könnyebb a dolgunk, mint Kínában, csak pénz kell hozzá, az pedig van. - Az igaz, hogy Osztap kezében összesen harmincnégy rubel volt, mikor kijött a bankból.

- Ez az egész, ami a tízezerből megmaradt - sóhajtotta kimondhatatlanul bánatosan. - Én meg azt hittem, hogy még van hat- vagy hétezer rubel a számlánkon... Hogy történt ez? Hisz minden oly remekül ment. Szarut meg patát gyűjtöttünk, az élet mámorítóan szép volt, mintha a föld is csak nekünk forogna, és most egyszeriben máról holnapra... Megvan! Az üzemköltségek! Egész pénzünket a személyzet nyelte el!

Szemrehányóan pillantott a tejtéstvérekre. Panyikovszkij a vállát vonogatta, mintha azt mondaná: „Tudja, Bender, mennyire tisztetem magát! Mindig mondtam, hogy nagy számár!” Balaganov kábultan simogatta göndör fürtjeit, és megkérdezte:

- Most hát mitévők legyünk?

- Hogyhogy mitévők? - kiáltotta Bender. - Hát a Szaru és Pata Begyűjtési Iroda? Hát a berendezés? Csak azért az „Arccal a falu felé!” írókészetért akármelyik vállalatától simán megkapunk száz rubelt. És az írógép! És a vasúti jegylyukasztó, a szarvasagancs, az asztalok,

a szamovár! Ezt mind el lehet adni! És végül tartaléknak itt van Panyikovszkij aranyfoga. Persze nem olyan nagy, mint a súlyzó, de mégiscsak egy csipetnyi arany, nemesfém!

A jó barátok megálltak az iroda előtt. A nyitott ajtón át kihallatszott az állattenyésztő technikum hivatalos útról visszaérkezett diákjainak harsogó hangja, Funt álmos dörmögése és több más nyilvánvalóan mezőgazdasági színezetű ismeretlen bariton és basszus.

- Valóságos bűntény bontakozik itt ki! - kiáltottak a gyakornokok. - Mi már akkor is csodálkoztunk. Az egész kampány alatt összesen tizenkét kiló selejtes szarut gyűjtöttek be.

- Bíróság elé állítjuk őket! - fenyegetőztek a basszusok és baritonok. - Hol a kirendeltség vezetője? Hol a pataügyi előadó?

Balaganov összerezzen.

- Az iroda jobblétre szenderült - suttogta Osztap. - Itt többé nincs szükség reánk. Tovaballagunk a napfényben fürdő úton, Funtot pedig elviszik egy vöröstégla épületbe, melynek ablakaira az építés különös szeszélye folytán rácsokat szereltek.

A kirendeltség vezetője nem tévedett. A bukott angyalok alig értek három háztömbnyire az irodától, hátuk mögött kocsizörgést hallottak. A hintóban Funt ült. Úgy festett, mint valami jószágos nagypapa, aki hosszas készülődés után nős unokájához utazik, csupán a kocsi lépcsőjén állt egy rendőrségi közeg, és az öreg vállát markolta.

Az antilopisták még hallották az előttük elhaladó bérkocsiból Funt halk, tompa mormolását: „Funt mindig ült, ült II. Sándor cár, a Felszabadító alatt, ült III. Sándor, a Békecár alatt, ült II. Miklós, a Véreskező alatt is, végül Alekszandr Fjodorovics Kerenszkij alatt...”

A cárok és ügyvédek felsorolásánál sorba begörbítette csontos ujjait.

- Hát most mit csináljunk? - kérdezte Balaganov.

- Kérem, ne felejtsek el, maguk Osztap Bender kortársai - mondta búsan a nagy kombinátor. - Kérem, emlékezzenek az ő jeles útításkájára, amely magában rejt mindazt, ami egy kis zsebpénz megszerzéséhez szükséges. Gyerünk csak haza Lohankinhoz.

A Limonnij utcában újabb csapás fogadta őket.

- De hát hol a ház? - kiáltott fel Osztap. - Tegnap este itt még egy ház állott!

De a ház nem volt ott, a Varjúfészek nem létezett többé. Az üszkös gerendákon a biztosító-társaság ellenőre sétált. Amikor a hátsó udvarban egy petróleumoskannába ütközött, felnézett, megszagolta, és kételkedően csóválta a fejét.

- Nos, mi lesz most? - kérdezte megszeppent mosollyal Balaganov.

A nagy kombinátor nem felelt. Az útításka elvesztése porig sújtotta. Odaégett a varázstárisznya a hindu turbánnal, a „Megjött a főpap” című plakáttal, az orvosi köpennyel és a sztetoszkóppal... Mi minden is volt abban a táskában!

- Lám - bökte ki végre -, a sors játszik az emberrel, az ember meg játszik a trombitán.

Sápadtan, csalódottan, a csapástól kábultan kódorogtak az utcán. A járókelők beléjük ütköztek, de még csak utánuk sem fordultak. Panyikovszkij még a bankbeli balsiker pillanatában felhúzta a vállát, és azóta sem engedte le. Balaganov vörös fürtjeit morzsolta, és elkeseredetten sóhajtozott. Bender mögöttük ment, és gépiesen zümmögte maga elé: „A víg napoknak vége, vége, kapj hát, zuávom, puskavége...”

Ilyen állapotban vánszorogtak el a vendégfogadóig. Az udvar mélyén, a fészer alatt sárgállott az Antilop. A söntéshez vezető lépcsőn Kozlevics üldögélt. Kéjesen hörpölte a forró teát egy csészealjából. Arca olyan volt, mint egy vörös cserépfazék. Boldogság sugárzott róla.

- Adam! - szólt a nagy kombinátor, és megállt a sofőr előtt. - Nem maradt semmink. Koldusok vagyunk. Fogadjon be! Elpusztulunk!

Kozlevics felállt. Megalázottan és kifosztottan állt előtte a parancsnok, hajadonfővel. Kazimirovics lengyel savószemében felcsillantak a könnyek. Lejött a lépcsőről, és sorra átölelte az antilopistákat.

- A taxi szabad! - szólt, a szájalom könnyeit nyeldesve. - Tessék beszállni!

- De lehet, hogy messzire kell mennünk, nagyon messzire - jelentette ki Osztap. - Talán a világ végére, talán még messzebb. Gondolja meg!

- Ahova akarja - felelte a hűséges Kozlevics. - A taxi szabad! - Panyikovszkij sírt, apró öklébe temette arcát, és úgy suttozta:

- Micsoda szív! Becsületszavamra! Micsoda szív!

Az időjárás kedvez a szerelemnek

Panyikovszkij nagyon elítélően nyilatkozott mindarról, amit a nagy kombinátor a vendégfogadóba költözködést követő napokban cselekedett.

- Bender elvesztette az eszét - mondta Balaganovnak. - Teljesen tönkretesz bennünket.

És valóban, ahelyett, hogy igyekezett volna minél tovább kihúzni utolsó harmincnégy rubel-jükkel, vagyis kizárólag élelmiszerek vásárlására szorítkozott volna, Osztap egy virágüzletbe ment, és egy harmincöt rubeles fejedelmi rózsacsokrot vásárolt, akkorát mint egy virágágy. A hiányzó rubelt Balaganovtól szedte el. A virágok közé levélkét dugott: „Érzi nagy szívem dobbanását?” Balaganovnak megparancsolta, hogy vigye a csokrot Zoszja Szinyickájához.

- Mit művel maga? - kérdezte Balaganov a csokrot lóbálva. Mire jó ez a fényűzés?

- Erre szükség van, Sura, okvetlenül kell - felelte Osztap. - Hiába. Nagy a szívem. Akár egy borjúé. S ez már úgysem pénz. Ötletek kellene.

Aztán beült az Antilopba, és megkérte Kozlevicset, hogy vigye ki valahova a városból.

- Magányra van szükségem. Feltétlenül filozofálgatnom kell a törtéteken, és prognózist kell csinálnom a jövőt illetően.

A hűséges Kozlevics egész nap kocsikáztatta a nagy kombinátort. A tengerpartot szegélyező fehér utakon gördültek végig, üdülők és szanatóriumok előtt, amelyekben papucsos nyaralók csoszogtak, kriketteztek vagy a röplabdaháló körül ugrándoztak. A sürgönydrótok csellóhangon búgtak. Nyaraló nők virágos táskában padlizsánt és dinnyét cipeltek. Kamasz fiúk, zsebkendővel a fürdéstől vizes hajukon, szemtelenül fixírozták a nőket, és megeresztették mindama kedvességeket, amelyekből minden huszonöt éven aluli csernomorszki lakos teljes gyűjteménnyel rendelkezik. Ha két nyaraló nő jött velük szembe, a csernomorszkiak oda-szóltak: „Csinos az a szélső!” Ezen aztán szívből kacagtak. Azon mulattak, hogy a nők sehogy sem tudták megállapítani, melyikükre vonatkozott a bók. Viszont ha egy magányos nő jött, a szellemeskedők megálltak, mintha villám sújtotta volna őket, és szerelmes vágyuk kifejezésül hosszasan cuppogtatták ajkukat. A fiatal nő erre elpirult, átfutott a kocsúton, elszórva a padlizsánt, és ezzel homéroszi kacajt váltott ki a vidéki Lovelace-okból.

Osztap hátradőlt az Antilop kemény ülésén, és gondolkodott. Polihajevet meg Szkumbrijevicset nem sikerült megvágnia, a Herkules ezen dolgozói szabadságon voltak. Berlaga, a bamba könyvelő szóba sem jött, nem kecsegtetett valami eredményes fejéssel. Viszont Osztap tervei és nagy szíve megkövetelték, hogy Csernomorszkban tartózkodjék. Hogy mennyi ideig kell itt tartózkodnia, azt ő is nehezen tudta volna megmondani.

Ismerős, síri hang ütötte meg a fülét. Osztap a járdára pillantott. A jegenyesor mögött egy középkorú pár lépegetett karonfogva. A házaspár nyilván a strandra indult. Mögöttük Lohankin ballagott, kezében női napernyőt lóbált, meg egy kosarat, amelyből kilátszott egy termosz, és kilógott a fürdőlepedő.

- Varvara - mondta elnyújtva -, ide hallgass, Varvara!

- Mit akarsz már megint, te életem megrontója! - kérdezte Ptyiburdukovné asszonyság, anélkül, hogy hátrafordult volna.

- Téged akarlak, Varvara, bírni akarlak.

- Micsoda kitartó gazember! - jegyezte meg Ptyiburdukov, de ő sem fordult hátra.

S a különös család eltűnt az Antilop porfelhőjében.

Mikor a por leülepedett, Bender nagy, üvegezett műtermet pillantott meg, amely mögött hatalmas virágszőnyeg és a tenger látszott.

A műterembe vezető széles lépcső alján mocskos pofájú gipszoroszlánok ültek. Izgató császárkörtelikőr eszenciájának illata áradt a műteremből. Osztap szippantott egyet, megállította a kocsit, kiszállt, és táguló orrcimpával szívta tüdőre az eszencia éltető illatát.

- Hogy is lehetséges, hogy ez nem jutott eszembe? - mormogta tétován a bejárat előtt.

A felírásra nézett: „ELSŐ CSERNOMORSZKI FILMGYÁR” - olvasta. Megsimogatta a lépcső-oroszlán meleg sörényét, és így kiáltott: „Golkonda!” S gyorsan visszatért a vendégfogadóba.

Egész éjjel ott ült az ablakpárkány mellett, és petróleumlámpa fényénél írt. Az ablakon surranó szél magasra röpítette a teleírt lapokat. Nem valami vonzó látkép tárult az író elé. A halvány hold nem kastélyt világított meg. A fogadó nyújtózkodott, szuszogott és horkolt álmában. Valahol a sötétben láthatatlan lovak dobogtak. Kis üzerek szenderegtek szekerükön, nyomorúságos áruikat maguk alá rakták. Egy kifogott ló óvatosan átlépegetve a rudakon, gyepelőjét maga után vonszolva, orrával a szekerekbe turkált, árpát keresett. Majd odakocogott a szerző ablakához, fejét a párkányra hajtotta, és szomorúan Osztapra bámult.

- Eredj innen, te ló - szólt a nagy kombinátor -, ez a mű meghaladja észbeli képességeidet.

Munkáját csak hajnalra fejezte be, mikor már megelevenedett az udvar, és a szekerek közt botorkálva, vizesvödörrel a karján egy kisfiú csipogó hangon kérdezgette: „Kinek itassam meg a lovát?” Osztap a Korejko-mappából kivett egy tiszta papírt, és gyöngybetűkkel ráírta a címet:

A NYAK

Egész estét betöltő film.

A forgatókönyvet írta: O. Bender.

Az Első Csernomorszki Filmgyárban olyan zűrzavar uralkodott, mint a lóvásártéren abban a pillanatban, amikor az egész társaság üldözőbe vesz egy zsebtolvajt.

A bejáratnál trónolt a főportás. Minden érkezőtől belépési engedélyt kért, de ha nem volt, anélkül is beengedte őket. Kék svájcisapkás emberek kezeslábast viselő munkásokba ütköztek, felszáguldoztak a tömérdék lépcsőn, és ugyanazokon a lépcsőkön ismét lerohantak. Az előcsarnokba érve körbefutottak, egy pillanatra megálltak, és kővé meredten bámultak maguk elé. Majd megint felrohantak, olyan buzgalommal, mintha vízben áztatott kötéllel kergetnék őket. Asszisztensek, tanácsadók, szakértők, igazgatók, rendezők, segédrendezők, világosítók, díszlettervezők, éltel forgatókönyvírók, dramaturgok és vágók, szövegfelelősök és főpecsétőrök rohángásztak összevissza.

Osztap megszokott, nyugodt lépésben indult meg a filmgyárban, de csakhamar észrevette, hogy így lehetetlen bekapcsolódnia ebbe a forgatagba. Kérdésére senki sem felelt, senki sem állt meg.

„Alkalmazkodnom kell az ellenség szokásaihoz” - gondolta Osztap.

Szép lassan futni kezdett, és rögtön megkönnyebbült. Egy segédrendezőnővel sikerült pár szót váltania. Erre a nagy kombinátor inaszakadtából futásnak eredt. Hamarosan észrevette, hogy bekapcsolódott az általános ütembe. Most váll váll mellett futott az irodalmi osztály vezetőjével.

- Forgatókönyv! - kiáltotta Osztap.
- Miféle? - kérdezte az irodalmi vezető, erős iramban ügetve.
- Jó! - felelte Osztap, fél testhosszal megelőzve a másikat.
- Azt kérdem, hogy miféle? Néma avagy hangos?
- Néma.

Az irodalmi vezető vastag harisnyába bújtatott lábát könnyedén emelgetve, az egyik fordulónál elhagyta Osztapot, és visszakiáltotta:

- Nem kell.
- Hogyhogya nem kell? - kérdezte a nagy kombinátor, fokozva az iramot.
- Úgy, ahogy mondom. Némafilm már nincs többé. Alkosson hangosfilmeket.

Egy pillanatig mindketten megálltak, egymásra bámultak, mint két bálvány, és aztán ellenkező irányban szétfutottak. Öt perc múlva a kéziratot lobogtató Bender már ott rohant az illetékes társaságban, két ügető tanácsadó között.

- Forgatókönyv! - közölte Osztap lihegve.

A tanácsadók, ütemesen emelgetve lábukat, Osztap felé fordultak.

- Miféle forgatókönyv?
- Hangosfilm.

- Nem kell - feleltek a tanácsadók, s teljes gázt adtak.

A nagy kombinátor ismét kiesett a lépésből, és szánalmasan ugrándozott mellettük.

- Hogyhogya nem kell?
- Hát úgy, hogy nem kell. A hangosfilm még nem létezik.

Félórás lelkiismeretes vágatás után Bender már tisztán látta az Első Csernomorszki Filmgyár kényes helyzetét. Az volt éppen a nehézség, hogy a hangosfilm felvirradó korszaka miatt a némafilm már nem dolgozott, viszont a hangosfilm a némafilm korszakának felszámolásával járó szervezési bajok miatt még nem működött.

A munkanap legforróbb hevében, amikor az asszisztensek, tanácsadók, szakértők, igazgatók, rendezők, segédrendezőnők, világosítók, forgatókönyvírók és főpecsétőrök elérték a Krepis, a valaha híres versenyparipa és favorit tempóját, megtudta, hogy valamelyik szobában ül egy ember, aki gyors ütemben hangosfilm-fellevő és -vetítő gépet konstruál. Osztap teljes iramban berontott a nagy dolgozószobába, de az ott uralkodó csendtől meghökkenve megállt. Egy beduinszakállas apró emberke ült oldalvást az asztalnál, zsinóros aranycsíptetővel az orrán. Épp lehajolt, és nagy buzgalommal húzta le cipőjét.

- Jó napot, elvtárs! - szólt a nagy kombinátor hangosan.

De az emberke nem válaszolt. Levetette cipőjét, s kirázta belőle a homokot.

- Jó napot! - ismételte Osztap. - Forgatókönyvet hoztam.

A beduinszakállas ember felhúzta cipőjét, és komótosan; némán befűzte. Ezzel, mint aki jól végezte dolgát, a papírai fölé hajolt, egyik szemét behunyta, és gyöngyszemű kacsaringókat rajzolt.

- Miért hallgat? - üvöltötte Bender olyan hangosan, hogy a filmközeg asztalán álló telefon csörömpölni kezdett.

Az ember csak most emelte fel fejét, és Osztapra pillantva, megszólalt:

- Kérem, beszéljen hangosabban, nem hallok jól.

- Írjon neki cédulát - ajánlotta egy éppen arra vágatató, tarka mellényes tanácsadó. - Süket.

Osztap az asztalhoz ült, és egy darab papírra ráfirkantotta: „Maga a hangosfilmes?”

- Igen - felelte a süket.

„Hoztam egy hangosfilm-forgatókönyvet. *A nyak*, hat részben” - írta gyorsan Osztap.

A süket aranycsíptetőjén át elolvasta a cédulát, és azt mondta:

- Nagyszerű! Azonnal bevonjuk magát is a munkába. Új erőkre van szükségünk.

„Nagyon örülök, hogy munkatárs lehetek. Nem lehetne szó egy kis előlegről?” - írta Bender.

- *A nyak*: éppen ilyesmire van szükségünk - mondta a süket. Üljön csak le egy kicsit, rögtön jövök. Nehogy elmenjen, pontosan egy perc múlva itt leszek.

A süket megragadta *A nyak* című, egész estét betöltő film forgatókönyvét és kisurrant a szobából.

- Bevonjuk a hangosfilm-csoport munkájába! - kiáltotta, és eltűnt az ajtó mögött. - Egy perc múlva itt vagyok.

Osztap ezután vagy másfél órát ült az irodában, de a süket nem tért vissza. Mikor végül kiment a folyosóra és ismét bekapcsolódott az ütembe, megtudta, hogy a süket rég elment gépkocsiján, és hogy ma már nem is jön vissza, sőt egyáltalán többé vissza sem jön, mert váratlanul áthelyezték Umanyba, ahol kultúrfelelősi beosztást kapott a kordélyosok között. A legrémesebb azonban az volt, hogy a süket magával vitte *A nyak* című, egész estét betöltő film forgatókönyvét. A nagy kombinátor kivált a szaladók közül, és lesújtva egy padra rogyott. Feje az ott ülő portás vállára hanyatlott.

- Itt vagyok például én - szólalt meg váratlanul a portás, egy gondolatot bogozgatva, amely már nyilván régen kínoztá. - Nekem Terentyev segédrendező azt mondta, hogy növezzek szakállt. Te fogod a filmben Nabukodonozort játszani, vagy a Baltazárt, már nem emlékszem. Nahát, én meg is növesztettem a szakállamat. Ide nézzen, micsoda szakáll. Olyan, mint egy pátriárkáé. És most mit kezdjek ezzel a szakállal? A segédrendező aszondja, hogy most már nincs néma film, a hangosfilmen meg nem játszhatom, aszondja, mert kellemetlen a hangom. Most itt állok ezzel a szakállal, mint egy kecskebak. Leborotválni sajnálom, viselni szégyellem. Így tengődöm.

- Itt felvételeket is készítenek? - kérdezte Bender, lassan magához térve.

- Hogy lehetne itt szó felvételekről? - felelte fontoskodva a szakállas portás. - Tavaly egy némafilmet forgattak a római életről. S a bűnügyi eljárásokkal még most sem végeztek.

- Miért rohannak itt valamennyien? - érdeklődött a nagy kombinátor a lépcsőre mutatva.

- Nem mindenki rohan így nálunk - jegyezte meg a portás. - Például Szuprugov elvtárs sose szalad. Kitűnő gazdasági szakember. Az aztán érti a dolgát. Egész idő alatt azon tűnődöm, ne

keressem-e fel a szakállam ügyében, meg szeretném tudni, miként fognak a szakállért fizetni: a bérfizetési listán avagy külön kiutalással.

Ahogy Osztap fülében megcsendült a „kiutalás” szó, már rohant is Szuprugovhoz. A portás nem hazudott. Szuprugov nem rohangászott az emeleteken fel és alá, nem viselt svájcisapkát, még csak külföldi golfnadrágot sem. Kellemesen pihent meg rajta az ember szeme.

A nagy kombinátort rendkívül szárazon fogadta.

- El vagyok foglalva - mondta pávahangon. - Csak két percet szentelhetek magának.

- Ez teljesen elegendő - kezdte Osztap. - Forgatókönyv. A nyak...

- Rövidebben - szólt rá Szuprugov.

- A nyak. Forgatókönyv...

- Mondja meg már végre, mit akar!

- A nyak...

- Rövidebben. Mennyi jár magának?

- Egy süket ember...

- Elvtárs, ha azonnal meg nem mondja, mennyi jár, felkérem hogy hagyja el a helyiséget... nincs időm!

- Kilencszáz rubel - rebegte a nagy kombinátor.

- Háromszáz - mondta határozottan Szuprugov. - Fogja a pénzt, és jegyezze meg: másfél értékes percemet rabolta el.

Szuprugov lendületes írásával néhány sort intézett a könyveléshez, a cédulát átadta Osztapnak, és felvette a telefonkagylót.

Mikor Osztap a könyvelést elhagyva zsebre vágta a pénzt, így szólt:

- Nabukodonozornak igaza volt. Egyetlen ember van itt, aki kitűnően érti a dolgát: Szuprugov.

A versenyfutás, kerengés, vinnyogás és gágogás tetőfokára hágott az Első Csernomorszki Filmgyár lépcsőin. A segédrendezőnők fogukat vicsorgatták. A segédrendezők egy fekete bakkecskét sétáltattak, és örvendezve látták, milyen filmszerű. A tanácsadók, szakértők és pecsétőrök taszigálták egymást, és rekedten nevettek. Egy hivatalsegédnő vágtatott el egy söprűvel. A nagy kombinátornak úgy rémlett, mintha az egyik asszisztensjelölt, aki világoskék nadrágot viselt, ott lebegne a tömeg fölött, és nagy ívet írna le a csillár körül, majd a függöny-rúdra szállna.

Ebben a pillanatban megszólalt az előcsarnokban az óra: „Bamm!”

Üvöltés, rikácsolás remegtette meg a műterem üvegfalát. Az asszisztensek, tanácsadók, szakértők és vágók lerohantak a lépcsőn. A kijárat körül eszeveszett tolongás támadt.

„Bamm-bamm!” - ütött az óra.

A sarokból előbújt a csend. A főpecsétőrök eltűntek. A szövegfelelősök, az igazgatók és segédrendezőnők szintén. A hivatalsegédnő söprűje utolsót lendült.

„Bamm!” - ütött negyedszer az óra.

A műteremben egy lélek sem maradt, csak a kék nadrágos asszisztensjelölt; kabátja zsebével az ajtó rézkilincsébe akadt, s most szánalmasan vinnyogva csapkodott, és sarkával a márványpadlót súrolta maga körül.

A munkanap véget ért.

A partról, a halászfalu felől, kakaskukorékolás hallatszott.

Mikor az antilopisták pénztárát megduzzasztotta a filmpénz, parancsnokuknak a Korejko szökése után kissé mecsappant tekintélye ismét megnövekedett. Panyikovszkij kapott egy kisebb összeget kefirre és ígéretet egy arany fogsorra. Bender kabátot vásárolt Balaganovnak, no meg egy bőrtárcát, amely úgy recsegett, mint valami nyereg. Bár a tárcsa üres volt, Balaganov gyakran elővette és belekandikált. Kozlevics ötven rubelt kapott benzin beszerzésére. Az antilopisták tiszta, erkölcsös, szinte falusias életet éltek. Segítettek a fogadónak a rend fenntartásában, megtanulták az árpa és a tejfel árát. Panyikovszkij néha kiment az udvarra, óvatosan kinyitotta az útjába eső legelső lónak a száját, és fogait nézegetve dünnyögte: „Pompás kis mén”, noha éppen egy jófajta kanca állt előtte.

Csak a parancsnok tűnt el mindennap. Mikor aztán újra megjelent a fogadóban, vidám volt és szórakozott. Odaült barátai mellé, akik a piszkos üveges tornácon teáztak, piros cipőbe bújtatott erőteljes lábát térdére fektette, és barátságosan mondta:

- Valóban olyan gyönyörű az élet, Panyikovszkij, vagy csak én látom ilyennek?
- Hol a fenében ténfergett már megint? - kérdezte féltékenyen az egyezmény megszegője.
- Öregem! Ez a lány nem magának való - felelte Osztap.

Balaganov megértően nevetett, és új tárcáját nézegette. Kozlevics kalauzbajuszába mosolygott. Hisz nemegyszer vitte a tengerpartra sétakocsikázni a parancsnokot és Zoszját.

Az időjárás kedvezett a szerelemnek. A pikémellényesek azt állították, hogy amióta a szabad kikötő fennáll, még nem volt ilyen ragyogó augusztus. Az éj óriási csillagokkal szórta tele az eget, a nappal pedig a tenger hús hullámaint hömpölygette a város felé. A házmesterek a kolostorok földjeiről való csíkos görögdinnyét árusították a kapuk előtt. A polgártársak leguggoltak, megnyomkodták a dinnyék sarkát, fülüket odatartották, hogy hallják-e a kívánt hangot. Esténként a labdarúgók izzadtan és boldogan tértek haza a sportpályákról. Az utcagyerekek port kavarva szaladtak utánuk. Ujjal mutogattak a híres kapusra, néha vállukra emelve vitték körül diadalmenetben.

Egyik este a parancsnok közölte az Antilop legénységével, hogy másnap ajándékkiosztással egybekötött vidám kirándulásra mennek a környékre.

- Tekintettel arra, hogy gyermekdélelőttünkön egy hölgy is jelen lesz - szolt jelentősen -, arra kérem az önkéntes urakat, szíveskedjenek arcukat megmosni, megtisztálkodni, és lehetőleg tartózkodni a durva kifejezésektől a kirándulás folyamán.

Panyikovszkij nagyon izgatott lett. A parancsnoktól kölcsönként három rubelt, elszaladt a gőzfürdőbe, majd az egész éjszakát azzal töltötte, hogy kivakarózzék és kiöltözzék, mint egy katona a díszszemle előtt. Jóval korábban kelt, mint a többiek, és egyre hajszoalta Kozlevicsét. Az antilopisták bámulva nézték Panyikovszkijt: simára borotvált arcát úgy bepúderezte, hogy egészen úgy festett, mint egy nyugalmazott konferanszié. Minden pillanatban rántott egyet kabátján, és nehézkesen forgatta az Oscar Wilde-gallérba préselt nyakát.

A sétakocsizás alatt rendkívül illedelmesen viselkedett. Amikor bemutatták Zoszjának, elegáns mozdulattal meghajolt, de oly zavarba esett, hogy még a púder is elpirult az arcán. A

gépkocsiban bal lábát behúzta, igyekezett elrejtetni rongyos cipőjét, amelyből kikandikált a nagyujja. Zoszja vörössel hímzett fehér ruhát viselt. Az antilopisták szerfölött megnyerték tetszését. A faragatlan Balaganov, aki egész úton egy Szubinov felírású zsebfésűvel rendezgette haját, ugyancsak megnevettette. Sura néha az orrát piszkálta, de utána mindig gondosan elővette zsebkendőjét, és tikkadtan legyezgette magát. Adam Kazimirovics autóvezetésre tanította Zoszját, és ezzel szintén elnyerte rokonszenvét. Panyikovszkij egy kissé zavarta. Úgy hitte, hogy büszkeségből nem beszél vele. De leginkább mégis a parancsnok éremre kívánczó arcán pihent meg szeme.

Naplementekor Bender kiosztotta az ígért ajándékokat. Kozlevics egy iránytű alakú óraláncfityegőt kapott, ami kitűnően illett vastag ezüstórájához. Balaganovnak egy félvászonba kötött könyvet nyújtott át. A mű címe: *A szavaló és előadó* volt. Panyikovszkij pedig egy kék virágos, rózsaszín nyakkendőt kapott.

- Most pedig, barátaim - jelentette ki Bender, amikor az Antilop beért a városba -, én Zoszja Viktorovnával elmegyek egy kicsit sétálni. Ideje, hogy visszatérjenek a fogadóba, és tente baba, tente.

A fogadó már elszenderült, Balaganov és Kozlevics orrából gyönyörű arpeggiók szálltak fel, de Panyikovszkij új nyakkendőjével még mindig ott bolyongott a szekerek közt, és némán, kétségbeesetten tördelte a kezét. - Micsoda nő! - suttopta. - Szeretem, mintha a leányom lenne!

Ezalatt Osztap az Ókori Múzeum lépcsőjén üldögélt Zoszjával. A kőkockával kirakott téren fiatal emberek sétálgattak, és nevetgélve csapták a szelet. Egy platánsor mögött a nemzetközi tengerészklub ablakai világítottak. Puhakalapos külföldi matrózok lépegettek kettesével, hármasával, és rövid, érthetetlen megjegyzéseket váltottak egymással.

- Miért szeretett maga belém? - kérdezte Zoszja, és megérintette Osztap kezét.

- Maga finom és csodálatos lény - felelte a parancsnok. - A legszebb ezen a világon.

Sokáig némán ültek a múzeumoszlopok fekete árnyékában, és saját kis boldogságukra gondoltak. Meleg volt és sötét, akárcsak két tenyér között.

- Emlékszik? Meséltem magának Korejkóról - mondta hirtelen Zoszja. - Arról, aki megkérte a kezemet.

- Igen - felelte szórakozottan Osztap.

- Nagyon mulatságos ember - folytatta Zoszja. - Emlékszik, azt is elmondtam magának, hogy hirtelen elutazott.

- Igen - felelte Osztap figyelmesen. - Nagyon mulatságos ember.

- Képzelve csak, ma levelet kaptam tőle, az is nagyon mulatságos...

- Micsoda? - kiáltotta a szerelmes, és felpattant.

- Féltékeny? - kérdezte Zoszja kacéran.

- Hm, egy kicsit. Mit ír ez az ütődött fickó?

- Egyáltalán nem ütődött fickó. Csupán szerencsétlen és szegény ember. Üljön le, Osztap. Miért ugrott fel? Őszintén mondom, én tulajdonképpen nem is szeretem őt. Arra kér, hogy utazzam hozzá.

- Hová? Hová kell utaznia? - ordította Osztap. - Hol van az az ember?

- Nem, azt nem árulom el magának, maga féltékeny. Még megöli.

- Ugyan, hova gondol, Zoszja! - mondta óvatosan a parancsnok. - Csak az érdekel, hogy manapság egy ilyenfajta ember hol kaphat állást.

- Ó, nagyon messze van. Azt írja, jó állást talált, itt túl keveset fizettek neki. A Keleti Fővonal építésénél dolgozik...

- Melyik helységben?

- Szavamra, maga túl kíváncsi. Nem szabad ennyire Othellónak lennie!

- Biz' isten, Zoszja, ez nevetséges. Hát hasonlítok én az öreg, ostoba mórra? Csak éppen azt szeretném tudni, a Keleti Fővonal melyik szakaszán van munkafelvétel?

- Hát ha akarja, megmondom. Az Északi Pályaépítő Telepen dolgozik mint bérelszámoló. Ez nem is telep, csak úgy hívják; valójában vonat. Alekszandr Ivanovics nagyon érdekesen írja le a levelében. Ez a vonat fekteti le a vágányokat. Érti? Aztán tovább is megy rajtuk. Délről egy másik telep jön vele szemben. Az is pályaépítő vonat. Nemsokára találkoznak. Ekkor a déli és északi pályarész csatlakozásánál ünnepélyesen felavatják a fővonalat. Azt írja, hogy mindez a sivatagban játszódik le. Tevék is vannak... Ugye, érdekes?

- Rendkívül érdekes - mondta a nagy kombinátor, és közben fel s alá futkosott az oszlopsor alatt. - Tudja, Zoszja, itt az ideje, hogy hazamenjünk, késő van és hideg. Na, gyerünk már!

Felsegítette Zoszját a lépcsőről, kivezette a térre, és zavartan megállt.

- Haza se kísér? - nyugtalankodott a lány.

- Micsoda? - kérdezte Osztap. - Ja igen, haza... tudja, én...

- Rendben van - mondta szárazon Zoszja. - Isten áldja. És látni se akarom többé. Hallja?

De a nagy kombinátor már semmit sem hallott. Futott egy jó háztömbnyit, s ekkor megállt.

- Finom és csodálatos lény! - suttogta.

Megfordult, hogy utolérje szerelmét. Vagy két percig loholt a sötét fák alatt, aztán megállt, lekapta tengerészsapkáját, és egy helyben topogott.

- Nem, ez nem Rio de Janeiro! - mondta végre.

Még tett néhány tétovázó lépést, ismét megállt, majd fejébe csapta sapkáját, és elvetve minden további töprengést, a fogadóba sietett.

Az Antilop sápadt fényszóráival még azon az éjszakán kifutott a fogadó kapuján. Az álmos Kozlevics nehezen forgatta a kormánykereket. Balaganov a hirtelen indulás után elaludt a kocsiban. Panyikovszkij dideregve, szomorúan járatta körül szemét a hűs éjszakában. Arcán még látszottak az ünnepi púder nyomai.

- A karneválnak vége! - kiáltotta a parancsnok, mikor az Antilop hangosan zakatolva áthajtott egy vasúti híd alatt. - Kezddnek a rideg hétköznapiak!

Az öreg rejtvényköltő szobájában pedig, egy hervadt rózsacsokor mellett, ott zokogott a finom és csodálatos lény.

Az út háromfelé ágazik

Az antilop gyengélkedett. Már a könnyű kis emelkedéseknél is megakadt, és ernyedten visszagurult. A motorból mellézkörej és rekedt hörgés hallatszott, mintha a sárga motorház alatt fojtogatnának valakit. A jármű túl volt terhelve. A legénységen kívül jelentős súlyú tartalék üzemanyagot kellett cipelnie. A kannákban és üvegekben, amelyek minden szabad zugot betöltöttek, benzin kotyogott. Kozlevics a fejét csóválta, gázt adott, és megtörten nézett Osztapra.

- Kozlevics - mondta a parancsnok -, maga az atyánk, mi vagyunk a gyermekei. Irány: kelet! Remek tájékozódó készüléke van, az ajándékba kapott iránytű-fityegő. El ne tévessze az utat!

Az Antilop utasai már harmadnapja rótták az utat, de Osztapon kívül valójában senki sem tudta, hogy az hova vezet. Panyikovszkij szomorúan bámulta a bozontos kukoricaföldeket. Félénken rebegte:

- Minek utazunk már megint? Mire jó mindez? Olyan szép volt ott Csernomorszkban.

És a csodálatos nő emléke görcsös sóhajra készítette. Azonkívül éhes is volt, de nem volt mit enni: elfogyott a pénzük.

- Előre! - felelte Osztap. - Ne nyafogjon, öreg! Már vár magára az arany állkapocs, a kövérek özvegy és egy hektoliter kefir. Balaganovnak pedig veszek egy matróruhá, és beíratom az elemibe. Ott majd megtanul írni, olvasni, ami az ő korában bizony már elengedhetetlen. A hűséges Kozlevics pedig autót kap. Milyet akar, Adam Kazimirovics? Studebakert? Lincolnt? Rolls-Royce-ot? Hispano-Suizát?

- Isotta Fraschinit - szólt Kozlevics elpirulva.

- Jól van. Megkapja. Neve Antilop II. lesz, avagy Antilop leánya, ahogy jobban tetszik. Most pedig elég a csüggedésből. Élelemmel ellátom magukat. Útitáskám, sajnos, odaégett, de megmaradtak tűzálló ötletem. Ha már nagyon rosszul megy a dolgunk, egy derűs kisvároskában megállunk, és szevillai bikaviadalt rendezünk. Panyikovszkij lesz a pikador. Ez már magában felkelti a közönség perverz érdeklődését, és hatalmas bevételt biztosít.

Az autó széles országúton gördült, amelyen traktorkerekek nyomai látszottak. A sofőr váratlanul fékezett.

- Merre menjünk? - kérdezte. - Az út háromfelé ágazik.

Az utasok kiszálltak, kinyújtóztatták elgémberedett tagjaikat, s tettek néhány lépést. Az útelágazásnál ferde kőoszlop állt, rajta egy kövér varjú. A bozontos kukoricák mögött lebukott az elhízott nap. Balaganov keskeny árnyéka messze előrevetődött a látóhatár felé. A földet alig észrevehetően meglegyintették a fekete színek, és az első csillag idejében jelezte az éj közeledtét.

Az Antilop utasai előtt három út húzódott: egy aszfaltozott út, egy kociút meg egy dűlőút. Az aszfalt még sárgán fénylett a napfénytől, a kociút felett kék pára lengett, a dűlőút pedig sötétben beolvadt az oszlop mögött a földekbe. Bender ráripakodott a varjúra. A madár megrémült ugyan, de fel se rebbent. A nagy kombinátor aztán az útkereszteződéshez ment, és így szólt:

- Az orosz daliák konferenciáját megnyitom! Jelen vannak: Ilja Muromec, úgy is mint Osztap Bender, Dobrinya Nyikityics, úgy is mint Balaganov, továbbá Aljosa Popovics,⁹ úgy is mint a mélyen tisztelt Mihail Panyikovszkij.

Kozlevics a pihenőt arra használta fel, hogy franciakupccsal az Antilop alá másszon, és így kimaradt a daliák közül.

- Kedves Dobrinya - rendelkezett Osztap -, kérem, álljon ide, jobb felől. Monsieur Popovics, kérem, foglaljon bal felől helyet. Emeljék kezüket a homlokukhoz, és nézzenek figyelmesen előre.

- Hát ez meg már micsoda tréfa megint? - morgott Aljosa Popovics. - Éhes vagyok. Gyerünk akárhová, de minél hamarabb!

- Szégyellje magát, Aljosa! - szólt Bender. - Maradjon csak abban a helyzetben, ahogy egy ősi daliához illik. És gondolkozzék. Nézze csak, milyen nagyszerűen viselkedik Dobrinya, szinte eposzt lehetne róla írni, itt nyomban. Nos, daliák, melyik utat válasszuk? Melyiken hever a pénz, amely napi kiadásainkat fedezi? Tudom, Kozlevics az aszfaltozott utat választaná, a sofőrök a jó utakat szeretik. De Adam becsületes ember, s mint ilyen, rosszul ismeri az életet. A daliáknak nem való az asfalt. Ez minden bizonnyal egy szovhozhoz visz, ott elkallódnánk a gépek zsivajában. Még agyonnyomna bennünket egy hernyótalpas traktor vagy egy kombájn. Unalmas lehet meghalni egy kombájn alatt. Nem, daliák, nem! Az aszfaltozott út nem a mi utunk. Lássuk csak a kocsit. Kozlevicsnek ez ellen sem lenne kifogása, de higgyetek Ilja Muromec szavának, nekünk a kocsit sem való. Vádoljanak bár maradisággal bennünket, mégsem választjuk ezt az utat. Szimatomban azt sűgja, hogy errefelé tapintatlan kolhozlakók és más példás polgártársak felbukkanását várhatjuk. Ezeknek nincs is ránk szükségük. Szövetkezeti nagybirtokaikon e pillanatban számos irodalmi és zenei dandár portyázik, gyűjtik az anyagot agrárköltemények és veteményes zsolozsmák számára. Marad tehát a dűlőút, daliák polgártársak! Íme, itt az ősi, mesebeli ösvény, ezen gördül majd tova az Antilop. A haza, az orosz hon illata árad innen. Itt szárnyal az égő tűzmadár, és a mi szakmánkbeli legények számára el-elhullajt egyet aranytollacskáiból. Még most is itt üldögél ládáján a kulák Kascsej, aki halhatatlannak hitte magát, és most iszonyattal eszmél rá, hogy közeledik a vég. Nekünk azonban, ó, daliák, tőle is csöppen valami, különösen ha zarándok szerzetesek képében mutatkozunk be neki. A modern útépités szempontjából ez a mesebeli ösvény persze pocsék, de számunkra más út nincsen! Adam utazunk!

Kozlevics búsan vezette az autót a dűlőútra, ahol a tragacs nyomban tántorogva dülöngélni kezdett, labdaként dobálva utasait. Az antilopisták egymásba kapaszkodtak, foguk közt káromkodtak. Térdüket felhorzsolták a kemény benzinkannák.

- Enni akarok! - nyögött Panyikovszkij. - Libát akarok! Minek is hagytuk el Csernomorszkot?

A kocsik csikorgott, alighogy kivergődött egy mély kerékvágásból, tüstént egy másikba zökkent.

- Kitartás, Adam! - ordította Bender. - Kitartás, ha a fene fenét eszik is. Hadd vigyen el minket az Antilop a Keleti Fővonalig, s ott megkapja tőlünk az arany gumiabroncsrendet a szalagokkal és kardokkal!

Kozlevics nem hallgatott oda. Az örült rázkódás kitépte kezéből a kormánykereket. Panyikovszkij tovább kesergett.

⁹ Népi eposzok hősei.

- Bender - krákolta váratlanul -, tudja, mennyire tisztellem magát, de maga nem tudja, mi a jó! Azt sem tudja, mi az a liba! Mennyire szeretem ezt a madarat! Becsületszavamra, isteni, zsíros madár! Egy libuska! Bender! A kis szárnya! A nyakincája! A combikája! Tudja, Bender, hogy fogom én meg a libát? Úgy ölöm meg, mint egy torreador! Egyetlen csapással! Ha én libát fogok, az felér egy operaelőadással! Carmen!

- Tudjuk - szólt a parancsnok -, már láttuk Arbatovban. Másodszor nem tanácsolom.

Panyikovszkij elhallgatott, de alig telt el egy perc, az autó lökése ismét Bender ölébe taszította, s újból hallatszott szenvedélyes suttogása:

- Bender! Ott sétál az úton! A liba! Az isteni madár ott sétafikál, én meg nem mozdulok, és olyan képet vágok, mintha a dologhoz semmi közöm se volna. Közeledik. Rögtön rám sziszeg. Ezek a madarak azt hiszik, mindenki másnál erősebbek, és éppen ebben rejlik gyöngeségük. Bender! Éppen ebben rejlik a gyöngeségük!

Az egyezmény megszegője most már szinte énekelt.

- Felém jön, és sziszeg, mint egy gramfon. De én nem vagyok valami sehonnai hitvány ember, Bender. Más az én helyemben kerek oldana: én azonban állok és várok. Most ideér, előrenyújtja nyakát, fehér libanyakát a sárga csőrrel. Meg akar csípni. Jegyezze meg, Bender, az erkölcsi fölény az én oldalamon van. Nem én vagyok a támadó, ő támad rám. Most pedig jogos önvédelemből megraga...

Panyikovszkij azonban nem fejezhette be a mondatot. Irtózat, fülsiketítő recsegés hallatszott, és az Antilop utasai egy másodperc múlva a legváltozatosabb testhelyzetben az úton feküdtek. Balaganov lába az árokból meredt elő. A nagy kombinátor hasán egy benzinkanna feküdt. Panyikovszkij az egyik rugó erőszakosságát fájlalva nyögdecselt, Kozlevics felállt, és tántorogva tett néhány lépést.

Az Antilop jobblétre szenderült. Az úton ormóttan romhalmaz hevert. Dugattyúk, ülés párnák, rugók. Rézbelek ragyogtak az Isten szabad ege alatt. A széthullott karosszéria az árokba csúszott, és ott hevert a kábultságból magához térő Balaganov mellett. A lánc hulló módjára tekergett egy kerékvágásban. A hirtelen csöndben halk zizzenés hallatszott, és valahol a lejtőn az egyik kerék gurigázott lefelé, amelyet a zökkenés valószínűleg messze kilódított. A kerék nagy ívet írt le, majd lágyan megpihent Kozlevics lábánál.

A sofőr csak ekkor eszmélt rá, hogy mindennek vége. Az Antilop kimúlt. Kozlevics leült a földre, és fejéhez kapott. Néhány perc múlva a parancsnok megérintette vállát, és elváltozott hangon így szólt:

- Adam, innen mennünk kell.

Kozlevics felállt, de nyomban visszaroskadt.

- Mennünk kell - ismételte Bender. - Az Antilop hűséges kocsí volt, de még sok kocsí van a világon. Hamarosan bármelyik közül választhat egyet magának. Gyerünk, sietnünk kell. Szállást kell találnunk, ennünk kell, és pénzt kell szereznünk vasúti jegyre. Hosszú út áll még előttünk. Gyerünk, gyerünk, Kozlevics. Az élet gyönyörű, minden viszontagsága ellenére. Hol van Panyikovszkij? Hol ez a libatolvaj? Sura! Vezesse Kozlevicset.

A sofőrt karonfogva vonszolták tovább. Úgy érezte magát, mint egy huszár, akinek saját hibájából kidőlt a lova. Úgy rémlett neki, mintha ettől a pillanattól fogva minden gyalogos rajta mulatna.

Az Antilop pusztulása után egyszerre nehéz lett az élet. Ott kellett meghálniuk a mezőn. Osztap dühösen, de azonnal elaludt, úgyszintén Balaganov és Kozlevics, de Panyikovszkij egész éjszaka ott ült dideregve a tűz mellett.

Alig pitymallott, az antilopisták már talpon voltak, de csak délután négy óra tájban érték el az első falut. Panyikovszkij az egész úton hátul kullogott. Sántított. Szeme szikrázott az éhségtől, és szüntelenül a sorsra meg a parancsnokra panaszkodott.

A faluba érve Bender megparancsolta a legénységnek, hogy a Harmadik utcánál várjanak rá, és onnan el ne mozduljanak. Ő pedig bement az Első utcába, a faluszovjetbe. Elég gyorsan vissza is jött.

- Minden rendben van - mondta örvendezve. - Azonnal kapunk szállást és ebédet. Étkezés után leheveredünk a szénába. Emlékeznek még? Tej és széna. Estére pedig előadást rendezünk. Megegyeztem tizenöt rubel átalányban, a pénz már itt is van a zsebemben. Sura, magának majd elő kell adni valamit *A szavaló és előadó* című könyvből, én magam vallásellenes kártyatrükköket mutatok be. Panyikovszkij pedig... Ejnye, hova lett Panyikovszkij? Hova a csodába bújót?

- Az előbb még itt volt - szolt Kozlevics.

Ekkor a mellettük húzódó kerítés mögül libagágogás és asszonyi sivítás hallatszott. Fehér tollak röpködtek, és Panyikovszkij menekült ki futva az utcára. A torreádor keze nyilván félresiklott, és Panyikovszkij jogos önvédelemből rosszul irányzott ütést mért a szárnyasra. Nyomában száguldott a gazdasszony, egy dorongot lóbálva.

- Nyomorult, semmirekellő némbér! - kiabált Panyikovszkij, kifelé mentve az irháját a faluból.

- Micsoda rongy alak! - kiáltott Osztap, nem is palástolva bosszúságát. - Ez a nyavalyás megghiúsította az előadást. Iszkoljunk innen, mielőtt még visszavennék a tizenöt rubelt!

A liba felbőszült gazdasszonya ezalatt utolérté Panyikovszkijt, s fürge mozdulatokkal jól helybenhagyta a hátgerincét a doronggal. Az egyezmény megszegője lerogyott, de egykettőre ismét talpon volt, és hihetetlen sebességgel tovaszáguldott. A libatulajdonosnő pedig, mint aki jól végezte dolgát, elégedetten visszafordult. Az antilopisták előtt elhaladva, őket is megfenyegette a doronggal.

- Művészi pályafutásunk immáron véget ért - szolt Osztap, kifelé sietve a faluból. - Minden füstbe ment: ebéd, pihenő.

Panyikovszkijt csak három kilométerrel odább érték utol. Az útszéli árokban feküdt, és hangosan jajgatott. Fáradtságtól, félelemtől és fájdalomtól sápadtan nyöszörgött, arcáról eltűnt a sok öreges, piros folt. Olyan szálnalmas látványt nyújtott, hogy a parancsnok lemondott a tervezett megtorlásról.

- Kiporolták Aljosa Popovics hatalmas hátát - szolt oda Osztap, és továbbment.

Mindnyájan megvetően néztek Panyikovszkijra, aki most újra hátul kullogott, jajgatott és könyörgött:

- Várjanak meg, ne siessenek. Öreg vagyok, beteg, rosszul érzem magam... Libuska! A combikája! A nyakincája! És az a bestia! Semmirekellő, nyomorult emberek!...

Az antilopisták azonban már annyira hozzászoktak az öreg siránkozásához, hogy rá sem hederítettek. Az éhség hajszolta őket. Még sohasem érezték magukat ily számkivetettnek és ily nyomorultnak a földön. Az út vég nélkülinek látszott, Panyikovszkij pedig egyre jobban

lemaradt. A jó barátok már leereszkedtek egy keskeny, sárga völgybe, de az egyezmény megszegőjének fekete alakja még mindig a dombgerincen rajzolódott ki a zöldes alkonyi égre.

- Az öreg használhatatlanná vált - mondta Bender korgó gyomorral. - El kell bocsátani. Menjen, Sura, hozza ide azt a szimulánst.

Balaganov kellenként nekiindult, hogy a megbízást teljesítse. Ahogy kapaszkodott a dombra, Panyikovszkij egyszerre csak eltűnt.

- Valami történt - szólalt meg Kozlevics, a dombra tekintve, ahonnét Balaganov hadonászva szemaforjeleket adott.

A sofőr és a parancsnok felmentek a dombra.

Az egyezmény megszegője ott feküdt az út közepén mozdulatlanul, mint egy bábu. Rózsaszín nyakkendője keresztben feküdt a mellén, egyik karja a háta alatt volt. Szeme hetykén nézte az eget. Panyikovszkij halott volt.

- Szívszélhűdés! - mondta Osztap, épp csak hogy mondjon valamit. - Ezt sztetoszkóp nélkül is megállapíthatom. Szegény öreg.

Elfordult. Balaganov nem tudta levenni szemét a megboldogultról. Arca hirtelen eltorzult, és nagy keservesen kinyögte:

- És én még elvertem a súlyzók miatt. Sőt, azelőtt is verekedtem vele...

Kozlevics visszagondolt elvesztett Antilopjára, iszonyodva nézte Panyikovszkijt, és rázendített egy latin imára.

- Hagyja ezt, Adam - szólt a nagy kombinátor. - Előre tudom, mi a szándéka. A zsoltár után kijelenti: „Isten adta, Isten elvette” majd: „Mindnyájan Isten kezében vagyunk”, aztán még olyasmit, aminek semmi értelme sincs, mint például: „Neki már jó, a megboldogultnak...” Mindez teljesen felesleges, Adam Kazimirovics. Számunkra már csak egy feladat maradt: a holttestet át kell adnunk az anyaföldnek.

Már egészen besötétedett, amikor az egyezmény megszegője utolsó otthonára talált. Zápor-esők kivájta természetes gödröt találtak egy függőleges kőlap mellett. A kőlap nyilván már hosszú ideje állt az út mentén. Talán valaha ez a felirat pompázott rajta: „Georgij Afanaszjevics Volk-Liszickij nyugalmazott őrnagy birtoka.” Az is lehetséges, hogy mérföldkö volt Potyomkin idejéből, de mindez nem is volt fontos. Panyikovszkijt befektették a gödörbe, botokkal földet kapartak össze, és betemették a halottat. Az antilopisták ezután az aggkori gyengeségtől roskadozó kőlapnak támasztották vállukat, és felborították. Ezzel elkészült a sír. A nagy kombinátor gyufa fényénél egy tégladarabbal a következő szöveget karcolta a kőre:

Itt nyugszik

MIHAIL SZAMUELEVICS PANYIKOVSZKIJ

akinek sohasem volt bejelentőlapja

Osztap levette kapitányi sapkáját, és megszólalt:

- Gyakran voltam igazságtalan a megboldogulthoz. De vajon erkölcsös ember volt-e a megboldogult? Nem, nem volt erkölcsös ember. Volt ő már minden: vak ember, szélhámos, libatolvaj. Minden erejével arra törekedett, hogy a társadalom terhére élősködjék. De a társadalom nem óhajtotta, hogy a rovására éljen. A nézetek eme ellentmondásait Mihail Szamuelevics ingerlékeny természete nem bírta elviselni. Ebbe halt bele. Ez minden!

Kozlevics és Balaganov elégedetlenek voltak Bender halotti beszédével. Illendőnek tartották volna, ha a nagy kombinátor felsorolja azokat a jótéteményeket, amelyeket az elhunyt a társa-

dalommal gyakorolt, szerették volna, ha megemlékezik a szegényeknek nyújtott segítségéről, az elhunyt nemes lelkéről, gyermekszeretetéről, továbbá mindarról, amit minden valamirevaló megboldogult érényeként szokás felsorolni. Balaganov a sírhoz lépett, hogy mindezt elmondja, de a parancsnok már fejébe csapta sapkáját, és gyors léptekkel megindult.

Amikor az antilopisták seregének maradványa átvágott a völgyön és egy újabb dombra hágott, kis vasúti állomás tűnt fel előttük.

- Íme, itt a civilizáció - mondotta Osztap -, esetleg büfé és ennivaló is akad. Aludni a padokon fogunk. Reggel továbbutazunk kelet felé. Mit szólnak hozzá?

A gépkocsivezető meg a szerelő hallgatott.

- Miért hallgatnak úgy, mint egy vőlegény?

- Tudja, Bender - szólalt meg végre Balaganov -, én nem utazom. Ne haragudjék, de én elvesztettem a hitemet. Nem is tudom, hogy tulajdonképpen hová utazunk. Mi ott valamennyien elpusztulunk. Én maradok.

- Ugyanezt akartam én is mondani - jelentette ki Kozlevics.

- Ahogy tetszik - jegyezte meg Osztap, szokatlanul hidegen.

Az állomáson nem volt büfé. Egy nagy petróleumlámpa pislogott. A váróteremben két parasztasszony bóbiskolt tömött zsákokon. Az egész vasúti személyzet a deszkázott peronon járt fel s alá, és nyugtalanul tekingetett a szemaforon túlra, a pirkadat előtti sötétségbe.

- Milyen vonatot várnak? - kérdezte Osztap.

- Különvonatot - válaszolta idegesen az állomásfőnök, és megigazította ezüsthímzésű vörös sapkáját. - Különvonatot. Két percre meg kell állítanunk, a kitérőnél még nem szabad a vonal.

Zúgás hallatszott, a drót megremegett, a zúgásból farkasszemek ugrottak elő, és egy rövid, ragyogó vonat repült be zakatolva az állomásra. A párnás vasúti kocsik széles ablakai csillogtak, közvetlenül az antilopisták orra előtt húztak el az étkezőkocsi virágcsokrai és borospalackjai. A kalauzok lámpással a kezükben leugráltak a még mozgó vonatról, és a peron egyszerre megtelt vidám orosz és külföldi beszéddel. A vasúti kocsik oldaláról fenyőfüzérekkel övezett felírások lógtak: „Üdvözlét a hősöknek, a Keleti Fővonal építőinek!”

A vendégekkel tömött különvonat az új fővonal felavatására indult.

A nagy kombinátor eltűnt. Fél perc múlva felbukkant, és így suttogott:

- Utazom! Hogy miképpen, azt nem tudom, csak annyit tudok, hogy utazom! Akarnak velem jönni? Utoljára kérdezem.

- Nem - mondta Balaganov.

- Nem utazom - mondta Kozlevics -, nem bírom tovább.

- Mihez kezdenek?

- Mihez kezdek? - válaszolt Balaganov. - Schmidt hadnagy fia leszek, és kész.

- Én össze akarom szerelni az Antilopot - szólt Kazimirovics panaszosan. - Visszamegyek, megvizsgálom és összerakom.

Osztap akart még valamit mondani, de egy hosszú füttyentés ajkára forrasztotta a szót. Magához húzta Balaganovot, megsimogatta a hátát, összecsókolózott Kozleviccsel, és azután karját lóbálva a vonathoz szaladt, amelynek kocsijai a mozdony első lökésétől egymáshoz ütköztek. De mielőtt a kocsiba ugrott volna, visszaszaladt, Kozlevics kezébe nyomta a színelőadásért előlegezett tizenöt rubelt, aztán a már mozgásban levő vonat lépcsőjére ugrott.

Mire megfordult, a köd orgonakék párnájában két kis alakot látott a vasúti töltésre kapaszkodni. Balaganov visszatért Schmidt hadnagy gyermekeinek nyugtalan seregébe, Kozlevics pedig az Antilop maradványaihoz ballagott.

HARMADIK RÉSZ

A magánszemély

A különvonat utasa

Moszkvában, a Rjazanyi pályaudvar aszfaltozott indulási oldalán rövid különvonat vesztegelt. Mindössze hat kocsi állt: a poggyászkocsi, amelyben a szokástól eltérően nem bőröndöket, hanem jégen tárolt élelmiszereket helyeztek el, az étkezőkocsi, amelyből egy fehérbe öltözött szakács nézegetett ki, és az állami szalonkocsi. A másik három vagon személykocsi volt. Durva csikos huzatú párnákon kellett elhelyezni az élmunkásokat, valamint a szovjet és külföldi laptudósítókat.

A vonat a Keleti Fővonal két vonalszakaszának találkozási helyére indult.

Hosszú utazás állt előttük. Az élmunkások a vasúti kocsikat összekötő folyosókat telezsúfolták vasrúdon himbálózó apró lakatokkal lezárt útikosarakkal. A szovjet sajtó tagjai lakkozott vulkánfíber útításkát lóbálva cikáztak ide-oda a peronon.

A külföldiek a hordárok után baktattak, akik az utazási irodák és hajózási vállalatok tarka címkéivel borított bőröndöket, kézitáskákat és kalapskatulyákat cipeltek.

Az utasok már ellátták magukat a *Keleti Fővonal* című brosúrával, amelynek fedőlapja egy síneket szaglászó tevét ábrázolt. A könyvecskét egy poggyásztaligáról árulták a pályaudvaron. A brosúra szerzője, Palamidov újságíró, már többször ellejtett a taliga mellett, és szorongva vizsgálta a vásárlókat. A fővonal szakértőjének tekintették, és már harmadszor utazott oda.

Közeledett az indulás ideje, de a búcsújelenet egy csöppet sem emlékeztetett a szokásos vonatindulásra. A peronon nem voltak vénasszonyok, senki sem tartott csecsemőt a vonatablakban, hogy még egy utolsó pillantást vessen a nagypapára. Természetesen nagypapák sem voltak, akiknek rémült pillantása a pályaudvar léghuzatától való rettegést árult el. Magától értetődik, hogy csókolózási jelenetek sem voltak. Az élmunkások küldöttségét szakszervezeti funkcionáriusok kísérték a pályaudvarra, és ezek még eddig nem értek rá, hogy a búcsúcsókok kérdését napirendre tűzzék és megvitassák. A moszkvai tudósítókat a szerkesztőségek tagjai búcsúztatták, akik szokás szerint az ilyesmit elintézték egy kézszorítással. A harminc külföldi laptudósító teljes létszámban, feleségestül, zenegépestül utazott a fővonal felavatására, úgy-hogy nem volt, aki kikísérje őket.

Az utazás részvevői az alkalomhoz illően hangosabban beszéltek, mint rendesen, minden ok nélkül elővették jegyzetfüzetüket, és megrótták a kikísérő közönséget, hogy nem vesz részt egy ilyen érdekes utazásban. Különösen egy Lavuazjan nevű újságíró hangoskodott. Fiatalos kedélyű volt, de fürtjei mögül már úgy fénylett kopaszága, akár a hold az őserdőben.

- Undor rátok nézni! - förmedt a visszamaradókra. - Hát fel tudjátok ti fogni, mit jelent a Keleti Fővonal?

Ha a heves vérű Lavuazjan keze nem lett volna éppen elfoglalva a viaszosvászon tokban őrzött írógépével, talán el is veri valamelyik barátját, oly szenvedéllyel csüggött az újságtudósítás ügyén. Legjobban szeretett volna tüstént feladni egy sürgős táviratot a szerkesztőségének, csak sajnos nem volt még hozzá anyaga.

Uhudsanszkij, a szakszervezeti napilap munkatársa érkezett elsőnek a pályaudvarra, és kényelmes léptekkel sétálgatott a szerelvény mellett. Kezében szorongatta a következő feliratú könyvet: „Hazánk teljes földrajzi leírása, kézi- és útikönyv oroszok számára. A turkesztáni határvidék. Írta: Tien-sani Szemjonov, 1903. Szentpétervár.” Uhudsanszkij meg-megállt az utasok és kísérők egy-egy csoportjánál, és gúnyosan árnyalt hangon megszólalt:

- Utaznak? No, lám csak!

Vagy:

- Maradnak? No, lám csak!

Így ért el a vonat elejéhez. Hátraszegett fejével hosszasan nézegette a mozdonyt, és végül a vonatvezetőhöz fordult:

- Dolgoznak? No, lám csak!

Uhudsanszkij újságíró ezután bevonult fülkéjébe, kinyitotta a szakszervezeti napilap legújabb számát, és elmerült saját cikkének olvasásába: „Javítsunk a boltbizottságok munkáján”, a következő alcímmel: „A bizottságok átszervezése nem tökéletes.” A cikk beszámolt egy ülésről, és a szerzőnek a leírt eseményekről alkotott véleményét egyetlen mondattal ki lehetett volna fejezni: „Üléseztek? No, lám csak!” Uhudsanszkij az indulás pillanatáig olvasott.

Az egyik kísérő, egy rózsaszín bársonyos orrú és bársony halántékú ember a következő látnoki kijelentést tette, amely valamennyiüket megijesztette:

- Jól ismerem az efféle utazásokat - mondotta -, magam is eleget utaztam. A jövőtöket már eleve ismerem. Vagytok vagy százan. Mindent összevéve egy jó hónapig fogtok utazni. Ketten közületek lemaradnak egy elhagyott kis falusi állomáson pénz és okmányok nélkül, s csak egy hét múlva érik utol a többieket, éhesen és lerongyolódva. Egyikőtöknek okvetlenül ellopják a bőröndjét. Lehet, hogy Palamidovét, lehet, hogy Lavuazjanét, de esetleg Navrockijét. A károsult egész úton nyafogni fog, és a szomszédjától kunyerálja el a borotvaecsetet, amit szappanosan ad vissza, sőt a borotvatálat el is veszti. Természetesen az egyik utas meghal, s a megboldogult barátai, ahelyett, hogy az avatási ünnepélyre mennének, kénytelenek a holt-tetemet visszakisérni Moszkvába. Rendkívül unalmas és visszataszító dolog földi maradványokat szállítani. Azonkívül utazás alatt rengeteg intrika szövődik, higyetek nekem! Egyikőtök, lehet, hogy Palamidov, vagy talán Uhudsanszkij, megsérti a közösségi együttélés szabályait. Ti pedig hosszasan és körülményesen ítéleztek fölötte, az illető pedig bölgve és, vacogó fogakkal igyekszik igazolni magát. Mindezt jól ismerem. Most kalapban vagy útisapkában indultok, de mindnyájan tatár sapkában fogtok visszatérni. A legbambább közületek megvásárolja egy bokharai zsidó teljes öltözetét: egy sakálprémmel szegett bársonysipkát és egy kaftánszabású vastag vattatakarót. Természetesen esténként a kocsiban a *Sztyenyka Razin*-t daloljátok, és hülyén üvöltitek: „A sajkából kihajítja a lányt a Volga hullámaiba.” De ez még mind semmi, a külföldiek is énekelni fognak: „Lefelé Volga anyácskákon, sur notre mère Volga, a mi Volga anyácskákon.”

Lavuazjan dühbe gurult, és fenyegetve lóbálta az írógépet a próféta felé.

- Az irigység beszél magából - mondotta. - Nem fogunk dalolni.

- De még hogy daloltok, szívecskéim! Ez elkerülhetetlen, jól tudom.

- Nem fogunk dalolni.

- Fogtok. S ha van bennetek becsület, akkor ezt azonnal megírjátok nekem egy levelezőlapon.

Ebben a pillanatban kiáltás hallatszott: Menysov, a fotóriporter lezuhant a poggyászkocsi tetejéről. Azért mászott fel, hogy pillanatfelvételeket készítsen az indulásról. Menysov néhány másodpercig a peronon feküdt, gépét feje fölé tartva, aztán feltápászkodott, aggódva ellenőrizte a zárat, végül újra felmászott a kocsitetőre.

- Leesett? - kérdezte Uhudsanszkij, újsággal a kezében kihajolva a vonatablakból.

- Ez semmi - jelentette ki a fotóriporter lenézően. - Hátha még azt látta volna, amikor a Kultúrparkban a hullámvasút csigatornyából zuhantam le.

- No, lám csak! - jegyezte meg a szakszervezeti újság képviselője, és visszahúzódott a kocsi belsejébe.

Menysov már újra ott volt a kocsi tetején, és fél térdre ereszkedett. Így folytatta munkáját. Egy norvég író, aki holmiját már elhelyezte a fülkében, fel és alá járkált a peronon, s a legteljesebb meglepődéssel figyelte. Az írónak szalmasárga gyerekhaja és nagy viking orra volt. A norvéget úgy fellelkesítette Menysov fényképész hősiessége, hogy szükségét érezte valakivel megosztani érzelmeit. Gyors léptekkel odament a Trjohgorka textilgyár egyik idősebb élmunkásához, mutatójával megérintette a mellényét, és harsányan felkiáltott:

- Maga!! - Majd a saját mellére bökött, és ugyanilyen fülsiketítően üvöltötte: - Én!

A norvég író ezzel kimerítette teljes orosz szókincsét, barátságosan elmosolyodott, a kocsijához szaladt, mert közben elhangzott a második csengetés. Az élmunkás is visszatért a helyére. Menysov leereszkedett a földre. Fejek bólogattak, felcsillantak az utolsó mosolyok, fekete bársonygallérú kabátban egy tárcaíró suhant el. Amikor a vonat végre elhagyta a pályaudvar külső váltóját, a büféből két ikertudósító, Lev Rubaskin és Jan Szkamejkin ugrott ki. Szkamejkin fogai közül egy bécsiszelet lógott. Szökdelve, mint a fiatal kutya, végigrohantak a peronon, s végül a kőolajtól átitatott földön, a talpfák között döbbsen rá, hogy a vonatot már nem érik utol.

A vonat futva elhagyta az épülő Moszkvát, és rázendített fülsiketítő dalára. Kerekei csattogtak, a szerelvény pokolian kacagott a hidak alatt, csak a nyaralóhelyek erdei között csillapult egy kissé, és villámgyors száguldásba fogott. Jókor a görbét kellett leírnia a földgömbön, több éghajlati övön áthatolnia, a hűvös Közép-Oroszországból a forró sivatagba érnie, sok nagy és kis város mellett elhaladnia, és a moszkvai időszámítást négy órával meg kellett előznie.

Estefelé a szovjet hírlapírók kocsijában megjelent a kapitalista világ két kiküldött hírnöke: Herr Heinrich, a szabadelvű osztrák sajtó képviselője, és egy amerikai, Hiram Boorman. Ismerkedni jöttek. Herr Heinrich apró termetű ember volt. Mister Hiram felhajtott karimájú puhakalapot viselt. Mindketten elég jól beszéltek oroszul. Egy ideig valamennyien némán ácsorogtak a folyosón, és kíváncsian figyelték egymást. Hogy megtörjék a jeget, a Művész Színházról kezdtek beszélni. Heinrich dicsérte a színházat, de mister Boorman kitérően megjegyezte, hogy őt, cionista lévén, kizárólag a zsidókérdés érdekli a Szovjetunióban.

- Ilyen kérdés nálunk nincs többé - mondotta Palamidov.

- Hogyan lehetséges, hogy nincs zsidókérdés? - csodálkozott Hiram.

- Nincs. Nem létezik.

Mister Boorman nagy szemeket meresztett. Egész életében a zsidókérdésről cikkezett lapjában, és fájdalmas volt elszakadnia ettől a témától.

- Vajon Oroszországban nincsenek már zsidók? - kérdezte óvatosan.

- Vannak - válaszolt Palamidov.

- Akkor zsidókérdés is van, ugyebár?

- Zsidók vannak, de zsidókérdés nincs.

A kocsi folyosóján felgyülemlett villamos feszültség Uhudsanszkij megjelenésével bizonyos mértékben felengedett. Törülközővel a kezében a mosdóhelyiség felé tartott.

- Társalognak? - kérdezte a vonat száguldásától ingadozva. - No, lám csak!

Amikor tisztán és üdén, vízcseppektől nedves halántékkal visszatért, a vita már magával ragadta az egész folyosót. A szovjet újságírók kitódultak a fülkékből, a szomszédos kocsiból átjött egynéhány élmunkás, felbukkant még két külföldi is: egy olasz laptudósító fasiszta jelvénnel: vesszőnyaláb és bárd, és egy német orientalista professzor, aki a Szovjet Kultúrkapcsolatok Intézetének vendégeként utazott az ünnepségre. A vita arcvonala egyre szélesebb lett: a Szovjetunióban folyó szocialista építéstől a nyugaton divatba jött baszk sapkáig húzódott. Bármiről volt is szó, kipattantak a véleménykülönbségek.

- Vitatkoznak? No, lám csak! - mondotta Uhudsanszkij, s visszavonult fülkéjébe.

Az általános zajban csak egyes kiáltások hallatszottak.

- Hát ha így állunk - mondotta Herr Heinrich, és megragadta a Putyilov-gyár Szuvorov nevű élmunkásának zubbonyát -, mire jó az a tizenhárom év óta tartó fecsegés? Miért nem csinálják meg azt a világforradalmat, amiről annyit hangoskodnak? Mert nem tudják! Akkor hát ne fecsegenek többé!

- Mi nem is fogunk maguknál forradalmat csinálni! Azt maguk majd egyedül megcsinálják.

- Én? Azt már nem. Én nem fogok forradalmat csinálni.

- Hát akkor megcsinálják maga nélkül, nem fogják magát megkérdezni.

Mister Hiram Boorman odatámaszkodott a préselt bőrrel bevont falhoz, és egykedvűen nézte a vitatkozókat. A zsidókérdés mindjárt a beszélgetés legelején kihullt a vita egyik részén, egyéb téma pedig semmiféle érzelmet sem gerjesztett lelkében. Abból a csoportból, amelyben a német professzor helyeslően nyilatkozott a szovjet házassági rendszer előnyéről az egyházi házassággal szemben, kivált egy verses tárcaíró, aki a Gargantua írói álnevet használta. Odalépett a magába mélyedt Hiramhoz, és tüzetes magyarázatba fogott valamiről. Hiram igyekezett figyelni, de hamarosan meggyőződött, hogy az egészből nem ért semmit. Gargantua ezalatt minden pillanatban igazított valamit Hiram öltözetén, húzott egyet a nyakkendőjén, lesöpört egy pelyhet a kabátjáról, begombolt egy gombot, ám nyomban utána kigombolta. Elég hangosan beszélt, azonban valami megfoghatatlan beszédhibája volt, amely mondani-valóját szózagyalékká tette. A bajt tetőzte az, hogy Gargantua imádott beszélni, és minden mondata után elvárta, hogy áldozata helyeseljen neki.

- Ugye igaz? - mondotta nagyokat bólogatva, mintha tekintélyes méretű orrával valamiféle elemőzsiát akarna felkapni. - Hát nincs igazam?

Gargantua beszédében ez volt az egyetlen érthető mondat. Minden egyéb fura és meggyőző bűgásban olvadt össze. Mister Boorman udvariasságból mindent helyeselt, és sietve elpárolgott. Gargantuának mindenki helyeselt, és ezért olyan embernek tartotta magát, aki mindenkit mindenről meg tud győzni.

- Látja - szólt Palamidovhoz -, maga nem érti, hogyan kell az emberekkel beszélni. Ezt az amerikaiat már meggyőztem. Éppen most bizonyítottam be neki, hogy nálunk nincs többé zsidókérdés. Ugye igaz? Hát nincs igazam?

Palamidov egy szavát sem értette, mégis bólintott, s figyelt a német orientalista és a kalauz közt kezdődő beszélgetésre. A kalauz többször igyekezett bekapcsolódni a vitába, de csak most talált végre hozzá illő, szabad hallgatót. Miután megtudakolta társának foglalkozását, kereszt- és vezetéknévét, lerakta seprűjét, és simán beszélni kezdett:

- Professzor polgártárs, maga bizonyára még sosem hallott arról, hogy Közép-Ázsiában él egy teve nevű állat. Két púp van a hátán. Volt egy vasutas ismerősöm - valószínű, már hallott róla -, Dolzsnosztjuk elvtárs, személypoggyász-kezelő. Ez az ismerősöm felült egy ilyen teve két púpjá közé, és vesszőzni kezdte az állatot. Csakhogy a teve dühös természetű volt, s púpjával addig préselte az ismerősömet, amíg majdnem palacsintává lapította. Szerencsére Dolzsnosztjuk idejében leugrott. Kemény egy legény, bizonyára hallott róla. Ekkor a teve összeköpdöste zubbonyát, amit éppen előtte való napon hozott ki a tisztítóból...

Az esti beszélgetés elcsitult. A két világ összezapása szerencsésen befejeződött. Nem került sor heves verekedésre. A különvonaton a két rendszer, a kapitalista és a szocialista világ együttélése, akarva, nem akarva, eltart egy jó hónapig. Herr Heinrich, a világforradalom ellensége, egy szakállas utazási anekdotát mesélt el, s ezután mindnyájan vacsorázni mentek az étkezőkocsiba. Az átjárók táncoló vaslapjain ugrándoztak az egyik kocsiból a másikba, szemüket heves ellenszél csipkedte. Az étkezőben a vonat lakói csoportokba verődtek. Vacsora közben nézték meg egymást úgy igazában először. A külföld, melyet a világ legnagyobb újságjainak és távirati irodáinak munkatársai képviseltek, alaposan nekilátott a gabonapállinkának, s fegyelmezett udvariassággal nézték a csizmás élmunkásokat meg a szovjet hírlapírókat, akik otthonosan, papucsban és nyakkendő helyett inggombbal a gallérjukban jelentek meg.

Sokféle ember foglalt helyet ebben az étkezőkocsiban: a vidéki mister Boorman New Yorkból, egy kanadai lány, aki a vonat indulása előtt egy órával érkezett az óceán másik partjáról, s ezért még révetegen forgatta fejét a fémfalon gőzölgő vagdalthús-pogácsák felett. Továbbá egy japán diplomata és még egy fiatalabb japán, aztán Herr Heinrich, akinek sárga szeme valahogy gúnyosan villogott, és egy fiatal, karcsú, teniszderekű diplomata, a német orientalista, aki olyan türelmesen hallgatta végig a kalauz elbeszélését a csodálatos kétpúpú állatról, egy amerikai közgazdász, egy csehszlovák, egy lengyel és négy amerikai tudósító, köztük egy lelkész, aki a Keresztény Ifjak Szövetségének folyóiratába írt, és egy holland nevű, régi úttörőcsaládból származó százszázalékos amerikai hölgy, aki azzal tette magát híressé az előző évben, hogy Minyeralnije Vodi állomáson lemaradt a vonatról, és reklám céljából elbújt az állomás büféjében (ez az esemény hatalmas szenzáció volt az amerikai sajtóban. Három napon keresztül csábító címekben cikkeztek róla: „Patríciuscsaládból származó lány a vad kaukázusi hegyilakók karmai között”, „Halál vagy váltságdíj”), és sok más utas. Egyesek ellenségesen viselkedtek mindennel szemben, ami szovjet, mások a legrövidebb idő alatt beakartak hatolni az ázsiaiak titokzatos lelkivilágába, akadtak viszont olyanok is, akik jóindulatúan azon fáradoztak, hogy megtudják, végül is mi történik a Szovjetunióban.

A kocsis szovjet része zajongott az asztaloknál. Az élmunkások elővették papírzacskóban magukkal hozott elemőzsiájukat, és egyre-másra itták a rozsdamentes fémből készült csészékben a gőzölgő teát. A valamivel tehetősebb újságírók rántott szeletet rendeltek. Lavuazjan pedig, akiből hirtelen kitört a szláv öntudat, elhatározta, hogy nem marad szégyenben a külföldiek előtt, és pirított vesét rendelt. A vesét nem ette meg, mert gyermekkorától utálta, de azért melle dagadt a büszkeségtől, és kihívó pillantásokat vetett az idegenekre. A szovjet részen is sokféle ember akadt. Volt itt egy munkás Szormovóból, akit a gyár kollektívája választott meg erre az utazásra, a sztálingrádi traktorművek egyik építőmunkása, aki tíz esztendővel ezelőtt, azon a helyen, ahol ma a traktoróriás áll, a Wrangel-csapatok ellen harcolva a lövészárokban feküdt, egy szerpuhovi szövőmunkás, akit a Keleti Fővonal azért érdekelt, mert ez volt hivatva meggyorsítani a gyapotszállítást a textilvidékre.

Voltak itt még leningrádi fémmunkások, donyeci bányászok, egy gépész Ukrajnából, no meg a delegáció vezetője fehér orosz ingben, mellén a nagy bokharai rendjellel, amelyet az emír

elleni harcokban érdemelt ki. Mennyire csodálkozott volna a teniszderekú diplomata, ha megtudja, hogy a kis udvarias versfaragó, Gargantua, nyolcszor volt a hajdamakok meg a tamanok fogságában, sőt Mahno legényei egyszer sortűz elé is állították, erről azonban nemigen szeretett beszélni, mert rendkívül kellemetlen emlékeket őrzött arról, hogy miképpen mászott ki szétroncsolt vállal a tömegsírból.

Talán a Keresztény Ifjak Szövetségének képviselője is szívéhez kapott volna, ha megtudja, hogy a vidám Palamidov egy katonai törvényszék elnöke volt, hogy Lavuazjan a sajtótudósítás érdekében asszonynak öltözve lopakodott be a baptisták titkos gyülekezetére, amelyről aztán hatalmas vallásellenes tudósítást közölt; szívéhez kap továbbá, ha megtudja, hogy a jelenlevő szovjet polgárok közül egyetlenegy sem kereszteltette meg gyermekét, és hogy négy író is akad e pokolfajzatok között.

Különféle emberek foglaltak helyet az étkezőkocsiban.

A második napon beteljesedett a bársonyos orrú próféta jóslata. Amikor a vonat zakatolva és pöfögve átszelte a Volga felett a szizranyi hidat, a különvonal utasai hamis, városi hangon rágyújtottak a Volga hősének nótájára. Igaz, hogy dalolás közben igyekeztek kerülni egymás tekintetét.

A szomszédos kocsiban utazó külföldiek nem tudták pontosan, hogy hol és mit kell énekelni, így hát belekezdtek a *Korobocska* című dalba, s refrénként az *Ej uhnyem*-et, a volgai vontatók dalát énekelték. A bársonyos orrú embernek azért mégsem küldött senki levelezőlapot, túlságosan szégyellték magukat. Csak Uhudsanszkij nem ingott meg. Nem énekelt együtt a többiekkel. Amikor már az egész vonatot elkapta a dalolás szenvedélye, ő egyes-egyedül hallgatott; összeszorította fogát, és úgy tett, mintha a *Hazánk teljes földrajzi leírása*-t olvasná. De megbűnhődött ezért. Jóval Szamara után, éjnek idején tört ki rajta a zenei paroxizmus. Éjfél tájban, amikor a különvonal már elszunnyadt, reszkető hang csendült fel Uhudsanszkij fülkájából: „Szikla áll a Volga partján, sűrű moha lepte be...” Az utazás megkövetelte a jussát.

Jóval később, amikor már Uhudsanszkij is álomba merült, kinyílt a kocsiátjáró ajtaja, egy pillanatig hallani lehetett a kerekek hangos csattogását, és óvatosan kémlelődvé lépett Osztap Bender a fényben úszó, kihalt folyosóra. Egy pillanatig tétovázott, aztán fáradt kézmozdulattal kinyitotta az első fülkébe vezető ajtót. A kék éjszakai lámpa fényénél Gargantua, Uhudsanszkij és Menysov fényképész aludt. A negyedik hely, az egyik felső fekvőhely üres volt. A nagy kombinátor nem sokat töprengett. A hosszas vándorlás, a pótolhatatlan veszteségek és a kétórás álldogálás a koci lépcsőjén kissé megroskasztotta a lábát, de azért gyorsan felmászott. Fentről csodálatos látvány tárult szeme elé. Az ablak melletti asztalkán égnek meredő lábbal, fehérén ragyogva egy főtt csirke feküdt.

- Panyikovszkij igaztalan útjára lépek - suttogta Osztap.

E szavaknál elemelte a csirkét, s kenyér és só nélkül elfogyasztotta. A csontokat a kemény szövetpárna alá dugta, majd boldogan elszunnyadt a csikorgó kocsifalak között, magába szíva a vasúti koci lakkjának páratlan illatát.

„Engedjék meg, hogy a nagytőke bérence belépjen”

Osztap éjjel Zoszja bánatos, elmosódott arcát látta álmában, majd Panyikovszkij jelent meg előtte. Az egyezmény megszegője tollas kocsiskalapot viselt, és kezét tördelve így szólt: „Bender, Bender! Maga nem tudja, hogy mi az a csirke! Az egy isteni, zsíros madár, a csirke!” Osztap nem értette, mit akar, és dühbe gurult: „Miféle csirke? Hisz a maga szakmája a liba!” De Panyikovszkij csak fújta a magáét: „Csirke, csirke, csirke!”

Bender felébredt. Közvetlenül a feje felett megpillantotta a mennyezetet, amely éppen oly ívben hajolt, mint anyáink utazóládájának fedele. Közvetlenül a nagy kombinátor lábánál megmozdult a poggyászháló. A fülkében már egész világos volt. A félig nyitott ablakon át betódult az orenburgi sztyepek forró levegője.

- A csirke! - hangzott letről. - Hová tűnt el a csirkém? Rajtunk kívül senki sincs a fülkében! Bocsánat, hát ez kinek a lába?

Osztap szeme elé tartotta a kezét, s közben rosszkedvűen emlékezett arra, hogy Panyikovszkij ugyanígy tett, amikor valami baj fenyegette. A nagy kombinátor tehát levette kezét, és két fejet pillantott meg a fekvőhelyével egy vonalban.

- Alszik? No, lám csak! - mondta az első fej.

- Mondja, kedvesem - kérdezte jóindulatúan a másik fej -, maga ette meg a csirkémet? Ugye igaz? Ugye igazam van?

Menysov lent üldögélt, két kezét könyökig fényképészszákjába süllyesztette, újratöltötte a kazettákat.

- Igen - mondta Osztap tartózkodóan -, én ettem meg.

- Hálásan köszönöm! - kiáltott fel Gargantua. - Nem is tudtam, mit kezdjek vele. Ebben a hőségben a csirke könnyen elromlik. Ugye igaz? Kidobni pedig sajnáltam. Hát nincs igazam?

- Természetesen - mondotta Osztap óvatosan. - Rendkívül örülök, hogy ezt a kis szívességet megtehettem önnek.

- Maga melyik újságtól van? - kérdezte a fotóriporter, epekedő mosollyal tovább babrálva a zsákban. - Maga, ugye, nem Moszkvában szállt fel?

- Látom, maga fényképész - mondta Osztap, kitérve az egyenes válasz elől. - Ismertem egy vidéki fényképészt, az még a konzerveket is csak vörös lámpafénynél bontotta fel, attól félt, hogy különben elromlanak.

Menysov elnevette magát. Ínyére volt az új utas tréfája. S ezen a reggelen már többé senki sem intézett kínos kérdéseket a nagy kombinátorhoz. Leugrott a díványról, végigsimította arcát, amelyet három nap alatt annyira kivert a borosta; akár egy haramiáét, és kérő pillantást vetett a jóindulatú Gargantuára. A tárcáíró kinyitotta táskáját, előkotorászta borotvakészletét, átnyújtotta Osztapnak, majd hosszasan magyarázott valamit, s közben mintha láthatatlan elemőzsiát szedegetne, pillanatonként követelte, hogy szavait helyeseljék.

Amíg Osztap borotválkozott, mosakodott és rendbe hozta magát, Menysov a fényképezőgépszíjakkal felövezve bejárta az egész kocsit, és elterjesztette a hírt, hogy fülkéjében egy vidéki laptudósító utazik, aki az éjszaka repülőgéppel érte utol a vonatot, és megette Gargantua csirkéjét. A csirke-ügy élénk érdeklődést keltett az utasokban. Majdnem mindegyik hozott

magával valami hazait: mézeskalácsot, vagdalthús-pogácsát, cipót és kemény tojást. De a hazaihoz hozzá sem nyúltak. Az újságírók inkább az étkezőt látogatták.

Bender még be sem fejezte az öltözködést, amikor egy puha gyermekkabátba öltözött író megjelent a fülkájében. Tizenkét tojást helyezett az asztalra.

- Egye meg. Tojások. Mivel a tojás létezik, valakinek csak meg kell ennie. Nemdebár?

Aztán az író kinézett az ablakon a bibircsókös sztyeppre, és keserűen megszólalt:

- A sztyepp meddő! De létezik. És ezzel is számolni kell.

Az író filozófus volt. Végighallgatta Osztap hálálkodását, megrázta fejét, és visszatért fülkéjébe, hogy befejezen egy elbeszélést. Rendszerető ember lévén eltökélte, hogy ha törik, ha szakad, mindennap ír egy elbeszélést, s a jó tanuló buzgalmával meg is valósította ezt a szándékát. Nyilvánvalóan az a gondolat ihlette meg, hogy ha a papír létezik, valakinek írnia is kell rá.

A filozófus példáját a többi utas is követte. Navrockij töltött paprikát hozott üvegben, Lavuazjan újságpapírtól nyomdafestékes vagdalthús-gombócokat, Szapegin heringet és mézeskalácsot. Dnyesztrov pedig egy pohár almalekvárt. Még jöttek mások is, de Osztap beszüntette a vételezést.

- Lehetetlen, teljesen lehetetlen, barátaim - szólt. - Ha az ember egyvalakinek szívességet tesz, már a többiek is odacsődülnek.

A tudósítók rendkívül tetszetek Osztapnak. Legszívesebben a karjukba borult volna, de annyira teleette magát, hogy képtelen volt bármilyen érzelemnek kifejezést adni. Üggyel-bajjal felkecmergett fekvőhelyére, és jóformán az egész napot átaludta.

Harmadik napja voltak úton. A különvonat események után sóvárgott. A fővonal még messze volt, semmi említésre méltó nem történt. A kényszerű tétlenségtől eltikkadt moszkvai újságírók gyanakodva méregették egymást.

„Hátha valamelyik mégis megtudott valamit, és sürgős táviratban jelentette szerkesztőségének?”

Lavuazjan már nem bírta tovább, és táviratot menesztett lapjának:

„Átutaztunk Orenburgon stop a mozdony kéményéből füst gomolyog stop a hangulat bizakodó vessző a delegáció kocsijában egyetlen beszéd tárgy a Keleti Fővonal stop távirati utasítást kérek az Aral-tóhoz Lavuazjan.”

A titok csakhamar kipattant, és a következő megállónál már hosszú sor kígyózott a postahivatal ablaka előtt. Valamennyien rövid jelentéseket küldtek a bizakodó hangulatról és a füsttől gomolygó mozdonykéményről.

Közvetlenül Orenburg után a külföldiek gazdag vadászterületre akadtak, amikor megpillantották az első tevét, az első jurtát és az első hegyes prémsapkát viselő kazahot ostorral a kezében. Az egyik állomáson, ahol a vonat véletlenül megállt, legalább húsz fényképezőgép vette célba egy teve pofáját. Végre egy kis egzotikum: a sivatag hajója, a sztyeppek szabadságszerető gyermekei és egyéb romantikus miegymás.

A régi patríciuscsaládból származó amerikai nő - orrán kerek, fekete szemüveg fityegett - kiszaladt a vasúti kocsiból. A napfénytől még egy zöld ernyő is védte. Ebben az öltözetben egy deres hajú amerikai, IMO kézi filmfelvevőgéppel hosszasan felvételeket készített róla. A nő először a teve mellé állt, aztán eléje, majd végül felült a két púpja közé, amelyről a kalauz

oly meleg hangon emlékezett meg. A rosszmájú, apró Heinrich ott sürgött-forgott a tömegben, és mindenkinek odasúgta:

- Vigyázzanak rá, különben ismét itt ragad az állomáson, s az amerikai sajtónak újra lesz szenzációja: „A rettenthetetlen újságíró a tébolyodott teve karmaiban.”

A japán diplomata kétlépésnyire állt egy kazahtól. Mind a ketten némán nézegették egymást. Teljesen egyforma, kissé lapított arcuk volt, érdes bajuszuk, egyformán fényes sárga bőrük és dagadt, keskeny szemük. Ikreknek is beillettek volna, ha a kazah nem hord öv helyett vászonkendővel összeszorított báránybőr bundát, a japán pedig szürke londoni öltönyt, ha a kazah nem az előző évben kezdett volna írni-olvasni tanulni, a japán pedig már húsz esztendővel ezelőtt elvégzett két egyetemet, a tokióit és a párizsit. A diplomata egy lépést tett hátra, fényképezőgépe keresőjéhez hajolt, és elkattintotta a zárat. A kazah felnevetett, bozontos kis lovára pattant, és elvágtatott a pusztaságba.

A következő állomásnál a romantikus történet újabb elemekkel gazdagodott. Az állomás épülete mögött henger alakú vörös hordók - üzemanyagtartályok - sorakoztak, egy új faépület sárgállott, és előtte traktoroszlop húzott el. A traktorok hernyótalpukat mélyen a földbe vajták. Egy talpfarakáson traktoroslány állt, fekete munkaruhában és halinacsizmában. A szovjet újságírók most visszaadták a kölcsönt. Szemükhöz emelték fényképezőgépüket, és célba vették a lányt. Menysov egészen előrelopakodott.

Fogai között egy alumínium kazettát tartott, s mozdulatai egy rohamozó katonára emlékeztettek, aki előreugrik a csatárláncból. A teve, úgy látszik, tudatában volt annak, hogy joga van a világhírhez, de a traktorosnő szerényebbnek mutatkozott. Elviselt nyugodtan vagy öt felvételt, aztán pirulva elmenekült. Így tehát a fényképezészek érdeklődése a traktorok felé fordult. Ekkor, szinte végszóra, egy hosszú tevesor tűnt fel a gépek mögött. Mindez - traktor és teve - nagyszerűen illett ebbe a keretbe: „Új és régi világ”.

Alkonyat előtt Osztap felébredt. A vonat még mindig a sivatagban szaladt. A folyosón Lavuazjan járt-kelt, és igyekezett rábeszélni kollégáit, hogy adjanak ki külön vonatújságot. Már talált alkalmas címet is: „Teljes gözzel!”

- Miféle cím ez? - jegyezte meg Osztap. - Én egyszer láttam egy tűzoltókaszárnya faliújságját, annak a címe így hangzott: „Tűzből lángba.” Ez legalább stílszerű volt.

- Látszik, hogy maga hivatásos tollforgató! - jegyezte meg Lavuazjan. - Vallja be, lusta ahhoz, hogy az utazóközönség szócsövébe írjon.

A nagy kombinátor nem tiltakozott az ellen, hogy ő hivatásos tollforgató, hisz ha kellett, kertelés nélkül megmondhatta volna, melyik lapot képviseli. A *Csernomorszki Újság*-ot. De erre nem került sor, mert a különvonaton nem cikáztak nikkell-yukasztós kalauzok és ellenőrök. Lavuazjan azonban már az írógépe mellett ült az élmunkások kocsijában, ahol terve viharos lelkesedést keltett. A Trjohgorka öreg szövőmunkása tintaceruzával cikket írt arról, hogy a vonaton szükség lenne irodalmi- és tapasztalatcsere-est rendezésére. Már találtak karikaturistát is, s mozgósították Navrockijt, intézzon körkérdest arról, hogy a delegáció tagjai által képviselt üzemek közül melyik teljesítette legjobban ipari és pénzügyi tervét.

Este Gargantua, Menysov, Uhudsanszkij és Bender fülkéjében összeverődött egy csomó újságíró. Hatan szorongtak egy padon. A felső fekvőhelyekről fejek és lábak lógtak le. A hűvös éjszaka felfrissítette az újságírókat, akik egész napon át kínlódtak a hőségtől; a kerekek három nap óta szakadatlanul tartó ritmikus rázása barátkozásra hangolta őket. Elbeszélgettek a Keleti Fővonalról, megemlékeztek a szerkesztőkről és a szerkesztőségi titkárokról, felidéztek

sok mulatságos sajtóhibát, és közösen ugratták Uhudsanszkijt, hogy híján van minden újságírói vénának. Uhudsanszkij felkapta fejét, és méltósággal válaszolt:

- Célba vettek? No, lám csak!

A vidámság tetőpontján Herr Heinrich lépett be a fülkébe.

- Engedjék meg, hogy a nagytőke bérence belépjen - mondotta pattogva. Heinrich a kövér filozófus térdére telepedett, aki sóhajtott, és megadóan gondolta: „Ha már létezik a térdem, valakinek rá kell ülnie, s ím, rá is ültek.”

- Na, épülget a szocializmus? - kérdezte pimaszul a szabadelvű sajtó képviselője.

Valahogy úgy alakult, hogy mindegyik külföldi útitárssal rendkívül udvariasan viselkedtek, nevük elé biggyesztették a mister, Herr, signor megszólítást, a szabadelvű sajtó képviselőjét pedig egyszerűen csak Heinrichnek nevezték, fecsegőnek tartották, és senki sem vette komolyan. Ezért Palamidov így válaszolt a kérdésre:

- Ne erőltesse magát, Heinrich! Tudom, megint szidni fogja a szovjetet, ez pedig unalmas és érdektelen, eleget hallhatjuk az élelmiszerüzletek előtt sorban álló vénasszonyoktól.

- Egészen másról van szó! - válaszolta Heinrich. - Ádám és Éva bibliai történetét akarom elmondani, megengedik?

- Hallja, Heinrich, hol tanult meg ilyen jól oroszul? - kérdezte Szapegin.

- Odesszában, 1918-ban, amikor ezt a gyönyörű várost von Boeltz tábornok elfoglalta csapataival. Akkor hadnagy voltam az osztrák hadseregben. Bizonyosan hallották von Boeltz nevét.

- Nemcsak hallottunk róla - válaszolt Palamidov -, hanem láttuk is. A maga von Boeltza átlőtt fejjel feküdt aranyozott dolgozósobájában az odesszai körzet katonai parancsnokának palotájában. Amikor megtudta, hogy hazájában kitört a forradalom, öngyilkos lett.

A „forradalom” szóra Heinrich arcán hivatalos mosoly jelent meg, és így szólt:

- A tábornok hű maradt esküjéhez.

- És maga, Heinrich, miért nem lett öngyilkos? - kérdezte valaki a felső padról. - Maga hogy állt az esküvel?

- Akarják hallani a bibliai történetet, vagy sem? - kérdezte ingerülten a szabadelvű sajtó képviselője.

Egy ideig még ugratták a katonai esküre vonatkozó kérdésekkel, s csak akkor jelentették ki, hogy hajlandók végighallgatni a történetet, amikor már mélységesen megsértődve menni készült.

HERR HEINRICH ELBESZÉLÉSE ÁDÁMRÓL ÉS ÉVÁRÓL

Hol volt, hol nem volt, uraim, volt egyszer Moszkvában egy ifjú komszomolista. Ádámnak hívták. Élt ugyanebben a városban egy ifjú komszomolista lány, Éva. A két fiatal teremtés egy ízben szórakozni ment a moszkvai paradicsomba, a Kultúrparkba. Fogalmam sincs róla, hogy miről beszélgettek. Nálunk a fiatalok rendszerint szerelemről beszélnek. De az önök Ádámja és Évája marxista volt, és bizonyára a világforradalomról csevegtek. Mindenesetre az történt, hogy miután jól kísértálták magukat a hajdani Vidám Parkban, letelepedtek a fűbe egy fa alá. Nem tudom, miféle fa volt az, talán a jó és a gonosz tudásának a fája. De mint tudjuk, a marxisták nem szeretik a misztikumot, ezért minden valószínűség szerint úgy hitték, hogy közönséges berkenyefa. Beszélgetés közben Éva letört egy ágat a fáról, és Ádámnak ajándé-

kozta. Ekkor azonban megjelent egy ember, akit a képzelőerőtől megfosztott ifjú marxisták csősznek tartottak. Holott az minden valószínűség szerint a lángpallosú angyal volt. Az angyal szitkozódva és morogva az irodába vezette Ádámot és Évát, hogy jegyzőkönyvbe foglalja a kertben okozott károk tényállását. Ez a jelentéktelen esemény a fiatalokat elvonta a magas politikától. Ádám észrevette, hogy előtte a gyengéd Éva áll, Éva pedig meglátta társában Ádámot, a férfit. A fiatalok egymásba szerettek. Három év múlva már két fiúgyermekük volt.

Amikor Herr Heinrich idáig jutott, váratlanul elhallgatott, és puha, csíkos kézelőjét kabátja ujjá alá tolta.

- Hova akar kilyukadni? - kérdezte Lavuazjan.

- Oda - vágta ki Heinrich büszkén -, hogy az egyik fiút Káinnak, a másik fiút Ábelnek hívják, és bizonyos idő múlva Káin megöli Ábelt, Ábrahám nemzeni fogja Izsákot, Izsák Jákobot, és semmiféle marxizmus sem vethet gátat annak, hogy a bibliai történet meg ne ismétlődjen. Új vízözön lesz. Noé is előjön három fiával. Ham meg fogja sérteni Noét, uraim, és újra látjuk a babiloni tornyot, amelynek építését sohasem fogják befejezni. És így tovább. Nincs új a nap alatt, uraim! Úgyhogy hasztalanul heveskednek az új világot illetően!

Heinrich meglegedetten hátradőlt, és keskeny heringhátával majdnem összenyomta a kövér, jóindulatú filozófust.

- Mindez nagyon szép lenne - mondta Palamidov -, ha meg lehetné erősíteni bizonyítékokkal. De maga semmit sem tud bizonyítani, maga csak szeretné, hogy ez így történjen. Hiába is tiltanak meg magának, hogy higgyen a csodában. Higgyen. Imádkozzék!

- Talán magának vannak bizonyítékai, hogy ez másképpen lesz? - kiáltott fel a szabadelvű sajtó képviselője.

- Vannak - válaszolta Palamidov. - Az egyiket meglátja holnapután, a Keleti Fővonal két szakaszának egyesítésénél.

- No, már kezdődik! - zsémbeskedett Heinrich. - Építés! Gyárak! Ötéves terv! Mit dörzsölik a vasukat az orrom alá! A szellem a fontos! Minden megismétlődik! Újra kitör a harmincéves háború meg a százéves háború. Újra máglyára vonszolják majd azokat, akik hirdetni merik, hogy a föld gömbölyű. Újra be fogják csapni a szegény Jákobot, hét esztendeig hiába dolgoztatják, aztán a csúnya, rövidlátó Leát csempészik melléje a telt keblű Ráchel helyett. Minden, de minden újra ismétlődik. És a bolygó zsidó is elkezd föld körüli vándorlását...

- A bolygó zsidó nem fog még egyszer vándorolni! - szólalt meg hirtelen a nagy kombinátor, s vidám tekintetét végighordozta a jelenlevőkön.

- Erre talán tudna bizonyítékot szolgáltatni két napon belül? - süvítette Heinrich.

- Akár azonnal is - válaszolta Osztap szívélyesen. - Ha a társaság megengedi, azonnal elmesélem, hogy mi történt az úgynevezett bolygó zsidóval.

A társaság szívesen hozzájárult. Mindannyian nekikészülődtek, hogy meghallgassák az új útitárs elbeszélését, sőt Uhudsanszkij meg is szólalt: „Mesél? No, lám csak!”

És a nagy kombinátor elkezdte:

OSZTAP BENDER ELBESZÉLÉSE A BOLYGÓ ZSIDÓRÓL

Nem fogom hosszasan taglalni a bolygó zsidó hosszú és unalmas történetét, csak annyit említek meg, hogy ez a parlagi aggastyán idestova kétezer évig kóborolt a világban, anélkül, hogy a szállodákban bejelentette volna magát, és a polgártársait halálra untatta siránkozásával a magas vasúti díjszabás miatt, mert emiatt kellett gyalogszerrel járnia a világot. Számtalanszor látták. Jelen volt azon a történelmi ülésen, amelyen Kolumbusznak nem sikerült elszámolnia az Amerika felfedezéséért felvett előlegről. Még mint fiatal ember látta Róma égését. Másfél évszázadot élt Indiában, ahol a jógikat elképesztette életerejével és veszekedő természetével. Egyszóval az öreg sok érdekeset mesélhetett volna, ha minden századfordulón megírja emlékiratait. De a bolygó zsidó írástudatlan maradt, s betetőzésül az emlékezőtehetsége is lyukacsos volt.

Nemrégiben még az aggastyán a csodálatos Rio de Janeiróban lakott, hűsítő italokat ivott, az óceánjáró hajókat nézegette, és fehér nadrágban sétált a pálmák alatt. A nadrágot nyolcszáz esztendővel ezelőtt vette kéz alatt Palesztinában egy lovagtól, aki éppen a Szent Sírt készült visszafoglalni. Olyan volt a nadrág, mintha vadonatúj volna. Az öreget hirtelen nyugtalanság fogta el. Oroszországba vágyott, a Dnyeper mellé. Már mindenhol járt: a Rajnánál, a Gangesznél, a Mississippinél, a Jangce-kiangnál, a Nigernél és a Volgánál. Csak épp a Dnyepernél nem volt még soha. És képzeljék el, hirtelen kedve kerekedett, hogy pillantást vessen erre a széles folyóra.

Éppen 1919-et írtak, amikor a lovaglónadrágos bolygó zsidó illegálisan átlépte a román határt. Mint apróságot megemlíthetjük, hogy a hasára kötve nyolc pár selyemharisnyát és egy üveg párizsi parfümöt vitt, amelyet egy kisinyovi hölgy bízott rá, hogy juttassa el kijeji rokonának. Ezekben a viharos időkben a testen viselt csempészárut „vándorborogatás”-nak nevezték. Kisinyovban igen gyorsan kioktatták az öreget a csempészmesterségre. Amikor a bolygó zsidó teljesítette a megbízatást, megállott a Dnyeper partjánál, és lógatta mocskos, zöld szakállát. Ekkor egy ember lépett hozzá, kék-sárga oldalsávós nadrágban, a Petljura-csapatok vállpántjával, és ráförmedt: - Zsidó?

- Zsidó! - válaszolta az öreg.

- Na, gyerünk! - intette a sávós ember. És az atamánhoz vezette.

- Zsidót fogtam - jelentette, és térdével odább lökte az aggastyánt.

- Zsidó? - kérdezte az atamán, kellemes meglepetéssel.

- Zsidó vagyok - válaszolt a vándor.

- Na, állítsátok a falhoz - mondta gyengéden a parancsnok.

- De én bolygó zsidó vagyok! - kiabálta az öreg.

Kétezer év óta türelmetlenül sóvárgott a halál után, de most hirtelen élni akarózott.

- Pofa be! Büdös zsidó! - kiabálta vidáman a vastag ajkú atamán. - Nosza, derék legények, végezzetek vele!

S a bolygó zsidó megszűnt élni. - Ez minden - fejezte be Osztap.

- Herr Heinrich, azt hiszem, ön mint az osztrák hadsereg volt tisztje ismeri az önökkel baráti viszonyban levő Petljura-csapatok szokásait - mondotta Palamidov.

Heinrich nem válaszolt, és azonnal eltávozott. Először azt hitték, hogy megsértődött, de másnap kiderült, hogy az osztrák szabadelvű sajtó képviselője a szovjet vasúti kocsiból egyenesen mister Hiram Boormanhoz ment, és negyven dollárért eladta neki a bolygó zsidó történetét. Hiram a következő állomásról megsürgönyözte lapjának Bender elbeszélését.

Az ihlet verejtékhulláma

Az utazás negyedik napjának reggelén a vonat kelet felé fordult. A különvonat hófödte hegylánc aljában: a Himalája nyúlványai mellett suhant tova, átdübörgött a különféle mester-séges létesítményeken (hidakon, a tavaszi áradás levezetésére épített csatornákon és a többin), remegő árnyéka rávetődött a hegyi patakokra, vágatva maga mögött hagyott egy nyárfasoros kisvárost, sokáig kígyózott a hóborított, magas hegy lábánál. A különvonat nem volt elég erős ahhoz, hogy a szorost egy szuszra legyőzze, így hát egyszer jobbról, másszor balról vágott neki a hegynek, majd visszakozott, lihegett, szuszogott, újra megfordult, poros, zöld oldalát a hegyhez dörgölte, mindenféle fufangot és fogást kipróbált, végül is kiugrott a szabadba, és jócskán megdolgoztatván a kerekeit, bátran megállt az utolsó állomásnál, ott, ahol a Keleti Fővonal kezdődött.

Egy fűzöld színű mozdony ragyogott a napfény csodálatos sugárkévében, az alumíniumszínű hegyek háttére előtt. A mozdonyt az állomás dolgozói ajándékozták az új vasútvonalnak.

Az ünnepségek és évfordulók alkalmával szokásos ajándékozás terén nálunk hosszú ideig igen buta módszerek divatoztak. Rendszerint macskatermetű, apró mozdonymaketteket ajándékoztak, vagy pedig távíróoszlop nagyságú vésőt. A kis tárgyak gyötrelmes nagyra alakítása és fordítva, rengeteg időt és pénzt rabolt el. A senkinek sem kellő mozdonymakettek az irodaszekrényeken porosodtak, a titáni véső pedig, amelyet két teherkocsi szállított házhoz, a jubiláló vállalat udvarán rozsdásodott.

De ez az O. V. típusú tolatómozdony, amelyen rekordidő alatt végezték el a nagyjavítást, eredeti nagyságú volt, s az is meglátszott, hogy a javításnál használt hidegvágók is normális méretűek voltak. A szép ajándékot azonnal hozzácsatolták a szerelvényhez, és az „ovecska”¹⁰ - ahogy a vasútnál az O. V. típusú mozdonyokat becézték -, mellén „Egyesítsd a két vonalszakaszt!” feliratú táblával gördült a fővonal déli kiindulópontja, Gornaja állomás felé.

Pontosan két esztendővel ezelőtt fektették le itt az első kékesfekete sínt; az uráli hengerműben készült. A gyár hengersorai azóta szüntelenül ontották a tüzes sínszalagokat. A fővonal egyre több és több sínt követelt. Ráadásul a pályaeépítő telepek, amelyek állandóan közeledtek egymáshoz, versenyre keltek, és olyan iramban dolgoztak, hogy minden anyagszállító üzemnek szorult tőle a kapcája.

A rózsaszínű és zöld rakétákkal megvilágított Gornaja állomás esti ünnepsége oly szép volt, hogy az őslakók, ha akadtak volna, bizonyára megállapítják, hogy ilyen csodálatos estére nem emlékeznek. Szerencsére Gornajában 1928-ban nemhogy őslakók, de még ház vagy állomás-épület, sőt vasút sem volt, s még a jelmondatokkal és szélben lobogó zászlókkal díszített, fákból ácsolt diadalív sem létezett, amelynek közelében a különvonat megállt.

Mialatt a petróleumlámpások fényénél a gyűlés folyt, s az egész lakosság ott tolongott a tribün előtt, Menysov fotóriporter két fényképezőgéppel, egy állvánnyal és egy kis magnéziumos készülékkel a diadalív körül keringett. A fényképész megfelelőnek találta a diadalívet, nagyszerűen festett volna a képe, de a vonat, amely az ívtől húszlépcsnyire vesztegelt, túl kicsinek látszott volna. Ha pedig a vonat kerül előtérbe, akkor a diadalív zsugorodik össze a képen. Az ilyen esetekben rendszerint Mohamed megy a hegyhez, mert jól tudja, hogy a hegy egy lépést sem tesz feléje. Menysov tehát azt cselekedte, ami legegyszerűbbnek látszott.

¹⁰ Báránka.

Megkérte, hogy a vonatot vezessék a diadalív alá. Mégpedig olyan könnyed hangon, mintha villamoson arra kérne valakit, hogy egy lépéssel álljon odább. Még ahhoz is ragaszkodott, hogy a mozdony kéményéből sűrű fehér füst gomolyogjon. Végül felszólította a mozdonyvezetőt, hogy ablakocskájából rettenthetetlenül tekintsen a távolba, s kezével formáljon ellenzőt a szeme fölé. A vasutasok zavartan bámulták, de mivel azt hitték, hogy ennek így kell lennie, teljesítették a kérését. Csörömpölve vánszorgott a vonat a diadalívig, kéményéből pöfékelt az igényelt gőz, és a mozdonyvezető marcona képpel bámult ki az ablakon. Ekkor Menysov akkora magnéziumlángot villantott fel, hogy a föld is beleremegett, és száz kilométernyi körzetben valamennyi kutya csaholni kezdett. A felvétel után hidegen köszönetet mondott a vasúti személyzetnek, és sietve visszavonult fülkéjébe.

Késő éjszaka a különvonat már a Keleti Fővonalon szaladt; a vonat utasai nyugovóra készülődtek. Menysov fotóriporter a folyosóra lépett, s szomorúan megszólalt:

- Különös eset! Kiderült, hogy ezt az átkozott diadalívet üres kazettával fényképeztem le! Így hát az egész kárba veszett.

- Nem baj - válaszolt Lavuazjan részvétellel -, csekélység. Kérje meg a mozdonyvezetőt, s azonnal visszafordul. Alig három óra múlva ismét Gornajában leszünk, és megismételhetjük a felvételt. A két vonalszakasz egyesítését nyugodtan el lehet halasztani egy nappal.

- A fityfenét. Most már nem fényképezhetem le - válaszolt a fényképész szomorúan. - Nincs egy szem magnéziumom se, különben természetesen visszafordítottam volna a vonatot.

Az utazás sok örömet szerzett a nagy kombinátornak. Minden óra közelebb hozta az Északi Pályaépítő Telephez, ahol Korejko tartózkodott. A különvonat utasai is tetszetek Bendernek. Vidám, fiatal emberek voltak, híjával a bürokratikus hóbortoknak, amelyek annyira jellemezték Herkules-beli barátait. A tökéletes boldogsághoz csak a pénz hiányzott. A kapott elemőzsiát megette, az étkezőkocsiban pedig készpénz kellett. Mikor új barátai magukkal akarták vinni az étkezőkocsiba, eleinte étvágytalansággal mentegetőzött, de hamarosan belátta, hogy így nem mehet tovább. Egy ideig Uhudsanszkijt nézegette, őt szemelte ki magának. Az újságíró egész nap a folyosó ablakánál álldogált, a távirópóznákat meg a huzalokról felrebbenő madarakat bámulta. Közben könnyed, gúnyos mosoly játszadozott ajkán. Kissé oldalt hajtotta fejét, és odasuttogta a madárkáknak: „Lebegtek? No, lám csak!” Osztap annyira érdeklődött iránta, hogy elolvasta Uhudsanszkij cikkét a boltbizottság munkájának megjavításáról. Bender ezután még egyszer végignézte tetőtől talpig a külön hírlapírót, komiszul elmosolyodott, és a lesipuskások izgalmaival fülkéjébe zárkozott.

Csak három órával később jelent meg újra, táblázatszerűen beosztott, nagy papírlappal a kezében.

- Írogat? - kérdezte Uhudsanszkij ernyedten.

- Kizárólag az ön számára készült - felelte a nagy kombinátor. - Mint látom, önt állandóan az alkotás gyötrelmei kínozzák. Írni pedig nehéz dolog. Ezt én mint régi vezércikkíró és tollforgató kollégája tanúsíthatom. De most egy olyan trükköt eszeltem ki, amelynek segítségével nem kell kivárnia, amíg az ihlet verejtékhulláma a hátára veszi. Íme, tessék parancsolni.

Ezzel Osztap átnyújtotta Uhudsanszkijnak az ív papírt, amelyen ez állott:

ÜNNEPI SZÓKÉSZLET

*Pótolhatatlan segédeszköz jubileumi megemlékezések,
ünnepi vezércikkek, valamint díszköltemények, ódák és zsoltárok írásához*

I. FEJEZET: SZÓTÁR

Főnevek:

1. Csatakiáltás	10. Moloch
2. Dolgozók	11. Bérenc
3. Hajnal	12. Perspektíva
4. Élet	13. Ellenség
5. Világítótorony	14. Láncszem
6. Hibák	15. Lendület
7. Hiányosságok	16. Paripa
8. Zászló (Lobogó)	17. Szív
9. Baal	18. Múlt
19. Fáklya

Melléknevek:

1. Imperialista	4. Ipari
2. Kapitalista	5. Töretlen
3. Történelmi	6. Acélos
7. Elsőprő

Igék:

1. Lángolni	6. Betetőzni
2. Elsöpörni	7. Dalolni
3. Virulni	8. Rágalmazni
4. Felkavarni	9. Csikorgatni (Vicsorgatni)
5. Lobogni (Lengeni)	10. Fenygetni
11. Csaholni

Művészi jelzők:

1. Dühödt	2. Acsarkodó

Egyéb beszédrészek:

1. Huszonnegyedik	3. Csak rajta!
2. Hadd!	4. Előre

(Indulatszók, viszonyszók, kötőtőszók, vesszők, gondolatjelek, felkiáltójelek, idézőjelek stb.)

Megjegyzés: A „hogy”, „amely”, „ha” szavak elé vessző kerül, gondolatjelek, felkiáltójelek és idézőjelek minél sűrűbben alkalmazandók.

II. FEJEZET. ALKOTÓ RÉSZ

(Az első fejezetben felsorolt szavak művészi feldolgozása)

I. §. Vezércikk

Az elsőprő hullám

A Keleti Fővonal ércparipa. Acélos lendülettel söpri el a múlt porát, betetőzi a történelmet, kiváltja a rágalmazó ellenség soron levő fogcsikorgatását, aki felett már ott kavarog az elsőprő hullám, akit már fenyeget a huszonnegyedik óra, az imperialista Moloch, a kapitalista Baal bérenceinek utolsó órája, de minden tévedései ellenére hadd viruljon és lengjen a lobogó a dolgozók csatakiáltásától lángoló iparosítás világítótornyán, a dolgozókén, akik szívük dalával teremtik meg az új élet hajnalát, előre!

2. §. Irodalmi riport

Csak rajta!

- Előre!

Ez lángol a dolgozók csatakiáltásában...

Ez teremti meg az új élet hajnalát...

- Világítótorony!

Iparosítás!

Nem baj, ha vannak hibák. Csak rajta! Csak azért is virulnak, csak azért is száguldanak, csak azért is lengnek... ezek a lobogók!

- Hadd acsarkodjon a kapitalizmus Baalja! Hadd vicsorogjon az imperializmus Molochja! Csak rajta!

De a bérencek felett már ott kavarog:

a) Az elsőprő hullám!

b) Az utolsó óra!

c) A huszonnegyedik Baal!

Csak hadd rágalmazzanak! Csak hadd vicsorogjanak! Csak hadd acsarkodjon a dühödt ellenség!

Történelmi korszak betetőzése ez! Acélos lendülettel kiséprűzzük a múlt porát!

Ez az „ércparipa”!

Ez a:

a) Keleti!

b) Fővonal!

„Dalol a szív”...

3. §. Költemény

A) *A huszonötödik Baal*

*A szív dübörgése dalol,
A fáklya tüze lobog,
Iparunk előrelohol,
A vad ellenség csahol:
Lendül az ércparipa,
Előre, rajta hát,
A dolgozók dalolva
Söprik el a hibát:
Ütött a végső óra,
Jön az elsőprő hullám.
A huszonegyedik óra
Ütött, Moloch és Baal!*

B) *Keleti változat*

*Az urjuk virágba borult,
A kislak tüze lobog.
Az arik hús partján
Egy isak vicsorog!*

Közép-ázsiai díszítő elemek

1. Urjuk (kajszibarack)	10. Medresz (egyházi iskola)
2. Arik (árok)	11. Icsigi (lábbeli)
3. Isak (szamár)	12. Sajtan (ördög)
4. Plov (étel)	13. Arba (szekér)
5. Baj (rossz ember)	14. Sajtan-Arba (az ördög szekere, közép-ázsiai vasút)
6. Basznucs (ez is rossz ember)	15. Én téged nem érteni
7. Sakál (állat)	
8. Kislak (falu)	16. Kicsi-kicsi
9. Piala (csésze)	
- helyi kifejezések

Függelék:

Az első fejezet anyagával és a második fejezet módszereivel alkotható továbbá regény, novella, elbeszélő költemény, társadalomrajz, művészi riport, krónika, tárcs, eposz, politikai szemle, politikai társasjáték, rádiószónoklat stb.

Mihelyt Uhudsanszkij megismerkedett az irat tartalmával, tompa fényű szeme felcsillant. Egész pályafutása alatt kínlódott a cikkírással, s most ragyogó stilisztikai csúcsok tárultak fel előtte.

- És mindezt csak huszonöt tugrikot kérek, huszonöt mongol rubelt - mondta a korgó gyomrú nagy kombinátor türelmetlenül.

- Nincs mongol rubelem - felelt a szakszervezeti napilap munkatársa, de az „Ünnepi szó-készlet”-et nem eresztette ki a kezéből. Osztag hajlandó volt az összeget közönséges rubelben

is átvenni, majd meghívta Gargantuát, akit már „kedves komájának és jótevőjének” nevezett, és együtt átmentek az étkezőkocsiba. Egy csillogó ólomkristály palackban jeges vodkát szolgáltak fel, hozzá salátát és patkó nagyságú, súlyos sültet. A vodka után, amely kissé a fejébe szállt, a nagy kombinátor bizalmasan közölte kedves komájával és jótevőjével, hogy az Északi Pályaépítő Telepen remélhetőleg rábukkan arra az illetőre, aki kisebb összeggel adósa. Akkor majd nagy lakomát rendez az itt levő laptudósítók tiszteletére. Gargantua erre kívágott egy hosszú meggyőző beszédet, amelynek - szokás szerint - egy szavát sem lehetett megérteni. Osztap magához intette az étkezőkocsi vezetőjét, megkérdezte, tart-e pezsgőt, és hány üveg van raktáron, továbbá milyen egyéb csemegével szolgálhat, és milyen mennyiségben; meg is mondta, hogy ezekre az adatokra azért kíváncsi, mert két nap múlva banketten óhajtja megvendégtetni tollforgató kollégáit. A büfés biztosította, hogy megtesz minden tőle telhetőt...

- A vendégszeretet törvényeinek megfelelően... - tette hozzá kissé homályosan.

Mennél közelebb jutottak a két vonalszakasz találkozásának helyéhez, annál több nomád mutatkozott. A dombokról ereszkedtek le a vonathoz; sapkájuk kínai pagodára emlékeztetett. A különvonat dübörögve futott a sziklahasadékokban, átszaladt egy új hárompilléres hídon, amelynek utolsó vasgerendáit csak előző nap szerelték fel, és nekilátott a híres Kristály-szoros legyőzéséhez. Ezt a szorost a vasútvonal építői tették híressé: az összes robbantó- és építőmunkálatokat a tervben előirányzott nyolc hónap helyett három hónap alatt fejezték be.

A vonaton lassacskán bensőséges légkör alakult ki. A külföldiek, akik Moszkvát kemény, valósággal patikaporcelánból készült gallérban, súlyos selyemnyakkendővel és posztóöltönyben hagyták el, kezdtek kissé lazítani öltözkűkőn. A hőség mindent legyőzött. Elsőnek egy amerikai változtatott a szokványos ruházaton. Szégyenlős mosollyal különös öltözkűben lépett ki fülkéjéből. Vastag, sárga cipőt viselt, sárga harisnyát és térdnadrágot, szarukeretes szemüveget és keresztöltéssel díszített orosz inget, amilyent az aratómunkások hordanak. Mennél melegebb lett, annál kevesebb külföldi maradt hű az európai ruházatkodás eszméjéhez. Az orosz ingek, nyitott ingek, kimonók, különöc szabású ingek, Tolsztoj-zubbonyok, odesszai szandálok és papucsok teljesen megváltoztatták a kapitalista világ sajtójának munkatársait. Most meglepően hasonlítottak a koros szovjethivatalnokokra, és a szemlélőt kínzó vágy fogta el, hogy alávesse őket is a tisztogatási eljárásnak, kifaggassa, mivel foglalkoztak 1917 előtt, hogy nem bürokrata-e, és hogy minden rendben van-e a származásukkal.

A virágfüzérrel és zászlókkal díszített buzgó kis tolatómozdony késő éjjel vontatta be a különvonatot Gremjascij Kljucs állomásra, a két vonalszakasz egyesítésének helyére. A filmoperatőrök római fáklyákat gyűjtöttek. Éles, fehér fényükben ott állt az építkezés vezetője, és izgatottan szembenézett a vonattal. A kocsik nem voltak kivilágítva. Mindenki aludt. Csak a kormány szalonkocsijában ragyogtak a fényesen kivilágított, négyszögletes ablakok. A kocsi ajtaja hirtelen kinyílt, és a kormány egyik tagja leugrott a földre.

A fővonal igazgatója egy lépést tett előre, sapkája ellenzőjéhez emelte kezét, és megtette jelentését, amelyet már várt az egész ország. A Keleti Fővonal, amely közvetlen összeköttetést teremt Szibéria és Közép-Ázsia között, egy évvel a kitűzött határidő előtt elkészült.

A formalitások befejezése, a jelentés elhangzása és meghallgatása után a már nem fiatal és távolról sem érzelmős két férfi összecsókolózott.

A tudósítók - a szovjetek és a külföldiek egyaránt - aludtak. Aludt Lavuazjan, aki türelmetlenül küldte sürgönyjelentéseit a mozdony kéményéből áradó füstől, aludt a kanadai lány, aki lóhalálában sietett ide az óceánon túlról. Mindenki aludt. Csak Palamidov rohángászott a vadonatúj pályatöltésen, és kereste a postahivalt. Kiszámította, ha tüstént felad egy sürgős

táviratot, még megjelenhet a reggeli lapban. A fekete pusztaságban meg is találta a posta hevenyészett bódéját.

„Csillagfénynél megtörtént a jelentéstétel a vasútvonal befejezéséről stop - írta, miközben átkokat szórt ceruzájára - szemtanúja voltam a fővonal igazgatója és a kormány tagja történelmi csókváltásának Palamidov.”

A szerkesztőség csak a sürgöny első részét közölte, a csókot elsikkasztották. A szerkesztő úgy vélte, hogy a kormány tagjához nem illik a csókolózás.

Gremjascij Kljucs

A dombos pusztaságban a nap 5 óra 02 perc 46 másodperckor kelt. Osztap egy perccel előbb. Menysov fotóriporter már magára aggatta a táskákat és szíjakat. Sapkáját ellenzővel hátrafelé tette fel, hogy ne akadályozza, ha a keresőbe néz. A fényképész előtt zsúfolt nap állt. Osztap is nagy napot remélt, és kiugrott a kocsiból, anélkül, hogy megmosakodott volna. A sárga mappát ott szorongatta hóna alatt.

A Moszkvából, Szibériából és Közép-Ázsiából érkezett vendégek vonatjai hosszú utakat és utcákat alkottak. A szerelvények minden oldalról a tribün felé húzódtak, a mozdonyok pöfökeltek, és fehér gőz lebegte körül a hosszú vászonplakátot: „A fővonal az öt éves terv első gyermeke.”

Még mindenki aludt; hűvös szél lengette a zászlókat az üres tribünön, amikor Osztap észrevette, hogy a dombvonulatokkal átszelt tiszta láthatárt hirtelen robbanásszerűen emelkedő porfelhők homályosítják el. A dombok mögül minden oldalról hegyes süvegek bukkantak fel. Bozontos lovacskáit buzdítva, ezernyi lovas száguldott fanyeregben egy nyíl alakú oszlop felé, amely pontosan azon a helyen állt, amelyet két évvel azelőtt a két vonalszakasz egyesítésének színhelyéül jelöltek ki.

Nomád települések lakói jöttek lóháton, teljes létszámban. Családapák, majd az asszonyok, férfi módra ülve meg a lovat, a gyermekek hármásával ügettek saját lovacskáikon; a gonosz anyósok sarkukkal szügyön rugdalva serkentették hűséges gebéjüket. Lovascsoportok keringtek a porban, vörös zászlókat tartva száguldoztak végig a mezőn, felálltak a kengyelben, oldalt fordultak, és kíváncsian bámulták a csodákat. Csoda volt rengeteg: vonatok, sínek meg tagbaszakadt filmoperatőrök, az étkezőcsarnok, melynek ráccsal körülvett pavilonja szinte varázslásra emelkedett ki a kopár helyen, csodaszámba mentek a hangszórók is, amelyek friss hangja ütemes „egy-kettő-négy-öt-hat”-tal jelezte, hogy a készülék hibátlanul működik. A két pályaépítő telep: két, kerekeken gördülő vasútépítő vállalat, anyagraktárakkal, étkezőkkel, irodákkal, munkásszállással és gőzfürdővel ott állott szemben egymással a tribün előtt. Már csak húszméternyi talpfa feküdt közöttük, amelyeket még nem kötött össze sín. Ezen a helyen kellett lerakni az utolsó vágányt, beverni az utolsó sinszöveget. A déli vonat elején plakát függött: „Rajta, Észak!” Az északi vonat elején pedig ennek a párja: „Rajta, Dél!”

A két telep munkásai egy csomóba keveredtek. Most látták egymást először, noha tudtak egymásról, és az építkezés kezdete óta gondoltak egymásra, amikor még másfél ezer kilométer sivatag, szikla, tó és folyó választotta el őket. A munkaverseny egy évvel meggyorsította a találkozást. Az utolsó hónapban futólépésben rakták le a síneket. Észak is, Dél is igyekezett megelőzni a másikat, hogy elsőnek érkezzen Gremjascij Kljucsba. Észak győzött. Most a két pályaépítő telep vezetője, az egyik grafitiszürke Tolsztoj-zubbonyban, a másik fehér orosz ingben békésen beszélgetett a faoszlop előtt, bár az Észak vezetőjének arcán időnként akarata ellenére viperamosoly suhant át; sietve hessegette arcáról, dicsérte a délieket, de a mosoly már megint emelgette napfényben megfakult bajuszát.

Osztap az Északi pályaépítő telep kocsijaihoz szaladt, de azok üresen álltak. Lakói a tribünhöz mentek, amely előtt már ott ültek a muzsikások. A hangszerek forró fémszopókája égette ajkukat, de azért eljátszottak egy nyitányt.

A szovjet hírlapírók a tribün bal szárnyát foglalták el. Lavuazjan lehajolt, és kérte Menysovot, hogy fényképezze le hivatása teljesítése közben. Menysovnak azonban más gondja volt. A fővonal élmunkásairól készített csoportos és egyéni felvételeket, a pályamunkásoknak kala-

pácsot kellett lóbálniuk, a kubikusok pedig lapátjukra nehezedtek. A tribün jobb szárnyán ültek a külföldiek. A tribün bejáratánál vöröskatonák ellenőrizték a meghívókat. Osztapnak nem volt meghívója. A különvonat parancsnoka lista alapján adta ki a jegyeket, és ezen a listán a *Csernomorszki Újság* tudósítójának, Osztap Bendernek a neve nem szerepelt. Gargantua hiába hívogatta a tribünre a nagy kombinátort, hiába kiáltotta: „Ugye igaz? Hát nincs igazam?”, Osztap tagadóan ingatta fejét, pillantása a tribünt járt, amelyen a hősök és a vendégek egymás mellett szorongtak.

Az első sorban nyugodt lélekkel ült az Északi pályaépítő telep bérelszámolója, Alekszandr Korejko. Háromszögletű újságpapírcsákóval óvta fejét a nap ellen. Fél fülét kissé szabadon hagyta, hogy jobban hallja majd az első szónokot, aki éppen a mikrofon felé tülekedett.

- Alekszandr Ivanovics! - kiáltott Osztap, két kezét szócsővé formálva.

Korejko odanézett és felugrott. A muzsikások rázendítettek az Internacionáléra, de a dús-gazdag bérelszámoló a zenét figyelmetlenül hallgatta végig. A nagy kombinátor sunyi alakja végigsuhant az utolsó sínek részére szabadon hagyott pályatesten, és ez a látvány egy szempillantás alatt megfosztotta lelki nyugalmatól. Elnézett a tömeg felett, és azon töprengett, merre meneküljön. De körös-körül sivár pusztaság terült el.

Tizenötezer lovas ténfergett a közelben, vagy tízszer is átgázoltak a hideg folyócskán, és csak az ünnepi gyűlés kezdetekor sorakoztak fel lovasrendben a tribün mögött. A félszegebbek meg a büszkébbek egész nap ott ücsörögtek a dombtetőkön, és sehogy sem szánták rá magukat, hogy közelebb lovagoljanak a zsibongó, zúgó gyülekezethez.

A fővonal építői zajosan, vidáman, ujjongó kiáltásokkal és zeneszóval ünnepelték diadalukat; a kedvenceket és hősöket megbecsülésük jeléül a levegőbe dobálták. Csörömpölve repültek a sínek a pályatestre. Egy perc alatt helyükre rakták, és a pályaépítő munkások, akik annyi millió sínszöveget vertek be, az utolsó ütések jogát átengedték vezetőiknek.

- A vendégszeretet törvényeinek szellemében - mondta az étkezőkocsi vezetője; a szakácsokkal együtt a kocsi tetejére telepedett le.

Egy Vörös Zászló-rendjeles mérnök tarkójára tolta széles puhakalapját, megragadott egy hosszú szárú kalapácsot, és siránkozó ábrázattal nekihezakodva, egyenesen a földre suhintott vele. Ezt a műveletét a munkások barátságos kacaja követte, hisz az utóbbiak közt akadt olyan vasgyúró is, aki a sínszöveget egyetlen ütéssel verte a talpfába. De a földre csapódó ütések tompa hangjába hamarosan némi csengés is vegyült, ami bizonyította, hogy a kalapács olykor a sínszöggel is érintkezésbe került. A kerületi pártbizottság titkára, a kormány tagjai, az északi meg a déli vonalszakasz vezetői és a vendégek valamennyien kalapácsot lóbáltak. Az utolsó sínszöveget - rövid félóra leforgása alatt - az építkezés vezetője saját kezűleg verte be a talpfába.

Megkezdődtek a beszédek. Mindegyiket kétszer mondták el: kazah és orosz nyelven.

- Elvtársak - kezdte lassan egy sínszögverő élmunkás, és azon erőlködött, nehogy folytonosan a Vörös Zászló-rendjelet nézegesse, amelyet éppen az előbb tűztek az ingére. - Elvtársak, amit tettünk, megtettük, erről nincs sok beszélnivaló. De a pályamunkások egész kollektívája nevében azzal a kéréssel fordulok a kormányhoz, hogy haladéktalanul irányítsanak bennünket egy újabb vasútépítkezésre. Jól összeszoktunk a munkában, és az utolsó hónapokban naponta öt kilométer sít raktunk le. Vállaljuk, hogy ezt a normát továbbra is tartjuk, sőt fokozzuk. Éljen a világforradalom! Még azt akarom hozzátenni, elvtársak, hogy a talpfák között sok volt a selejt, sokat el kellett dobni. A talpfagyártást megfelelő szintre kell emelni.

A tudósítók már nem panaszkodhattak, hogy kevés az esemény. Jegyezték a beszédeket, derékon kapták a mérnököket, és felvilágosításokat követeltek, pontos számadatokkal. A nap

egyre forróbb, porosabb és mozgalmasabb lett. A pusztaság kellős közepén összeverődött nagygyűlés füstölni kezdett, mint a máglya. Lavuazjan, alighogy összeszedett egy tucatnyi sort, szaladt a távíróhivatalba, sürgős táviratot adott fel, azután újakezdte a jegyzetelést. Uhudsanszkij nem jegyzett semmit, nem küldött sürgönyöket sem. Ott volt a zsebében az „Ünnepi szókészlet”, amely lehetővé tette, hogy öt perc alatt ázsiai ékítményekkel díszített remek cikket állítson össze. Uhudsanszkij jövője biztosítva volt. Ezért gunyoros hangján a szokottnál is fennhéjázóbban így szólt tollforgató kollégáihoz:

- Igyekeznek? No, lám csak!

A szovjet hírlapírók páholyában váratlanul felbukkant a Moszkvában lemaradt Lev Rubaskin és Jan Szkamejkin. Repülőgép repítette ide őket, amely hajnalban érkezett a két vonalszakasz egyesítésére. Az ikertudósítók Gremjascij Kljucs előtt tíz kilométerrel értek földet egy távoli domb mögött fekvő természetes repülőtéren, és csak most érkeztek ide gyalogszerrel. Lev Rubaskin és Jan Szkamejkin jóformán köszönésre sem méltatták a többieket, azonnal jegyzetfüzetet húztak elő zsebükből, és nekiláttak, hogy gyorsan behozzák az elvesztett időt.

A külföldiek fényképezőgépei megszakítás nélkül kattogtak. A szónoklatoktól és a nap hevétől kiszáradtak a torkok.

Az egybegyűltek egyre gyakrabban pislogtak a hús folyócska felé, az étkezőcsarnokra, ahol a védőtetők csíkos árnyéka a zöld ásványvizes üvegekkel telerakott rendkívül hosszú bankettasztalokra vetődött. Az étkező mellett kioszkokat állítottak fel, ahová a gyűlés résztvevői leszaladtak egy korty italra. Korejkót nagyon kínozták a szomszomság, de meg se mozdult gyerekes papírcsákója alatt. A nagy kombinátor távolról ugratta, feje fölött magasra emelt egy üveg limonádét, majd a cipőfűzővel átkötött sárga mappát mutogatta.

Most egy kis úttörő lánykát állítottak a szónoki emelvényre, a vizesüveg és a mikrofon közé.

- Na, kislányom - mondta az építkezés vezetője vidáman -, mondd el nekünk, mi a véleményed a Keleti Fővonalról?

Nem lett volna meglepő, ha a kislány hirtelen dobbant egyet, és rákezdi: „Eltársak! Engedjék meg, hogy összegezzem azokat a vívmányokat, amelyek...” és a többi, mert hisz nálunk akadnak oly példás gyerekek, akik verejtékes buzgalommal kétórás beszédeket tartanak. De a Gremjascij Kljucs kis úttörő lánykája apró kezével rögtön szarván ragadta a bikát, és mulatságos hangocskáján felkiáltott:

- Éljen az ötéves terv!

Palamidov egy külföldi közgazdász-professzorhoz lépett, és nyilatkozatot kért tőle.

- El vagyok ragadtatva! - mondta a professzor. - Mindazok az építkezések, amelyeket a Szovjetunióban láttam, grandiózusak. Nem kételkedem abban, hogy az ötéves tervet teljesítik. Írni is fogok erről.

S valóban, fél évvel később kiadott egy könyvet, melynek első kétszáz oldalán bebizonyította, hogy az ötéves tervet a kitűzött határidőre teljesítik, s hogy a Szovjetunió egyike lesz a legtekintélyesebb ipari nagyhatalmaknak. De a kétszázadik oldalon a professzor kijelentette, hogy éppen ezért a szovjet államot a legsürgősebben meg kell semmisíteni, különben elkerülhetetlenül és természetesen a kapitalista társadalom pusztulását idézi elő. A professzor ügyesebbnek bizonyult a fecsegő Heinrichnél.

A domb mögött fehér repülőgép bukkant fel. A kazahok szétrebbentek. A repülőgép nagy árnya a tribünre vetődött, elfordult, majd tovább siklott a sivatag felé. Kiáltozva, ostorukat

lóbálva kergették a kazahok az árnyékot. A felriasztott filmoperatőrök eszeveszetten forgatták felvevőgépjüket. Még nagyobb kavarodás, még nagyobb por gomolygott. A gyűlés véget ért.

- Tudjátok mit, elvtársak - mondta Palamidov, mialatt tollforgató kollégáival az étkezőcsarnok felé sietett -, egyezzünk meg, hogy nem írunk elcsépelte dolgokat.

- Ami elcsépelte, az visszataszító! - támogatta Lavuazjan. - Émelyítő! - S az ebédlőasztal felé igyekvő tudósítók egyhangúlag elhatározták, hogy nem írnak az Uzun-Kulakról, ami Hosszú Fület jelent, és ami tudvalevőleg a sztyeppen húzódó táviró neve. Erről mindenki írt, aki csak Keleten járt. Ez már a könyökén jön ki az olvasónak. Nem írnak tárcát az „Isszik-Kul tó legendája” címmel sem. Elég volt már a keleti ízléstelenségekből!

A néptelen tribünön, cigarettacsutkák, széttépett jegyzetek és a sivatagból ideszálló homok halmocskáik között Korejko üldögélt magában. Sehogy sem szánta rá magát, hogy lemenjen.

- Jöjjön már le, Alekszandr Ivanovics! - kiáltotta Osztap. - Sajnálja meg önmagát! Parancsol egy korty hideg ásványvizet? Nos? Nem? Akkor legalább sajnáljon meg engem! Enni akarok! Úgysem megyek el innen! Vagy talán azt óhajtja, hogy elénekeljem önnek Schubert szerénádját: „Könnyed léptekkel jöjj, barátom, jöjj...” Ezt is megtehetem!

De ezt már nem várta be Korejko. Szerénád nélkül is tisztán látta, hogy a pénzt oda kell adnia. Görnyedten, minden lépcsőfokon meg-megállva elindult lefelé.

- Háromszögű csákó van magán? - gúnyolódott Osztap. - De hol van a szürke útikabát? El sem hiszi, mennyire hiányzott nekem. Nos, üdvözlöm, üdvözlöm önt. Óhajtja, hogy összecsókolózzunk? Vagy menjünk egyenesen az éléstárba, a hegyi király barlangjába, ahol ön a tugrikjait őrzi?

- Előbb ebédeljünk! - mondta Korejko. Nyelve egészen kiszáradt a szomjúságtól, és úgy kapart, mint egy ráspoly.

- Megebédelhetünk. De ezúttal semmi csíny! Különben sincs semmi esélye. A legényeim a dombok mögött lesben állnak - hazudta Osztap mindenesetre.

De amint a legényeire gondolt, elszontyolódott.

Az ebédet eurázsiai módra szolgálták fel az építők és a vendégek részére. A kazahok szőnyegekben foglaltak helyet maguk alá húzott lábbal, ahogy ezt keleten mindenki, nyugaton meg csak a szabók teszik. A kazahok fehér csészéből piláfot ettek, és limonádét ittak rá.

Az európaiak asztalokhoz ültek.

A fővonal építőinek sok nehézség, gond és izgalom jutott osztályrészül a két év munkája alatt. De nem csekély gondot okozott nekik a díszebéd rendezése sem, itt a pusztaság szívében. Sokáig vitatták az étrendet, mind az ázsiait, mind az európaiat. Hosszas vitát váltott ki a szeszes italok kérdése. Néhány napon át az építkezés igazgatóságának épülete olyan volt, mint az Egyesült Államok elnökválasztás előtt. A szesztilalom hívei és ellenségei párviadalra keltek. Végül a pártszervezet mondta ki az utolsó szót: a szeszes italok ellen szavazott. Ekkor egy újabb körülmény merült fel. Mi legyen a külföldiekkel, a moszkvaiakkal meg a diplomátákkal? Hogyan lássák el őket illően? Hiszen ezek odahaza, Londonban meg New Yorkban, dúskálnak az ingyenc élvezetekben. Erre aztán Taskentből meghívták a régi szakembert, Ivan Oszipovicsot, aki annak idején Moszkvában, a híres Martjanics szállóban volt maître d'hôtel, s most a taskenti baromfipiacon levő IV. osztályú étterem vezetőjeként töltötte élete alkonyát.

- Hát csak vigyázzon, Ivan Oszipovics - mondták neki az igazgatóságon -, nehogy hiba legyen. Külföldiek lesznek ott, minden legyen szép, ünnepélyes.

- Hej, nem is képzelik - motyogta az öreg könnyes szemmel -, hogy milyen uraknak adtam én már enni! Én szolgáltam fel a württembergi hercegnek! Ne is fizessenek nekem semmit. Hogy én öreg napjaimra ne tudnék egy ebédet összehozni? Megetetem én őket, aztán meg is halhatok!

Ivan Oszipovics szörnyen izgatott volt. Amikor meghallotta, hogy az alkoholt végleg száműzték, majdnem belebetegedett, de hogy Európát ebéd nélkül hagyja, arra mégsem vitte rá a lélek. A költségvetését erősen megnyírbálták, mire az öreg csak ennyit mormogott: „Megetetem én őket, aztán meg is halhatok”, és saját megtakarított pénzéből hozzátett hatvan rubelt.

Az ünnepség napján Ivan Oszipovics naftalinszagú frakkban jelent meg. A gyűlés alatt idegeskedett, felnézett a napra, és ordított a nomádokkal, akik csak úgy kíváncsiságból megpróbáltak belovagolni az étkezőcsarnokba. Az aggastyán asztalkendővel hadonászott feléjük:

- Kotródj innen, Mamaj, hát nem látod, mi történik itt? Ó, Istenem, a sauce piquante már túl soká áll, és a consommé még most sincs készen!

Az előételek már az asztalon voltak. A felszolgálás rendkívül tetszetős volt és nagyon szakszerű. A keményített asztalkendők csúcsosan meredeztek, üvegtányérokban jégben feküdtek a vajgömböcskék, a heringek hagymakarikát vagy olajbogyót tartottak szájukban; virágok is voltak, sőt még a közönséges barna kenyér is igen mutatósan festett.

A vendégek végre asztalhoz ültek. Mind porosak, a hőségtől vörösek és rettentő éhesek voltak. Egyikük sem hasonlított a württembergi herceghez. Ivan Oszipovics egyszerre csak úgy érezte, hogy szerencsétlenség közeleg.

- Elnézést kell kérnem a tisztelt vendégektől - kezdte behízelve -, alig rövid öt perc, és kezdődhet az ebéd! Még csak egy kérésem van: az étkezés kezdetéig ne nyúljanak semmihez, hadd maradjon minden úgy, ahogy van.

Könnyed, nagyvilági tánclépésben futott ki egy pillanatra a konyhába, de mikor visszajött a tállal, amin az ünnepi halat hozta, iszonyú jelenet tárult szeme elé: az asztalt kifosztották. Ez oly kevéssé illett a táplálkozás Ivan Oszipovics által kidolgozott szertartásához, hogy megdermedve megállt. A teniszderekú angol hidegvérrel majszolta a vajas kenyeret, Heinrich pedig az asztal fölé hajolva az olajbogyót piszkálta ki egy hering szájából. Már minden szanaszéjjel hevert az asztalon. A vendégek csillapították első éhségüket, és most vidáman kicserélték benyomásaikat.

- Hát ez micsoda? - kérdezte az aggastyán, elhaló hangon. - Hol a leves, atyuska? - kiáltotta Heinrich tele szájjal.

Ivan Oszipovics nem felelt. Csak legyintett az asztalkendővel, és elvonult. A munka hátralevő részét átengedte beosztottjainak. Mikor a két kombinátor az asztalhoz verekedte magát, éppen az első asztali szónoklatot tartotta egy banánorrú, kövér fickó. Osztap hüledezve ismerte fel Talmudovszkij mérnököt.

- Igen! Hősök vagyunk! - kiáltott Talmudovszkij, magasra emelve az ásványvizes poharat. - Üdv nekünk, a fővonal építőinek! De tán vizsgáljuk meg a munkafeltételeinket, polgártársak! Példának hozom fel a fizetéseket. Nem vitatom, a fővonalon jobb a fizetés, mint egyebütt, viszont hiányzik a kultúra és a kényelem! Sivatag! Nincs színház! Nincs angol vécé! Nem, én nem tudok így dolgozni.

- Hát ez kicsoda? - kérdezgették egymást az építkezés dolgozói. - Maga ismeri?

Időközben Talmudovszkij előhúzta bőröndjeit az asztal alól.

- Fütyülök a szerződésre! - kiáltotta, miközben a kijárat felé haladt. - Micsoda? Még hogy adjam vissza az útiköltséget meg az előleget? Csak bírói úton! Csak bírói úton!

S mikor bőröndjeivel meglökte asztaltársait, dühében „pardon” helyett is így kiabált: „Csak bírói úton!”

Késő éjjel tovarobogott egy motoros járgányon, csatlakozott a pályamunkásokhoz, akik szolgálati ügyben a fővonal déli végállomására utaztak. Talmudovszkij lovaglólülésben ült bőröndjein, és a pályamesternek azt magyarázta, hogy becsületes szakember miért nem dolgozhat egy ilyen isten háta mögötti helyen. Velük együtt utazott a maître d'hôtel, Ivan Oszipovics. Bánatában még ahhoz sem volt kedve, hogy frakkját levesse. Jócskán be volt rúgva.

- Barbárok! - kiáltotta, kidugva fejét a borotvaélességű szélbe, és öklét fenyegetően rázta Gremjascsij Kljucs felé. - Tönkretették az egész asztalterítéket, disznók! Én Anton Pavlovicsnak és a württembergi hercegnek szolgáltam fel! Most hazamegyek és meghalok! Majd eszükbe jut még Ivan Oszipovics! Szervezzen nekünk nyolcvannégy személyes bankettet, a disznóknak! De akkor már nem leszek, nem lesz többé Ivan Oszipovics Trikartov. Meghalt. Egy jobb világba távozott, ahol nincs betegség, nincs gyász, nincs sóhaj, csak az örökkévaló élet... Bé-ke ham-va-im-ra!

S míg az öreg elsiratta önmagát, frakkja szárnya zászlóként lobogott a szélben.

Osztap nem engedte, hogy Korejko végigegyje a befőttest, felállította és elcipelte, hogy számoljon el. A két kombinátor egy kis hágsón felkapaszkodott a teherkocsiba, amelyben az Északi Pályaépítő Telep irodája volt. A bérelszámoló összecuskható vászon tábori ágya állt benne. Bezárkóztak.

Ebéd után a különvonat utasai megpihentek, hogy erőt gyűjtsenek az esti szórakozáshoz. Gargantua, a tárcaíró, megengedhetetlen tevékenység közben kapta rajta az ikerlaptudósítókat. Lev Rubaskin és Jan Szkamejkin egy-egy ív papírt vitt a táviróhivatalba. Az egyiken rövid közlemény állt:

„Sürgős Moszkva sztyepp táviró gondolatjel Uzun Kulak idézőjel Hosszú Fül szétvitte a hírt a nomád településeknek vessző a főútvonal egyesüléséről Rubaskin.”

A másik lap tele volt írva. Ez állt rajta:

AZ ISSZIK-KUL TÓ LEGENDÁJA

Az öreg kara-kolpaktól, Uhum-Buhejevtől hallottam ezt a legendát, amelyet évszázadok patinás lehelete lebeg körül. Kétszázévezernégyszáznolcvanötször kelt fel a hold azóta, hogy a fiatal Szumbrun, a kán gyönyörű felesége, aki gyors lábú volt, mint a dzsejran (vad hegyi zerge), forrón beleszeretett az ifjú nukerba (vitézbe), Aj-Bulakba. Nagy volt az öreg kán bánata, mikor megtudta hön szeretett hitvese hűtlenségét. Az aggastyán tizenkét hónapon át imákat rebegett, aztán könnyes szemmel egy hordóba zárta feleségét, rákötött egy hét dzsaszaszim súlyú (kb. tizennyolc kg) aranytömböt, és a becses terhet egy tengerszembe dobta. Akkor kapta a tó az Isszik-Kul nevet, ami annyit jelent: „Az asszony ingatag...”

Jan Szkamejkin-Szarmatszkij (Dugattyú)

- Ugye igaz? - kérdezte Gargantua az ikrektől elragadott papírlapokat lobogtatva. - Hát nincs igazam?

- Bizony, ez felháborító! - felelt Palamidov. - Mindazok után, amiben megegyeztünk, hogyan merészték megírni a legendát! Maguk szerint Isszik-Kul azt jelenti: „Az asszony ingatag”? Ó, szó sincs róla. Alighanem az az ál kara-kolpak, Uhum-Buhejev hazudott nekik. Azt hiszem, inkább azt jelenti: „Az ifjú szépasszonyokat ne dobjátok a tóba, tegyétek ezt inkább azokkal a hiszékeny újságírókkal, akik nem tudnak ellenállni az egzotikum ártalmas hatásának.”

A gyermekkabátos író elvörösödött. Jegyzőkönyvében már ott szerepeltek az Uzun-Kulak szavak és két keleti ékítményekkel csillogó illatos legenda.

- Szerintem - mondta - nincs ebben semmi rossz. Ha egyszer Uzun-Kulak létezik, valakinek csak írni kell róla.

- De hiszen már ezerszer írtak róla! - szólt oda Lavuazjan.

- Uzun-Kulak létezik - sóhajtott az író -, s ezzel számolni kell.

Alekszandr Ibn Ivanovics

Az átmelegedett, sötét teherkocsiban fülledt és áporodott volt a levegő, mint egy ócska cipőben. Bőr- és lábszag terjengett. Korejko meggyújtott egy kalauzlámpát, és az ágy alá mászott. Bender egy üres makarónisládán ült, és elmélázva nézegette a milliomot. Mindkét kombinátort kimerítette a harc, és most szinte kincstári nyugalommal néztek szembe az eseménnyel, amelytől Korejko annyira rettegett, s amelyet Bender egy egész életen át várt. Az egész jelenet szinte úgy festett, mintha az esemény egy szövetkezeti boltban játszódna le, ahol a vevő holmi fejfedőt kér, mire az eladó unottan a pultra dob egy termésköszínű, bolyhos sapkát. Mindegy neki, megveszi-e a vevő a sapkát, vagy sem. A vevő sem túlságosan izgatott. Csupán lelkiismerete megnyugtatóására megkérdezi: „Nincs véletlenül másfajta raktáron?” Mire rendszerint ez a válasz: „Vegye meg csak ezt, különben ilyet sem talál!” És roppant közönyösen néznek egymásra. Korejko hosszasan bíbelődött az ágy alatt, ahol alighanem egy bőrönd fedelét nyitotta ki, és vaktában tapogatózott.

- Hé, hallja csak; ott a szuszékban! - kiáltott fáradtan Bender. - Még szerencse, hogy maga nem dohányos! Valóságon kín lehet cigarettát kérni egy ilyen zsugorítól, mint maga. Soha senkinek sem nyújtana oda a cigarettatárcáját, attól féltve, hogy egy helyett több szivarkát vesznek ki, így inkább hosszasan kotorászna a zsebében, ott ügyel-bajjal kinyitná a dobozt, és kihúzna belőle egy szálnalmas, megnyomorított cigarettát. Rossz ember maga! Nos, mi lenne, ha előhúzná azt a bőröndöt?

- Még mit nem - dűnnyögte lihegve Korejko az ágy alatt.

Nem volt ínyére a zsugori dohányossal való összehasonlítás. Éppen akkor szedegette elő a meglehetősen vastag kötegeket a bőröndből. A nikkelezett zár nyelve végigkarcolta könyökig meztelen karját. Hogy kényelmesebben mozoghasson, hanyatt feküdt, és úgy dolgozott, mint a vájár a fejtésben. A szalmazsákból pelyva meg egyéb szalmahulladék, gabonaszálka és por hullott a milliomos szemébe.

„Rettentő! - gondolta Alekszandr Ivanovics. - Rettentő és szörnyű! Hátha most hirtelen megfojt, és elviszi az egész pénzt! Mi sem könnyebb ennél. Darabokra vág, szépen becsomagol, és teherárúként felad különböző városokba. A fejemet pedig besavanyítja egy káposztás-hordóba.”

Korejkit megcsapta a sír nyirkos lehelete. Félelmében kipislantott az ágy alól. Bender szundikált a ládán, és fejét a vasúti lámpásnak támasztotta.

„Talán én... őt... teherárúként? - cikázott át Alekszandr Ivanovics agyán, mialatt rémüldözve tovább húzogatta ki a bankjegyekötegeket. - Különböző városokba? Szigorúan bizalmas!”

Ismét kikandikált. A nagy kombinátor éppen nyújtózkodott egyet, s akkorát ásított, mint egy bulldog. Majd fogta a kalauzlámpát, meglóbálta és felkiáltott:

- Sepetovka állomás! Kiszállítás, polgártárs! Megérkezett! Apropó! El is felejtettem megkérdezni, nincs-e szándékában átvágni a torkomat. Tudja meg, hogy az ilyesmitől idegenkedem. Különbösen is egyszer már meggyilkoltak. Akadt egy jó családból való oktondi öregember, hajdani nemesi előjáró, kisebb anyakönyvvezető, bizonyos Kiska Vorobjanyinov. Egyenlő üzletrésszel társulva kerestük a boldogságot egy százötvenezer rubeles összeg alakjában. Közvetlenül a nehezen kiérdemelt összeg kiosztása előtt ez az ostoba előjáró borotvával barázdát szántott a nyakamon. Aljas egy dolog volt, Korejko! Aljas és fájdalmas! A sebészek csak ügyel-bajjal mentették meg ifjúim életemet, amiért is mélységes hálát érzek irántuk.

Korejko végre kimászott az ágy alól, és a pénzkötegeket Bender lába elé tolta. Minden csomag gondosan fehér papírba volt burkolva, leragasztva és zsineggel átkötve.

- Kilencvenkilenc csomag - szólt Korejko bánatosan. - Egyenként tízezer. Huszonöt cservonyeces bankjegyekben. Nem is kell ellenőriznie. Olyan ez nálam, mint a bankban.

- És hol a századik köteg? - kérdezte Bender lelkendezve.

- Tízezret levontam. A tengerparti rablótámadás számlájára.

- Ez mégiscsak disznóság. Hiszen a pénzt magára költöttük. Nem kell úgy ragaszkodni a formaságokhoz.

Korejko sóhajtva adta oda a hiányzó összeget, és cserébe megkapta a cipőfűzős mappában őrzött életrajzát; ott helyben elégette a vaskályhában, melynek csöve a kocsi tetején át a szabadba vezetett. Osztap ezután találmára kivett egy köteget, feltépte a borítékját, és miután meggyőződött róla, hogy Korejko nem csapta be, zsebre vágta a pénzt.

- Hát a valuta? - akadékoskodott a nagy kombinátor. - Hol vannak a mexikói dollárok, a török lírák, a font sterlingek, a rúpiák, a pezeták, a centavók, a román lejek, hol vannak a határos balti állambeli laták és zlotyk? Legalább egy részét adja ki valutában!

- Fogja, fogja csak azt, ami van - felelte Korejko a kályha előtt ülve, és nézte a tűzben felkunkorodó okmányokat. - Fogja csak ezt, különben még ez se lesz. Valutával nem foglalkozom.

- Lám, lám, most milliomos lettem! - kiáltotta Osztap boldog csodálkozással. - A félkegyelmű álma megvalósult.

Osztap hirtelen elkomorodott. Megdöbbenve ráeszmélt, milyen siralmas környezetben ül, különösnek találta, hogy a világ nem változott meg ebben a pillanatban, és hogy körös-körül nem történt semmi, de semmi. Bár jól tudta, hogy zord napjainkban nincsenek többé titokzatos barlangok, se arannyal teli hordók, hogy nem illik e világba Aladdin csodalámpája se, szívét mégis szomorúság szorongatta. Éppoly unalom fogta el, akárcsak Roald Amundsent, aki, mikor a Norge léghajón átrepült az Északi-sark fölött, ahová egész életén át törekedett, minden lelkesedés nélkül így szólt útítársaihoz: „Nos, hát itt vagyunk.” Odalent torlódó jégtablák, hasadékok, rideg pusztaság. A titok feltárult, a célt elérte, több tennivaló nincs: pályát kell változtatnia. De a szomorúság csak pillanatnyi, hiszen hírnév, elismerés, tisztelet vár rá: felharsannak az énekkarok, fehér kötényes gimnazista lányok sorfalat állnak, az expedíciós társak által felfelt sarkkutatók öreg édesanyja ott pityereg majd, eljátsszák a nemzeti himnusz, rakéták roppennek a levegőbe, és az öreg király szűrős rendjeleihez és csillagjaihoz szorítja a nagy kutatót.

A percnyi gyöngesség elmúlt. Osztap a kötegeket bedobta egy zsákba, amelyet Alekszandr Ivanovics előzőkenyen felajánlott, hóna alá vette, és félrehúzta a teherkocsi nehéz ajtaját.

Az ünnepség a vége felé járt. Rakéták aranyhorogként roppentek az égboltra, és ott vörös és zöld halakat fogtak: hideg tűz permetezett a szemekben - tűzijáték-bolygók keringtek. A postahivatal bódéja mögött fából ácsolt színpadon előadást tartottak a nomádoknak. A nézők egy része padon ült, legtöbbjük azonban nyerge magaslatáról figyelte az előadást. A lovak gyakran közbenyérítettek. A különvonat elejétől végéig ki volt világítva.

- Ejnye - kiáltott fel Bender -, bankett az étkezőkocsiban! Majd elfelejtettem! Micsoda öröm. Gyerünk, Korejko, megvendégelem magát, ma mindenki az én vendégem! A vendégszeretet törvényeinek megfelelően! Lesz citromos konyak, vadas pástétom; gombás borjúszelet, magyar óbor, magyar újbör, pezsgő...

- Borjúszelet, borjúszelet - ismételte Korejko haragosan -, utána pedig bekasztliznak! Nem, nem óhajtom magamra hívni a figyelmet!

- Mennyei vacsorát ígérek, hófehér abroszon - makacskodott Osztap. - Gyerünk, gyerünk! De különben is, hagyjon fel a remeteélettel, igya meg a magát megillető részt a szeszes italokból, és egye meg a magának járó húszezer vagdalthús-pogácsát; ha nem, hát jönnek az idegenek, és felfalják a maga részét. Szerzek magának helyet a különvonaton. Ott úgy vagyok, akárcsak otthon. Holnap meg már viszonylag civilizált helyen leszünk, azután pedig... a millióinkkal... hej, Alekszandr Ivanovics!

A nagy kombinátor alig fért a bőrébe, tüstént mindenkit boldogítani akart. Szerette volna, ha mindenki jókedvű. Korejko komor arca nyomasztóan hatott rá. Igyekezett Alekszandr Ivanovicsot rábeszélni. Azzal egyetértett, hogy nem jó, ha az ember magára vonja a figyelmet, de mire jó ez a lassú éhhalál? Osztap maga sem tudta volna megokolni, miért akarja jobb kedvre deríteni a bérelszámolót, de ha már nekifogott, képtelen volt abbahagyni, amit egyszer elkezdett. Végül fenyegetésre vette a dolgot.

- Csak üldögéljen a bőröndjén, aztán egy szép napon jön a csontember, és lenyisszantja a nyakát kaszájával! Nos? El tudja képzelni ezt a műsorszámot? Siessen, Alekszandr Ivanovics, a húsgombócok még az asztalon vannak. Ne legyen olyan konok!

A millió elvesztése után Korejko puhább lett és megértőbb.

- Talán valóban jó lenne kiszellőztetni magam egy kissé - dűnnyögte tétován. - Utazzunk el talán a fővárosba? De persze minden fényűzés és huszárcsíny nélkül.

- Miféle huszárcsíny? Hiszen a dolog igazán mindennapi! Két köztisztelőben álló orvos Moszkvába utazik, hogy ellátogasson a Művész Színházba, és a Szépművészeti Múzeumban saját szemével megbámulhassa a múmiát. Fogja a bőröndjét!

A milliomosok a különvonathoz mentek. Osztap hanyagul lóbálta zsákját, mint egy tömjén-füstölőt, Alekszandr Ivanovics a lehető legbambábban mosolygott. A különvonat utasai ott sétálgattak fel s alá, igyekeztek közel maradni a kocsikhoz, mert a mozdonyt már a vonathoz kapcsolták. A sötétben felvillant a tudósítók fehér nadrágja.

A fülkében Osztap ágyán vadidegen ember feküdt egy lepedő alatt, és újságot olvasott.

- Szálljon le, apukám! - szólt rá Osztap barátságosan. - Megjött a háziúr.

- Elvtárs, ez az én helyem itt - jegyezte meg az ismeretlen. - Lev Rubaskin vagyok.

- Ide hallgasson, Lev Rubaskin, ne ébressze fel bennem a fenevadat. Na, menjen innen!

Alekszandr Ivanovics csodálkozó pillantása csak növelte a harci ösztönt a nagy kombinátorban.

- Még ilyet sem hallottam! - mondta a tudósító lenézően. - Kicsoda maga tulajdonképpen?

- Semmi köze hozzá! Ha magának azt mondják: szálljon le, akkor szálljon le.

- Hallatlan, idetolakodhat mindenféle részeg fickó - sipította Rubaskin -, és tetszése szerint garázdálkodhat!

Osztap szó nélkül megragadta a tudósító csupasz lábát. Rubaskin kiáltozására összeszaladt az egész kocsi. Korejko jobbnak látta, ha elpárolog, és kioldalgott a peronra...

- Verekednek? - kérdezte Uhudsanszkij. - No, lám csak!

Osztapnak már sikerült fejbe vágnia a zsákkal Rubaskint, mire Gargantua és a gyermek-kabátos kövér író lefogták.

- Mutassa fel a jegyét! - ordította a nagy kombinátor. - Mutassa fel a helyjegyet.

Rubaskin anyaszült meztelenül ugrált egyik fekvőhelyről a másikra, és követelte, hogy kerítsék elő a vonat felelős parancsnokát. Osztap már elvesztette valóságérzetét, és szintén ragaszkodott hozzá, hogy odahívják a főnökséget. A botrány igen kellemetlenül ért véget. Rubaskin felmutatta vasúti jegyét meg a helyjegyet, majd tragikus hangon ugyanezt követelte Bendertől.

- Én pedig elvből nem mutatom meg! - jelentette ki a nagy kombinátor, és sietve elhagyta az események színhelyét. - Nekem másmilyen elveim vannak!

- Potyautas! - üvöltött Rubaskin, és meztelenül kirohant a folyosóra. - Parancsnok elvtárs, felhívom a figyelmét, hogy potyautast vitt a vonaton!

- Hol a potyautas? - kiáltott a vasúti főnök, és szemében felcsillant a kopószenvédély.

Alekszandr Ivanovics elrejtőzött a tribün egyik kiszögellése mögött, és a sötétségbe kémlelt, de alig látott valamit. A vonat mentén alakok rohangásztak, cigarettaparazsak ugrándoztak, kiáltozás hallatszott: „Kérem a jegyet felmutatni!”, „De hiszen már mondtam, hogy elvből nem mutatom!”, „Szemtelenség!”, „Ugye igaz? Hát nincs igazam?”, „Potyautasnak is kell lennie!” Az ütközők tányérjai egymáshoz verődtek, közvetlenül a föld színén sisteregve tört elő a fék sűrített levegője, és a kocsik kivilágított ablakai elmozdultak helyükről. Bender még ott páváskodott kérkedve, de a csíkos diványok, a csomaghálók, a lámpát lóbáló kalauzok, a virágcsokrok és az étkezőkocsi tetején forgó szellőztető légsavar már elhúzott előtte. Tova-suhant a bankett is, a pezsgővel, a magyar ó- és újbórral. Kitépték kezéből a vadaspástétomot, és elragadták az éjszakába! A borjúszelet, a gyöngé borjúszelet, melyről Osztap oly lelkesen beszélt, elhagyta Gremjascij Kljucsot. Alekszandr Ivanovics most előkerült.

- Ezt nem hagyom annyiban - háborgott Bender. - Itt hagyni a szovjet sajtó egyik munkatársát a pusztaságban! Mozgósítom az egész közvéleményt, Korejko. Az első gyorsal utazunk! Megvesszük a hálókocsi valamennyi jegyét!

- Ugyan, mit beszél? - mondta Korejko. - Hiszen itt még nem jár gyorsvonat, innen még egyáltalán semmiféle vonat sem jár. A terv szerint csak két hónap múlva adják át a vonalat a forgalomnak.

Bender felpillantott az égre, de csak az abesszinfekete égboltot és a vad csillagokat látta, s egyszerre mindent megértett. De Korejko gyengéd célzása a bankettre új erőt öntött belé.

- A domb mögött egy repülőgép áll - mondta Osztap. - Az ünnepségre érkezett. Csak hajnalban indul vissza. Még időben elérhetjük.

Hogy még időben elérjék, a milliomosok hosszú teveléptekkel nekiiramodtak. Láruk ide-oda csúszkált a homokban. A nomádok pásztortüzei lobogtak. A bőrönd meg a zsák nem volt ugyan nehéz, de nagyon kényelmetlen volt cipelni. Amíg a Gremjascij Kljucs felőli dombon felkapaszkodtak, a másik oldalról a légsavar zúgásában már közeledett a hajnal. Bender és Korejko futva igyekezett lefelé a lejtőn, mert féltek, hogy a gép nélkülük indul el.

A repülőgép tetőmagasságú hullámlemez szára alatt bőrkabátos apró gépészek mozogtak. A három légsavar lassú forgással szellőztette a pusztaságot. Az utasfülke négyszögletes ablakain plüssbojtos függönyök lebegtek. A pilóta az alumínium lépcsőnek támaszkodott, és süteményt evett; üvegből ásványvizet kortyolt hozzá.

- Utasok vagyunk! - kiáltott Bender lihegve. - Kérek két első osztályú jegyet!

Senki sem méltatta válaszra. A pilóta eldobta az üveget, és kényelmesen felhúzta hajtókás kesztyűjét.

- Van hely? - kérdezte Osztap, s megragadta a pilóta kezét.

- Nem viszünk utast - mondta a pilóta, s megfogta a lépcső korlátját. - Ez különjárat.

- Megveszem a repülőgépet! - mondta sietve a nagy kombinátor. - Csomagolja selyempapírba!

- Féltre az útból! - kiáltotta a gépész, és beszállt a pilóta mögé. A sebesen forgó légcsavarok láthatatlanokká váltak, a repülőgép remegve és imbolyogva szél ellen fordult. A légáramlat visszalökte a milliomosokat a domb felé. Osztap fejéről lerepült a kapitányi sapka, és olyan sebességgel gurult India irányába, hogy legkésőbb három órán belül megérkezhetett volna Calcuttába. Így gurult volna végig Calcutta főutcáján, és titokzatos felbukkanásával felkeltette volna az Intelligence Service-hez közel álló körök figyelmét, ha a repülőgép el nem száll, és a szélvihar el nem ül. A repülőgép megcsilllogtatta testét a levegőben, és beleolvadt a napfénybe. Osztap sapkája után futott, amely fennakadt egy szakszaulbokorban, és így szólt:

- A közlekedés kisiklott a kezünk közül: a vasúttal összevesztünk, a légiút zárva van előttünk. Gyalogszerrel? Négy száz kilométer. Ez nem túlságosan lelkesítő. Egy lehetőség maradt: felvenni az iszlám vallását, és teveháton nekivágni az útnak.

Az iszlámot illetően Korejko hallgatott, de a tevére vonatkozó ötlet tetszett neki. Az étkező-kocsi meg a repülőgép csábító képe fokozta vágyát, hogy mint köztisztelőben álló orvos kényeztetésre induljon, persze huszárcsínyek nélkül, de azért mégsem teljesen szilajság híján.

Az ünnepségre összegyűlt nomádok még nem szedték fel sátorfájukat, és nem messze Gremjascsij Kljucstól sikerült két tevét vásárolniuk. A sivatag hajói darabonként egyszáznyolcvan rubelba kerültek.

- Rém olcsó! - suttozta Osztap. - Vegyünk ötven tevét! Vagy tán százat!

- Ez már huszárcsíny - jegyezte meg komoran Alekszandr Ivanovics. - Mihez fognánk velük? Elég lesz ez a kettő.

A kazahok hangos kiáltozás közben a púpok közé ültették az utasokat, és segítették felmálházni a bőröndöt, a zsákot és az úti elemőzsiát: egy kancatejjel teli tömlőt és két ürüt. A tevék először hátsó lábukra álltak, úgyhogy a milliomosok mélyen előrehajoltak, majd mellső lábukra, aztán megindultak a Keleti Fővonal töltése mentén. A kötélre erősített ürük időnként bogyókat hullajtva ballagtak utánuk, és szívettépően bégettek.

- Hé, Korejko sejk! - kiáltott Osztap. - Alekszandr Ibn Ivanovics! Hát nem pompás az élet?

A sejk nem válaszolt. Nyápic tevé jutott osztályrészül; egy szakszaulbokorról letört ággal veszettül verte az állat vedlett hátulját.

Bagdad

A tevék két napon keresztül cipelték a pusztaságban az újdonsült sejkeket. Az út elején Osztap szíve csupa öröm volt. Minden mulattatta: a teve púpjai közt kétségbeesetten kapálózó Alekszandr Ibn Ivanovics, aztán a sivatag nyápic hajója, mely iparkodott lerázni magáról kötelezettségeit, a zsák a millióval, mellyel a nagy kombinátor időnként egy-egy buzdító ütest mért az engedetlen ürükre. Saját magát Lawrence ezredesnek nevezte Bender.

- Én vagyok a dinamit-emír! - kiáltott fel a magas teveháton himbálózva. - Ha két napon belül nem jutunk tisztességes táplálékhoz, fellázítom valamelyik vad törzset. Becsületszavamra! Kinevezem magam a Próféta teljhatalmú megbízottjának, és kihirdetem a szent háborút, a dzsihadot. Mondjuk Dánia ellen. Miért kínozták halálra Hamlet dán királyfit? A jelenlegi politikai helyzetben még a Népszövetség is beérné ezzel az ürüggyel, ha háborút indítanék. Biz' isten, a millióért fegyvert vásárolok az angoloktól, úgyis szeretnek vad törzseknek lőfegyvert eladni -, s aztán gyerünk, neki Dániának! Németország átenged bennünket a jóvátétel számlájára. Képzeld el a vad törzsek betörését Koppenhágába. Legelől én vágatok fehér tevének! De kár, hogy Panyikovszkij nincs többé! Micsoda dán libát kapott volna!

De néhány nap múlva, mikor az ürükből már csak a kötél maradt meg, és a kancatejet is megitták, még a dinamit-emír is bűnak eresztette fejét, s mélabúsan mormogta Lermontov versét:

*A homokos, puszta Arábiában
Büszkén néz az égre három pálma...*

A két sejk nagyon lefogyott, lerongyolódott, arcukat kiverte a borosta, olyanok voltak, mint egy szegény kolostor dervisei.

- Még egy kis türelem, Ibn Korejko, és egy városkába érünk, amely nem marad el Bagdad mögött. Lapos háztetők, bennszülött zenekar, keleti stílusú kisvendéglők, édes borok, legenda szépségű leányok várnak ránk, és negyvenezer nyárs, rajtuk kaszki, török, tatár, mezopotámiai és odesszai rablópecsenye. És végül a vasút!

Nyolcadnapra a zarándokok egy régi temetőhöz értek. Mint megkövesedett hullámok húzódtak a látóhatárig a félkör alakú sírkövek sorai. A halottakat errefelé nem temették el, csak a földre tették, és följük kúp alakú kősírboltot építettek. A holtak városa felett iszonyú nap szikrázott. Az ősi Kelet ott feküdt izzó koporsóiban.

A kombinátorok a tevéket serkentve hamarosan bevonultak az oázisba. A várost tágas körben bevilágították a jegenyék zöld fáklyái, tükörképük a vízzel elárasztott négyszögletű rizsföldeken csillogott. A magányos karagacsfa úgy álltak, mintha óriási földgömböt akarnának ábrázolni faállványon. Egyre sűrűbben találtak szamarakkal, amelyek kövér, kaftános embereket és lóherekötegeket vittek a hátukon.

Korejko és Bender bódék mellett haladt el, melyekben zöld dohányport és kúp alakú bűdös szappant árultak. Fehér muszlinszakállas kézművesek rézlemezekkel bíbelődtek, edényeket és keskeny nyakú korsókat formáltak belőlük. Vargák tintával befestett apró bőrdarabokat szárítottak a napon. A mecsetek sötétkék, sárga és világoskék csempéi elmosódó üveges fényben ragyogtak.

A nap hátralevő részét és az éjszakát a milliomosok egy szállodában töltötték, mély, öntudatlan álomban, de reggel már fehér kádban fürödtek, megborotvákoztak, és a városba

mentek. A sejkek felhőtlen hangulatát csak az zavarta, hogy a bőröndöt meg a zsákot magukkal kellett cipelniük.

- Elsőrendű kötelességemnek tartom - hencegett Bender -, hogy megismertessem magát egy kis csodapincével. Neve: Holdfény. Öt évvel ezelőtt jártam ott, és előadásokat tartottam a magzatelhajtás elleni harcról. Micsoda pince! Félhomály, hús levegő, tifliszi vendéglős, helyi zenekar, hűtött vodka, táncosnők, csörgődobbal és citerával! Gyerünk oda, s bevesszük magunkat az egész napra. Azt hiszem, a köztisztelőben álló orvosoknak is meglehetnek a maguk pirinyó gyöngéi. Az én vendégem lesz! Az aranyborjú helytáll mindenütt. - S a nagy kombinátor megrázta zsákját.

De a Holdfényhez címzett kis pince már nem volt sehol. Bender csodálkozására már az az utca sem létezett, ahol valaha csörgődobok és citerák zengtek. Itt most széles, európai utca vezetett, melynek egész hosszában építkezések folytak. Kerítések emelkedtek, mészipor terjengett, s az amúgy is forró levegőt a teherautók nagy forgalma még izzóbbá tette. Osztap egy darabig elnézegette a szürketéglás homlokzatokat a hosszúkás ablakokkal, majd meglökte Korejkót, és így szólt: „Van itt még egy meghitt kis lokál, a tulaj Bakuból való”, és elvezette társát a város másik végébe. De a meghitt lokál felett már nem függött a rímes cégér, a bakui kocsmáros saját költeménye:

*Szeresd önmagad,
engem is szeress!
Kaukázusi bort
máshol ne keress!*

A cégér helyén a sejkek szeme egy kartonplakáton akadt meg, amelyen arab és orosz betűkkel ez áll:

VÁROSI SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM

- Gyerünk be - mondotta Osztap leverten -, benn legalább hűvös van. A múzeumlátogatás különben is beleillik a köztisztelőben álló orvosok úti programjába.

Beléptek egy fehérre meszelt tágas helyiségbe, millióikat letették a földre, és egy ideig forró homlokukat törülgették kabátujjukkal. A múzeumban csupán nyolc kiállítási tárgy volt: egy mamutfog, amelyet Taskent város ajándékozott a fiatal múzeumnak, egy olajfestmény: *Összezsapás a baszmacsokkal*, két emírkaftán, egy aranyhalacska akváriumában, egy vitrinben szárított vándorsáska, egy Kuznyecov-gyárból származó porcelán szobrocska és végül annak az obeliszknek a modellje, amelyet a város a főtéren tervezett felállítani. A modell talapzatánál nagy bádogkoszorú hevert szalagokkal. A szomszédos köztársaság külön küldöttsége hozta nemrégiben, de mivel az obeliszk még nem állt (a felállításhoz szükséges pénzt fürdő építésére fordították, mert ennek létesítése sokkal sürgősebbnek bizonyult), a küldöttség a megfelelő beszédek kíséretében a makett elé rakta a koszorút.

A látogatókhoz azonnal odalépett egy fiatalember, borotvált fején szőnyegkelméből készült bokharai sapkával, és izgatottan, akár egy drámaíró a darabja bemutatóján, megkérdezte:

- Mi a benyomásuk, elvtársak?

- Megjárja - válaszolt Bender.

Kiderült, hogy a fiatalember a múzeum vezetője. Tüstént beszámolt a nehézségekről, amelyet dédelgetett gyermeke okoz neki. Az előirányzott hitelek nem elegendők. Taskent egyetlen mamutfoggal elintézte az ügyet, itt helyben viszont senki sincs, aki a táj művészeti és történelmi ritkaságait összegyűjtené, és szakembereket sem küldenek ki.

- Ha csak háromszáz rubelem volna - kiáltott fel -, egy Louvre-t rendeznék be!
- Mondja csak, jól ismeri ön a várost? - kérdezte Osztap, és Alekszandr Ivanovicsra kacsintott.
- Nem tudna ajánlani néhány látnivalót? Ismertem ugyan azelőtt, de némileg megváltozott.

A múzeum vezetője rendkívül megörült, esküdözött, hogy személyesen mutat meg mindent, bezárta a múzeumot, és a milliomosokat elvezette ugyanabba az utcába, ahol félórával azelőtt a Holdfényhez címzett pincekocsmát keresték.

- Íme, a Szocializmus sugárút! - mondta a múzeumvezető, boldogan szíva tüdejére a mészporthoz. - Micsoda levegő! De mi lesz itt még egy év múlva! Aszfalt! Autóbusz! Öntözési Kutatóintézet! Trópusi Intézet! De ha Taskent akkor sem bocsát rendelkezésünkre tudományos erőket... Tudják, azoknak ott annyi mammutcsontjuk van, és csak egyetlenegy fogat küldtek, pedig a mi köztársaságunkban roppant nagy az érdeklődés a természettudományok iránt.

- Igazán? - jegyezte meg Korejko, és szemrehányó tekintetet vetett Osztapra.

- És tudják - suttogta a rajongó -, az a gyanúm, hogy ez nem is mamutfog! Azt hiszem, kiszúrták a szemünket egy rongyos elefántfoggal!

- És hogy állunk itt... az olyasféle... ázsiai stílusú kiskocsmákkal? Tudja, ahol citeráznak meg flótáznak? - kérdezte türelmetlenül a nagy kombinátor.

- Ezeket kifüstöltük - válaszolta közönyösen a fiatalember. - Már régen ki kellett volna irtani ezt a leprát, ezeket a járványgócokat. Épp a tavasszal számoltuk fel az utolsó bűntanyát, a Holdfényt.

- Felszámolták? - hördült fel Korejko.

- Becsületszavamra, de helyette megnyitottuk a Közétkeztetési Vállalat éttermét. Európai konyha. A tányérokat villamosgép mosogatja és szárítja. A gyomormegbetegedések görbéje meredeken zuhan.

- Hogy itt mi megy végbe! - kiáltott fel a nagy kombinátor, kezébe rejtve arcát.

- De önök még semmit sem láttak - mondta a múzeumvezető félszeg mosollyal. - Menjünk csak ebédelni a Közétkeztetési Vállalat éttermébe.

Beültek egy nyitott bérkocsiba, melynek vászonernyője kék szalaggal volt beszegve. Közben szeretetre méltó útikalauzok minden pillanatban arra kényszerítette a milliomosokat, hogy nézzenek ki az ernyő alól, és megmutatta a már felépült vagy félig kész épületeket meg azokat a telkeket, ahol majd épületek emelkednek. Korejko bőszen szemeket vetett Benderre. Osztap elfordult, és így kiáltott:

- Milyen csodálatos ázsiai bazár! Tisztára Bagdad!

- Tizenhetedikén hozzálátunk az eltüntetéséhez - szólt a fiatalember. - Kórház meg a Szövetkezeti Központ kerül a helyére.

- És nem sajnálják ezt a vonzó, egzotikus képet megbolygatni, hiszen ez valóságos Bagdad!

- Rendkívül festői... - sóhajtott Korejko.

A fiatalember dühbe gurult.

- Önöknek, idegeneknek, festői, de nekünk itt kell élnünk!

A Közétkeztetési Vállalat éttermének nagytermében csempefalak közt, a mennyezetről lecsüngő légyszőrök alatt az utasok árpalevest és barnára sült húsgombócot ettek. Bender bor

után érdeklődött, de a fiatalembertől azt az ujjongó választ kapta, hogy a város közelében nemrég gyógyforrást fedeztek fel, melynek vize a híres narzan ízet is felülmúlja, és állításának bizonyítására azonnal rendelt egy üveg ásványvizet. Síri csendben fogyasztották el.

- És hogy állunk a prostitúció görbéjével? - kérdezte Alekszandr Ibn Ivanovics reménykedve.

- Meredeken süllyed - válaszolta a könnyörtelen fiatalember.

- Hogy itt mi megy végbe! - mondta Osztap, kényszeredetten nevetve.

Valójában azonban nem tudta, mi megy itt végbe. Amikor az asztaltól felálltak, kiderült, hogy a fiatalember kifizette valamennyiük számláját. Semmiért sem volt hajlandó pénzt elfogadni a milliomosoktól, erősködött, hogy holnapután megkapja a fizetését, és addig csak kihúzza valahogy.

- Na és a szórakozás? Hogyan mulat a város? - kérdezte Osztap, most már elragadtatás nélkül.

- Mi van a csörgődobokkal és a citerákkal?

- Hát nem tudják? - csodálkozott a múzeumvezető. - A múlt héten megkezdte működését a városi filharmonia. Neve: „Bebel és Paganini” nagy szimfonikus zenekar. Menjünk azonnal oda. Hogy is felejtettem el!

Azután, hogy vendégül látta őket, erkölcsileg lehetetlen volt visszautasítani a filharmonikusok meglátogatására szóló meghívást. Kijövet Alekszandr Ibn Ivanovics viceházmesterhangon kijelentette:

- Városi harmonika.

A nagy kombinátor elpirult.

A szálló felé vezető úton a fiatalember megállította a kocsit, felkérte a milliomosokat, hogy szálljanak ki, és kézen fogva őket, lábujjhegyen egy kis ráccsal elkerített köhöz vezette őket.

- Itt áll majd az obelisz - mondta jelentősen. - A marxizmus emlékoszlópa.

Búcsúzáskor a fiatalember megkérte az idegeneket, látogassanak el gyakrabban a városba. A jóindulatú Bender meg is ígérte, mondván, hogy soha még ilyen kellemes napja nem volt.

- A pályaudvarra megyek - közölte Korejko, mikor egyedül maradt Benderrel.

- Utazzunk egy másik városba egy kis kiruccanásra? - kérdezte Osztap. - Taskentben eltölthetünk három vidám napot.

- Nekem ebből elegendő van - válaszolt Alekszandr Ivanovics. - Kimegyek a pályaudvarra, a bőröndöt beteszem a ruhatárba, és beállok valahova hivatalnoknak. Kivárom a kapitalizmust. Akkor majd szórakozunk.

- Hát csak várja - mondta Bender elég gorombán. - Én továbbutazom. Ami ma itt történt, az bosszantó félreértés, a helyi szervek túlkapása. De az aranyborjúcskának azért van még hatalma ebben az országban.

Az állomás előtti téren megpillantották a különvonat tudósítóinak csoportját, akik a két vonalszakasz egyesítésének ünnepsége után közép-ázsiai kirándulásra indultak. Ott sereglettek Uhudsanszkij körül. Az „Ünnepi szókészlet” tulajdonosa öntelten fordult jobbra-balra, és mutogatta szerzeményét. Sakálprémmel szegélyezett bársonysapkát viselt és egy vattázott paplanból szabott kaftánt.

A bársonyos orrú próféta jóvendölései sorra a beteljesülés felé haladtak.

A nagy lehetőségek kapuja

Egyikén azoknak a szomorkás, derült őszi napoknak, amelyeken a moszkvai parkok kertészei virágokat vágnak és a gyermekeknek ajándékozzák, Schmidt hadnagy elsőszülött fia, Sura Balaganov, a Rjazanyi pályaudvar várótermének egyik padján aludt. Ott feküdt, feje a karfán nyugodott. Gyűrött sapkája az orrára csúszott. Mindebből látszott, hogy az Antilop szerelője, a pataügyi előadó szerencsétlen és koldus. Borostás arcához tojáshéjdarabkák tapadtak. A vászon félcipő formáját és színét vesztette, és inkább besszarábiai bocskorra emlékeztette az embert. A két oldalról megvilágított csarnok mennyezete alatt fecskék röpködtek.

A nagy, mosatlan ablakokon át sínek, szemaforok, váltók és vasúti forgalomban nélkülözhetetlen egyéb tárgyak látszottak. Hordárok futkostak, és nemsokára egy érkező vonat népsége tolongott keresztül a termen. Utolsónak egy jól öltözött utas hagyta el a peront. Kigombolt könnyű felöltője alatt apró, kaleidoszkópszerűen kockás öltöny látszott. Nadrágja vízesésként hullott alá lakk félcipőjére. Az utas külföldies külsejét kissé homlokára húzott puhakalap tette tökéletessé. A hordár szolgálatait nem vette igénybe, maga vitte bőröndjét. Az utas lomhán haladt keresztül az elnéptelenedett várótermen, és minden bizonnyal tovább is ment volna az előcsarnokba, ha hirtelen észre nem veszi Balaganov siralmas alakját. Összeráncolta szemöldökét, közelebb lépett az alvóhoz, s egy darabig nézte. Aztán kesztyűjét le sem vetve, ujjával felemelte a szerelő sapkáját, és rámosolygott.

- Keljen fel, grófom! Nagy tettek várnak önre - mondta, és felrázta Balaganovot. Sura felült, megdörzsölte szemét, és csak akkor ismerte meg az utast.

- Parancsnok! - kiáltott fel.

- Nem, nem - hárította el Bender, kezét maga elé tartva -, ne öleljen meg. Én most büszke vagyok.

Balaganov körüljárta a parancsnokot: szinte rá sem ismert. Nemcsak ruházata változott meg. Lesoványodott, tekintete szórakozottan járt körül, arca gyarmati barna színt öltött.

- Lebarnult, lebarnult! - kiabált vidáman Balaganov. - De mennyire lebarnult!

- Igen, lebarnultam - közölte méltósággal Osztap. - Nézze csak a nadrágomat. Prima európai minőség! És ilyet látott már? Bal kezem gyűrűsujját briliánsgyűrű díszíti. Négykarátos. Na és maga milyen sikereket ért el? Vagy még mindig a fiú szerepében tevékenykedik?

- Igen - felelte zavartan Balaganov -, főleg apróságokkal foglalkozom.

A büfében Osztap fehér bort és piskótát rendelt magának, sört meg szendvicset a szerelőnek.

- Sura, mondja meg őszintén, mennyi pénzre lenne szüksége a boldogsághoz? - mondta Osztap. - De számoljon össze mindent!

- Száz rubelre - felelte Balaganov; nem szívesen tette le a kolbászos kenyeret.

- Ugyan! Maga félreért. Nem a mai napról van szó. Hanem általában. A boldogsághoz. Érti már? Hogy jól érezze magát a földön.

Balaganov jó ideig gondolkodott, végül bátortalan mosollyal kijelentette, hogy a teljes boldogsághoz hatezernégyszáz rubelre van szüksége, és hogy ilyen összeg birtokában jól érezné magát a földön.

- Rendben van - mondta Osztap. - Itt van ötvenezer rubel, fogja.

Térdére fektette négyszögletes útitáskáját, kinyitotta és átnyújtott Balaganovnak öt, zsineggel átkötött fehér köteget. A szerelőnek mintha hirtelen elvágta volna az étvágát. Abbahagyta az evést, zsebébe süllyesztette a pénzt, és kezét most már nem vette ki a zsebéből.

- Csak nem a tányér?... - kérdezte lelkesen.

- Igen, igen, a tányér - felelte közönyösen Osztap. - A kék szegélyű tányér. A vádlott foga közt tartva hozta elém, sokáig csóváltatta a farkát, amíg hajlandó voltam átvenni. De most már a parádét én vezénylem. Pompásan érzem magam.

Az utolsó szavakat nem nagy meggyőződéssel mondta. Az igazat megvallva, a parádé nem egészen sikerült, és a nagy kombinátor hazudott, amikor azt állította, hogy pompásan érzi magát. Őszintébb lett volna, ha azt mondja, hogy valami kínos érzés nyugtalanítja, de ezt önmagának sem akarta bevallani.

Egy hónap telt el azóta, hogy Alekszandr Ivanovicstől elvált a pályaudvar ruhatára előtt, ahol a titkos milliomos megőrzésre leadta a bőröndjét.

Már az első városban, ahova Bender egy hódító érzésével vonult be, képtelen volt szállodai szobát találni.

- Minden árat megfizetek - mondta dölyfösen a nagy kombinátor.

- Lehetetlen, polgártárs - válaszolta a portás. - A talajszakértők vándorkongresszusa teljes létszámban megérkezett a kísérleti állomás látogatására. Minden szobát elfoglaltak a tudomány képviselői.

A portás udvarias arca sugárzott a kongresszus iránti tisztelettől. Osztap szerette volna szemébe kiáltani, hogy ő sokkal fontosabb, hogy őt kell elsősorban becsülni és tisztelni, neki egy-milliója van a zsákjában, de végül jobbnak látta a visszavonulást, és rendkívül ingerülten kiment az utcára.

Egész nap bérkocsin járta a várost. A legjobb étteremben másfél órát töltött sóvárgó várakozásban, míg a teljes létszámban megjelent talajszakértők befejezték ebédjüket. A színházban ezen a napon a talajszakértőknek tartottak előadást, és magánemberek nem kaphattak jegyet. Bendert különben sem engedték volna be zsákkal, amelyet nem mert sehol sem hagyni. És nehogy a tudomány érdekében az utcán kelljen éjszakáznia, a milliomos még aznap este elutazott, és a hálókocsiban aludta ki magát.

Reggelre kelve Bender egy Volga menti nagyvárosban szállt ki a vonatból. A fákról kacskaringózva hulldogáltak a sárga levelek. A folyó felől szél fújt. Szoba egyetlen szállodában sem volt.

- Esetleg egy hónap múlva - mondták bizonytalanul a szakállas és szakálltalant bajuszos és borotvált arcú szállodavezetők. - Amíg a villanyerőmű harmadik gépegysége nincs felszerelve, ne is reménykedjék. Minden kiadó szobában mérnökök laknak. Utána meg kezdődik a Komszomol kerületi kongresszusa. Semmit se tehetünk.

S míg a nagy kombinátor a szállodaportások magas pultja előtt lézengett, a lépcsőkön mérnökök, technikusok, külföldi szakemberek és a Komszomol-kongresszus küldöttei szaladgáltak fel s le.

És Bender ismét bérkocsiban töltött egy napot, türelmetlenül várta a gyorsvonatot, ahol megmosakodhat, kipihenheti magát, és nyugodtan elolvashatja újságját.

A nagy kombinátor tizenöt éjszakát töltött különböző vonatokon, városról városra utazott, de üres szállodai szobát sehol sem talált. Egyik városban nagyolvasztót építettek, a másikban

hűtőházat, a harmadikban színesfém-kohókat. Minden hely zsúfolásig megtelt hivatalos személyekkel. A negyedik helyen egy úttörőtalálkozó zárta el előtte az utat, és a szállodai szobában, amelyben a milliomos kellemesen tölthette volna el az estjét egy hölgy társaságában, gyerekek csacsogtak. Útközben egyre gyarapodott: bőröndöt vásárolt milliója számára, utazási cikket és útiruhákat. Bender már egy hosszú, nyugodt vlagyivosztoki utazás gondolatát forgatta fejében. Kiszámította, hogy az út oda-vissza három hétig tart, de ekkor hirtelen az az érzése támadt, hogy ha azonnal nem köt ki szilárd talajon, akkor belehal egy rejtélyes vasúti betegségbe. És azt tette, amit mindig azelőtt tett, mikor üres zsebek szerencsés tulajdonosa volt. Másnak adta ki magát, mint aki, s egy mérnök vagy köztisztviselő álló orvos vagy tenorista, vagy író nevében sürgönyileg szobát rendelt. Meglepődve tapasztalta, hogy a hivatalos kiküldetésben utazók számára mindig van szoba, s egy kissé magához tért a vasút kábító rázásából. Sőt egy alkalommal, hogy szobát kapjon, Schmidt hadnagy fiaként volt kénytelen bemutatkozni. Ez után az eset után a nagy kombinátor szomorú elmélkedésbe fogott.

„Ez lenne egy milliomos életútja? - gondolta keserűen. - Hol a tisztelet, hol a megbecsülés, hol a hírnév, hol a hatalom?”

Még a prima európai minőség is, amivel úgy dicsekedett Balaganovnak, az öltöny, a cipő, a kalap - egy bizományi áruházból került ki, és elsőrangú minősége mellett volt egy nagy fogyatékosága: nem a saját holmija, nem rá szabták, uraságoktól levetett darabok voltak. Valaki már viselte, talán csak egy óráig, talán csak egy percig, de mindenképpen hordta őket. Bántotta az is, hogy a kormány ügyet sem vet a bajba jutott milliomosokra, és az élet javait előirányzott terv szerint osztja el. Egyébként is cudarul áll a dolog. Az állomásfőnökök nem tisztelegtek, holott a régi időkben ezt minden szatócsnak megtették, akinek nevetségesen csekély, ötvenezernyi vagyona volt. A városatyák nem jöttek a szállóba tiszteletüket tenni, az újságok sem tolongtak nyilatkozatokért, és a milliomos fényképe helyett holmi élmunkások arcképeit közölték, akik havonként egyszázhusz rubelt kerestek.

Osztap naponta megszámlolta millióját, és némi csekélyesség híján még mindig egymilliót talált. Pedig minden erejét latba vetette: naponta többször ebédelt, márkás óborokat ivott, csak úgy szórta a borraival, gyűrűt vásárolt, japán vázát és egy görénybundát. A vázát és a bundát egy szobapincérnek ajándékozta, mert nem szeretett nehezen szállítható poggyászt hurcolni magával. De különben is, ha kell, hát vásárolhat még egész csomó vázát és bundát. És mégis, egy hónap leforgása alatt mindössze hatezer rubelt költött.

Nem! A parádé sehogyan sem sikerült, noha minden a maga helyén volt. A sorkatonaság időben elindult, az osztagok a kijelölt órában megérkeztek, a katonazenekar játszott. De az ezredek nem feléje tisztelegtek, nem neki éljeneztek, a karmester nem neki integetett a tamburbottal. De Osztap nem adta meg magát. Sziklaszilárd hitét Moszkvába vetette.

- És hogy állunk Rio de Janeiróval? - kérdezte a felajzott Balaganov. - Megyünk?

- Fene megette! - csattant fel Bender váratlan indulattal. - Az egész csak kitalálás. Rio de Janeiro nem létezik, és nem létezik Amerika, de még Európa sem. Semmi sincs. Egyébként Sepetovka az utolsó város, ott megtörnek az Atlanti-óceán hullámai.

- Hát szépen állunk! - sóhajtott Balaganov.

- Egy orvos magyarázta nekem - folytatta Osztap. - A külföld éppen olyan mese, akár a túlvilági élet. Aki oda kerül, többé nem tér vissza.

- Valóságos cirkusz! - kiáltott fel Sura, aki az egészből egy szót sem értett. - Ó, hogy fogok most élni! Szegény Panyikovszkij! Igaz, megsértette az egyezményt. De hát isten neki! Hej, hogy örülne most az öreg.

- Javaslom, néma felállással tisztelegjünk a halott emlékének - mondotta Bender.

A tejtestvérek felemelkedtek, és egy percig csendben álltak, a piskótamorzsákat és a megkezdett kolbászos szendvicset nézegetve. Balaganov törte meg a nyomasztó csendet.

- Tudja, mi van Kozleviccsel? - kérdezte. - Valóságos cirkusz. Mégiscsak összeszerelte az Antilopot, és most Csernomorszkban fuvaroz. Levelet kaptam tőle. Nézze...

És sipkájából levelet húzott elő.

Üdvözlöm, Sura! - írta az Antilop vezetője. - Hogy van? Még mindig Sch. hgy. fia? Én jól vagyok, csak pénzem nincs, és a kocsim a javítás óta szeszélyeskedik. Mindössze egy órát dolgozik naponta. Állandóan reparálgatom, már nem bírom soká. Az utasok panaszkodnak. Kedves Sura, talán tudna küldeni egy olajvezető csövet, az sem baj, ha használt, az itteni vásártéren lehetetlen kapni. Találhat ilyesmit a Szmolenszki Piacon, ahol az ócska zárat és kulcsokat árulják. Ha rosszul megy a dolga, jöjjön ide, majd csak elvergődünk valahogy. Megtalál a Mehring utca sarkán, a Tőzsde előtti taxiállomáson. Hogy van O. B.? Tisztelettel Adam Kozlevics.

Majd elfelejtettem. Itt a Tőzsde előtt felkeresett Kusakovszkij és Morosek plébános. Nagy botrány volt. A. K.

- Most elszaladok olajcsövet venni - mondta Balaganov gondterhelten.

- Felesleges - mondta Osztap. - Új kocsit veszek neki. Gyerünk a Grand Hotelbe, sürgőnyileg rendeltem szobát, egy szimfonikus zenekar karmestere nevére. De magát fel kell öltöztetni, meg kell mosdatni, magát generáloztatni kell. Sura, a nagy lehetőségek kapuja feltárult maga előtt.

Kiléptek a Kalancsevszkaja térre. Taxi nem volt. Bender viszont nem volt hajlandó fiákerbe ülni.

- A letűnt idők hintója - mondta undorodva. - Nem sokra megy vele az ember. No meg az ülés kárpitja alatt egerek tanyáznak.

Így hát villamosra kellett szállniuk. A kocsi zsúfolt volt, egyike azoknak a civakodással fertőzött kocsiknak, amelyek gyakran közlekednek a fővárosban. Az ilyen villamosban rendszerint a reggeli csúcsforgalom idején egy házsártos vénasszony kezdi el a veszekedést. Lassacskán a kocsi összes utasa bekapcsolódik a veszekedésbe, még azok is, akik félórával az incidens kezdete után szálltak fel. A dühödt vénasszony már régen kiszállt, a veszekedés oka is homályba veszett, de a kiáltozások és a kölcsönös sértegetések tovább tartanak. S a kölcsönös sértegetésekbe bekapcsolódnak az utasutánpótlás kimeríthetetlen tartalékai. Az ilyen kocsikban késő éjszakáig sem csitul a szitkozódás.

A felzaklatott utasok Osztapot hamarosan elszakították Balaganovtól, és a tejtestvérek egykettőre a kocsi két ellenkező sarkában imbolyogtak, a keblek és kosarak satujába szorítva. Osztap egy szíjba kapaszkodott, és nagy fáradtsággal rángatta vissza a bőröndöt, amelyet az áradat mindig elsodort tőle.

Abból a sarokból, ahol Balaganov imbolygott, hirtelen a szokásos villamos-szitkozódás zaját is túlharsogó női sikoly hallatszott: - Tolvaj! Fogják meg! Itt áll!

Mindenki odafordult. A kíváncsiságtól lihegő szenzációkedvelők tülekedve igyekeztek a tett színhelyére. Bender megpillantotta Balaganov elképedt ábrázatát. A szerelő jóformán maga sem értette, mi történt, mikor már megragadták a kezét, amelyben egy olcsó női táska volt, vékony rézlánc fogantyúval.

- Zsivány! - kiáltotta az asszony. - Alighogy elfordultam, ez máris...

Az ötvenezer rubel tulajdonosa egy kis kézitáskát lopott el, amelynek tartalma egy teknőc púderdoboz, egy szakszervezeti tagkönyvecske és egy rubel hetven kopejka készpénz volt. A kocsi megállt. A szenzációkedvelők a kijárat felé vonszolták Balaganovot. Amikor Sura elhaladt Osztap előtt, keserűen suttogta:

- Hogy a fenébe történt? Tisztára gépiesen csináltam.

- Majd adok én neked gépiesen - mondotta egy orrcsíptető, aktatáskás ember, és jóleső érzéssel odasózott a szerelőnek. Osztap az ablakon át látta, amint egy rendőr gyors léptekkel a csoporthoz lép, és elvezeti a bűnöst. A nagy kombinátor elfordult.

A hindu vendég

A Grand Hotel négyszögletes udvarában konyhai láрма, gőz sziszegése és kiáltások hallatszottak: „Két komplett teát a tizenhatosba!”, de a fehér folyosókon csend volt és világosság, mint egy villanyerőmű kapcsolótermében. Százötven szállodai szobában az útjáról visszatért talajkutató kongresszus aludt, harminc szobát külföldi üzletemberek számára foglaltak le, akik azt az égető kérdést kutatták, lehetséges-e hasznot hajtó üzleteket lebonyolítani a Szovjetunióval, a legjobb négyszobás lakosztályban egy híres indiai költő és filozófus lakott, a szimfonikus zenekar karmestere számára fenntartott piciny szobában pedig Bender aludta az igazak álmát.

Felöltözve feküdt a plüsstakarón, és a milliót rejtegető bőröndöt melléhez szorította. Az éj folyamán a nagy kombinátor belélegezte a szoba teljes oxigénkészletét, és a szobában megmaradt vegyi elemeket csupán udvariasságból lehetett volna nitrogénnek nevezni. Megsavanyodott bor, pokolbeli pecsenye és még valami leírhatatlan förtelmes szag terjengett. Osztap nyögött, és oldalára fordult. A bőrönd a padlóra csúszott. Osztap gyorsan kinyitotta a szemét.

- Hogy is volt ez? - dünnyögte fintorogva. - Huszárcsíny ott az étteremben! Sőt, ha nem tévedek, lovastestőrcsínynek is beillett. Pfuj! Úgy viselkedtem, mint egy másodrangú kereskedő! Istenem, csak nem sértettem meg a jelenlevőket? Valamelyik hülye elkiáltotta magát: „Talajkutatók, felállni!”, utána pedig esküdözött, hogy lelke mélyén ő is talajkutató. Ez a hülye természetesen én voltam! De hát mi vitt rá?

Ekkor eszébe jutott tegnapi elhatározása: rangjához illő életet kezd, és hozzáfog egy mór stílusú palota építtetéséhez. A délelőttöt magasröptű álmódosításokkal töltötte. Elképzelte a házat minaretjeivel, a szoborarcú portást, a kis szalont, a biliárdszobát és valami tanácskozóteremfélét. A városi tanács telekosztályán a nagy kombinátort megnyugtatták, hogy telket kaphat. De az építési irodában minden összeomlott. A portás szoborpopófia mennydörögve lezuhant, az aranyozott tanácskozóterem inogni kezdett, és a minaretek összedőltek.

- Ön magánszemély? - kérdezték a milliommástól az építési irodában.

- Igen - felelte Osztap -, individuum a szó legszorosabb értelmében.

- Sajnos, mi csupán közületek és szervezetek részére építünk.

- Társadalmi, gazdasági szervezetek és szövetkezetek részére? - tette fel Bender keserűen a kérdést.

- Igen.

- Hát én?

- Építsen magának egyedül.

- Igen, de honnan vegyem a köveket, aztán a szegélyléceket a parkettához, meg a többi sliffentyűt?

- Szerezze be, ahol tudja. Bár mostanában elég nehéz. Az árualapot már szétosztották az ipar és a szövetkezetek igényléseinek alapján.

Minden bizonnyal ez volt az oka a képtelen éjszakai huszárcsínynek.

Osztap heverészve elővette jegyzetfüzetét, és összeszámolta, mennyit adott ki a millió megszerzése óta. Az első oldalon ez az emlékezetes feljegyzés állt:

Teve - - - - -	180 rub.	
Ürü - - - - -	30 rub.	
Kancatej - - - - -	<u>1 rub.</u>	<u>75 kop.</u>
Összesen:	211 rub.	75 kop.

A továbbiak sem voltak sokkal hasznosabb kiadások. Egy bunda, egy korhelykedés, vasúti jegy, megint egy dáridó, megint vasúti jegy, három turbán nehéz időkre, bérkocsi, egy váza és mindenféle felesleges apróság. Balaganov ötvenezer rubeljét leszámítva, ami szegény ördögnek nem sok szerencsét hozott, a millió jóformán érintetlen volt.

„Ezek nem hagyják, hogy az ember beruházza a tőkáját! - méltatlankodott Bender. - Nem hagyják! Talán szellemi életre adjam a fejem, mint Lohankin barátom? Végül is elég anyagi értéket halmoztam fel, itt az ideje, hogy lassanként áttérjek a szellemi értékek felhalmozására. Haladéktalanul ki kell derítenem, hogy mi az élet értelme.”

Erre eszébe jutott, hogy a szálló halljában mindennap fiatal lányok nyüzsögnek, akik a lélekről akarnak elbeszélgetni a külön lakosztályban megszállt indiai filozófussal.

„Elmegyek a hinduhoz - határozta el -, megtudom, hogy s mint állunk ezzel. Természetesen ez olyan szellemi jampeckedésféle, de nincs egyéb választásom.”

Anélkül, hogy bőröndjétől elvált volna, úgy, ahogy volt, zilált öltözetben lement a főlemeletre, és bekopogott a nagy ember ajtaján. Tolmács nyitott ajtót.

- Fogad a filozófus? - kérdezte Bender.

- Attól függ, hogy kit? - válaszolta udvariasan a tolmács. - Ön magánszemély?

- Nem, nem - felelte rémülten a nagy kombinátor. - Egy nagy szövetkezet nevében jövök.

- Csoportos látogatás? Hányan vannak? Tetszik tudni, a Mesternek nehéz lenne minden egyes személyt külön-külön fogadni. Szívesebben elbeszélget...

- ...egész kollektívával? - vágott közbe Bender. - Engem éppen egy kollektíva bízott meg, hogy egy fontos elvi kérdésre, az élet értelmének kérdésére fényt derítsek.

A tolmács visszavonult, de öt perc múlva ismét megjelent, félrehúzta az ajtófüggönyt, és méltósággal így szólt:

- A szövetkezet, amely az élet értelmét kutatja, lépjen be.

Egy magas és kényelmetlen faragott támlásszéken ült a nagy filozófus és költő, barna bársonytalárban és ugyanilyen sapkában. Arca sötét színű volt és gyengéd, fekete szeme olyan, mint egy hadnagyé. Nagy fehér szakálla frakk-ingmellként fedte a mellét. Lábánál gyorsírónő kuporgott. Mindegyik oldalán egy-egy tolmács állt, egy hindu és egy angol.

Amikor a filozófus meglátta Bendert a bőrönddel, fészkelődni kezdett a széken, és aggódva sűgött valamit a tolmácsnak. A gyorsírónő sietve munkához látott, a tolmács pedig a nagy kombinátorhoz fordult:

- A Mester azt óhajtja tudni, hogy a jövevény bőröndjében nincsenek-e dalok és mondák, és a jövevény nem kívánja-e őket felolvasni? A Mesternek ugyanis már sok dalt és mondát olvastak fel, úgyhogy már többet nem óhajt hallani.

- Adja tudtára a Mesternek, hogy mondáim nincsenek - válaszolta Osztap illedelmesen.

A fekete szemű bölcs még nyugtalanabb lett, és élénken beszélve, borzadályal mutatott a bőröndre.

- A Mester azt tudakolja - kezdte a tolmács -, hogy a jövevény nem akar-e ebben a lakostábyban megtelepedni, mert mind ez ideig nem volt eset, hogy valaki bőrönddel jelent volna meg színe előtt.

Miután Osztap megnyugtatta a tolmácsot, a tolmács meg a filozófust, a feszültség felengedett, és kezdetét vette a beszélgetés.

- Mielőtt a Mester válaszolna önnek az élet értelméről feltett kérdésére - kezdte a tolmács -, néhány szót kíván szólni az indiai közoktatásról.

- Tudassa a Mesterrel - válaszolt Bender -, a közoktatás kérdése gyermekkoromtól fogva izgat.

A filozófus behuntya szemét, és lassan beszélni kezdett. Az első órában angolul beszélt, a másodikban áttért a bengáli nyelvre. Olykor-olykor kellemes, halk hangon énekelt is, egyszer meg felállt, és talárját megbillentve néhány tánclépést lejtett, ezzel nyilvánvalóan pandzsábi iskolás gyermekek játékát akarta bemutatni. Aztán leült, és ismét behuntya szemét. Osztap sokáig figyelmesen követte a fordító beszédét; eleinte udvariasan bólogatott, aztán álmosan kinézett az ablakon, végül másféle szórakozást keresett: megszámolta zsebében az aprópénzt, a gyűrűjét nézegette, sőt meglehetősen nyíltan a csinos gyorsíró nőre kacsintott, de erre az még gyorsabban kapirgált ceruzájával.

- És hogy állunk az élet értelmével? - kérdezte a milliomos, kihasználva egy megfelelőnek látszó pillanatot.

- A Mester - magyarázta a tolmács - előbb szeretné megismertetni a jövevényt azzal a gazdag anyaggal, amelyet a Szovjetunióban tett utazása közben gyűjtött, az itteni közoktatás szervezését illetően.

- Jelentse a tekintetes úrnak - válaszolt Osztap -, hogy a jövevénynek nincs ellene kifogása.

S a gép ismét működésbe kezdett. A Mester beszélt, szovjet úttörő dalokat énekelt, megmutatott egy faliújságot, amelyet a 146-os számú ipariskola tanulóitól kapott, sőt egyszer fel is zokogott. A tolmácsok két nyelven mormoltak, a gyorsíró nő jegyzett, Osztap pedig szórakozottan tisztogatta körmét.

Végül is a vendég hangosan köhécselni kezdett.

- Tudják, kérem - kezdte -, nem is kell tovább fordítani. Kezdem már érteni a bengáli nyelvet. De ha az élet értelméről lesz szó, azt, kérem, fordítsák le.

Amikor a filozófussal közölték Osztap csökönyös óhaját, a fekete szemű bölcsön az indulat jelei mutatkoztak.

- A Mester azt mondja - jelentette ki a tolmács -, ő maga is azért jött az önök hatalmas országába, hogy megtudja, mi az élet értelme. Az életnek csak ott lesz értelme, ahol a közoktatás olyan magas fokon áll, mint önöknél. A kollektív...

- Visszontlátásra! - válaszolt gyorsan a nagy kombinátor. - Közölje a Mesterrel, hogy a jövevény engedélyt kér a távozásra.

De a filozófus már a szovjet úttörőktől tanult Bugyonnij-indulót énekelte gyengéd hangján, mire Osztap engedély nélkül távozott: - Ó, Krisna! - kiáltott a nagy kombinátor, szobájában fel s alá futkározva. - Ó, Visnu! Mi minden történik a világban! Hol a darócgúnyások igazsága? Vagy én lennék ostoba, és nem értem az egészet, és oktanul és rendszertelenül pazaroltam el az életemet? Egy hindu - gondoljuk csak meg - mindent tud a mi hatalmas országunkról, én meg itt állok, mint a hindu vendég a *Szadko* című operából, és mindig

ugyanazt dúdolom: „Számba se veheted kincseit, miken a napfény megtörik!” Ó, mennyire undorító!

Ezen a napon Osztap nem ivott vodkát az ebédhez, és először hagyta szobájában a bőröndjét. Aztán békésen üldögélt az ablakpárkányon, és érdeklődve nézte a járókelőket, akik úgy ugráltak az autóbuszokra, mint a mókusok.

Éjszaka a nagy kombinátor hirtelen felébredt, és felült az ágyban. Csend volt, csak az étteremből lopóztak fel a kulcslyukon át egy mélabús boszton hangjai.

- Hát ezt meg hogyan felejthettem el! - mondta haragosan. Aztán felkacagott, lámpát gyújtott, és gyorsan megírta a sürgönyt:

„Csernomorszk, Zoszja Szinyickaja. Életem nagy tévedése kapcsán kész vagyok a szerelem szárnyán Csernomorszkba repülni, választ sürgősen táviratilag Moszkva Grand Hotel Bender.”

Csöngetett, és meghagyta, hogy a táviratot sürgősen adják fel. Zoszja nem felelt. Válasz nélkül maradt a többi hasonlóan kétségbeesett, lírai hangú távirat is.

Barátkozás az ifjúsággal

A vonat Csernomorszkba ment.

Az első utas levetette kabátját, felakasztotta a poggyászháló rézakasztójára, lehúzta cipőjét - vastag lábát, egyiket a másik után, majdnem arcáig emelte -, és nyelves papucsot húzott.

- Hallották a voronyezsi földmérő történetét, akiről kiderült, hogy a mikádó rokona? - kérdezte, s már előre mosolygott.

A második és harmadik utas közelebb húzódott. A negyedik szűrős, bordó takaró alatt feküdt a felső ágyon, és rosszkedvűen lapozgatott egy képes folyóiratot.

- Valóban nem hallották? Annak idején sokat beszéltek róla. Egyszerű földmérő volt, nős, egy szoba, havi százszáz rubel fizetés. Biguszovnak hívták. Mindennapi, teljesen jelentéktelen alak, sőt ha tudni akarják, magunk közt szólván, faragatlan egy fickó volt. Egyszer, munkából hazajövet, szobájában egy japánt talált. Köztünk maradjon a szó, egész elsőrangú ruhában, pápaszemmel, és ha tudni akarják, a legdivatosabb kígyóbőr cipőben. „Önt Biguszovnak hívják?” - kérdezi a japán. „Igen” - feleli Biguszov. „Szabad megtudnom vezeté- és atyai nevét?” „Ez meg ez” - feleli a másik. „Akkor helyben vagyunk - mondja a japán -, ez esetben lesz szíves levetni a kabátját és az ingét. Látnom kell az ön meztelen felsőtestét.” „Kérem” - felelte erre Biguszov. Nos, de köztünk maradjon a szó, a japán meg sem nézte a felsőtestét; hanem mindjárt egy anyajegyet kezdett vizsgálni. Biguszov oldalán ugyanis anyajegy ékeskedett. A japán nagyítóüvegen keresztül vizsgálgatta, elsápadt, és így szólt: „Gratulálok, Biguszov polgártárs, engedje meg, hogy egy levelet és egy csomagot átadjak önnek.” Biguszov felesége természetesen felbontotta a csomagot, és ha tudni akarják, forgács között megpillantott egy kétélű japán kardot. „Miért küldik nekem ezt a kardot?” - kérdi a földmérő. „Olvassa csak el a levelet - feleli a japán -, abban mindenre magyarázatot talál. Ön japán nemes: szamuráj.” Most aztán Biguszov is elsápadt. Voronyezs, ha tudni akarják, nem túlságosan nagy város, és köztünk maradjon a szó, hogy néznek ott majd az emberek egy szamurájra? Minden bizonnyal a legnagyobb mértékben elutasítóan. De mit volt mit tenni? Biguszov a levél után nyúlt, feltörte a tizennégy viaszpecsétet, és elolvasta a levelet. Nos, mit gondolnak? Kiderült, hogy pontosan harminchat évvel annak előtte egy japán félherceg inkognitóban a voronyezsi kormányzóságban utazgatott. Nos, de köztünk maradjon a szó, őfensége természetesen összeszúrta a levelet egy voronyezsi lánnyal, és szintén inkognitóban gyermeket nemzett neki. A lányt ugyan el akarta venni, de a mikádó rejtjeles táviratban megtiltotta neki. A félhercegnek el kellett utaznia, és a gyermek törvénytelen maradt. Ez a gyermek Biguszov volt. S annyi év eltelté után a félherceg az élete végét járta, és nem voltak törvényes gyermekei. Nem volt kire hagyja az örökséget, és ezenfelül egy híres nemzetség családfája is kihalt volna, ami egy japán számára a legeslegrosszabb. Nos hát, így jutott eszébe Biguszov. Igen, így hullhat a szerencse az ember ölébe. Azt beszélük, most már Japánban van. Az öreg meghalt, Biguszov most herceg, a mikádó rokona, és azonkívül, de köztünk maradjon a szó, egymillió yent kapott, kápé. Egymilliót. Egy ilyen hólyag!

- Adnának csak nekem egymillió rubelt! - dobbantott a második utas. - Majd megmutatnám nekik, mit lehet egymillióval kezdeni.

A két felső ágy közötti térben megjelent a negyedik utas feje. Figyelmesen megnézte azt, aki pontosan tudja, mihez fogna egymillióval, aztán némán beletemetkezett a folyóiratba.

- Igen - kezdte a harmadik utas, és felbontotta a vasúti étkezdéből származó két szelet kétszersült celofán burkolatát -, a pénzforgalom terén előfordultak érdekes esetek... Egy moszkvai lánynak Varsóban meghalt a nagybátyja, és egymilliót hagyott maga után. A lány nem is tudott róla. De ott külföldön megszimatozták a dolgot, és egy hónap múlva megjelent Moszkvában egy meglehetősen jóképű külföldi. Ez a jópípa elhatározta, hogy elveszi a lányt, mielőtt az megtudna valamit az örökségről. De a lánynak volt már vőlegénye, szintén egész jóképű fickó, aki a Súly- és Mértékhitelítő Intézetben dolgozott. A lány nagyon szerette, és természetesen eszében sem volt máshoz hozzámenni. Az pedig, mármint a külföldi, szinte esztétikát veszítette. Virágot küldött, cukorkát meg hernyóselyem harisnyákat. Kiderült, hogy a külföldi jópípa nem is magától jött, hanem a nagybácsi örökségének kiaknázására alakított külön részvénytársaság megbízásából. A részvénytársaságnak tizennyolcezer zloty alaptőkéje is volt. Ennek a teljhatalmú megbízottnak kellett volna a lányt elvennie és a határon túlra exportálnia, ha török, ha szakad. Rendkívül romantikus történet. Képzeld el a megbízott helyzetét, micsoda felelősség! Előleget vett fel, amivel el sem számolhatott e miatt a szovjet vőlegény miatt. S rémes, hogy mi történt ezalatt ott Varsóban! A részvényesek vártak, izgultak, a részvények árfolyama zuhant, és végül beütött a krach. A lány férjhez ment a szovjet fiúhoz, és soha semmit sem tudott meg az örökségről.

- Ostoba liba! - mondta a második utas. - Adták volna csak nekem azt a milliót!

S annyira izgatott lett, hogy szomszédja kezéből kikapott egy darab kétszersültet, és idegesen felfalta.

A felső ágy utasa kihívóan köhögött. Nyilván a beszélgetés zavarta álmában.

Odalent halkabbra fogták a szót. Szorosan egymás mellé ültek, és fejüket összedugva, lélegzet-visszafojtva suttogtak:

- Nemrég a Nemzetközi Vöröskereszt szervezete az újságok útján felhívást tett közzé, hogy jelentkezzenek az 1918-ban elesett Harry Kovalcsuk amerikai katona örökösei. Az örökség egymillió! Azaz kevesebb volt egymilliónál, de a kamatokkal ennyire nőtt. És egy eldugott kis volhiniai faluban...

A felső ágyon ide-oda mozgott a bordó takaró. Bender rosszul érezte magát. Már elege volt a vasúti kocsikból, a felső és alsó fekvőhelyekből, az utazás testet-lelket rázó világából. Szívesen odaadott volna egy félmilliót, ha el tud aludni, de lent csak nem ért véget a suttogás.

- ...tudják, a városi ingatlankezelő irodában megjelent egy öregasszony, és bejelent: „A pincében találtam egy fazekat. Nem tudom, mi van benne, legyenek oly kedvesek, nézzék meg.” Az ingatlankezelő vezetősége kiszállt a helyszínre, és a fazékban indiai aranyrúpiát talált, egymillió rúpiát!

- Ostoba, vén liba! Ez is jó helyre fordult! Adták volna csak nekem azt a milliót, majd én...

- Köztünk maradjon a szó, ha tudni akarják, a pénz minden. - Mozsajszk környékén, egy barlangban...

Felülről nyögés hallatszott, egy pusztulásba rohanó individuum teljes értékű nyögése.

A beszélgetők egy pillanatig zavartan figyeltek, de a váratlan kincsek japán hercegek, varsói rokonok vagy amerikai katonák zsebéből záporozó varázsa olyan volt, hogy újból térdre ragadták egymást, és tovább duruzsoltak:

...nos, amint az ereklyetartót kinyitották, találtak benne, de köztünk maradjon a szó, egymillió értékű...

Reggel Bender félálomban hallotta, amint lent felengedik a függönyt, és egy hang így szólt:

- Egymillió, érti, egy egész millió!

Ez már több volt a soknál. A nagy kombinátor böszülten lebámult. De a tegnapi utasoknak már nyomuk sem volt. Hajnalban Harkovban kiszálltak, otthagyták a gyűrött ágyneműt, egy zsíros számolópapírt, vagdalthús-maradékot és kenyérmorzsákat, valamint egy kis darab zsinetet. Az ablaknál álló új utas közönyösen végignézett Benderen, és társaihoz fordulva folytatta:

- Egymillió tonna nyersvas! Az év végéig! A bizottság úgy vélte, hogy a főigazgatóság üzemei adhatnak ennyit. S ami a legnevetésesebb, Harkov jóváhagyta!

Osztap nem talált ebben semmi nevetségeset. Az új utasok azonban harsányan nevettek. Mindhármukon csak úgy csikorgott az egyforma gumiköpeny, még nem értek rá levenni.

- És mi van Bubeskóval, Ivan Nyikolajeviccsel? - kérdezte hirtelen a legfiatalabb utas. - Bizonyára túrja az orrával a földet.

- Már nem túrja. Ostoba helyzetbe keveredett. Hogy mi volt ott! Kezdetben megmakacsolta magát: hiszen ismeritek Nyikolajevicset, karakán jellem! Nyolcszázhuszonötezer tonnát, egy tonnával sem többet! Erre aztán heves harc kezdődött. A kapacitás alábecsülése... Tény! Meghunyáskodás a szűk keresztmetszet előtt... Ez is tény! Persze azonnal őszinte önkritikát kellett volna gyakorolnia. De nem! Nem engedte a becsvágya! Fene egy arisztokrata csökevény! Önkritikát kellett volna gyakorolnia, mindent beismernie, és ezzel kész! Ő azonban részletekben fogott hozzá. Elhatározta, hogy megvédi a tekintélyét. És most kezdődött csak az igazi tánc, a dosztojevszkijeskedés: „Egyrészt beismerem, másrészt hangsúlyozom.” De mi van itt hangsúlyoznivaló? Miféle gerinctelen csűrés-csavarás ez? És így a mi Bubeskónknak egy második levelet is kellett írnia.

Az utasok megint nevettek.

- De ebben ismét egy szóval sem tett említést az opportunizmusáról, és azóta is ír szakadatlanul. Mindennap egy levelet. Az újságok már külön rovatot akarnak neki nyitni: „Helyreigazítások és cáfolatok.” De maga is jól tudja, hogy nyakig ül a pácban, szeretne kimászni, de úgy elzárta a saját útját, hogy nem bír. A legutolsó alkalommal odáig ment, hogy ezt írta: „Így és így... beismerem a tévedésemet, de ezt a levelemet nem találom kielégítőnek...”

Osztap már rég kiment mosakodni, de az új utasok még mindig nevettek. Amikor visszajött, a fülke már ki volt seperve, a hálóhelyek leeresztve, és a kalauz éppen kifelé készülődött egy nagy halom álla alá szorított lepedővel és takaróval. A fiatalemberek nem féltek a léghuzattól, kinyitották az ablakokat. Az őszi szél betört, és úgy csapkodott, ugrándozott a fülkében, mint egy ládába zárt tengeri hullám.

Osztap a milliót rejtő bőröndöt a poggyászhálóba dobta, helyet foglalt a lenti ülésen, és barátságosan nézegette új szomszédjait, akik igen nagy buzgalommal igyekeztek beleélni magukat az első osztályú hálókocsi szokatlan kényelmébe; gyakran nézegettek az állótükörbe, ugráltak az üléseken, kipróbálták a rugók erejét, dicsérték a vörösre fényezett karfák minőségét, és minden gombot megnyomtak. Időnként egyikük pár percre eltűnt, majd visszatért, és összesúgott társaival. Végül egy lány jelent meg az ajtóban, bolyhos férfifelöltőben és tornacipőben, melynek szalagja ógörög divat szerint a bokája fölött volt megkötve.

- Elvtársak - szólt határozott hangon -, ez disznóság. Mi is szeretnénk fényűzően utazni. A legközelebbi állomáson helyet cserélünk.

Bender útitársai fenyegetően felmordultak.

- Nono, nono - folytatta a lány. - Mindnyájunknak éppúgy jogunk van hozzá, mint nektek. Már sorsot is húztunk. Taraszov, Parovickij meg én jövünk. Takarodjatok át a harmadosztályra.

Bender a zajos szóváltásból megtudta, hogy a műegyetemi diákok nagyobb csoportja tér haza nyári üzemi gyakorlatról Csernomorszkba. A fapados kocsiban nem volt hely valamennyiük számára, és így három első osztályú hálókocsijegyet kellett váltaniuk. Az árkülönbözetet az egész társaság közösen fedezte.

Végül is a lány a fülkében maradt, és az első három utas kissé későn magára öltött méltósággal távozott. Helyükbe azonnal megjelent Taraszov és Parovickij. Haladéktalanul ugrándozni kezdtek az üléseken, és nyomorgatták a gombokat. A lány gondosan igyekezett utánozni őket. Nem telt bele félóra, és az első három diák ismét megjelent a fülkében. Az elveszett fényűzés utáni vágy hozta vissza őket. Mögöttük még ketten feltűntek zavart mosollyal, aztán egy harmadik, egy bajuszos. A bajuszosra csak másnap került volna sor, de nem bírta kivárni. Megjelenése különösen izgatott kiáltásokat váltott ki, ám erre azonnal felbukkant a kalauz.

- Mit jelentsen ez, polgártársak? - szólt rájuk hivatalos hangon. - Hiszen itt egy valóságos banda verődött össze. Akinek fapadosra szól a jegye, azonnal távozzék, vagy hívom az ellenőrt.

A banda tagjai zavartan egymásra néztek.

- Ezek vendégek - mondta a lány lehangoltan -, csak rövid látogatásra jöttek át.

- Ezt tiltja a forgalmi szabályzat - mondta a kalauz. - Hagyják el a fülkét!

A bajuszos kifelé hátrált, de most a nagy kombinátor beavatkozott a vitába.

- Ugyan, ugyan, bácsikám - mondta a kalauznak -, különös kényszerítő körülmények nélkül az utasokat nem szabad meglíncselni. Minek kell annyira szó szerint ragaszkodni a szabályzathoz? Vendégszeretőnek kell lenni. Tudja, úgy, mint Keleten. Jöjjön csak ki velem. Mindjárt megmagyarázom, mit jelent a vendégszeretet!

A rövid beszélgetés folyamán a kalauzt úgy áthatotta a Kelet szelleme, hogy nem is gondolt többé a banda elkergetésére, ehelyett kilenc csésze teát hozott nehéz csészعالjakon, és egész halom celofánba csomagolt kétszersültet. Pénzt nem fogadott el.

- „Keleti szokás szerint - fordult Bender a társasághoz -, a vendégszeretet törvényeinek megfelelően”, ahogy egy ízben a konyhaművészet egyik dolgozója mondta.

Oly könnyed és egyszerű figyelmesség volt ez, hogy nem lehetett elutasítani. Zizzelve nyíltak a kétszersültcsomagok. Osztap otthonosan adogatta a teáscsészéket, és hamarosan összebarátkozott a nyolc diákkal meg a diáklánnyal.

- Én már régóta érdeklődöm az általános, egyenlő és titkos közoktatás iránt - fecsegte jókedvűen. - Nemrég csevegtem erről a tárgyról egy indiai műkedvelő filozófussal. Rendkívül nagytudású ember, és ezért bármit is mond, minden szavát azonnal hanglemezre veszik. S minthogy az öregúr szívesen beszél - ez a gyengéje -, már nyolcszáz vagon lemeze van, amiből most majd gombokat csinálnak.

Ez után a rögtönzés után a nagy kombinátor kezébe vett egy kétszersültet.

- A kétszersülttől a köszörűköig - mondta - csupán egy lépés az út. És e lépés már megtörtént.

Az ilyen tréfákkal fűtött barátság hamarosan felmelegedett, és nemsokára az egész banda Osztap vezetésével teli torokból énekelte a csasztuskát:

*Nagy Péter cár urunk,
Se fia, se borja,
Egy lova s kígyója,
Csak ennyire futja...*

Estefelé Bender már valamennyit a keresztnévén nevezte, s néhányukkal össze is tegeződött. De sok mindent nem értett a fiatalok beszédéből. Hirtelen szörnyű öregnek érezte magát. Itt ült előtte az ifjúság, kissé nyersen, szögletesen, valami sértő őszinteséggel. Ő más volt húszéves korában. Bevallotta magának, hogy húszéves korában sokkal sokoldalúbb és komiszabb volt. Akkoriban ő nem nevetett, legfeljebb másokat nevetett ki. Ezek azonban tiszta szívből nevetnek. „Minek örül úgy ez a vastagbőrű ifjúság? - gondolta hirtelen izgalommal. - Szavamra, kezdem irigyelni őket.”

Noha Osztap kétségkívül az egész fülke figyelmének központja volt, s csak úgy dőlt belőle a szó, s bár az útitársak a legrendesebben viselkedtek vele, mégis más volt ez, mint a Balaganov-féle istenítés, a Panyikovszkij-féle gyáva alázatosság, vagy akár a Kozlevics-féle odaadó szeretet. A diákokon érezhető volt a nézőközönség fölénye a konferansziével. A néző meghallgatja a frakkos polgártársat, néha nevet, lomhán megtapsolja, végül azonban hazamegy, és nem törődik többé a konferansziével, aki előadás után betér a színészklubba, szomorúan ül a vagdalthús-adagja mellett, és arról panaszkodik szakszervezeti kollégájának, az operettkomikusnak, hogy a közönség nem érti, a kormány pedig nem becsüli meg. A komikus vodkát iszik, és ugyancsak meg nem értésről panaszkodik. De hát hogyan is érthetnék meg? A tréfák ócskák, a fogások elavultak, az újratanulásról meg már lekéstek. Azt hisszük, mindez világos!

A diákok ismét elmondták Bubesko történetét, azét, aki csökkentette a tervelőírását, de ezúttal kifejezetten csak Osztapnak, aki új barátjaival átment a fapados kocsiba, hogy Lida Piszarev-szkaja diáklányt rábeszélje, jöjjön át látogatóba. Osztap ez alkalommal oly elbűvölő volt, hogy a félszeg Lida átjött, és részt vett az általános ricsajban. Bizalmuk oly mértékben megnőtt, hogy a nagy kombinátor estefelé egy nagy vasúti csomópont peronján sétára indult a férfikabátos lánnyal, és egészen a külső szemaforig sétálva, közönséges, elcsépelet szavakban kiöntötte a szívét.

- Tudja - magyarázta a lánynak -, a hold, a táj királynője ragyogott. Ott ültünk a Régészeti Múzeum lépcsőjén, és akkor rádöbbsentem, hogy szeretem. Csakhogy még aznap este el kellett utaznom, úgyhogy a dolog nem sikerült. Azt hiszem, megsértődött a lány. Sőt, bizonyos, hogy megsértődött.

- Szolgálati ügyben kellett elutaznia? - kérdezte részvevően a lány.

- Hm, igen. Olyan kiszállásfélére, azaz nem is kifejezetten szolgálati ügy volt; de mindenestre sürgős. Most szenvedek. Felségesen és ostobán szenvedek.

- Ez nem olyan borzasztó - mondta a lány. - Energiafeleslegét állítsa be valamilyen munkafolyamatba. Például favágásba. Most van egy ilyen irányzat.

Bender megígérte, hogy beállítja magát, és noha nem tudta elképzelni, hogyan pótolja Zoszját a favágás, mégis nagy megkönnyebbülést érzett. Titokzatos arccal tértek vissza a fülkébe, és néhányszor még eltűntek a folyosóra, hogy a viszonzatlan szerelemről és az e téren jelentkező újabb irányzatokról kicseréljék véleményüket.

A fülkében Osztap továbbra is teljes erőbedobással igyekezett a társaság tetszését megnyerni. S elérte, hogy a diákok már úgy kezelték, mint egy közülük valót, sőt a durva Parovickij teljes erővel a vállára ütött, s rákiáltott:

- Iratkozz be hozzánk, a műegyetemre! Biz' isten, jó lenne! Havi hetvenöt rubel ösztöndíjat kapsz! Úgy élsz, mint egy isten! Van diákmenzánk, mindennap hús. Aztán az Urálba megyünk gyakorlatra.

- Már elvégeztem egy humán főiskolát - mondta sietve a nagy kombinátor.

- Most mivel foglalkozol? - kérdezte Parovickij.

- Hát csak úgy, pénzügyekkel.

- Bankban dolgozol?

Bender hirtelen csúfondáros pillantást vetett a diákra, és váratlanul kijelentette:

- Nem, nem vagyok állásban. Én milliomos vagyok. - Természetesen ez a kijelentés Osztapot nem kötelezte semmire, és azonnal tréfára fordította a dolgot, de Parovickij oly harsányan felkacagott, hogy a nagy kombinátor sértve érezte magát. Ellenállhatatlan vágy ösztökélte, hogy útítársait elképezzze, és lelkes elismerést váltson ki belőlük.

- Hány milliója van tulajdonképpen? - kérdezte a tornacipős lány, hogy valami mókás válaszra serkentse.

- Egy - mondta Osztap, sápadtan a büszkeségtől.

- Elég kevés - jelentette ki a bajuszos.

- Kevés, kevés! - kiabáltak a többiek is.

- Nekem elég! - vágta ki Bender diadalmasan.

E szavakkal fogta a bőröndjét, felkattintotta a nikkelezett zárat, és egész tartalmát a díványra szórta. A bankjegyekötegek ott feküdtek szétszóródva. Osztap meghajlított egy csomagot, a papír felhasadt, és olyan hangot adott, mint amikor egy játékkártyát eltépnek.

- Mindegyik csomagban tízezer rubel van. Ez kevés nektek? Csekély összeg híján egymillió. Minden rendben, az aláírások, a papír, a vízjegy.

Zavart csendben rakta vissza Bender a pénzt a bőröndbe, és fejedelmi mozdulattal visszadobta a poggyászhálóba. Ismét leült a díványra, hátradőlt, és lábát kinyújtva pislogott a diákokra.

- Amint látjátok, a humán tudományok is gyümölcsözők - mondta a milliomos, mintegy felkérve a diákokat, hogy tovább szórakozzanak vele.

A diákok hallgattak, a fülke cirádás falán levő gombokat meg kampókat vizsgálgatták.

- Úgy élek, mint egy isten - folytatta Osztap -, vagy mint egy félisten, ami végeredményben egy és ugyanaz.

Rövid szünet után a nagy kombinátor nyugtalanul fészkelődni kezdett a helyén, és barátságosan felkiáltott:

- Miért szontyolodtatok így el, ti ördögfiókák?

- Na, én megyek - mondta a bajuszos kis gondolkodás után -, visszamegyek a helyemre, megnézem, hogy s mint...

S villámgyorsan elhagyta a fülkét.

- Pompás, csodálatos dolog - jegyezte meg Osztap -, ma reggel még nem is ismertük egymást, most meg úgy érezzük, mintha tízéves barátság füzne össze bennünket. Nem valami fluidum hatása ez?

- Mivel tartozunk a teáért? - kérdezte Parovickij. - Mennyit is ittunk, elvtársak? Kilenc vagy tíz pohárral? Meg kell tudni a kalauztól. Azonnal jövök.

Utána még négyen távoztak. Őket is elfogta a vágy, hogy segítsenek Parovickijnak a kalauzzal való elszámolásban.

- Énekeljünk valamit - javasolta Bender. - Valami jó régit! Talán a Szergej pópát. Akarjátok? Csodálatos Volga-basszusom van.

S a nagy kombinátor választ sem várva, gyorsan rákezdte: „A folyóban, Kazany vizén, úszik egy szürke gácsér.” Amikor a refrénhez érkezett, karmestermozdulattal intett, s dobbantott egyet, de ezt nem követte a mennydörgő kardal. Csupán Lida Piszarevszkaja csipogott félénken: „Szergej pópa, Szergej pópa”, majd hirtelen elhallgatott, és kifutott a folyosóra.

A barátság szemlátomást kihunytt. Hamarosan csak a jólelkű és megértő tornacipős lány maradt a fülkében.

- Hova futottak ezek mind? - kérdezte Bender.

- Valóban - suttogta a lány -, meg kell tudnom.

Fürgén az ajtóhoz futott, de a boldogtalan milliomos megragadta a kezét.

- Csak tréfáltam - mondotta -, én dolgozó ember vagyok. Egy szimfonikus zenekar karmestere! Schmidt hadnagy fia vagyok. A papám török alattvaló. Higgyen nekem!...

- Engedjen el! - A lány elrántotta a kezét. A nagy kombinátor magára maradt.

A fülke recsegett, ropogott. A kanalak táncoltak az üres poharakban, és a csészenyáj lassan az asztal széle felé csúszott. Az ajtóban megjelent a kalauz, egy halom takarót és lepedőt hozott, állával leszorítva.

Szerették őt a háziasszonyok, a háztartási alkalmazottak, sőt még egy nő is, aki fogtechnikus volt

Csernomorszkban csikorogtak a háztetők, és léghuzat kószált az utcákon. A városba váratlanul betört északkeleti szél a szemétládák, ereszcsatornák és házsarkok felé sodorta a vénasszonyok gyengéd nyarát. Ott pusztult el a nyárutó az üszkösödő csipkés juharfalevelek és széttépett villamosjegyek közt. A virágárosok edényeiben hideg őszirózsák fuldokoltak. A bezárt hűsítőital-kioszkok zöld ablakredőnyei kopogtak. A galambok búgtak: „Meghalok! Meg-halok!” A verebek forró trágyát csipegetve melegedtek. A csernomorszkiak, leszegett fejjel, mint a bika, imbolyogtak a szélben. Legjobban a pikémellényesekre járt rá a rúd. A szél letépte fejükről a girardit és panamakalapot, aztán tovasodorta a parkettsima kociúton a körút felé. Az aggastyánok lihegve és szitkozódva futottak utánuk. De az örvénylő szél úgy megragadta az üldözőket, hogy olykor túlhaladtak fejdíszükön, és csak akkor tértek magukhoz, mikor a Katalin cárnő korabeli zászlósurak bronzszobrának nedves lábához ütődtek.

Az Antilop úgy recsegett a taxiállomáson, mint egy hajó. Kozlevics kocsija azelőtt derűs csodálkozást keltett, de most már csupán szánalmat ébresztett: a bal hátsó sárhányó kötéllel volt megerősítve, a szélvédő üveg nagy részét furnérlemez pótolta, és a katasztrófánál oda-vesztett gumiduda helyén nikkelezett elnöki csengettyű fityegett egy zsinegen. Még a kormánykerék is félredőlt, melyen Adam Kazimirovics becsületes keze nyugodott. Az Antilop mellett a járdán ott állt a nagy kombinátor. A kocsi szekrényére könyökölt, és így szólt:

- Becsaptam magát, Adam. Nem ajándékozhatok magának sem Rolls Royce-ot, sem Lincolnt, sem Buickot, még csak Fordot sem. Nem vásárolhatok új kocsit. Az állam nem tekint igény-jogosultnak. Magánszemély vagyok. Az egyetlen, amit még megtehetnék, az, hogy hirdetés útján az Antilopunkhoz hasonló vacakot találjak.

- Hogy mondhat ilyet! - vágott szavába Kozlevics. - Jó kis kocsi ez a Lorraine-Dietrich. Ha kapnék hozzá egy használt olajvezető csövet, nem cserélném el semmilyen Buickkal.

- A csövet elhoztam - mondta Bender. - Fogja. Ez minden, kedves barátom, amit a közlekedés gépesítése terén tehetek magáért.

Kozlevics nagyon örült az olajvezető csőnek, sokáig forgatta kezében, aztán tüstént hozzálátott a felszereléshez. Osztap megbillentette a kolompot, amely úgy szólt, mint egy elnöki csengő, s aztán hevesen kijelentette:

- Adam, hallotta már a legfrissebb hírt? Minden polgártársra kétszáztizennégy kilogramm súlyú légoszlop nehezedik.

- Nem - mondta Kozlevics. - Na és?

- Hogyhogy: na és? Ez tudományosan igazolt tény. Nekem pedig már jó ideje túlságosan terhes ez a dolog. Képzelve csak el, kétszáztizennégy kilogramm! Ennyi nyom bennünket éjjel-nappal, főleg azonban éjjel. Rosszul alszom. Mit mondott?

- Semmit. Figyelek - mondta Kozlevics gyengéden.

- Rosszul érzem magam, Adam. Túl nagy a szívem.

Az Antilop vezetője hűmmögött. Osztap tovább fecsegett:

- Tegnap az utcán hozzám lépett egy öregasszony, és felkínált egy örökké tartó tisztítótűt Primus gyorsforralóhoz. Tudja, Adam, nem vettem meg, nincs szükségem örök tűre, nem

kívánok örökké élni. Meg akarok halni. A szerelem összes buta tünete fellelhető rajtam: étvágytalanság, álmatlanság és már mániának is beillő versírási szükséglet. Hallgassa csak meg, mit firkáltam tegnap este a villanylámpa imbolgó fényében:

*Eszembe jut a perc varázsa:
Úgy libbentél elémbé te,
Mint álom illó látomása,
A szépség tiszta képzete.*

- Ugye szép? Tehetséges. Csak hajnal felé, az utolsó sorok után jutott eszembe, hogy ezt a verset már Puskin is megírta egyszer. Hát nem disznóság, hogy egy klasszikus ilyen csúffá tegye az embert! Mit szól hozzá?

- Kérem, csak folytassa - bátorította Kozlevics együttérzőn.

- Nos hát, így tengetem az életem - folytatta Bender, és hangja megremegett. - Testem a Kairó szállodában van bejelentve, de lelkem elcsavarog, még Rio de Janeiróba sem kívánczik. Meg az a légoszlop is agyonnyomással fenyeget.

- És volt már nála? - kérdezte a mindig őszinte Kozlevics. - Zoszja Viktorovnál?

- Nem megyek el hozzá - mondta Osztap. - Büszke félszégemem tiltja. Bennem felébredtek a janicsárok. Moszkvából háromszázötven rubel ára sürgönyt küldtem ennek az aljas teremtésnek, de még ötven kopejkányi válaszra sem érdemesített. S éppen engem érjen ilyesmi, engem, akit szerettek a háziasszonyok, a háztartási alkalmazottak, az özvegyek, sőt még egy nő is, aki fogtechnikus volt! Nem, feléje sem nézek! Vizontlátásra!

A nagy kombinátor a szállodába ment, és kihúzta az ágy alól a bőröndöt az egymillióval; ott hevert egy csámpás cipő mellett. Egy darabig meglehetősen bambán bámulta, majd megragadta a fogantyúját, és kiment az utcára. A szél elkapta Bendert, kisodorta a tengerparti sugárútra. A sétány elhagyatott volt, sehol egy lélek a fehér padokon, melyekre nyáron szerelmes jelmondatokat farigcsáltak. A világítótornyot megkerülve, vastag, egyenes árbocú, alacsony teherhajó tartott a külső kikötő felé.

- Elég! - mondta Bender. - Az aranyborjú nem nekem való. Vigye magával, aki akarja. Hadd milliomosodjék szabadjára! - Körülnézett, s mikor látta, hogy senki sincs a közelben, ledobta a táskát a kavicsokra.

- Tessék parancsolni - mormolta a fekete juharfákhoz fordulva és meghajolt.

Végigment a fasoron, anélkül, hogy hátranézett volna. Először lassan ment, mint aki sétál, majd keze hirtelen zavarni kezdte, erre zsebre vágta, és meggyorsította lépteit, hogy legyőzze habozását.

Arra kényszerítette magát, hogy beforduljon a sarkon, sőt dudorászni kezdett, de alig egy perc múlva már futott is vissza. A táska ott volt, ahová letette. De a másik oldalról egy középkorú, közönséges külsejű polgártárs közeledett kinyújtott karral a táska felé.

- Hová, te? - kiáltott rá Bender messziről. - Adok én neked idegen táskához nyúlni! Disznóság! Egy pillanatra sem lehet letenni valamit!

A polgártárs bosszúsan vállat vont, és eloldalgott. Bender pedig tovább vánszorgott az aranyborjúval.

„Most hát mitévő legyek? - töprengett. - Mit kezdjek ezzel az átkozott kinccsel, mely csak lelki kínokban tesz gazdagabbá, égessem el talán?”

A nagy kombinátor kedvtelve dédelgette ezt a gondolatot.

„Van is a szobámban kandalló. Elégetem a kandallóban! Ez fenséges! Kleopátrához illő tett! A tűzbe! Egyik csomagot a másik után! Mit teketóriázam velük? De nem - ez ostobaság. A pénzt elégetni: huszárcsíny! De mi mást kezdek vele, legfeljebb telezabálhatom magam, mint egy feketéző maszek! Ostoba helyzet. A múzeumvezető háromszáz rubelből berendezne egy Louvre-t, bármelyik matrözegyesület, vagy mondjuk a drámaírók szövetkezeti testülete egymillióért építhetne egy fél felhőkarcolót lapos tetővel, szabadtéri előadások számára. De Osztap Bender, a janicsárok leszármazottja, semmit sem tehet vele. Lám, így nyomja el az uralkodó osztály a szegény milliomost!”

A nagy kombinátor egyre azon töprengett, mihez kezdjen a milliójával, közben végigszaladt több fasoron, majd egy cementkorlátra telepedett, és dühösen nézett a hullámtörő mögött ringó gőzösre.

„Nem, a tűzről le kell tennem. A pénzégetés gyáva és nem nagystílú, valami hatásosabb gesztust kell találni. Létesítsek talán egy Balaganov-alapítványt a Híradástechnikai Főiskola levelező tagozatának hallgatói számára? Vagy vegyek ötvenezer ezüstkanalat, olvasszassam össze, és öntessem ki belőlük Panyikovszkij lovas szobrát, aztán állítsam fel a sírján? Rakassam ki gyöngyházzal az Antilopot? Vagy esetleg...”

A nagy kombinátor leugrott a korlátról: új ötlet fénye ragyogta be. Egy pillanatig sem habozott tovább, elhagyta a parkot, és legyűrve az előlről meg oldalról támadó szél nyomását, a postahivatalba szaladt.

Kérésére a táskát zsákba varrták, és zsinaggal erősen átkötözték. Közöséges postacsomaggá vedlett, ugyanolyan volt, mint amilyeneket a posta naponta ezerszámra vesz fel, és amelyekben a polgártársak szalonnát, gyümölcsöt vagy almát küldenek egymásnak.

Osztap tintaceruzát fogott, lelkesen meglengette, és ezt írta a zsákra:

Értékküldemény

A PÉNZÜGYI NÉPBIZTOSNAK
MOSZKVA

Egy markos postás nagy lendülettel egy rakás tojás alakú csomag, zsák és láda közé pottyantotta a küldeményt. Bender zsebre vágta az elismervényt, és még látta, amint egy lomha öregemberke, kabáthajtókáján a postások ezüstös jelvényével, több csomag társaságában máris a másik terembe tolta a milliót egy kis kocsin.

- Az ülést folytatjuk - mondta a nagy kombinátor -, csakhogy ezúttal az örült mezőgazdák képviselőjének, O. Bendernek részvétele nélkül.

Jó darabig álldogált még a postahivatal boltíves bejárata előtt, hol helyeselve, hol megbánva tettét. A szél belekapott kabátjába, fázni kezdett, és elkeseredetten gondolt arra, hogy még egy bundát sem vett magának.

Ekkor egy lány állt meg egy pillanatra, éppen az orra előtt. Felkapta fejét, ránézett a postahivatal órájának kivilágított számlapjára, és továbbment.

Durva kabátkát viselt, rövidebbet a ruhájánál, fején kék gyermeksapka volt bojtjal. Jobb kezével a kabátja szárnyát fogta, amelyet emelgetett a szél. A parancsnok szíve feldobogott, mielőtt még felismerte volna Zoszját. Nyomába szegődött, és követte a nedves járdaköveken, önkéntelenül is kellő távolságot tartva. A járókelők néha eltakarták előle a lányt, ilyenkor Osztap lement a kociútra, s oldalról bámulta Zoszját, és a küszöbönálló vallomás sillabuszát szövegezte magában.

A sarkon Zoszja megállt egy utcai rövidárus bódé előtt, és a zsinegen himbálózó barna férfizoknikat nézegette. Bender a közelben cikázott.

A járda szélén két aktatáskás férfi beszélt izgatottan. Mindkettőn átmeneti kabát volt, alatta fehér nyári nadrág.

- Éppen jókor hagyta ott Ivan Pavlovics a Herkulest - mondta az egyik, és szívéhez szorította aktatáskáját. - Ott most valóságos tatárdulás folyik. Tisztogatnak, mint a vadállatok.

- Erről beszél az egész város - sóhajtott a másik.

- Tegnap Szkumbrijeviczen volt a felülvizsgálat sora - mondta az első kéjesen -, jóformán be sem lehetett jutni. Eleinte nagyon illendő módon ment minden. Szkumbrijevic úgy adta elő élettörténetét, hogy mindenki tapsolt: „Kalapács és üllő mellett jöttem a világra” - mondta; ezzel akarta hangsúlyozni, hogy szülei kovácsok voltak. A közönségből azonban megkérdezte valaki: „Mondja csak, nem emlékszik egy Szkumbrijevic és fia vasáru-nagykereskedésre? Nem maga ez a Szkumbrijevic?” Erre az a hülye azt mondja: „Nem én vagyok az a Szkumbrijevic, én a fia vagyok.” Most aztán elképzelheti, mi vár rá. Megbízhatatlan osztály-idegennek minősítik.

- Igen, Weintorg elvtárs, nagyon szigorúan megy minden. Ma kire kerül sor?

- Ma nagy nap van! Ma Berlaga van soron, tudja, az, aki az örültekházába menekült. Utána meg maga Polihajev következik személyesen, és balkézről való felesége, az a kígyó Szerna Mihajlovna. Ettől a nőtől senkinek sem volt nyugta a Herkulesben. Ma már két órával a kezdet előtt odamegyek, különben sehogy sem tudok befurakodni. Ezenkívül Bomze...

Zoszja továbbment, így hát Bender nem tudta meg, mi történt Adolf Nyikolajevics Bomzéval. Ez egyébként sem túlságosan izgatta. Elkészült a vallomás bevezető mondatával. A parancsnok gyorsan utolérte a lányt.

- Zoszja - mondta. - Eljöttem, és ezt a tényt nem lehet egy legyintéssel elintézni.

Ezt a mondatot tolakodó, hanyag modorban vágta ki. A lány visszahőkölt, és a nagy kombinátor rájött, hogy hamis hangot ütött meg. Hangnemet változtatott tehát, sokat és gyorsan beszélt, panaszkodott a körülményekre, elmondta, hogy ifjúsága egészen másképpen alakult, mint ahogy azt csecsemőéveiben elképzelte, hogy az élet oly durvának és alacsonynak bizonyult, mint egy basszuskulcs.

- Tudja, Zoszja - mondta végül -, hogy minden emberre kétszáztizennégy kilogramm súlyú légoszlop nehezedik? Még a párttagokra is. Nem vette még észre?

Zoszja nem válaszolt.

A Capitol mozi előtt haladtak el.

Bender gyorsan oldalt pillantott, ahol a nyáron az általa alapított iroda működött, és halkán felkiáltott: az épület homlokzatán széles cégtábla húzódott:

SZARU- ÉS PATAKISZERELŐ VÁLLALAT

Az ablakon át látta, hogy minden helyiségben írógépek kopognak, és közéleti férfiak arcképei lógnak a falon. A bejáratnál délceg hivatalsegéd álldogált győzedelmes mosollyal, akivel Panyikovszkij bizony nem vehette volna fel a versenyt. A nyitott kapun a „Központi Anyagraktár” felírás alatt háromtonnás teherautók futottak be, zsúfolásig megrakodva minőségi szaruval és patákkal. Mindez arra mutatott, hogy Osztap gyermeke helyes útra tért.

- Lám, az uralkodó osztály mindenre lecsapott - mondta Bender bánatosan. - Még az én könnyelmű ötletemet is kihasználta a maga céljaira, engem pedig töröltek, Zoszja. Hallja, engem töröltek. Szerencsétlen vagyok.

- Szomorú szerelmes - mondta Zoszja, először fordulva a férfi felé.

- Igen - felelte Osztap -, tipikus Anyegin vagyok, vagyis olyan lovag, akit a szovjethatalom megfosztott örökségétől.

- Ugyan, hol van maga a lovagtól!

- Ne haragudjon, Zoszja, vegye figyelembe a légoszlop nyomását, úgy érzem, hogy rám még sokkalta súlyosabban nehezedik, mint a többi polgártársra. Ez azért van, mert szerelmes vagyok magába, továbbá azért is, mert nem vagyok szakszervezeti tag. Még ettől is...

- No meg attól is, hogy maga többet hazudik, mint a többi polgártárs.

- Ez nem hazugság, ez fizikai törvény. Vagy tán nem is létezik légoszlop, csak én képzelem?

Zoszja megállt, s lehúzta szürke kesztyűjét.

- Harminchárom éves vagyok - mondta Osztap. - Jézus Krisztus életkora! És mit tettem eddig? Nem teremtettem tant, tanítványaimat elherdáltam, nem támasztottam fel a halott Panyikovszkijt, és csak maga...

- Hát akkor viszontlátásra - mondta Zoszja. - Be kell mennem ide, az étterembe.

- Én is megebédelek - jelentette ki a nagy kombinátor, egy pillantást vetve a cégérre: „*A Csernomorszki Állami Tértművészeti Akadémia Tanműhelye Mellett Működő Táplálkozási Minta Intézet*”. - Eszem az akadémián egy minta káposztalevest, talán megkönnyebbülök tőle.

- Itt csak szakszervezeti tagokat szolgálnak ki - figyelmeztette Zoszja.

- Akkor hát csak úgy elüldögélek.

Három lépcsőt mentek lefelé. A mintaintézmény mélyén egy pálma zöld sátra alatt fekete szemű fiatalember ült, és méltóságteljesen vizsgálta az étlapot.

- Periklész! - kiáltotta Zoszja már messziről. - Vettem neked egy duplasarkú zoknit. Bemutatom az elvtársakat! Ez Periklész.

- Periklész - mondta a fiatalember, és szívélyesen kezét szorította Benderrel.

- Bender, a Dunai Győző - válaszolt nyersen a nagy kombinátor, s most már tisztában volt vele, hogy lekésett a szerelem ünnepéről, és hogy a duplasarkú zokni nem valamelyik álrokkant szövetkezet terméke, hanem egy anyakönyvi hivatal által törvényesített boldog házasság szimbóluma.

- Hogyan, magát még Dunai Győzőnek is hívják? - kérdezte Zoszja vidáman.

- Igen, Dunai Győzőnek is. Hiszen magát sem hívják már csak Szinyickájának, a zokniról ítélve...

- Szinyickaja-Periklésznek hívnak.

- Már huszonhét napja - tette hozzá a fiatalember, és megdörzsölte a kezét.

- Tetszik nekem a férje - mondta az örökségtől megfosztott lovag.

- Nekem is tetszik - felelte hevesen Zoszja.

Amíg az ifjú házaspár egymás tekintetét keresve, magasra emelt kanállal ette a matrózlevest, Bender elégedetlenül pillantott a falon lógó kultúrplakátokra. Egyiken, ez állt: „Evés közben ne beszéljess! Ez akadályozza a gyomorsav-kiválasztódást!” A másik, rímbe szedett plakát így hangzott: „Igyatok több gyümölcsnedvet, ettől nyertek életkedvet!” Itt már nem volt mit tenni! Odább kellett volna állni, de Osztapot valami lelkébe lopakodó félszesség visszatartotta.

- Ebben a matrózlevesben - mondta erőltetetten - egy hajótörés roncsai úszkálnak.

A Periklész házaspár jóindulatúan nevetett.

- Tulajdonképpen milyen vonalon működik? - kérdezte Bender a fiatalembert.

- Tulajdonképpen a Vasutas Képzőművészek Egyesületének vagyok a titkára - felelte Periklész.

A nagy kombinátor lassan felemelkedett.

- Ó, egyesület képviselője! Ezt gondolhattam volna! Nos, nem akarom beszélgetéssel fárasztani magukat. Ez akadályozza a gyomorsav-kiválasztódást, amely oly fontos az egészségre.

Búcsú nélkül, szinte fellökve az asztalokat, törtetett egyenesen a kijárat felé.

- Elrabolták a lányt! - mormogott az utcán. - Egyenesen a jászol mellől vitték el! Periklész! Nemezis! Az egyesület képviselője elrabolta a maszek milliomos elől...

Ekkor Bender agyában megrázó világossággal átcikázott a tudat, hogy nincs már meg a milliója. Alighogy erre rádöbrent, máris futott teljes iramban, kétoldalt taszigálva a járókelők tömegét, olyan úszótempókkal, mintha a világrekord megdöntéséért versenyezne.

- Én is Pál apostolt játszom! - suttogta, mialatt átugrott a városi park virágágyain. - Ebadta koldusa! Nyavalyás! Átkozott mennonista, hetednapos adventista! Hülye! Ha már továbbították a csomagot, felkötöm magam. Az ilyen tolsztojánusokat agyon kellene verni!

A postahivatal fülkeablakához szaladtában a nagy kombinátor kétszer is megcsúszott a csempézett padlón. Az ablak előtt elég rövid, zord és néma embersor állt. A nekihevíült Osztap már be akarta dugni a fejét a fülke ablakán, de a sor elején álló polgártárs idegesen felemelte hegyes könyökét, és kissé hátrataszította a jövevényt. A második polgártárs, mintha rugókra járna, ugyancsak felemelte könyökét, és a nagy kombinátor még messzebb került a hön óhajtott ablaktól. És a könyökök mély csendben addig emelkedtek és ereszkedtek, míg a betolakodó jogos helyére, a sor végére nem került.

- Nekem csak... - kezdte Osztap.

De nem folytatta. Céltalan volt. A sor szürkén és szoborszerűen állt, rendíthetetlenül, mint egy görög falanx. Mindenki tudta, hol a helye, és kész volt meghalni kis jogaiért.

Csak negyvenöt perccel később dugta be a fejét a kis fülke ablakán, és hetyke merészséggel visszakövetelte küldeményét. A postatiszt közönyösen visszaadta az elismervényt.

- Elvtársam, csomagot nem adunk vissza.

- Hogyan? Már továbbították? - kérdezte a nagy kombinátor, és hangja elcsuklott. - Hiszen alig egy órája, hogy feladtam.

- Elvtársam, csomagot nem adunk vissza - ismételte a postahivatalnok.

- De hiszen a küldemény az enyém - mondta szelíden Bender. - Érti? Az enyém. Én adtam fel, én akarom visszakapni. Ugyanis elfelejtettem belecsomagolni egy üveg befőttet. Ranettalmát. Nagyon kérem magát. A bácsikám rettenetesen odalesz. Érti, kérem...

- Elvtársam, nem adunk vissza csomagot.

Osztap segélykérően körülnézett. Mögötte némán és zordan állt a sor, amely ismert minden szabályt, azt is, hogy csomagot nem adnak vissza.

- Csak egy üveget csomagolok hozzá - suttogott Bender. - Ranettalmát.

- Elvtársam, az üveget adja fel külön csomagban - mondta a hivatalnok, kissé szelídebben. - A bácsikájának így is jó lesz.

- Nem ismeri az én bácsikámat! - felelt hevesen Osztap. - Egyébként is szegény diák vagyok, nincs pénzem. Úgy is, mint társadalmi munkást, kérem magát...

- Elvtársam, értse meg - nyöszörögte a hivatalnok. - Most már hogyan keressük ki? Ott több mint három tonna csomag fekszik.

A nagy kombinátor erre olyan siralmas ostobaságokat hordott össze, hogy az egyik postás fogta magát, bement a másik terembe, hogy kikeresse a szegény diák csomagját. A mindeddig hallgató emberkígyó zúgni kezdett. A nagy kombinátort lehordták mindennek, mert nem ismeri a postai szabályzatot, sőt egyik polgártársnő dühében még bele is csípett.

- De többé ne forduljon elő ilyesmi! - mondta a postahivatalnok szigorúan, és odadobta Bendernek a csomagot.

- Nem fog többé előfordulni - jelentette ki a parancsnok. - Diák becsületszavamra!

A szélben recsegték a háztetők, imbolyogtak az utcai lámpások, árnyak vonultak végig a földön, és eső szelte át az autók fényszóróinak sugárkévéit.

- Elég a lelki túlkapásokból! - kiáltott fel Bender örömmel. - Elég az izgalmas élményekből és az önmarcangolásból. Itt az ideje, hogy megkezdjem a szorgos polgári életet. Előre! Rio de Janeiró-ba! Ültetvényt veszek, odahozatom Balaganovot majomnak. Hadd szedegesse számomra a banánt a fáról!

Az Aranygyapjas Rend lovagja

Éjszaka különös ember mendegélt a Dnyeszter menti árterületen. Roppant nagy volt és ormótlanul kövér. Vízhatlan ponyvavászon köpeny feszült rajta, felvont csuklyával. Nádasok és terebélyes gyümölcsfák között bukdácsolva, lábujjhegyen ment ez a különös ember, mintha hálósobában járna. Olykor-olykor megállt, és nagyot sóhajtott. Erre olyan csengés hallatszott a köpeny alól, mint mikor fémtárgyak verődnek össze. Ilyenkor finom, rendkívül lágy hang csendült meg a levegőben. Pár pillanat múlva a különös ember megakadt egy nedves gyökérben, és hasra vágódott. Ezt olyan hangos zenebona követte, mintha lovagi páncél zuhant volna parkettpadlóra. A különös ember sokáig hasalt a földön, és a sötétségbe meredt.

Susogott a márciusi éj. Kövér cseppek potyogtak a fákról, és kopogtak a földön.

- Átkozott táj! - suttogta az ember.

Felállt, és most már további kalandok nélkül eljutott a Dnyeszterig. Felemelte köpenye szárnyát, lecsúszott a parton, és a már málladozó jégen el-elvesztve egyensúlyát, átszaladt Romániába.

A nagy kombinátor egész télen át erre készülődött. Észak-amerikai dollárokat vásárolt, rajtuk fehér parókás elnök arcképe, aranyórákat és arany cigarettatárcákat, jegygyűrűket, gyémántokat és egyéb drágaságokat. Tizenhét tömör cigarettatárcát rejtett a köpeny, rajtuk monogramok, sasok és vésett felírások:

„A Kárpáti Orosz Bank igazgatójának, jótevőnknek, Jevszej Rudolfovics Polufabrikantnak ezüstlakodalma emlékére hálás alkalmazottai.”

„M. I. Szvjatotackij titkos tanácsos úrnak, a szenátusi ellenőrzés befejezése alkalmából a csernomorszki Városi Tanács Főtitkárjának.”

Legnehezebb azonban az a tárcsa volt, melyen ez az ajánlás szerepelt: *„Az Alekszejev-kerületi rendőrkapitány úrnak a hálás izraelita kereskedők.”* Az ajánlás alatt nyíllal átszúrt lángoló zománcszív volt, mely természetesen az izraelita kereskedőknek a rendőrkapitány iránti szeretetét volt hivatva jelképezni.

Bender zsebeiben füzérszámra sorakoztak a gyűrűk, jegygyűrűk és karkötők, akár a perecek. Hátán három sorban húsz pár aranyóra függött erős zsinagrára erősítve. Némelyik ingerülten ketyegett, és Bender úgy érezte, mintha férgek mászkálnának a hátán. Ezek között is voltak ajándék példányok; erről bizonyosságul szolgálhat az egyik óra fedelére vésett szöveg: *„Szeretett fiamnak, Szerjózsenyika Kasztrakinak, sikeres érettségi vizsgája alkalmából.”* Az érettségi szó fölé tűvel ez a szó volt bekarcolva: „nemi”. Ezt minden valószínűség szerint az ifjú Kasztraki barátai követték el, akik ugyanolyan rosszcsonatok lehettek, mint az óra tulajdonosa. Osztag sokáig habozott, mielőtt megvette ezt az illetlen órát, végül azonban mégis megszerezte, mert eltökélte, hogy a teljes milliót értéktárgyakba fekteti.

Az egész telet kimerítő munkálkodásban töltötte el. A nagy kombinátor csak négyszázezer rubelnyi gyémántot tudott szerezni. Valutába, közte kétes értékű lengyel és balkáni pénzekbe csak ötvenezer rubelt fektethetett. A maradék összegért súlyosabb tárgyakat kellett vennie. Mozgását különösen megnehezítette a hatalmas aranytál a hasán. Ez a tojás alakú tál akkora volt, mint egy afrikai törzsfőnök pajzsa, és húsz fontot nyomott. A parancsnok széles nyakát kegyetlenül húzta egy főpapi kereszt, melyre ez volt bevésve: *„Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében.”* A keresztet a székesegyház hajdani aldiakónusától, Szamooblozsenszkij polgártárs-

tól vásárolta. A kereszt felett csodálatos szalagon egy színarany bárány függött: az Aranygyapjas Rend.

Ezt a rendjelet Osztap egy világtól elvonult aggastyántól vásárolta, aki talán valóságos nagyherceg vagy esetleg a nagyherceg főkomornyikja volt. Az öreg szemérmetlenül magas árat kért: arra hivatkozott, hogy kevesen vannak a világon, akik megkapták ezt a kitüntetést, és azok is nagyrészt koronás fők.

- Az Aranygyapjas Rendet - motyogta az aggastyán - csak a legnagyobb hőstettért adományozzák.

- Éppen jó, az én hőstetteim felülmúlhatatlanok - felelte Bender. - De a bárányt csak mint tört aranyat veszem meg.

A parancsnok most az egyszer kertelt. A rendjel azonnal megtetszett neki, és el is határozta, hogy örökre megtartja.

A félelem és egy várható puskadörrenés Bendert a befagyott folyó közepéig hajszolta, de ott megállt. Nehéz volt az arany: a tál, a kereszt, a karkötők. Háta viszkedett a ráaggatott órák alatt. A köpeny alja átnedvesedett és vagy húsz kilót nyomott. Osztap lihegve letépte magáról a köpenyt, a jégre dobta, és továbbgyekezett. Csak most tűnt elő bundája, egy hatalmas, rendkívüli bunda, alighanem öltözkének legköltségesebb darabja. Négy álló hónapon keresztül kombinálta, úgy építgette, mint egy házat, tervrajzokat készített, és anyagot szerzett be hozzá. Dupla bunda volt: belül párját ritkító kékróka prém, kívül valódi fókabőr. A gallérja cobolyprém. Bámulatra méltó bunda! Szuperbunda, melynek csincsilla bélésű zsebei színültig tele voltak életmentésért adományozott érdemérmékkel, nyakba való keresztekkel és aranyhidakkal, a fogorvosi technika legújabb vívmányaival. A nagy kombinátor fején sapka emelkedett. Dehogyan sapka: hódprémből készült püspöksüveg! Ez a csodálatos rakomány volt hivatva könnyelmű életet biztosítani a parancsnoknak a meleg óceán partjain, gyermekkori álmainak városában, Rio de Janeiro pálmákkal, fikuszokkal díszített erkélyein.

A janicsárok nyakas ivadéka éjszaka három órakor lépett az idegen partra. Ott is sötét és csendes volt minden, ott is tavaszodott, ott is cseppek hullottak a fákról. A nagy kombinátor felkacagott.

- Most még néhány formaság a megértő román bojárokkal, és szabad az út. Azt hiszem, két-három életmentési érdemérem megszépíti a román határőrök szürke életét.

A szovjet part felé fordult, vastag fókakarját a foszladozó homályba emelte, és így szólt:

- Minden előírás szerint végezzünk. Ötös számú előírás: Búcsú a hazától. Nos hát, adieu, te hatalmas ország! Nem szeretek első tanuló lenni az osztályban, nem szeretem a jó osztályzatokat előmenetelből, szorgalomból és magaviseletből. Magánszemély vagyok, s nem kötelezhetnek, hogy érdeklődjem a silógödörök, silótornyok és egyéb hasonló létesítmények iránt. Engem valahogyan az sem túlságosan érdekel, miként lehet az embert szocialista átnevelés révén anygallá és takarékbetétkönyv-tulajdonossá változtatni. Ellenkezőleg, számomra a legégetőbb kérdés, hogyan lehet a legkíméletesebben bánni a maszek milliomosok személyiségével.

Ekkor az ötös számú előírást - „Búcsú a hazától” - félbeszakította néhány fegyveres megjelenése, akikben Bender román határőröket ismert fel. A nagy kombinátor méltósággal meghajolt, és jó hangosan felmondta a külön e célra betanult mondatot:

- Traiescu Romania Mare!

Gyengéd pillantást vetett a határőrök arcába, a félhomályban alig látta az arcukat. Úgy rémlett, hogy a határőrök mosolyognak. - Éljen Nagy Románia! - ismételte Osztap oroszul. - Öreg professzor vagyok, most menekültem a moszkvai cseka karmaiból! Biz' isten, alig bírtam megszabadulni... Az önök személyében üdvözlöm...

Az egyik határőr szorosan Bender mellé lépett, és szó nélkül levette fejéről a püspöksüveget. Bender a fejfedő után kapott, de a határőr, ugyancsak szó nélkül, visszalódította a karját.

- No de kérem - mondta barátságosan Osztap Bender. - No de kérem! Lehetőleg mellőzzük a kézmozdulatokat! Bepanaszolom önöket a Nagy Nemzetgyűlésnél! A Nagy Népi Hurálnál!

Ezalatt a civilizáció másik képviselője hozzátátozott, hogy egy tapasztalt szerető fürgeségével kigombolja Osztap hatalmas, rendkívüli szuperbundáját. A parancsnok hátrahőkölt. Ennél a mozdulatnál egy karkötő repült ki valamelyik zsebéből, és a földre hullott.

- Karkötő! - üvöltötte a tiszt, akinek hátulján csak úgy dagadt a nagy fémgombokkal díszített kutyaprémgalléros kabát.

- Branzuletká! - kiáltott fel a többi határőr, és Osztapnak esett. A nagy kombinátor bele-gabalyodott bundájába, elesett, és érezte, hogy kihúzzák nadrágjából az értékes tálat. Mikor felemelkedett, látta, hogy a tiszt kegyetlen mosollyal méregeti tenyerében a tálat. Osztap megragadta tulajdonát, és kitépte a tiszt kezéből, mire egy szédítő ütést kapott az arcába. Az események harcias gyorsasággal peregtek tovább. A nagy kombinátort akadályozta a bunda, és egy ideig térdeplő helyzetben hadakozott ellenfeleivel, az életmentésért adományozott érdem-érmeikkel bombázta őket. Majd váratlanul megkönnyebbülést érzett, s egy sor megsemmisítő csapást mért az ellenségre. Kiderült, hogy az ellenségnek sikerült lehúznia róla a százezer rubeles bundát.

- Ez aztán szép fogadtatás! - ordította Bender, vad pillantásokat lövellve. Volt olyan pillanat, amikor egy fának vetve hátát, a csillogó tállal cseplő támadói fejét. Volt olyan pillanat, amikor nekiestek, hogy letépjék nyakáról az Aranygyapjas Rendet, s a parancsnok ezalatt úgy bólogatott, mint egy ló. Volt olyan pillanat is, mikor „Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében” felírású keresztet magasra emelte és hisztérikusan kiáltozott: - A dolgozó nép kizsákmányolói! Vérszopók! Tökésbérencek! Viperák!

Szájából rózsaszínű nyál szivárgott. Osztap úgy harcolt a milliójáért, mint egy gladiátor. Lerázta magáról az ellenséget, feltápászkodott a földről, és elborult tekintettel bámult maga elé...

A jégen tért ismét magához. Összekarmolt képpel, fél pár csizmában, bunda nélkül, a vésett monogramos cigarettatárcák nélkül, óragyűjtemény nélkül, tál nélkül, valuták nélkül, kereszt-tek és gyémántok nélkül, a millió nélkül hevert ott. A magas parton álldogált a kutyaprémgalléros tiszt, és lenézett Benderre.

- Átkozott sziguranca! - kiáltott Bender, és felemelte mezítelen lábát. - Élősdiek!

A tiszt lassan előhúzta pisztolyát, és célzásra emelte. A nagy kombinátor megértette, hogy az interjújának vége. Meggörnyedve visszabicegett a szovjet partra.

A folyóról fehér cigarettafüstként szállt fel a köd. Bender kinyitotta ökölbe szorult kezét, és tenyerén egy sima rézgombot, egy csomó érdes fekete hajszálat és a mintegy csodaképp meg-mentett Aranygyapjas Rendet találta. A nagy kombinátor révetegen nézett zsákmányára, és vagyona maradványára, aztán összegörnyedve a fájdalomtól tovább bicegett, meg-megcsúsza a jég hasadékaiban.

Heves ágyúszónak is beillő, hosszan tartó dördülés ingatta meg a jégmezőt. Meleg szél csapott Osztap arcába. A jégtábla, melyen állt, lassan himbálózva, sarkával a vízbe süllyedt.

- Megtört a jég! - kiáltott riadtan a nagy kombinátor. - Megtört a jég, esküdt uraim!

Kétségbeesetten ugrált a repedező, zajló jégtáblákon a part felé, melytől alig egy órája oly gögösen vett búcsút. A köd lassan, méltóságteljesen fölemelkedett, és feltárta a kopár árterületet.

Tíz perccel később, sapka nélkül, fél pár csizmában különös ember lépett a szovjet partra. Bár senki sem volt a közelben, hangosan így szólt:

- Csak semmi ünneplés! Nem lett belőlem gróf Monte Cristo! Átképzem magam, és lesz belőlem házmester!

.oOo.